Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
20 F
1

MACROBII AMBROSII AVRELII THEODOSII,

VIRI CONSVLARIS, & illustris,

In Somnium Scipionis, Lib. II.
Saturnaliorum, Lib. VII.

Ex uarijs, ac uetustißimis codicibus recogniti, & aucti.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

1542.

M. TVL. CICERONIS SOMNIVM SCIPIONIS,

EX LIBRO DE REPVB. SEXTO.

QVVM in Aphricam uenissem, Anitio Manilio cos. ad quartã legionẽ Tribunus (ut scitis) militũ: nihil mihi potius fuit, q̃ ut Masinissam cõuenirem, Regem familiæ nostræ iustis de causis amicißimũ. Ad quem ut ueni, complexus me senex, collacrymauit, aliquantoq; pòst suspexit in cœlũ, Et grates, inq̃t, tibi ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites, quòd antequã ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipse recreor: itaq; nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque inuictißimi uiri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra Rep. percõtatus est: multisq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis est consumptus dies. Pòst autẽ apparatu regio accepti, sermonem in multam noctem produximus, quum senex nihil nisi de Aphricano loqueretur, omniaq; eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde ut cubitũ discessimus, me & fessum de uia, & qui ad multam noctẽ uigilassem, arctior quàm solebat somnus cõplexus est. Hic mihi (credo equidẽ ex hoc quod eramus locuti. Fit enim ferè, ut cogitationes sermonesq; nostri pariãt aliq̃d in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sæpißimè uigilans solebat cogitare & loqui) Aphricanus se ostendit ea forma, quæ mihi ex ima-

gine eius, quàm ex ipso erat notior. Quem ut agnoui, equidem cohorrui: sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam trade memoriæ. Vides'ne illam urbem, quæ parêre populo Rom. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum, & illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penè miles, hanc hoc biennio COS. *euertes, erit'que cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Quum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Censorq; fueris, & obieris Legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegêre iterum* COS. *absens, bellumq; maximū conficies, Numantiam excindens. Sed cum eris curru in Capitolium inuectus, offendes Remp. perturbatam consilijs nepotis mei. Hîc tu Aphricane ostendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, consilijq; tui. Sed eius temporis ancipitem uideo quasi fatorū uiam. Nam quum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusq; cōuerterit, duoq; hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atq; in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te Senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa,* DICT. *Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamauisset Lælius, ingemuissentq; uehementius cæteri, leniter arridens Scipio, & Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus, audite cætera. Sed quò sis Aphricane alacrior ad tutandam Rempublicam, sic habeto, Omnibus qui patriā conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certū*

esse in cœlo, ac definitum locũ, ubi beati æuo sempiterno fruãtur. Nihil enim est illi principi Deo, qui omnẽ hunc mundum regit, quod quidẽ in terris fiat acceptius, quam cõcilia, cœtusq; hominũ iure sociati, quæ ciuitates appellãtur. Harum rectores & cõseruatores hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu, quàm insidiarum à meis, quæsiui tamen uiueret'ne ipse & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitremur. Imò uerò, inquit, hi uiuunt qui ex corporum uinculis tanquam è carcere euolauerũt. Vestra uerò quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientem Paulum patrem? Quem ut uidi equidẽ, uim lacrymarum profudi. Ille autem me complexus atque osculans, flere prohibebat. Atq; ego ut primũ fletu repressò loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctißime atque optime, quũ hæc est uita, ut Aphricanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille: nisi enim quum Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lège generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medio uides, quæ terra dicitur. His'que animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos suos orbes'que conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum aßignatum à deo, defugisse uideamini. Sed sic, Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ quum sit magna in parentibus &

propinquis, tum in patria maxima est. ea uita uia est in cœlum, & in hūc cœtum eorū, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum quem uides. Erat autem is splendidißimo candore inter flammas circus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem Lacteum nuncupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erāt autem eæ stellæ quas nunquam ex hoc loco uidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquā suspicati sumus: ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant. Iam ipsa terra ita parua mihi uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, pœniteret. Quam quū magis intuerer, Quæso, inquit Aphricanus, quousque humi defixa tua mens erit? Num'ne aspicis quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus, uel potius globis connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi, qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti sunt VII. qui uersantur retro contrario motu atque cœlum. E' quibus unum globū poßidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus, horribilis'que terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites sequuntur, Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimo'que orbe Luna radijs Solis accensa conuertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale

citima dicitur quod sit proxima cœlo.

tale

*tale & caducum, præter animos generi hominum mune=re deorum datos. Supra lunã sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur & infima est, & in eã feruntur omnia * nutu suo pondera. Quæ quum intuerer stupens, ut me recepi, Quis hic, inquam, quis est qui cõplet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamẽ pro rata portione distinctis, impulsu et motu ipsorum or=bium efficitur, qui acuta cum grauibus temperans æqua=biliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus inci tari possunt: et natura fert ut extrema ex altera parte gra uiter, ex altera autẽ acutè sonent. Quam ob causam sum=mus ille cœli stelliferi cursus, cuius conuersio est incitatior, acuto & excitato mouetur sono: grauissimo autem hic lu naris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa mediũ mundi locũ. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est * duorum, VII. efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est. Quod docti homines neruis imi=tati atque cantibus, aperuere sibi reditum in hunc locum. sicut alij, qui præstantibus ingenijs in uita humana, diui=na studia coluerũt. Hoc sonitu completæ aures hominum obsurduerunt. Nec est ullus hebetior sensus in uobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uerò tantus est totius mundi incitatissima conuersione so=nitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem aduersum nequitis, eius'que radijs acies ue=stra sensus'que uincitur. Hæc ego admirans, referebam ta=men oculos ad terram identidem. Tum Aphricanus, Sen=*

*motu

*modorum

*tio,inquit,te ſedem etiam nunc hominum, ac domum cõtemplari. Quæ ſi tibi parua,ut eſt,ita uidetur, hæc cœleſtia ſemper ſpectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum,aut quam expetẽdam gloriam cõſequi potes? Vides habitari in terra raris & anguſtis in locis,& in ipſis quaſi maculis ubi habitatur, uaſtas ſoltudines interiectas. Hos'que qui incolant terram,non modò interruptos ita eſſe,ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poßit,ſed partim obliquos,partim*uerſos,partim etiam aduerſos ſtare uobis: à quibus ſpectare gloriã certe nullã poteſtis.Cernis autem eandem terram, quaſi quibuſdam redimitam & circundatam cingulis. E quibus duos maximè inter ſe diuerſos, & cœli uerticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides,medium autem illum & maximum ſolis ardore torreri.Duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt,aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus.Hic autẽ alter ſubiectus aquiloni,quem incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, anguſtata uerticibus, lateribus latior, parua quædam inſula eſt circunfuſa illo mari,quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tanto tamen nomine, quàm ſit paruus,uides. Ex his ipſis cultis notisq; terris num aut tuum, aut cuiuſquam noſtrum nomen, uel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, uel illum Gangem tranſnare? Quis in reliquis orientis, aut obeuntis Solis ultimis, aut aquilonis auſtri'ue partibus tuũ nomen audiet? Quibus amputatis,cernis profectò quantis in anguſtijs ueſtra ſe gloria dilatari uelit. Ipſi autem qui de uobis loquũtur,quàm loquentur diu? Quinetiã ſi cupiat*

*tranſuerſos

proles

proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusque nostrum a parentibus acceptas posteris prodere, tamen propter eluuiones exustiones'que terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab his qui postea nascẽtur, sermonẽ fore de te, quum ab his nullus fuerit, qui antè te nati sint, qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt uiri? quum præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, ne unius anni memoriam consequi poßit. Homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est unius astri reditum metiuntur. Quum autem ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionẽ longis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum secula teneantur. Nanque ut olim deficere sol hominibus, extingui'que uisus est, quum Romuli animus hæc ipsa in tẽpla penetrauit: quandoq; eadem parte sol, eodemq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium, stellis'que reuocatis, expletum annum habeto. Huius quidem anni nondum uigesimam partem scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quanti tandem est ista hominũ gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur altè spectare si uoles, atque hanc sedem, & æternam domum contueri: neque sermonibus uulgi dederis te, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te oportet illecebris ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quid de te alij loquantur, ipsi uideant, sed loquẽtur tamen. Sermo autem omnis ille, & an-

gustijs cingitur his regionum quas uides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset, Ego uerò, inquam, ô Aphricane (si quidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet) quanquam à pueritia, uestigijs ingressus patrijs & tuis, decori uestro non defui, nunc tamẽ tanto præmio proposito multo uigilantius. Et ille, Tu uerò enitere, & sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es quem forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisq;, non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum igitur scito te esse: siquidem Deus est qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille Deus: & ut ipse mundum ex quadam parte mortalẽ ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit, quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principiũ est mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: Ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim esset hoc principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidẽ unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori, uel cõcidat omne cœlum, omnisq; natura consistat

sistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Quum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. Quod autem animal est, id motu cietur interiore & suo. nã hæc est natura propria animæ atq; uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neq; nata certe est, et æterna est, hanc exerce in optimis rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cũ erit inclusus in corpore, emunebit foras, & ea quæ extrà erunt, contemplans, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nãq; corũ animi qui se corporis uoluptatibus dedidere, earumq; se quasi ministros præbuere, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uolutantur: nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis reuertũtur. Ille discessit. Ego somno statim solutus sum.

MACR

MACROBII

*Ambrosij

*AVRELII THEODOSII *uiri Consularis & illustriß. in Somnium Scipionis expositionis quàm ele= gantißimæ liber primus.*

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de repub. libros: Curq; aut ille indiciũ Eri, aut hic Somniũ Scipionis operi suo asciuerit. CAP. I.

INTER *Platonis & Ciceronis libros, quos de Republica uterque constituit, Eustathi fili uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc in= teresse prima fronte prospeximus, quòd ille Remp. ordinauit, hic re= tulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maximè operis similitudinem seruauit imitatio, quòd cùm Plato in uoluminis conclusione à quodam uitæ red= dito, quã reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exu= tarum corporibus status animarum: adiecta his quadam sphærarum uel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dißimulia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed quòd uel cõmento ta= li, uel huic tali somnio in his potißimum libris opus fuerit, in quibus de Rerumpublicarum statu loquebatur, quo'ue attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, cir= culos, orbes, globosq; describere: de stellarũ modo, de cœli conuersione tractare, quæsitu dignum & mihi uisum est,*

Cur aut Plato Erũ reuiuiscentem, aut Cicero Scipionem somnio excitatũ induxerit.

& alijs

& alijs fortaſſe uideatur: ne uiros ſapientia præcellentes, nihilq; in ueſtigatione ueri, niſi diuinū ſentire ſolitos, aliquid caſtigato operi adieciſſe ſuperfluum ſuſpicemur. De *hoc prius ergo pauca dicenda ſunt: ut liquidò mens operis, de quo loquimur, innoteſcat.* Rerū *omnium* Plato *& actuum naturam penitus inſpiciens, aduertit in omni ſermone ſuo de* Reipub.*inſtitutione propoſito, infundēdum animis iuſtitiæ amorem: ſine qua non ſolùm* R*eſpublica, nec exiguus hominum cœtus, ſed ne domus quidem parua conſtabit.* Ad *hunc porrò iuſtitiæ affectum pectoribus *inculcandum, nihil æquè patrocinaturum uidit, quàm ſi fructus eius nō uideretur cū uita hominis terminari.* Hunc *uerò ſuperſtitem durare poſt hominem, quî poterat oſtendi, niſi prius de animæ immortalitate conſtaret?* Fide *autem facta perpetuitatis animarum, conſequens eſſe animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis abſolutis, pro contemplatu probi improbi'ue meriti, deputata ſint. Sic in* Phædone, *inexpugnabilium luce rationum anima in ueram dignitatem propriæ immortalitatis aſſerta: ſequitur diſtinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam ſibi quiſque uiuendo ſanxerit. Sic in* Gorgia *poſt peractam pro iuſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus animarum, morali grauitate* Socraticæ *dulcedinis ammonemur.* Idem *igitur obſeruanter ſecutus eſt, in illis præcipuè uoluminibus, quibus ſtatum* Reipublicæ *forman dum recepit.* Nam *poſtquàm principatum iuſtitiæ dedit: & docuit, animam poſt animal non perire: per illam demum fabulam (ſic enim quidam uocant) quò anima poſt corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis aſſeruit: ut iuſtitiæ uel cultæ præmiū, uel ſpretæ pœnam animis quippe immortalibus ſubiturisq; iudicium*

*Vetus lectio habet, inoculādum: trāslatione ducta ab inſitionibus.

cium

cium seruari doceret. Hunc ordinem Tullius *non minore iudicio reseruans, quàm ingenio repertus est.* Postquàm *in omni* Reipublicæ *otio ac negotio palmam* Iustitiæ *disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, & cœlestium arcana regionum, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicans quò ijs perueniendum, uel potius reuertendum sit, qui* Rempublicam *cum prudentia, iustitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint. Sed ille* Platonicus *secretorum relator* Er *quidã nomine fuit, natione* Pamphylius, *miles officio: qui cùm uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter cæteros unà peremptos ultimo esset honorandus igne, subitò seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat'ue, tanquam publicum professus indicium, humano generi nuntiauit.* Hanc *fabulam* Cicero *licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum, quàm reuiuiscere maluit.*

Quid respondendum Coloti Epicureo, putanti philosopho non esse utendum fabulis: quasq; fabulas philosophia recipiat, & quando his philosophi soleant uti. CAPVT II.

AC *prius quàm somnij uerba consulamus, enodandum nobis est, à quo genere hominum* Tullius *memoret uel irrisam* Platonis *fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri.* Nec *enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret.* Dicemus *igitur, & quos in tantum philosophum referat, quandam censuræ exercuisse leuitatem: quis'ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem*

ſationem: & poſtremò, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi conueniat obiectis. Quibus, quod factu facile eſt, eneruatis, iam quicquid uel contra Platonis, *uel contra* Ciceronis *opinionem etiam in* Scipionis *ſomnium, ſeu iaculatus eſt unquam morſus liuoris, ſeu fortè iaculabitur, diſſolutum erit.* Epicureorum *tota factio æquo ſemper errore à uero deuia, & illa extimans ridenda quæ neſciat, ſacrum uolumen & auguſtiſſima irriſit naturæ ſeria.* Colotes *uerò inter* Epicurei *auditores loquacitate notabilior, etiã in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus eſt. Sed cætera, quæ iniuria notauit (ſiquidem ad ſomnium, de quo hic procedit ſermo, non attinent) hoc loco nobis omittenda ſunt. Illam calumniam perſequemur, quæ niſi ſupplodetur, manebit* Ciceroni *cum* Platone *communis. Ait enim à philoſopho fabulam non oportuiſſe confingi: quoniã nullum figmenti genus ueri profeſſoribus conueniret. Cur enim, inquit, ſi rerum cœleſtium notionem, ſi habitum nos animarum docere uoluiſti, non ſimplici & abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt: ſed quæſita perſona, caſuſq; excogitata nouitas, & compoſita aduocati ſcena figmenti, ipſam quærendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quoniam cùm de* Platonico Ero *iactantur, etiam quietem* Africani *noſtri ſomniantis incuſant (utraque enim ſub appoſito argumento electa perſona eſt, quæ commoda enuntiandis haberetur) reſiſtamus urgenti, & fruſtra arguens refellatur calumnia: ut una diſſoluta, utriuſque factum incolumem, ut fas eſt, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philoſophia, nec omnibus acquieſcit. Et ut facilè ſecerni poſſit, quæ ex his ab ſe abdicet, ac uelut profana ab ipſo ueſtibulo ſacræ diſputationis excludat, quæ'ue etiam ſæpe*

Quid Platoni obiecerit Colotes Epicureus.

Quas fabulas philoſophia reiiciat, & quas recipiat.

ſæpe ac libenter admittat, diuiſionum gradibus explicandum. Fabulæ, quarum nomen indicat falſi profeßionem, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ ſunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ: quales Menander, eius'ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis caſibus amatorum referta: quibus uel multum ſe Arbiter exercuit: uel Apuleium nonnunquam luſiſſe miramur. Hoc totum fabularum genus, quod ſolas aurium delicias profitetur, è ſacrario ſuo in nutricum cunas ſapientiæ tractatus eliminat. Ex ijs autem, quæ ad quandam uirtutum ſpeciem intellectum legentis hortantur, fit ſecunda diſcretio. In quibuſdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipſe relationis ordo contexitur: ut ſunt illæ Aeſopiæ fabulæ, elegantia fictionis illuſtres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri ſoliditate: ſed hæc ipſa ueritas per quædam compoſita & ficta profertur: & hæc iam uocatur narratio fabuloſa, non fabula: ut ceremoniarum ſacra Heſiodi & Orphei, quæ de Deorum progenie actu'ue narrantur: ut myſtica Pythagoreorum ſenſa referunt. Ergo ex hac ſecunda diuiſione, quam diximus, à philoſophiæ libris prior ſpecies, quæ cōcepta de falſo per falſum narratur, aliena eſt: ſequens in aliam rurſus diſcretionem ſciſſa, diuiditur. Nam c.. m ueritas argumēto ſubeſt, ſolaq; fit narratio fabuloſa, non unus reperitur modus, per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac monſtro ſimilia componitur: ut Dei adulteri: Saturnus patris Cælij pudenda abſcindēs, & ipſe rurſus à filio regno potito in uincula coniectus: quod genus totum philoſophi neſcire malunt. Aut ſacrarum rerum notio ſub pio figmento-

rum

*rum uelamine, honestis & tecta rebus, & uestita nominibus enuntiatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cùm igitur nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandẽ edoctus à fabulis fabulosa secernere, conquiescat. Sciendum est tamen, non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa*uel licita: sed his uti solent, cùm uel de anima, uel de aëreis, uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris Dijs loquuntur. Cæterùm cùm ad summũ & principem omniũ Deûm, qui apud Græcos τἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus se audet attollere: uel ad mẽtem, quam Græci νοῦν appellãt, originales rerum species, quæ ἰδέαι dictæ sunt continentem, ex summo natam & profectam Deo: cùm de his inquam loquũtur summo Deo & mente, nihil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his aßignare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ τἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, quòd sciri quale sit ab homine nõ poßit. Solum uerò eius simillimum de uisibilibus solem reperit: & per eius similitudinem uiam sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit. Ideo & nullum ei simulachrum, cùm Dijs alijs constitueretur, finxit antiquitas: quia summus Deus nataq; ex eo mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quò nihil fas est de fabulis peruenire. De Dijs autem, ut dixi, cæteris, & de anima, non frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nu-*

Quando philosophi uti soleant fabulis.

*Vel, pro etiã, aliàs tamen legit, uel ludicra.

*damq́; expositionem sui: quæ sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoq́; subtraxit, ita à prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarum * cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudam rerum talium se natura præbeat: sed summatibus tantum uiris sapientia interprete ueri arcani conscijs, contenti sint reliqui, ad uenerationem figuris defendentibus à uilitate secretũ.* Nu*menio denique inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinũ, quòd* Eleusina *sacra interpretãdo uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi, ipsas* Eleusinas Deas *habitu meretricio ante apertũ lupanar uidere prostantes: admirantiq́;, & causas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulenti respondisse iratas: ab ipso se adyto pudicitiæ suæ ui abstractas, & paßim adeuntibus prostitutas.* Adeò *semper ita se & sciri & coli numina *maluerũt, qualiter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est: quæ & imagines & simulachra formarũ talium prorsus alienis, & ætates tam increm̃eti quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq́; uarios corpus non habentibus aßignauit.* Secundum *hæc* Pythagoras *ipse atque* Empedocles, Parmenides *quoque &* Heraclitus, *de* Dijs *fabulati sunt: nec secus* Timæus, *qui progenies eorum, sicut traditum fuerat, exequutus est.*

*funiculis

Is Numenius fuit Pyrrhonis Heliensis discipulus.

*uoluerunt

Quinque esse genera somniandi: atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

CAP. III.

H*Is prælibatis, antequàm ipsa somnij uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ paßim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem & regulam uetustas mit*

stas mit

ſtas mitteret, ediſſeramus: ut cui eorum generi ſomnium, quo de agimus, applicãdum ſit, innoteſcat. Omnium quæ uidere ſibi dormientes uidentur, quinq; ſunt principales diuerſitates & nomina: Aut enim eſt ὄνειρος ſecũdũ Græcos, quod Latini ſomnium uocant: aut ὅραμα, quod uiſio recte appellatur: aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur: aut eſt ἐνύπνιον, quod inſomnium dicitur: aut eſt φάντασμα, quod Cicero (quoties opus hoc nomine fuit) uiſum uocauit. Vltima ex his duo cum uidentur, cura interpretationis indigna ſunt: quia nihil diuinatiõis apportant, ἐνύπνιον dico, & φάντασμα. Eſt enim ἐνύπνιον, quoties cura oppreſſi animi, uel corporis, ſiue fortunæ, qualis uigilãtẽ fatigauerit, talem ſe ingerit dormiẽti. Animi: ſi amator delicijs ſuis aut fruentem ſe uideat, aut carentem: ſi metuens quis imminentẽ ſibi uel inſidijs, uel poteſtate perſonam, aut incurriſſe hanc ex imagine cogitationum ſuarum, aut effugiſſe uideatur. Corporis: ſi temeto ingurgitatus, aut diſtentus cibo, uel abundantia præfocari ſe extimet, uel grauantibus exonerari: aut contrà, ſi eſuriens cibum, aut potum ſitiens, deſiderare, quærere, uel etiam inueniſſe uideatur. Fortunæ: quum ſe quis exiſtimat uel potentia, uel magiſtratu, aut augeri* præ deſiderio, aut exui * præ timore. Hæc & his ſimilia, quoniam ex habitu mentis quietem ſicut præuenerãt, ita & turbauerãt dormientis, unà cum ſomno aduolant, & pariter euaneſcunt. Hinc & Inſomnio nomen: non quia per ſomnum uidetur, (hoc enim eſt huic generi commune cum cæteris) ſed quia in ipſo ſomnio tantummodo eſſe creditur, dum uidetur, poſt ſomnium nullam ſui utilitatem, uel ſignificationem relinquit. Falſa eſſe inſomnia, nec Maro tacuit:

Quinque ſomniorum genera.

Inſomnium.

*pro

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes. 6. Aeneidos.

Cœlum hic uiuorum regionem uocans: quia sicut dij nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoq; describens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait,

4. Aeneidos. *Hærent infixi pectore uultus,*
Verbaq; ,nec placidam membris dat cura quietem.
Et post hæc:
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

Phantasma. *φάντασμα uerò, hoc est, uisum, cùm inter uigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnij nebula adhuc uigilare se existimans, qui dormire uix cœpit, aspicere uidetur irruentes in se, uel paßim uagantes formas, à natura seu magnitudine, seu specie discrepantes: uariasq; tempestates rerum, uel lætas, uel turbulentas.* Ephialtes. *In hoc genere est ἐφιάλτης, quē publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opem receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis instruimur.* Oraculum. *Et est oraculum quidem, cum in somnijs parens, uel alia sancta grauisq; persona, seu sacerdos, uel etiam Deus, aperte euenturum quid, aut non euenturum, faciendum, uitandum'ue denuntiat.* Visio. *Visio autem est, cum id quis uidet, quod eodem modo quo apparuerat, eueniet. Amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedēti obuius, quem uiderat uenit in amplexus. Depositum in quiete suscepit, & matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei custodiæ celandam committēs.* Somnium, & eius quinq; species. *Somnium propriè uocatur, quod tegit figuris, & uelat ambagibus, non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur. Quod quale sit, non à nobis exponendum est: cùm hoc unusquisq; ex usu*

quid sit, agnoscat. Huius quinq; *sunt species: aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est.* Proprium *est, cum se quis facientem patientem'ue aliquid somniat.* Alienum, *cum alium.* Commune, *cum se unà cum alio.* Publicum *est, cum ciuitati foro'ue uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibus'ue, triste uel lætum quid existimat accidisse.* Generale *est, quum quis circa solis orbem, lunarem'ue globum, seu alia sidera, uel cœlum, omnesq; terras aliquid somniat innouatum.* Hoc *autem quod* Scipio *uidisse se retulit, tria illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnij species attingit.* Est *enim oraculum: quia* Paulus *&* Africanus *uterq; parẽs, sancti grauesq; ambo, nec alieni à sacerdotio, quod illi euenturum esset enuntiarunt.* Est *uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset, aspexit.* Est *somniũ: quia rerum, quæ illi narratæ sunt, altitudo, tecta profunditate prudentiæ, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri.* Ad *ipsius quoq; somnij species omnes refertur.* Est *proprium: quia ad supera perductus est, & de se futura cognouit.* Est *alienũ: quòd quẽ statum aliorum animæ sortitæ sunt, deprehẽdit.* Est *cõmune: quòd eadem loca tam sibi, quàm cæteris eiusdem meriti didicit præparari.* Est *publicum: quòd uictoriã patriæ, &* Carthaginis *interitũ, &* Capitolinũ *triumphum, & solicitudinẽ futuræ seditionis agnouit.* Est *generale: quòd cœlum cœliq; circulos conuersionisq; concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: stellarum etiam ac luminũ motus, terræq; omnis situm suspiciendo uel despiciendo concepit.* Nec *dici potest non aptum fuisse* Scipionis *personæ somnium, quod generale esset & publicum: quia necdũ illi*

Scipionis somniũ ad quod genus sit referẽdum.

Quomodo somnium publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

contigisset amplißimus magistratus: imò cum adhuc, ut ipse dicit, penè miles haberetur. Aiunt enim, non habẽda pro ueris de statu ciuitatis somnia: nisi quæ rector eius, magistratus'ue uidisset: aut quæ de plebe non unus, sed multi similia somniassent. Ideo apud Homerũ, cum in cõcilio Græcorum Agamemnon somniũ, quod de instruẽdo prælio uiderat, publicaret: Nestor, qui nõ minus ipse prudentia, quàm omnis iuuẽta uiribus iuuit exercitũ, cõciliãs fidem relatis, De statu, inquit, publico credendũ regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus, ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, etsi necdum adeptus tunc erat consulatũ, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitũ, cuius erat autor futurus: audiretq; uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiã secreta naturæ, uir non minus philosophia quàm uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorũ Vergilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionẽ,* eruti de geminarũ somnij descriptione portarũ: si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata: instruetur autore Porphyrio, qui in cõmentarijs suis hæc in eũdem locum dicit, ab Homero sub eadẽ diuisione descriptum: Latet, inquit, omne uerum: hoc tamen anima, cùm ab officijs corporis somno eius paululum libera est, interdũ aspicit: nonnunquã tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cùm aspicit, tamẽ nõ libero & *perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, qd' nexus naturæ caligãtis obducit. Et hoc in natura esse idẽ Vergilius asserit, dicẽs:

*editi

Somnij portæ.

*directo

Aeneidos 2.

> Aspice, nanq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
> Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum
> Caligat, nubem eripiam.

Hoc uelamen cùm in quiete ad uerum usq;, aciem introspicientis

ſpiciẽtis admittit, de cornu creditur, cuius iſta natura eſt, ut tenuatum uiſui peruium ſit. Cùm autem à uero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita natura denſatum eſt, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis eraſum, nullo uiſu ad ulteriora tendente penetretur.

Propoſitum, ſeu ſcopus huius ſomnii quis ſit.

CAP. IIII.

TRactatis generibus & modis, ad quos ſomnium Scipionis refertur, nunc ipſam eiuſdẽ ſomnij mentẽ, ipſumq; propoſitum, quod Græci σκοπὸν *uocant, antequàm uerba inſpiciantur, tentemus aperire: & eò pertinere propoſitum præſentis operis aſſeramus, ſicut iam in principio huius ſermonis adſtruximus, ut animas bene de Rep. meritorũ, poſt corpora cœlo reddi, & illhic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat.* Nam *Scipionem ipſum hæc occaſio ad narrandum ſomnium prouocauit, quod longo tempore ſe teſtatus eſt ſilẽtio condidiſſe. Cùm enim* Lælius *quereretur, nullas* Naſicæ *ſtatuas in publico, in interfecti tyranni remunerationẽ locatas, reſpondit Scipio poſt alia in hæc uerba:* Sed quanquam ſapiẽtibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſsimũ uirtutis eſt præmiũ: tamẽ illa diuina uirtus, non ſtatuas plumbo inhærentes, nec triũphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædã, & uiridiora præmiorum genera deſiderat. Quæ tamen iſta ſunt, inquit Lælius? Tum Scipio, patimini me, inquit (quoniam tertiũ diem iam feriati ſumus, &c.) *quibus ad narrationẽ ſomnij uenit, docens illa eſſe ſtabiliora & uiridiora præmiorũ genera quæ ipſe uidiſſet in cœlo bonis Rerumpub. ſeruata rectoribus, ſicut his uerbis eius oſtẽditur:* Sed quò ſis Africane alacrior ad tutandã

Rempublicã,ſic habeto: Omnibus qui patriam cõſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certũ eſſe in cœlo & definitum locum, ubi beati æuo ſempiterno fruantur. *Et paulò pòſt, hunc certum locum qui ſit deſignans, ait*: Sed ſic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iuſtitiam cole & pietatem, quæ cùm magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. Ea uita uia eſt in cœlũ, & in hũc cœtũ eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati incolunt locum, quem uides: *ſignificans galaxian. Sciendum eſt enim, quòd locus, in quo ſibi eſſe uidetur Scipio per quietem, lacteus circulus eſt, qui* Γαλαξίας *uocatur. Siquidem his uerbis in principio utitur*: Oſtendebat autem Carthaginem de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodam loco. *Et paulò poſt apertius dicit*: Erat autem is ſplendidiſsimo candore inter flãmas circulus elucens, quem uos (ut à Graijs accepiſtis) orbem lacteum nũcupatis: ex quo mihi omnia contemplãti præclara & mirabilia uidebantur. *Et de hoc quidẽ galaxia, cum de circulis loquemur, plenius diſſeremus.*

Quanquàm omnes numeri modo quodam pleni ſint, tamen octonarium ac ſeptenarium peculiariter plenos dici: quamq́ue ob cauſam octonarius plenus uocetur. CAP. V.

S*Ed iam quoniã inter libros, quos de Republ. Cicero, quos'ue prius Plato ſcripſerat, quæ differẽtia, quæ ſimilitudo habeatur, expreſsimus: & cur operi ſuo uel Plato Eri indicium, uel Cicero ſomnium Scipionis aſciuerit: quid'ue ſit ab Epicureis obiectum Platoni: uel quẽadmodum debilis calũnia refellatur: & quibus tractatibus philoſophi*

*losophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus: adiecimusq́; post hæc necessariò genera omnium imaginum, quæ falsò, quæq́; uerò uidentur in somnijs, ipsasq́; distinximus species somniorum, ad quas Africani somniū constaret referri: & * quur Scipioni conuenerit talia somniare: & de geminis somnij portis, quæ fuerit à ueteribus expressa sententia super his omnibus, ipsius somnij, de quo loquimur, mentem propositumq́; signauimus, & partem cœli euidenter expreßimus, in qua sibi Scipio per quietem, hæc uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit: nunc iam discutiēda nobis sunt ipsius somnij uerba, non omnia, sed ut quæque uidebuntur digna quæsitu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait:* Nā quū ætas tua septenos octies solis anfractus reditus'que conuerterit: duoq́; hi numeri, quorum uterq; plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summā tibi fatalem confecerint: in te unum atq; in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus. Ac, ne multa, dictator Remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. *Plenitudinē hic non frustra numeris aßignat. Plenitudo enim propriè nisi diuinis rebus, supernisq́; non conuenit: neq; enim corpus propriè plenum dixeris, quod cùm sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si metallicis corporibus non usu ueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerorum omniū plenitudo: quòd cogitationi à nobis ad superos meanti, occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. In-*

* si

Nullū corpus plenum.

Qui numeri propriè pleni uocentur.

ter ipsos tamen propriè pleni uocantur, secundum hos modos, qui præsenti tractatui necessarij sunt: qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, non sentiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulò altius repetita rerum luce, pandendum est.

Cur octonarius plenus dicatur, ratio prima.

Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, quum sint semper circa corpora, quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousq; corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur, cogitatio quæ conceperit terminum, corpus reliquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus, ostendit corporum terminos: & hæc est prima incorporea natura post corpora: sed non purè, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum deniq; corpus nominas, etiam superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametsi non res, sed intellectus sequestrat. Hæc superficies, sicut est corporũ terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grammas Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocantur, de quibus solerti industria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies, quum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam seu trium, ut trigonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc * modo admonendi sumus, quòd omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo: est enim sine latitudine. Pla-

* loco

nities

nities uero, quam Græci ἐπιφάνειαν uocant, longo latoq; distenditur, alto caret: & hæc planities quantis lineis contineatur, expreßimus. Soliditas autem corporũ constat, cùm his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant: qualis est tessera, quæ cubus uocatur. Si uerò non unius partis, sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod proponimus esse quadratum (ut de uno quod exemplo sufficiet, disputemus) iam non quatuor, sed octo anguli colligũtur. quod tum animaduertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias: ut altitudo, quæ illi plano deerat, adijciatur: fiatq; tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant, ad imitationem tesseræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse, & haberi: siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet: Duo, lineæ ductum faciunt, qui duobus punctis, ut suprà diximus, coërcetur. Quatuor uerò puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri speciem, à singulis punctis in aduersum punctũ eiecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata, & octo facta, duo quadra similia describũt: quæ sibi superposita, additaq; altitudine, formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerũ superficie & lineis, ex quibus illam constare memorauimus, formisq; omnibus. À lineis enim ascenditur ad numerũ, tanquam ad priorem: ut intelligatur ex diuersis numeris linearum, quæ formæ geometricæ describantur. Ipsam uerò superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam: nec tamen sequestrandam, propter perpetuã cum corpor

Stereon.
Cubus.

corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Seorsum autem illa, ut suprà admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorum: licet alias quoq; causas quibus pleni numeri efficiãtur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat, antè satis probatum est. Ergo singulariter quoq; plenus iure dicetur, propter corporeæ soli

Ratio secunda. *ditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est: cùm sphæræ ipsæ octo sint, quæ mouẽtur, de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoq; partes, quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage*

Tertia. *plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq; generãtur, neq; generant, de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo, qui & generatur, & generat, id est, quatuor. Nam hic numerus quatuor, & nascitur de duobus, & octo generat. Aut cõponitur de tribus & quinq;, quorum alter primus omniũ numerorum impar apparuit: quinarij autem potentiã sequens tractatus attinget. Pythagorici uerò hunc numerũ*

Quarta. *iustitiam uocauerunt: quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æquè pariter pares diuisio quoque ipsa*

Quinta. *soluatur in bis bina. Eadem quoq; qualitate cõtexitur, id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius pari æqualitate procedat: & resolutio æqualiter redeat usque ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit:*

pit: meritò propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen accepit. E*t quia ex supradictis omnibus apparet, quanta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.*

Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur.

CAPVT VI.

S*Vperest, ut septenarium quoq; numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat.* Ac *primum hoc transire sine admiratione nõ possumus, quòd duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt.* Hoc *enim uerè perfectum est, quod ex horum numerorũ permistione generatur.* N*am impar numerus mas, & par fœmina uocatur.* I*tem arithmetici imparem patris, & parem matris appellatione uenerantur.* Hinc & Timæus Platonis, *fabricatorem mundanæ animæ deum, partes eius ex pari & impari, id est, duplari & triplari numero, intertexuisse memorauit: ita ut à duplari usq; ad octo, à triplari usq; ad uiginti septem staret alternatio* * *mutuandi.* Hi *enim primi cubi utrinq; nascuntur: siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingũt.* A*' dispari uerò ter terna, quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt uiginti septem, primũ æque cubum alterius partis efficiunt.* V*nde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico, & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in* Republica *uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos: quia nihil post autorem potest esse perfectius.* Hoc quoque no*tandum est, quod superius, asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie, & lineis*

* *al's, numeri*

lineis eius, omnibusq; corporibus ostendimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustißima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expreßit. Hinc est quòd pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem.

Prima ratio cur perfectus sit numerus septenarius, ex partib. ipsius sumpta.

Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut preßius plenitudo noscatur, primùm merita partium de quibus cōstat, tum demum quid ipse poßit, inuestigemus. Constat septenarius numerus: uel ex uno, & sex: uel ex duobus, & quinq;: uel ex tribus, & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fœcundū. Ex uno & sex, cōpago prima componitur. Vnum autem, quod μονὰς*, id est, unitas dicitur, & mas idem & fœmina est: par idem, atq; impar: ipse non numerus, sed fons & origo numerorū. Hæc monas initium finisq; omnium, neq; ipsa principij aut finis sciens, ad summū refertur Deum: eiusq; intellectum à sequentium numero rerū, & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, è summo nata Deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo: cumq;, utpote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intra se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena à syluestris contagione materiæ, tantum se autori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat: nullum init tamen cum sua unitate diuortiū. Vides ut hæc monas orta à prima rerum causa,*

adusque

aduſque animam ubique integra, & ſemper indiuidua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quàm ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quòd cùm omni numero præeſſe uideatur, in coniunctione præcipue ſeptenarij prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, quàm uirgini. Huic autem numero, id eſt, ſeptenario, adeò opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo creditur, quia nullum ex ſe parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem primũ limitem conſtat eſſe numerorum. Pallas ideo, quia ex ſolius monadis fœtu, & multiplicatione proceſsit: ſicut Minerua ſolo, ex uno parente nata perhibetur. Senarius uerò, qui cum uno coniunctus ſeptenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis, & potentiæ eſt. Primum, quòd ſolum ex omnibus numeris, qui infra decem ſunt, de ſuis partibus conſtat. Habet enim medietatem, & tertiam partẽ, & ſextam partem: & eſt medietas tria, tertia pars duo, ſexta pars unũ, quæ omnia ſimul ſex faciunt. Habet & alia ſuæ uenerationis indicia: ſed ne longior faciat ſermo faſtidiũ, unũ ex omnibus eius officiũ perſequemur: quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, nõ ſenarij tantum, ſed & ſeptenarij pariter dignitas adſtruetur. Humano partui frequẽtiorẽ uſum nouẽ menſium, certo numerorũ modulamine natura conſtituit: ſed ratio ſub aſciti ſenarij numeri multiplicationẽ procedens, etiã ſeptẽ menſes compulit uſurpari. Quàm breuiter abſoluteq;, duos eſſe primos omnium numerorũ cubos, id eſt, à pari octo, ab impari uiginti ſeptem: & eſſe imparem marem, parem fœminã, ſuperius expreſsimus. Horũ uterq; ſi per ſenarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui ſeptem mẽſibus explicantur. Coẽant enim numeri,

Pallas quur à poëtis μονὰς appelletur.

Vis numeri ſenarij.

numeri, mas ille qui memoratur, & fœmina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quinq; & triginta. Hæc sexies multiplicata, creant decem & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fœcundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis, absoluat. Discretio uerò partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur: Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Secunda de duobus & quinque est. Ex his Dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. Hæc ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibilis *lineam prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum, & luminum sphæras refertur, quia hæ quoque ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ sunt. Hic ergo numerus cum quinario aptißimè iungitur: dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur. Sed ille ratione scissionis, hic numero. Illa uerò quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminenteis euenit: quòd solus omnia quæq; sunt, quæq; uidentur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia: seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia & supera, & subiecta designat. Aut enim Deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species rerũ continentur: aut mundi anima, quæ animarum omniũ fons est: aut cœlestia sunt usq; ad nos, aut terrena natura est: & sic quinarius rerũ omniũ numerus impletur. De secunda septenarij numeri cõiunctione dicta

Dyadis & quinarij uis ac uirtus.

* linea

cta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate, sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor, quæ quantum ualeat, re- uoluamus. Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis constat: his enim trigonalis forma concluditur: à pari uerò prima in quatuor inuenitur. Item scimus, secundum Platonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa forti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas præstat uinculi firmitatem. Cùm uerò medietas ipsa geminatur, ea quæ extima sunt, non tenaciter tantùm, sed etiam insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo summa, medium quo uinciretur, acciperet. Quaternarius uerò duas medietates primus omnium nactus est: quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex cōditorq; mutuatus, insolubili inter se uinculo elementa deuinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est. Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & natura communionem abnuētia promisceri, terrā dico & ignem, potuisse, nec per tam iugabilem competentiam fœderari: nisi duobus medijs, aëris, & aquæ nexibus uincirentur. Ita enim elementa inter se diuersissima, opifex tamen Deus ordinis opportunitate connexuit, ut facilè iungerentur. Nam cùm binæ in singulis qualitates essent: talem unicuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca, & frigida: aqua uerò frigida, & humida est. Hæc duo elementa, licet sibi per siccum, humectumq; contraria sint: per frigidum tamen commune iunguntur. Aër humectus, & calidus est: & cùm aquæ frigidæ contrarius sit calore: conciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cùm sit calidus, & siccus, humorem quidem aëris respuit, siccitate: sed cōnectitur, societate caloris. Et ita fit, ut

Laus ternarij & quaternarij.

ſingula quæq; elementorum, duo ſibi hinc inde uicina ſin gulis qualitatibus uelut quibuſdã amplectãtur ulnis. Aqua terram, frigore: aërem ſibi nectit, humore. Aër aquæ humecto ſimili, & igni calore ſociatur. Ignis aëri miſcetur, ut calido: terræ iungitur, ſiccitate. Terra ignem ſicco patitur, aquam frigore non reſpuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, ſi elementa duo forent, nihil inter ipſa firmitatis habuiſſet: ſi tria, minus quidem ualido, aliquo tamen nexu uincienda nodaret. Inter quatuor uerò inſolubilis colligatio eſt, cùm duæ ſummitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit manifeſtius, ſi in medio poſueris ipſam continentiam ſenſus, de Timæo Platonis exceptam. Diuini decoris, inquit, ratio poſtulabat, talem fieri mundum, qui & uiſum pateretur, & tactum. Conſtabat autẽ, neq; uideri aliquid poſſe, ſine ignis beneficio: neque tãgi, ſine ſolido: & ſolidum nihil eſſe, ſine terra. Vnde mundi omne corpus de igni & terra inſtruere fabricator incipiens, uidit duo conuenire, ſine medio colligante, nõ poſſe: & hoc eſſe optimum uinculum, quod & ſe pariter, & à ſe liganda deuinciat. Vnam uerò interiectionem, tunc ſolum poſſe ſufficere: cùm ſuperficies, ſine altitudine, uincĩẽda eſt. At ubi arctãda uinculis eſt alta dimenſio, nodũ niſi gemina interiectione nõ necti. Inde aërem & aquã inter ignem terramq; contexuit: & ita per omnia, una & ſibi cõueniens iugabilis cõpetentia cucurrit, elementorũ diuerſitatẽ ipſa differẽtiarũ æqualitate conſocians. Nã quantũ intereſt inter aquã & aërem cauſa denſitatis & ponderis, tantundẽ inter aërem & ignem eſt. Et rurſus quod intereſt inter aërem & aquam, cauſa leuitatis & raritatis, hoc intereſt inter

Expoſitio eſt ſententiæ Platonicæ, non uerborum.

terr

terram & aquā. Item quod intereſt inter terram & aquam, cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquam & aërem: Et quod inter aquā & aërem, hoc inter aërem & ignem. Et contrà, quod inter ignem & aërem, tenuitatis leuitatisq́ cauſa, hoc inter aërem & aquam eſt. Et quod eſt inter aërem & aquam, hoc inter aquam intelligitur & terrā. Nec ſolum ſibi uicina & cohærentia comparantur, ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. Nam quod eſt terra ad aërem, hoc eſt aqua ad ignem: & quoties uerteris, eandem reperies iugabilem competentiam: ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diuerſa, ſociantur. *Hæc eò dicta ſunt, ut aperta ratione conſtaret, neq; planitiem ſine tribus, neq; ſoliditatem ſine quatuor poſſe uinciri. Ergo ſeptenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima ſortitæ ſunt: ternarius cū una medietate, quaternarius cū duabus. Hinc in alio loco eiuſdem ſomnij Cicero de ſeptenario dicit:* Qui numerus rerum omniū ferè nodus eſt. *Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia, quæ uiſum tactum'ue patiantur. Horum priora tribus incrementorum gradibus conſtant: aut enim linea eijcitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies, aut ex planitie ſoliditas. Altera uerò corpora quatuor elementorum collato fœdere, in robur ſubſtantiæ corpulentæ concordi concretione coaleſcunt. Necnon omnium corporum tres ſunt dimenſiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, ſuperficies, & ipſa ſoliditas. Item, cùm quatuor ſint elementa, ex quibus conſtant corpora: terra, aqua, aër, & ignis: tribus ſine dubio*

interſtitijs ſeparantur: quorũ unum eſt à terra uſq; ad aquam, ab aqua uſq; ad aërem ſequens, tertiũ ab aëre uſq; ad ignem. Et à terra quidem uſq; ad aquam ſpatiũ, neceſſitas à phyſicis dicitur: quia uincire & ſolidare creditur, quod eſt in corporibus lutulentum. Vnde Homericus* cenſor cùm Græcis imprecaretur: Vos omnes, inquit, in terrã & aquam reſoluamini: in id dicens, quod eſt in natura humana turbidum, quo facta eſt homini prima concretio. Illud uerò quod inter aquam & aërem, ἁρμονία dicitur, id eſt, apta & conſonans conuenientia: quia hoc ſpatium eſt, quod ſuperioribus inferiora conciliat, & facit diſſona conuenire. Inter aërem uerò & ignem, obedientia dicitur: quia ſicut lutulenta & grauia ſuperioribus neceſſitate iunguntur: ita ſuperiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media, coniunctionem utriuſque præſtante. Ex quatuor igitur elementis, & tribus eorum interſtitijs, abſolutionem corporum conſtare manifeſtum eſt. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriuſque corporibus, conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur. Nec ſolum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuũ præſtant fauorem, ſed quaternarium quidem Pythagorici, quem τετρακτὺν uocant, adeò, quaſi ad perfectionem animæ pertinentem, inter arcana uenerantur: ut ex eo & iuriſiurandi religionem ſibi fecerint, ὀ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν. *Iuro tibi per eum, qui dat animæ noſtræ quaternarium numerum. Ternarius uerò aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam. Quarum prima eſt ratio, quam λογικὸν appellant: ſecunda animoſitas, quam θυμικὸν uocant: tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. Item nullus ſapientum animam ex

ſymp

* Menelaus. ἰλιαδ. η. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

*alias, Per qui noſtræ animæ numerum dedit ipſe quaternũ: hanc lectionem ueram, illam uerò ĩ textu inculcatam eſſe apparet.

ſymphonijs quoq; muſicis conſtitiſſe dubitauit. Inter has non paruæ potentiæ eſt, quæ dicitur διὰ πασῶν. Hæc conſtat ex duabus, id eſt, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε. Fit autem *diapente, ex hemiolio : & fit diateſſaron, ex epitrito.* Et *eſt primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor: quod quale ſit, ſuo loco plenius exequemur.* Ergo *ex his duobus numeris conſtat diateſſaron, & diapente: ex quibus diapaſon ſymphonia generatur.* Vnde Vergilius *nullius diſciplinæ expers, plenè & per omnia beatos exprimere uolens, ait:* O' *terq; quaterq; beati.* I. Aeneidos.

Secunda ratio perfectionis numeri ſeptenarij

Hæc de partibus ſeptenarij numeri, ſectantes compendia, diximus: de ipſo quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑπτὰς *nunc uocatur, antiquato uſu primæ literæ. Apud ueteres enim ſeptas uocitabatur, quod* Græco *nomine teſtabatur uenerationem debitam numero.* Nam *primo omnium hoc numero anima mũdana generata eſt, ſicut* Timæus Platonis *edocuit.* Monade *enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares, id eſt, poſt monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera uerò parte tria, deinde nouem, et inde uiginti ſeptem.* Ex *his numeris facta contextio, generationem animæ imperio creatoris efficit.*

ἀπὸ τοῦ σεβεσθαι

N*on parua ergo hinc potentia numeri huius oſtenditur, quia mundanæ animæ origo ſeptem finibus continetur.*

Tertia. *Septem quoque uagantiũ ſphærarũ ordinem illi ſtelliferæ & omnes continenti ſubiecit artifex fabricatoris prouidentia, quæ & ſuperioris rapidis motibus obuiarent, &*

Quarta. *inferiora omnia gubernarent. Lunã quoq; quaſi ex illis ſeptimam, numerus ſeptenarius mouet, curſumq́; eius ipſe diſpenſat.* Quod cùm multis modis probetur, ab hoc incipiat oſtendi. Luna octo & uiginti propè diebus totius zodiaci ambitũ conficit. Nam etſi per triginta dies ad ſolem, à quo profecta eſt, remeat: ſolos tamen ferè uiginti octo in tota zodiaci circuitione conſumit: reliquis, ſolem qui de loco in quo eum reliquit, abſceſſerat, comprehẽdit. Sol enim unum de duodecim ſignis integro menſe metitur. Ponamus ergo, ſole in prima parte Arietis conſtituto, ab ipſius (ut ita dicam) orbe emerſiſſe lunam, quòd eam naſci uocamus. Hæc poſt uiginti octo dies, & horas ferè ſeptem, ad primam partem Arietis redit, ſed illbic non inuenit ſolem. Intereà enim & ipſe progreßionis ſuæ lege ulterius abceßit: & ideo ipſa necdum putatur eò, unde profecta fuerat, reuertiſſe: quia oculi noſtri tunc, non à prima parte Arietis, ſed à ſole eã ſenſerant proceßiſſe. Hũc ergo diebus reliquis, id eſt, duobus, plus minusúe conſequitur: & tunc orbi eius denuo ſuccedens, ac denuo inde procedẽs, rurſus

Cur luna bis in Geminis naſcatur. dicitur naſci. Inde ferè nunquàm in eodem ſigno bis continuò naſcitur, niſi in Geminis, ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit: rarißimo in alijs, ſi circa primam ſigni partem à ſole procedat. Huius ergo uiginti octo dierum numeri, ſeptenarius origo eſt. Nam ſi ab uno uſque ad ſeptem, quantum ſinguli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uiginti octo nata de ſeptem. Hunc etiam numerum, qui in quater ſeptenos

æqua

æqua sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamq; consumit. Nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ obliquè meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur. Septem alijs rursus ad medium obliquata conscendit. Vltimis septem, septentrionali redditur summitati. Ita ijsdem quater septenis diebus omnem zodiaci & longitudinem, & latitudinem circum perq; discurrit. Similibus quoque dispensationibus hebdomadum luminis sui uices sempiterna lege uariando disponit. Primis enim septem, usque ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, & διχότομος tunc uocatur: secundis, orbem totum renascentes ignes colligendo iam complet, & plena tunc dicitur: tertijs, διχότομος rursus efficitur, cùm ad medietatem decrescendo contrahitur: quartis, ultima luminis sui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas φάσεις uocant Græci, toto mense distinguitur, quum nascitur, quum fit διχότομος, & quum fit ἀμφίκυρτος, quum plena, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & quum ad nos luminis uniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autem quum supra diametrum dichotomi est, antequàm orbis conclusione cingatur: uel de orbe iam minuēs inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoque ipse, de quo uitam omnia mutuantur, septimo signo uices suas uariat. nam à solstitio hyemali, ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & à tropico uerno, usque ad autūnale tropicum, septimi signi peragratione producitur. Tres quoque cōuersiones lucis ætheréæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxima, secunda

Margin notes: διχότομος, id est, dimidio orbe cæsa. — ἀμφίκυρτος, id est, utrinq; gibbosa. — Quinta. — Sexta.

media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est uerò unaquæque conuersio quadripartita: & ita constat septenarius numerus: id est, ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque conuertitur. Hi sunt autem quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. Et maxima conuersio, id est, anni, humida est uerno tempore: calida, æstiuo: sicca, autumno: frigida, per hyemem. Media autem conuersio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem assolet concitare: secunda calida, adolescēte in ea iam luce de solis aspectu: tertia sicca, quasi plus ab ortu remota: quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uerò conuersio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur: quòd humida sit, usque ad primam de quatuor partibus partem diei: calida, usq; ad

Septima. *secundā: sicca, usque ad tertiā: quarta iam frigida. Oceanus quoq; in incremento suo hunc numerum tenet. Nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito: minuitur paulisper secūdo: minoremq; uidet eum tertius quàm secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par: & nonus fit similis sexto: decimus quinto: & undecimus fit quarto par: tertio quoq; duodecimus: & tertiusdecimus fit similis secundo: quartusdecimus, primo. Tertia uerò hebdomas eadē facit, quæ prima: quarta eadē, quæ secūda.*

Octaua. *Hic deniq; est numerus qui hominē cōcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atq; omnino constare facit. Nam ut illud taceamus, quòd uterum nulla ui seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit,*

uelut

uelut decreto exonerandæ muliĕris uectigali mense redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non est, quia semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiatur. Verum semine semel intra formãdi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum *genitiuum circundet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cùm à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quàm falli nescit, experimenti certus asseruit: referens in libro qui de Natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculũ de utero eius eiectum, quam septimo post conceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim semine nõ effuso, ne grauida maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die *saltu eiectum cum tali folliculo, qualem suprà retulimus, suffecisse conceptui. Hæc Hippocrates. Straton uerò Peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant: ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate cõueniat: quinta uerò interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis lineamenta cõsistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat, quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum. Cum autem nono mense absolutio futura est, si quidem fœmina fa-

*geminum

Locus est in libro περὶ φύσιος παιδίου, sed in uulgatis exẽplis perperam scribitur [illegible]

*saltũ septimũ eiciendo.

 bricatur

bricatur, ſexta hebdomade iam membra diuidi: ſi maſculus, ſeptima. Poſt *partum uerò utrum uicturum ſit quod effuſum eſt, an in utero ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit.* Vltra *hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aëris halitum ferre non poſſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad uitam creatus, niſi alter fortè (qualis perfectum poteſt) caſus eripiat.* Item *poſt dies ſeptem iactat reliquias umbilici, & poſt bis ſeptem incipit ad lumen uiſus eius moueri, & poſt ſepties ſeptem liberè iam & pupulas, & totam faciem* conuertit ad motus ſingulos uidendorum.* Poſt *ſeptem uerò menſes dentes incipiunt mandibulis emergere.* Et *poſt bis ſeptem, ſedet ſine caſus timore.* Poſt *ter ſeptem, ſonus eius in uerba prorumpit.* Et *poſt quater ſeptem, non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit.* Poſt *quinquies ſeptem, incipit lac nutricis horreſcere, niſi fortè ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur.* Poſt *annos ſeptem, dentes qui primi emerſerant, alijs aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt, eodemq; anno, id eſt, ſeptimo, plenè abſoluitur integritas loquendi.* Vnde *& ſeptem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet* La*tinitas eaſdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro ſeptem tenere maluerit.* Apud *quos tamen, ſi ſonos uocalium non apices numeraueris, ſimiliter ſeptem ſunt.* Poſt *annos autem bis ſeptem ipſa ætas neceſſitate pubeſcit.* Tunc *enim moueri incipit uis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum.* Ideo *& tutela pueris, quaſi uirile iam robur, abſoluitur: de qua tamen fœminæ propter uotorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur.* Poſt *ter ſeptenos annos, genas*

*uertit

Quã Macrobi⁹ in fœmina uotorum feſtinationem appellat, ea iureconſultis doli capacitas dicitur.

nas flore uestit iuuenta, idemq; annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque crescere ultrà iam prohibet. Quinta omne uirium, quantæ inesse unicuique possunt, complet augmentum, nulloq; modo iam potest quisquam se fortior fieri. Inter pugiles deniq; hæc consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremento uirium speret: qui uerò expertes huius gloriæ usq; illò manserunt, à professione discedant. Sexies uerò septeni anni, seruant uires antè collectas, nec diminutionem, nisi ex accidenti, euenire patiuntur. Sed à sexta usq; ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. Ideo nonnullarum rerum publicarum is mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur: in pluribus detur remissio iusta post septimam. Notandum uerò, quòd cùm numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ propriè perfecta & habetur, & dicitur: adeò, ut illius ætatis homo, ut pote qui iam perfectionem & attigerit, & necdum præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cùm uerò decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, ἑπτάδι, iungitur, ut aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à Physicis creditur meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectum spatium terminatur, quod quisquis excesserit, ab omni officio uacuus, soli exercitio sapientiæ uacat, & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum uacatione reuerendus. A' septima enim, usq; ad decimam septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseuerant, uariantur officia. Idem numerus totius corporis membra disponit. Septem enim sunt intra hominem, quæ à Nona.

Græcis

Membra nigra intra hominẽ. *Græcis nigra membra uocitantur: Lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. Et ſeptem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent ſingulis ad cibum & ſpiritum accipiendũ reddendumq́; ſunt deputata: guttur, ſtomachus, aluus, ueſica, & inteſtina principalia tria: quorum unum* dißipium uocatur, quod uentrem & cætera inteſtina ſecernit: alterum medium, quod Græci μεσεντέριον dicunt: tertiũ quod ueteres hiram uocauerunt, habeturq́; præcipuum inteſtinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De ſpiritu autem & cibo, quibus accipiendis, ut relatum eſt, atq; reddẽdis membra, quæ diximus cum meatibus ſibi adiacentibus obſequuntur, hoc obſeruatum eſt: quòd ſine hauſtu ſpiritus ultra horas ſeptem, ſine cibo ultra totidem dies uita nõ durat. Septem quoq; ſunt gradus in corpore, qui dimenſionem altitudinis ab imo in ſuperficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hæc de interioribus. In aperto quoq; ſeptem ſunt corporis partes, caput, pectus, manus, pedesq́; & pudendum. Item quæ diuiduntur, non niſi ſeptem compagibus iuncta ſunt: ut in manibus eſt humerus, brachium, cubitus, uola & digitorum terni nodi. In pedibus uerò femur, genu, tibia, pes ipſe, ſub quo uola eſt, & digitorum nodi terni ſimiliter.

*Diſſeptũ ĩ antiq. cod. eſt aũt διάφραγμα.

Decima. Et quia ſenſus, eorumq́; miniſteria, natura in capite uelut in arce conſtituit, ſeptem foraminibus ſenſuum celebrantur officia, id eſt, oris: ac deinde oculorum, narium & auriũ, binis.

Vndecima. Vnde non immerito hic numerus totius fabricæ diſpenſator & dominus, ægris quoq; corporibus periculum ſanitatem'ue denuntiat. Imò ideo & ſeptem motibus omne corpus agitatur: aut enim acceßio eſt, aut receßio: aut in læuã, dextram'ue deflexio: aut ſurſum quis, ſeu deorſum mouetur, aut in orbem rotatur. Tot uirtutibus inſignitus ſeptenar

ptenarius, quas uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus et habetur, & dicitur. Et *absoluta (ut arbitror) ratione iam constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocentur.* Sensus *autem hic est, cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleuerit, quæ summa tibi fatalis erit, spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro remedijs communis bonorum omnium status uirtutibus tuis dictatura debebitur: *sed si euaseris insidias propinquorum.* Nam *per septenos octies solis anfractus reditusq;, quinquaginta & sex significat annos: anfractum solis & reditum annum uocans: anfractum, propter zodiaci ambitum: reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.* *scilicet

Obscura inuolutaq; semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tamen semper subesse aliquid, quo possit quo quo modo deprehendi ueritas, modo diligens adsit scrutator. CAP. VII.

H*Ic quidam mirantur, quid sibi uelit ista dubitatio,* Si *effugeris: quasi potuerit diuina anima, & olim cœlo reddita, atq; hic maximè scientiam futuri professa, nescire, poßit'ne nepos suus an non poßit euadere.* Sed *non aduertunt hanc habere legem omnia uel signa, uel somnia: ut de aduersis obliquè aut denuntient, aut minentur, aut moneant.* Et *ideo quædam cauendo transimus, alia exorando & litando uitantur: sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio.* Nam *ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur.* Quod *apportant minæ, litatio propitiationis auertit.* Nunquam *denuntiata uanescunt.* Hic *subijcies:* Vnde *igitur ista discernimus, ut poßit, cauendum'ne, an exorandum, an uerò patiendum sit, deprehendi?* Sed *præsentis operis fuerit, insinuare, qualis soleat in*

diuinat

diuinationibus esse affectata confusio: ut desinas uelut de inserta dubitatione mirari. Cæterùm in suo quoq; opere ar tificis erit, signa quærere, quibus ista discernat: nisi hoc uis diuina impediat. Nam illud:

Aeneid.3. *—Prohibent nam cætera Parcæ*

Scire: *Maronis est ex intima disciplinæ profundita te sententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis, quàm plenè semper cùm prædicuntur futura, ita dubijs obscuran tur: ut tamē diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueri*

Iliad.B. *tatis. ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut dicitur, mis sum, ad conserendam futuro die cum hostibus manum, sub aperta promissione uictoriæ, spem regis animauit. Ille ue lut diuinum secutus oraculum, cōmisso prælio, amissis suo rum plurimis, uix ægreq; in castra remeauit: num dicendū est deum mandasse mendaciū? Non ita est. Sed quia illū ca sum Græcis fata decreuerāt, latuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad uerè uincendū, uel ad cauendū saltē potuisset instruere. Habuit enim præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuersitate præ ceptum sit: prætermissoq; Achille, qui tunc recenti lacessi tus iniuria, ab armis cū suo milite feriabatur, rex progres sus in prælium, & casum qui debebatur, excepit, & ab soluit somnium inuidia mentiendi, non omnia, de impera tis sequendo. Parem obseruantiæ diligentiam, Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro, in talibus quoq; re bus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionem instru endo regno fataliter eligendam, satis abundeq; Delio in structus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligen tia relapsus est. Non equidē locorū fuerat, quæ petere de-*

beret,

beret, nomen insertum: sed cùm origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam (quæ ipsius gentis autores utraq; produxerant) magis ostenderet, & (quod aiunt) digito demõstraret Italiã. Nam quum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquẽdo, Dardanidæ duri, aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit, appellan Aeneid.3. *do eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denũtiationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia cõciliandæ obscuritatis, inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnij continetur, absoluitur. Nam cum dicitur,* Circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, *uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quòd autem Scipioni reliquos uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti: hæc ratio est, quòd siue dum humano uel mœrori parcitur, uel timori, seu quod utile est, hoc maximè latere, pronius cætera oraculis quàm uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.*

Quatuor esse uirtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatos efficiat, sitq; primum illud uirtutum genus in Rerump. gubernatoribus: ideo hos utiq; fore felices. CAP. VIII.

His *aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua:* Sed quò sis Africane alacrior, ad tutandam Rempub. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruãtur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnẽ mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius

ptius, quàm concilia cœtusq; hominum iure so=ciati, quae ciuitates appellantur. Earum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. *Bene & opportunè, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda, subiecit: quibus adeò à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur, maiestate promissæ beatitudinis, & cœlestis habitaculi.* Sed de Beatitate, *quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt: ut posteà locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus.* Solæ *faciunt uirtutes beatum, nullaq; alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur.* Vnde *qui existimant, nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant.* Agnitionem *enim rerum diuinarum, sapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt: & quantum uiuendi perspicuitas præstat, imitantur.* Et *in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant:* Prudentiæ *esse, mundum istum & omnia quæ mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere: omnemq; animæ cogitationem in sola diuina dirigere.* Temperantiæ *omnia relinquere, inquantum natura patitur, quæ corporis usus requirit.* Fortitudinis, *non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere.* Iustitiæ *ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusq; uirtutis obsequium.* Atq; *ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum,* Rerumpub. *rectores beati esse non possint.* Sed Plotinus *inter philo-sophiæ*

Beatitas.

Sola uirtute beatos effici.

Officia uirtutũ secũdum Stoicos.

ſophiæ profeſſores cum Platone princeps, libro de Virtutibus, gradus earum uera & naturali diuiſionis ratione compoſitos, per ordinem digerit. Quatuor ſunt, inquit, quaternarum genera uirtutum. Ex his primæ politicæ uocantur, ſecundæ purgatoriæ, tertiæ animi iam purgati, quartæ exemplares. Et ſunt Politicæ hominis, quia ſociale animal eſt. His boni uiri Reipub. conſulunt, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium ſalutem gubernant: his ſocios circunſpecta prouidentia protegunt, iuſta liberalitate deuinciunt: hiſq; ſui memores alios fecere merendo. Et eſt politicæ prudentiæ ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit uniuerſa dirigere, ac nihil præter rectum uelle, uel facere: humaniſq; actibus, tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circunſpectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animũ ſupra periculi metum agere: nihilq;, niſi turpia, timere: tolerare fortiter uel aduerſa, uel proſpera. Fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam ſequuntur, modeſtia, uerecundia, abſtinentia, caſtitas, honeſtas, moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Iuſtitiæ, ſeruare unicuique quod ſuum eſt. De iuſtitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum ſui, atque inde Reipu. rector efficitur, iuſte ac prouide gubernans humana, diuina non deſerens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis ſunt, qui diuini capax eſt, ſolumq; animum eius ex-

Quatuor uirtutum genera ſecundum Platonicos.

Primũ genus.

Aeneidos. 6

Secundum.

pediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. Hæ *sunt otiosorum, qui à* Rerump. *actibus se sequestrant.* Hæ*rum quid singulæ uelint, superius expreßimus, cum de uirtutibus philosophantiū diceremus, quas solas quidam* Tertium. *existimauerunt esse uirtutes.* Tertiæ *sunt purgati iam defæcatiq; animi, & ab omni mundi huius aspergine preßè pureq; detersi.* Illhic Prudētiæ *est, diuina non quasi in electione præferre, sed sola noſſe: & hæc, tanquam nihil sit aliud, intueri.* Temperantiæ, *terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci.* Fortitudinis, *paßiones ignorare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil.* Iustitiæ, *ita cum superna & diuina mente sociari, ut seruet perpe*Quartum. *tuum cum ea fœdus imitādo.* Quartæ *exēplares sunt, quæ in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus* νοῦν *uocari: à quarū exemplo reliquæ omnes per ordinē defluunt.* Nam *si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est.* Illhic Prudentia *est, mens ipsa diuina:* Temperantia, *quòd in se perpetua intentione conuersa est:* Fortitudo, *quòd semper idem est, nec aliquando mutatur:* Iustitia, *quòd perenni lege à sempiterna operis* Horum generū discrimen. *sui continuatione non flectitur.* Hæc *sunt quaternarum quatuor genera uirtutum, quæ præter cætera, maximam in paßionibus habent differentiam sui.* Paßiones *autem (ut scimus) uocantur, quod homines metuunt cupiuntq;,* Aeneid. 6 *dolent gaudentq;.* Has *primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliuiscuntur, in quartis nefas est nominari.* Si *ergo hoc est officium & effectus uirtutū, beare: constat autem* Declaratio uerborum Tullij. *& politicas esse uirtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati.* Iure *ergo* Tullius *de* Rerumpub. *rectoribus dixit,* Vbi beati æuo sempiterno fruantur. Q*ui ut ostenderet,*

deret, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, non dixit absolutè, Nihil esse illi principi Deo acceptius quàm ciuitates: *sed adiecit,* Quod quidem in terris fiat: *ut eos, qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid presſius potest esse, quid cautius de nomine ciuitatum:* Quàm concilia, *inquit,* cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur? *Nam & seruilis quondam, & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt: sed non iure sociati. Illa autem sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.*

Quo sensu rerum publicarũ rectores è cœlo descendisse, eoq; reuerti dicantur. CAP. IX.

QVod *uerò ait:* Harum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur: *hoc modo accipiendum est: Animarũ originem manare de cœlo, inter rectè philosophantes indubitatæ constat esse sententiæ. Et animæ, dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia: ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat.* Hinc illud *à quodã inter alia seu festiua, seu mordacia, seriò tamen usurpatum est.* De cœlo descendit, γνῶθι σεαυτόν. Nam & *Delphici uox hæc fertur oraculi, cõsulenti, ad beatitatem quo itinere perueniret: Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti tẽpli hæc inscripta sententia est.* Homini au*tem (ut diximus) una est agnitio sui: si originis natalisq; principia atq; exordia prima respexerit, nec se quæsiuerit extrà. Sic enim anima uirtutes ipsas consciẽtia nobilitatis induitur, quibus post corpus euecta, eò unde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit, nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte uirtutum rigatur: nec deseruisse*

Iuuenalis.

Oraculũ Crœso datũ. σαυτὸν γιγνώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις.

Persius.

ſe unquam cœlum uidetur, quod reſpectu & cogitationibus poßidebat. Hinc anima, quam in ſe pronam corporis uſus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & abſolutionem corporis perhorreſcit, & cum neceſſe eſt, Non niſi cum gemitu fugit indignata

Aeneid. 11 ſub umbras. Sed nec poſt mortem facilè corpus relinquit,

*facilè quia non *funditus corporeæ excedunt peſtes: ſed aut ſuum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum: non humani tantummodo, ſed ferini quoq;, electo genere moribus cōgruo, quos in homine libēter exercuit: mauultq; omnia perpeti, ut cœlum, quod uel ignorando, uel dißimulando, uel potius prodendo deſeruit, euadat. Ciuitatum uerò rectores, cæteriq; ſapientes, cœlum reſpectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes: facilè poſt corpus, cœleſtem, quam penè non reliquerant, ſedem repoſcunt. Nec enim de nihilo, aut de uana adulatione ueniebat, quòd quoſdam urbium conditores, aut claros in Republica uiros in numerum Deorum conſecrarit antiquitas. Sed Heſiodus quoque diuinæ ſobolis aſſertor, priſcos reges cum Dijs alijs enumerat: hisq; exemplo ueteris poteſtatis etiam in cœlo regendi res humanas aßignat officium. Et ne cui faſtidioſum ſit, ſi uerſus ipſos, ut poëta Græcus protulit, inſeramus, referemus eos, ut ex uerbis eius in Latina uerba conuerſi ſunt,

τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων, οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα. πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήιον ἔσχον.

Indigetes diui fato ſummi Iouis hi ſunt:
Quondā homines, modò cum ſuperis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat, qui licet argumento ſuo ſeruiens, heroas in inferos relegauerit: non tamen eos abducit à cœlo: ſed æthera his deputat largiorem, & noſſe eos ſolem ſuum ac ſua ſidera profitetur: ut geminæ do-

ctrinæ obseruationes præstiterit, & poëticæ figmentum, & philosophiæ ueritatem. Etsi *secundum illum res quoq; leuiores quas uiui exercuerãt, etiam post corpus exercent:*

—Quæ gratia currûm Aeneid.6
Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitenteis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ *autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes uocatur.* Nec *frustra hoc usurpatũ est, siquidem inde profectæ sunt. Animis enim needum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde labuntur in corpora.* Ideo *his illò est reditio, qui merentur.* Rectißimè *ergo dictum est, cùm in galaxian, quem aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertuntur.* Ad *sequentia transeamus.*

Quid secundum priscos illos theologos inferi, & quando ex eorum sententia anima aut uiuere, aut mori dicatur. CAP. X.

Hic ego etsi eram perterritus, non tam mortis metu, quàm insidiarum à meis: quæsiui tamen, uiueret'ne ipse, & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. V*el fortuitis & inter fabulas elucent semina infixa uirtutum: quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniantis emineant.* In *re enim una, politicarum uirtutum omnium pariter exercet officium.* Q*uòd non labitur animo prædicta morte perterritus: fortitudo est.* Q*uòd suorum terretur insidijs, magisq; alienum facinus, quàm suum horrescit exitium: de pietate & nimio in suos amore procedit.* H*æc autem diximus ad iustitiam referri, quæ seruat unicuique quod*

 suum

suum est. Quòd ea quæ arbitratur, non pro compertis ha bet, sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit, quærit discere certiora: indubitata prudentia est. Quòd cùm perfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamē talia desideriū frænat, temperat, & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget: quid nisi temperantia est? ut iam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca quæ sibi deberentur, adductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. Ipsius enim consultationis hic sensus est: Nos, inquit, arbitrabamur animam cum fine morientis extingui: nec ulterius esse post hominē. Ait enim, Quos extinctos esse arbitraba mur. *Quod autem extinguitur, esse iam desinit. Ergo uelim dicas, inquit, si & pater Paulus tecum, & alij supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus, ut à pio filio, & de cæteris, ut à sapiente ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respondit?* Imò uerò, *inquit,* hi uiuunt, qui corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra uerò quę dicitur esse uita, mors est. *Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cum superis: facilè discernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda sit: si constiterit, qui locus habendus sit inferorum, ut anima, dum ad hunc truditur, mori: cùm ab hoc procul est, uita frui, & uerè superesse credatur. Et quia totū tractatū, quem ueterū sapientia de inuestigatione huius quæstionis agitauit, in hac latentē uerborū paucitate reperies: ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quā quærimus absolutione sufficiet admoneri, amore breuitatis excerpsimus. Antequàm studiū philosophiæ circa naturæ inquisitionē ad tantum uigoris adolesceret, qui per diuersas*

Explicant uerba Ciceronis.

gentes

gentes autores in constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridū sordibus & cruore patiuntur. hoc animæ sepulchrū, hoc Ditis cōcaua, hoc inferos uocauerūt. Et omnia quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, & in ipsis humanis corporibus aßignare conati sunt: obliuiōis fluuiū, aliud non esse asserentes, quàm errorē animæ obliuiscentis maiestatē uitæ prioris, qua antequam in corpus truderetur potita est, solamq; esse in corpore uitam putantis. Pari interpretatione Phlegetontē, ardores irarū & cupiditatū putarunt. Acherontem, quicquid fecisse dixisse'ue usq; ad tristitiā humanæ uarietatis more, nos pœnitet. Cocytum, quicquid homines in luctū lachrymasq; cōpellit. Stygē, quicquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorum. Ipsam quoq; pœnarū descriptionē, de ipso usu cōuersationis humanæ sumptā crediderūt: Vulturem iecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi uolentes, quàm tormenta conscientiæ, obnoxia flagitio, uiscera interiora rimantis, & ipsa uitalia indefessa admißi sceleris admonitione laniantis, semperq; curas, si requiescere forte tentauerint, excitantis: tanquam fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcentis: lege hac, qua se iudice nemo nocens absoluitur, nec de se suam potest uitare sententiam. Illos autem epulis ante ora positis excruciari fame, & inedia tabescere, quos magis magisq; acquirendi desiderium cogit præsentem copiam non uidere, & in affluentia inopes, egestatis mala in ubertate patiuntur, nescientes parta respicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere districtos, qui nihil consilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtuti-

Inferos quid essc putarint homines antiquissimi.

Flumina inferorum quid sibi uelint.

Pœnæ inferorum quomodo accipiendæ.

bus explicantes, seq́; & actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotantur. Saxum ingens uoluere, inefficacibus laboriosisq́; conatibus uitam terentes. Atram silicem lapsuram semper, & cadenti simi lem, illorum capitibus imminere, qui arduas potestates, & infaustam ambiunt tyrannidem, nunquàm sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium quod merentur, ex=

Tusc.5. *cipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nam Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, familiari quondam suo solam beatam existimanti uitam tyranni: uolens quàm perpetuo metu misera, quamq́; impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq́; ille & Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo aspernaretur: Talis est (inquit Dionysius) uita, quam beatam putabas, sic nobis semper mortem imminentem uidemus. Existima ergo, quando felix esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis asseruntur, si uerè suos quisque patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud intelligendum est, quàm mori animam, cùm ad corporis inferna demergitur: uiuere autem, cùm ad supera post corpus euadit?*

Quando mori & quādo uiue re dicatꝰ anima.

Quid & ubi inferi secundum Platonicos, quando horum sententia aut uiuere anima, aut mori dicatur.

CAP. XI.

DIcendum est, quid his postea ueri solicitior inquisitor, philosophiæ cultus adiecerit. Nam & qui primùm Pythagoram, & qui postea Platonem secuti sunt,

duas

duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt. Mori animal, cùm anima discedit è corpore: ipsam uerò animam mori asserentes, cùm à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his manifesta, & omnibus nota est, altera non nisi à sapientibus deprehensa, cæteris eam uitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis Deum, modo Ditem, modo Immitem *uocemus: cùm per alteram, id est, animalis mortem, absolui animã, & ad ueras naturæ diuitias, atq; ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit: per alteram uerò, quæ uulgò uita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore.* Nam *ut constet animal, necesse est in corpore anima uinciatur.* Ideo *corpus* δέμας, *hoc est, uinculum, nuncupatur, &* σῶμα, *quasi quoddam* σῆμα, *id est, animæ sepulchrum.* Vnde Cicero *pariter utrunq; significans, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrũ, quod carcer est sepultorum, ait:* Qui è corporũ uinculis tanquam è carcere euolauerũt. *Inferos autẽ* Platonici *non in corporibus esse, id est, nõ à corporibus incipere, dixerunt: sed certã mundi ipsius partem* Ditis *sedem, id est, inferos uocauerũt.* De *loci uerò ipsius finibus inter se dissona publicarunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij enim mundum in duo diuiserunt, quorum alterum facit, alterũ patitur. Et illud facere dixerunt, quod cùm sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit:* Hoc *pati, quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à sphæra quæ aplanes dicitur, usque ad globi lunaris exordium. Mutabilem uerò à luna ad terras usque dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte con-*

Animal hîc pro corpore.

Plato Gorg. & Cratylo.

Inferi secũdum Platonicos, & eorum locus.

ſiſtunt, mori autem cùm ad partem ceciderint permutationis capacem. Atque ideo inter lunam terrasq; locum mortis & inferorum uocari: ipſamq; lunā uitæ eſſe mortisq; confinium: & animas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in uitam reuerti. Nec immeritò exiſtimatum eſt. A' luna enim deorſum natura incipit caducorum, ab hac animæ ſub numerum dierum cadere, & ſub tempus incipiunt. Denique illam æthereã terram phyſici uocauerūt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: quod ita eſſe plurimis argumentis, quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt. Nec dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporū & autor & conditrix: adeò, ut nonnulla corpora ſub luminis eius acceſſu patiantur augmenta, & hac decreſcente minuantur. Sed ne de re manifeſta faſtidium prolixa aſſertione generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, tranſeamus. Maluerunt enim mundū alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ eſt pars liquidior aëris uicina lunæ. Supra hæc rurſum totidem numero, ſed naturæ purioris elementa, ut ſit luna pro terra, quam æthercam terram à phyſicis diximus nominatam, aqua ſit ſphæra Mercurij, aër Veneris, ignis in Sole: tertius uerò elementorum ordo ita ad nos conuerſus habeatur, ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram deſinat tam ima quàm ſumma poſtremitas. Igitur ſphæra Martia ignis habeatur, aër Iouis, Saturni aqua, terra uerò aplanes: in qua Elyſios campos eſſe puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus uſque deſcendit. Hæc eſt inter Platonicos de morte anim

te animæ, cùm in corpus truditur, secunda sententia. Alij uerò (nam tres inter eos esse sententiarum diuersitates antè signauimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non ijsdem terminis diuidunt mundum. Hi enim cœlum, quod aplanes sphæra uocitatur, partē unam: septem uerò sphæras, quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terram est, terramq; ipsam alterā partem esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorū sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscunq; cōtagione corporis liberæ cœlum poßident. Quæ uerò appetentiam corporis, & huius, quam in terris uitam uocamus, ab illa specula altißima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subitò à perfecta incorporalitate luteū corpus induitur, sed sensim per tacita detrimenta, & longiorē simplicis & absolutißimæ puritatis recessum, in quædā siderei corporis incremēta turgescit. In singulis enim sphæris, quæ cœlo subiectæ sunt, ætherea obuolutione uestitur: ut per eas gradatim societati huius indumēti testei cōcilietur. Et ideo totidē mortibus, quot sphæras transit, ad hanc peruenit, quæ in terris uita uocitatur. Incorporalitas

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur. CAPVT XII.

DEscensus uerò ipsius, quo anima de cœlo in huius uitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circunflexionis occursu ambiendo amplectitur: ut eum quà duo tropica signa Capricornus & Cancer ferūtur, intersecet. Has Solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio, ulterius solis inhibetur acceßio: & fit ei regressus ad zonæ uiam, cuius terminos nūquam relinquit. Per has portas

tas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera Deorum uocatur. Hominum Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est: Capricornus Deorum, quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in Deorum numerũ reuertuntur. Et hoc est, quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacensis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ uidentur iam à superis recessisse. Ideo primam nascentibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorum, ostenso lacteo, dictum est: Hinc profecti, huc reuertuntur. *Ergo descensuræ cùm adhuc in Cancro sunt, quoniã illhic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt Deorum. Cùm uerò ad Leonem labendo peruenerint, illhic conditionis futuræ auspicantur exordium. Et quia in Leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia: Aquarius autem aduersus Leoni est, & illo oriente mox occidit: ideò cùm sol Aquarium tenet, mánibus parentatur, utpote in signo, quod humanæ uitæ contrarium uel aduersum fertur. Illhinc ergo, id est, à confinio quo se zodiacus lacteusq; contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma diuina est, in conum defluendo producitur, sicut à puncto nascitur linea, & in longum ex indiuiduo procedit: ibiq; à puncto suo quod est monas, uenit in dyadem, quæ est prima * protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduam, eandemq; diuidiam Plato in Timæo, cùm de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. Animæ enim, sicut mundi, ita & hominis unius, modo diuisionis*

Odiss. v.

*detractio

rep

reperiuntur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur: modo capaces, cùm illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui productione syluestrem tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est, quod Plato notauit in Phædone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem: uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium est & crater Liberi patris ille sidereus, in regione quæ inter Cancrũ est & Leonem locatus, ebrietatem illhic primum descensuris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio, illhic incipit animis latenter obrepere. Nam si animæ memoriam rerum diuinarum, quarum in cœlo erant consciæ, ad corpora usq; deferrent: nulla inter homines foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionem quidem omnes descendendo hauriunt: aliæ uerò magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facilè reminiscuntur, quid illhic antè cognouerint. Hinc est, quòd quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: quia cùm uera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter noueramus, antequàm materialis influxio in corpus uenıẽtes animas ebriaret. Hæc est autẽ hyle, quæ omne corpus mundi, quod ubicunq; cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina, uel cõstant, nectar uocatur, & creditur esse potus Deorũ: inferior uerò & turbidior, potus animarum. Et hoc est quod ueteres Lethæum fluuium uocauerunt. Ipsum autem

Sidus crateris inter coruum & anguem.

ἀνάγνωσις.

Lib

Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν suspicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuiditur. Ideo in illorum sacris traditur Titaneo furore in membra discerptus, & frustis sepultis rursus unus & integer emersisse: quia νοῦς, quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertẽdo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad subiectas usq; sphæras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu: sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinationẽ & intelligentiã, quod λογιστικὸν θεωρητικὸν uocant. In Iouis uim agẽdi, quod πρακτικὸν dicitur. In Martis animositatis ardorẽ, quod θυμικὸν nũcupatur. In Solis sentiẽdi opinandiq; naturam, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellant. Desiderij uerò motũ, quod ἐπιθυμητικὸν uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretandi quæ sentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurij. φυτικὸν uerò, id est, naturam plantandi & augendi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & est hæc sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus enim hoc sicut fæx rerum diuinarum est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora, & supera, cœli dico & siderum aliorumq; elementorum, quòd illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uerò terrena corpora anima ipsa deducitur, & ideo mori creditur, cùm in caducam regionem, & in sedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quã esse immortalem dicimus,

mortem

*mortem toties nominamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur: nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rursus è corpore ubi meruerit, contagione uitiorum penitus elimata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta in integrum reuertatur. Plenè (ut arbitror) de uita & de morte animæ definitio liquet, quam de*adytis philosophiæ, doctrina & sapientia Ciceronis elicuit.* **abditis*

Hominem duplici ratione mori. Primùm, si anima corpus relinquat. Deinde si anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, uoluptatesq; & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posteriorẽ hanc omnibus appetendam, priorem accersendam non esse, sed expectandum, donec Deus ipse animam à corpore dissoluat. CAP. XIII.

SEd Scipio per quietẽ & in cœlo, quod in præmium cedit beatis, & promißione immortalitatis animatus, tam gloriosã spẽ, tamq; inclytã magis magisq; firmauit, uiso patre, de quo utrũ uiueret, cùm adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortẽ igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec fles[s]e cõtentus, uiso parẽte quẽ crediderat extinctũ: ubi loqui [p]osse cœpit, hoc primũ probare uoluit, nihil se magis desi[de]rare, quàm ut cũ eo iam moraretur. Nec tamen apud se [q]uæ desiderabat faciẽda constituit, quàm antè cõsuleret: [d]uorũ unum prudentiæ, alterũ pietatis assertio est. Nunc [i]psa uel consulentis, uel præcipientis uerba tractemus:

[Q]uæso, inquã, pater sanctißime atq; optime, quo[n]iã hæc est uita, ut audio Africanũ dicere, quid mo[r]or in terris? quin huc ad uos uenire propero? Nõ [es]t ita, inquit ille. Nisi enim cùm Deus hic, cuius [h]oc tẽplũ est, omneq; quod cõspicis, istis te corporis [cu]stodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest.

test. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globũ, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quę globosę & rotundę diuinis animatæ mentibus, circulos orbesq; suos cõficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandũ est, ne munus assignatum à Deo defugisse uideamini. *Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit, homini nõ esse sua sponte moriendũ. Sed in eodẽ tamen dialogo idem dicit, mortẽ philosophãtibus appetẽdã, et ipsam philosophiã meditationẽ esse moriẽdi. Hæc sibi ergo cõtratria uidentur: sed nõ ita est. Nã Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nũc repeto, qđ superius dictũ est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram: sed ipsius quoq; animalis, hoc est, hominis, duas asserit mortes: quarum unã natura, uirtutes alterã præstant. Homo enim moritur, cùm anima corpus relinquit, solutum lege naturæ: Mori etiã dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras, Philosophia docente, contemnit: & cupiditatum dulces insidias reliquasq; omnes exuitur passiones. Et hoc est, quod superius ex secundo uirtutũ ordine, quæ solis philosophantibus aptæ sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortẽ dicit Plato sapientibus appetendã: illã uerò, quã omnibus natura cõstituit, cogi, uel inferri, uel accersiri uetat: docẽs, expectãdã esse naturã: et hãs causas huius aperiẽs sanctionis quas ex usu rerũ, quæ in quotidianã cõuersatione sunt mutuatur. Ait enim eos qui potestatis imperio trudũtur in carcerem*

Duplex mors hominis secundum Platonẽ, & quæ harum appetẽda, quæ non accersenda, idq; septẽ ob causas.

Plato in Phædone.

non

nō oportere inde diffugere, priusquàm potestas ipsa quæ clausit, abire permiserit. Non enim uitari pœnam, furtiua Prima. discessione, sed crescere. Hoc quoq; addit, nos esse in dominio Deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. Secunda. Nihil autē esse inuito domino de ijs quæ possidet, ex eo loco in quo suum constituerat, auferēdum. Et sicut qui Tertia. uitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit: ita eum qui finem sibi, domino necdum iubente, quæsiuerit, non absolutionem cōsequi, sed reatū. Hæc Platonicæ Quarta. sectæ semina altius Plotinus exequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri: quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis, aut metu cuiusquam ad hoc descendit, aut odio, quæ omnia inter passiones habentur. Ergo etsi antè fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem debere ait animæ Quinta. à corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem coacto, animam circa corpus magis magisq; uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eiusúe sepulturā, uel locum in quo iniecta manus est, peruagantur: cùm cōtrà illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluūtur, adhuc extante corpore, cœlo & sideribus inserantur. Et ideo illam solam e uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur philosophiæ ratione, ut diximus, non ferro: prudētia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem Sexta. mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. Constat enim numerorum certam constitutamq; rationē animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseuerat corpus animari: cùm uerò deficiunt, mox arca

na illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est *quod fatum & fatalia uitæ tempora uocamus.* Anima er*go ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atq; perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit: nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cùm iam non poßit animari.* Hinc illud est *doctißimi uatis:*

Aeneidos 6. –*Explebo numerum, reddarq; tenebris.*

Hæc est igitur naturalis uerè mors, cùm finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat: non cùm extorquetur uita corpori, adhuc idoneo ad continuationem

Septima. *ferẽdi.* Nec *leuis est differẽtia, uitam uel natura, uel sponte soluendi. Anima enim cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè, cùm in hac uita esset, instituit.* Cùm *uerò ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa neceßitas occasio paßionis, & malis, uinculum dum rumpit, inficitur.* Hanc quoq; *superioribus adijcit rationem non sponte pereundi: Cùm cõstet, inquit, remunerationẽ animis illhic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæq; peruenit: non est præcipitandus uitæ finis, cùm adhuc proficiendi esse poßit acceßio.* Nec *frustra hoc dictum est: nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur: in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præstò sit surgere: animas uerò ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitiq; delapsi sunt, unde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo conceßis utendũ uitæ spatijs, ut sit perfectæ purgationis maior facultas.* Ergo,

Capillum. *inquies, qui iam perfectè purgatus est, manum sibi debet*

* perfectum *inferre: cùm non sit ei causa remanendi, quia*profectum ulterius*

ulterius non requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finē spe fruēdæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. Sed & cætera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est, quòd Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit: ne festinatum ab solutionis ascensionisq; desiderium, magis eum hac ipsa passione uinciat, ac retardet. Nec dicit, Quòd nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: sed, Huc uenire non poteris. Nisi enim, inquit, cùm Deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: *quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia, mors, nec ueniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hāc prohibet, remanebit obscurum.* Refutatio.

Cur mundus hic uniuersus, Dei uocetur templum. Quo tuplici sensu accipiatur nomen animi. Et quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uariæ de animi natura sententiæ. Quid inter stellā ac sidus intersit. Quid sphæra, quid orbis, quid circus, stellæ errantes unde nomen acceperint.

CAP. XIIII.

SEd illa uerba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerētur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis: quæ globosæ atque rotundæ, diuinis animatę mentibus, circulos suos orbesq; conficiunt celerita-

te mirabili. De *terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius differemus, cùm de nouem sphæris loquemur.* Bene *autem uniuersus mundus* Dei *templum uocatur, propter illos qui existimant, nihil esse aliud* Deum, *nisi cœlum ipsum, & cœlestia ista quæ cernimus.* Ideo *ut summi omnipotentiam* Dei *ostenderet posse uix intelligi, nunquam posse uideri: quicquid humano subijcitur aspectui, templum eius uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur, ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: sciatq; quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuendum sacerdotis.* Vnde *& quasi quodam publico præconio, tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos siderei animi cognatione nobilitet.* Notandum *est, quòd hoc loco animum & ut propriè, & ut abusiuè dicitur, posuit.* Animus *enim propriè mens est, quam diuiniorem anima, nemo dubitauit. Sed nonnunquam sic & animam usurpantes uocamus.* Cùm *ergo dicit,* Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus: *mentem præstat intelligi, quæ nobis propriè cum cœlo, sideribusq; communis est.* Cùm *uerò ait,* Retinendus animus est in custodia corporis: *ipsam tunc animam nominat, quæ uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur.* Nunc *qualiter nobis animus, id est, mens, cum sideribus communis sit, secundum* Theologos *differamus.* Deus, *qui prima causa & est, & uocatur, unus omnium quæq; sunt, quæq; uidentur esse, princeps & origo est.* Hic *superabundanti maiestatis fœcunditate, de se mentem creauit.* Hæc *mens, quæ νοῦς uocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem seruat autoris: animam uerò de se creat, posteriora respiciens: rursus anima * patrem qua intuet*

Mundus cur Dei templum dicatur.

Animum bifariam sumi.

Quomodo animus cum sideribus cõmunis.

**al's partem quam: ut & paulò antè.*

intuetur, induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporũ, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimã ex mente, de qua est nata, rationẽ, quod λογικὸν uocatur: & ex sua natura accipit præbendi sensus, præbendiq; incrementi seminariũ, quorum unũ αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. Sed ex his primum, id est, λογικὸν, quod innatum sibi ex mẽte sumpsit, sicut uerè diuinum est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικὸν & φυτικὸν, ut a diuinis recedunt, ita conueniẽtia sunt caducis. Anima ergo creans sibi, condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de Deo & mente νοῦν nominãt) ex illo mero ac purissimo fonte mentis quẽ nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico & siderum, quæ prima cõdebat, animauit: diuinæq; mentes omnibus corporibus, quæ in formã teretem, id est, in sphæræ modũ formabãtur, infusæ sunt. Et hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait: Quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uerò ac terrena degenerãs, fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, imò partem eius uix solis humanis corporibus conuenire: quia & sola uidentur erecta, tanquam quæ ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facilè tanquã semper erecta suspiciunt: solisq; inest uel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sentiendi'que naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quòd homo & rationis compos est, & sentit, & crescit, sola'que ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quoque suspiciendi

difficultate à superis recesserunt, nec ullam diuinorũ corporum similitudinem aliqua sui parte meruerũt, nihil ex mente sortita sunt, & ideo ratione caruerunt: Duóque tantum adepta sunt, sentire, uel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est: & memoria non illa ratione mista, sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, quàm sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hac sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreßit. Nam & mundo animam dedit, &
Aeneidos 6. ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim, ait, & terras, & maria, & sidera spiritus intus
Aeneidos 8. alit, id est, anima. Sicut alibi pro spiramento animam dicit, Quantum ignes animǽque ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testa-
Aeneidos 6. tur, Mens agitat molem. Necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare, & animari uniuersa, quæ uiuunt, addidit, Inde hominum, pecudumq; genus. & cætera. Vt́que assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant. & reliqua. Secundum hæc ergo cùm ex summo Deo mens, ex mente anima sit: anima uerò & condat, & uita compleat omnia, quæ sequuntur, cunctáq; hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus, cumq; omnia continuis succeßionibus se sequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur preßius intuenti à summo Deo usque ad ulti-

mam

mam rerum fæcem una se mutuis uinculis religans, & nusquam interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendêre de cœlo in terras Deum iußisse commemorat. His ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi, societatem cum cœlo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quamuis diuino possemus animari: sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidentur, animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquàm dixit: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis: mox adiecit, Quæ diuinis animatæ mētibus: ut per sempiternos ignes, corpus stellarū: per diuinas uerò mentes, earū animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mētis ostēdat. Nō ab re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam, essentiam se mouentem: Xenocrates, numerum se mouentem: Aristoteles, ἐντελέχειαν: Pythagoras, & Philolaus, harmoniā: Poßidonius, ideam: Asclepiades, quinq; sensuum exercitium sibi consonum: Hippocrates, spiritum tenuem, per corpus omne dispersum: Heraclitus Ponticus, lucem: Heraclitus physicus, scintillam stellaris essentiæ: Xenon, concretum corpori spiritum: Democritus, spiritum insertum atomis, hac* facultate motus, ut corpus illi omne sit peruium: Critolaus Peripateticus constare eam de quinta

Sententiæ philosophorū de anima.

*facilitate

essentia : Hipparchus, *ignem* : *Anaximenes, aëra* : *Empedocles, & Critias, sanguinem* : *Parmenides, ex terra &*

*Boëtos *igne* : *Xenophanes, ex terra & aqua* :* Boëthus, *ex aëre & igne* : *Epicurus, speciem ex igne & aëre & spiritu mistam. Obtinuit tamen, non minus de incorporalitate eius, quàm de immortalitate sententia. Nunc uideamus, quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit, cum dicit* : Quæ sidera, & stellas uocatis. *Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur* : *ut ensis, & gladius. Sed sunt stellæ quidem singulares,*

Stellæ quæ. *ut erraticæ quinque* : *& cæteræ, quæ non admistæ*

Sidera quæ. *alijs, solæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositione formantur* : *ut Aries, Taurus, ut Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunque uariarum genera formarum in cœlum recepta*

ἀστὴρ ἄστρον. *credantur. Sic & apud Græcos* ἀστὴρ, & ἄστρον *diuersa significant. Etenim aster, stella una est* : *& astron, signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cùm uerò stellas globosas, & rotundas dicat* : *non singularium tantum exprimit speciem, sed & earũ, quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per hæc autem duo nomina, solida sphæra describitur, quæ nec ex globo, si rotunditas desideretur* : *nec ex rotunditate, si globus desit, efficitur* : *cùm alterum*

Sphæra. *à forma, alterum à soliditate corporis deseratur. Sphæras autẽ hic dicimus, ipsarum stellarum corpora, quæ omnia*

Aplanes. *hac specie formata sunt. Dicuntur præterea sphæræ, &*

Circi. *aplanes illa quæ maxima est* : *& subiectæ septẽ, per quas duo lumĩa, et quinq; uagæ discurrũt. Circi uerò et orbes,*

duarum

duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidē alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo posuit: ut, orbem lacteū. Et orbem pro sphæra: ut, Nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, qui sphæram maximam cingūt, ut eos sequens tractatus ostē-det: quorū unus est lacteus de quo ait: Inter flammas circus elucēs. Sed hic horū nihil neq; circi, neq; orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & peracta cōuersio: id est, ab eodē loco post emensum sphæræ, per quā mouetur, ambitū in eundem locū regressus. Circus autē est hic linea ambiens sphærā, ac ueluti semitam faciens, per quā lumen utrinq; discurrit, & inter quam uagantiū stellarū error legitimus coërcetur. Quas ideo ueteres errare dixerūt: quia & cursu suo ferūtur, & cōtra sphæræ maximæ, id est, ipsius cœli impetum, cōtrario motu ad Oriētem ab Occidente uoluūtur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idem est modus meandi: sed non omnes eodem tempore circos suos, orbesq; conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis: quia cùm sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior esse posit, aut segnior, non eodem tamē temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. Causam uerò sub eadem celeritate disparis spatij, aptius nos sequentia docebunt.

Orbis.

Circus.

Stellæ errātes.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

CAPVT XV.

His de siderum natura, & siderea hominū mente narratis, rursus filium pater, ut in Deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmium rursus adiecit: ostēdens lacteum circulū uirtutibus debitū, * & beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis: Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens,

* aliâs nō habetur coniunctio &:

quem uos (ut à Graijs accepiſtis) orbem lacteum nuncupatis. *Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione ſignificat. Eſt autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum, & ſunt præter eum numero decem, de quibus quæ dicenda ſunt, proſeremus, cùm de hoc competens ſermo proceſſerit. Solus ex omnibus hic ſubiectus eſt oculis, cæteris circulis magis cogitatione, quàm uiſu comprehendendis. De hoc lacteo multi inter ſe diuerſa ſenſerunt: cauſasq; eius alij fabuloſas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabuloſa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uiſa ſunt pertinere, dicemus. Theophraſtus lacteum dixit eſſe * compagem, qua de duobus hemiſphærijs cœli ſphæra ſolidata eſt. Et ideo ubi oræ utrinq; conuenerāt, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignem eſſe denſatæ concretæq; naturæ in unam curui limitis ſemitam, diſcretione mundanæ fabricæ coaceruāte concretū: & ideo uiſum intuētis admittere, reliquo igne cœleſti lucem ſuam nimia ſubtilitate diffuſam non ſubijciente conſpectui. Democritus innumeras ſtellas, breuesq; omnes, quæ ſpiſſo tractu in unū coactæ, ſpatijs quæ anguſtiſsima interiacēt opertis, uicinæ ſibi undiq;, & ideo paſsim diffuſæ lucis aſpergine, continuū iuncti luminis corpus oſtēdunt. Sed Poſsidonius, cuius definitioni plurium conſenſus acceſsit, ait lacteum caloris eſſe ſiderei infuſionem: quam ideo aduerſa zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam ſol nunquàm zodiaci excedendo terminos, expertem feruoris ſui partem cœli reliquā deſerebat, hic circus à uia ſolis in obliquū recedens, uniuerſitatem flexu calido temperaret. Quibus autē partibus zodiacum interſecet, ſuperius iam relatum eſt. Hæc de lacteo. Decē autē alij, ut diximus, circi ſunt, quorū unus eſt ipſe zodiacus, qui ex his decem*

Lacteus circulus.

*alias: compaginem,

ſolus

ſolus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipiſci. Natura cœleſtium circulorũ incorporalis eſt linea, quæ ita mente concipitur, ut ſola longitudine cenſeatur, latum habere non poßit. Sed in zodiaco latitudinẽ ſignorum capacitas exigebat. Quantum igitur ſpatij lata dimenſio porrectis ſideribus occupabat, duabus lineis limitatum eſt. Et tertia ducta per medium, ecliptica uocatur, quia cùm curſum ſuum in eadem linea pariter ſol & luna conficiunt, alterius eorum neceſſe eſt uenire defectum: Solis, ſi ei tunc luna ſuccedat: lunæ, ſi tunc aduerſa ſit Soli. Ideo nec Sol unquã deficit, niſi cùm triceſimus lunæ dies eſt: & niſi q̃ntodecimo curſus ſui die, neſcit luna defectũ. Sic enim euenit, ut aut lunæ contra ſolem poſitæ, ad mutuandum ab eo ſolitum lumen, ſub eadem inuentus linea terræ conus obſiſtat, aut Soli ipſa ſuccedens obiectu ſuo ab humano aſpectu lumen eius repellat. In defectu ergo Sol ipſe nil patitur, ſed noſter fraudatur aſpectus. Luna uerò circa proprium defectum laborat, non accipiendo Solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. Quod ſciens Vergilius diſciplinarum omnium peritißimus, ait:

Defectus Solis uarios, lunæq́; labores. Georg. 2.

Quamuis igitur trium linearum ductus zodiacũ & claudat, & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorum dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralleli uocantur. Horum medius & maximus eſt æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq; ideo breues, quorum unus ſeptentrionalis dicitur, alter auſtralis. Inter hos & mediũ duo ſunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipſi ex utraque parte zonæ uſtæ terminum faciunt. Præter hos alij duo ſunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuerſio. Ambiẽtes enim ſeptentrionalem uerticem, atq; inde

Paralleli quinque.

Coluri duo.

*inde in diuersa diffusi & se in summo intersecăt, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidunt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorũ per Arietem & Libram, alter per Cancrũ atq; Capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon, non scribuntur in sphæra, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circunspicientis habitătis'ue uariătur. Meridianus est enim quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitationes omniũ æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticem suũ proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizontem circunspectio singulorum. Horizon est enim uelut quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uerè finem non potest humana acies peruenire, quantũ quisque oculos circunferendo conspexit, propriũ sibi cœli quod super terram est, terminũ facit. Hic horizon quem sibi uniuscuiusq; circunscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centũ enim & octoginta stadios non excedit acies cõtrà uidentis. Sed uisus cùm ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuatur. Atque ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus, trecentorum sexaginta stadiorũ spatium, quod intra horizontem suum continetur, efficiat: semperq; quantum ex huius spatij parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de * interiore sumetur, & ideo horizon semper quantacũq;*

Meridianus circus.

Nota de prospectu hominis

Nota trecentos stadios masculino genere, quũ ppriè neutro stadia dicatur.

**aliâs: anteriore*

locorum transgreßione mutatur. Hūc autem, quem diximus, admittit aspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullam oculis obijcit offensam. Nec te moueat, quòd sæpe in longißimo positū montē uidemus, aut quòd ipsa cœli superna suspicimus. Aliud est enim, cùm se oculis ingerit altitudo, aliud cùm per planum se porrigit, & extēdit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlū cingitur, dicta sufficiant. Tractatū ad sequētia trāsferamus.

Qui fiat, ut quædam stellę nunquam à nobis uideantur, & quanta stellarum omnium magnitudo.

CAPUT XVI.

EX quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera, & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebāt. *Dicendo: Ex quo mihi omnia contemplanti: id quod suprà diximus, affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parētum per somnium contigisse conuentum. Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert: aliquarū nouitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, pòst de magnitudine disseremus. Plenè & doctè adijciendo, Quas nunquam ex hoc loco uidimus, causam cur à nobis non uideātur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunquàm poßint uideri. Quia ipsa pars cœli, in qua sunt, nunquam potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire poßumus,*

Cur quædam stellæ à nobis uideantur semper, quædam nunquam.

ſumus, ad ſeptentrionalem uerticem ſurgit, & ſphæralis conuexitas auſtralem nobis uerticem in ima demergit. Cùm uerò ſemper circa terram ab Ortu in Occaſum cœli ſphæra uoluatur, uertex hic qui Septẽtriones habet, quoquò uerſum mũdana uolubilitate uertatur, quoniam ſuper nos eſt, ſemper à nobis uidetur, ac ſemper oſtendit

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Auſtralis cõtrà quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione demerſus, nec ipſe nobis unquàm uidetur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. Et hoc eſt quod poëta naturæ ipſius conſcius, dixit:

Georg. 1. Hic uertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cùm hãc diuerſitatem cœleſtibus partibus uel ſemper, uel nunquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo eſt, omne ſine dubio cœlum uidetur: non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo auſtralis uerticis ſtellas nunquam de terris uidere contigerat, ubi circunſpectu libero, ſine offenſa terreni obicis, uiſæ ſunt, iure quaſi nouæ admirationem dederunt. Et quia intellexit cauſam, propter quam eas nunquam antè uidiſſet, ait: Erant autem hæ ſtellæ quas nũquam ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonſtratiuè terram dicens, in qua erat, dum iſta narraret. Sequitur illa diſcuſſio, quid ſit, quod adiecit: Et hæ magnitudines omnium, quas eſſe nunquam ſuſpicati ſumus. Cur autem magnitudines, quas uidit in ſtellis, nunquam homines ſuſpicati ſint, ipſe patefecit, addendo: Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebãt. Nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra

Stellas ſingulas uniuerſa terra eſſe maiores.

*pra hominem, imò uerè hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorem: cùm uulgò singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur? Ergo tunc earum uerè magnitudo asserta credetur, si maiores singulas quàm est omnis terra, esse constiterit, quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse Geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi non poßit: nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem Sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quantò minor sit circo proprio, deprehensum est manifestißimis dimensionum rationibus. Constat mensuram Solis ducentesimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cùm ergo sol ad circum pars certa sit, terra uerò ad circum solis punctum sit, quòd pars esse nō poßit: sine cunctatione iudicij, solem constat terra esse maiorem, si maior est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate nō capit. Verùm solis circo superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet maius est: cum hic sit cœlestium sphærarum ordo, ut à superiore unaquæque inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphæram, quasi à cœlo ultimam, & uicinam terræ, minimam dixit, cùm terra ipsa in punctū quasi * uerè iam postrema deficiat. Si ergo stellarū superiorum circi (ut diximus) circo solis sunt grādiores, singulæ autem huius sunt magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suū, modū partis obtineat: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quā ad solis circū qui superioribus minor est, punctū esse prædiximus. De luna, si uerè luce lucet aliena, sequētia docebunt.* *al. hsphæræ

Cœlum, quamobrem semper, & in orbem moueatur.

Quo

Quo sensu summus uocetur deus:& ecquid stellæ, quas fixas uocant, suo etiam proprioq; motu agantur.

CAPVT XVII.

HAec cùm Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens, ad terras usq; fluxisset, & illhic familiarius hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à cœli exordio sphærarum ordinem in hæc uerba monstrantis: Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retrò cõtrario motu atq; cœlũ. E' quibus unum globum possidet illa, quàm in terris Saturniam nominant. Deinde est hominũ generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quẽ Martium dicitis. Deinde subter mediã ferè regionẽ Sol obtinet, dux & princeps, et moderator luminum reliquorũ, mens mundi & tẽperatio, tanta magnitudine, ut cũcta sua luce lustret & cõpleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. Infimoq; orbe Luna radijs Solis accensa cõuertitur. Infra autẽ eã nihil est, nisi mortale & caducũ, prę̨ter animos munere deorũ hominũ generi datos. Supra lunã sunt ę̨terna omnia. Nã ea quę̨ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infima est, & in eam ferũtur omnia nutu suo pondera. *Totius mundi à summo in imũ diligens in hunc locũ collecta descriptio est, et integrũ quoddã uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne, dixerũt. Vnde &*

de & hic dicit: Connexa sunt omnia. Vergilius uerò magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. 6. Aeneidos.
Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis, ait: Qui uersantur retrò contrario motu atque cœlum. Quod cùm dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum: & si illi septem & uersantur, & cõtrario motu mouentur: aut si hũc esse sphærarum ordinem, quem Cicero refert, Platonica consentit autoritas: & si uerè subiectæ sint, quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cùm zodiacus & unus, & in summo cœlo sit: quæ'ue ratio in uno zodiaco aliarum cursus breuiores, aliarum faciat longiores. Hæc enim omnia in exponẽdo earum ordine necesse est asserãtur. Et postremò, qua ratione in terram ferãtur, sicut ait: Omnia nutu suo pondera. Proponit ea, quæ per ordinẽ sunt explicãda.

Versari cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet: cuius æternitas in motu est, quia nunquam motus relinquit, quod uita nõ deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & cœleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquam uiuendo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima, qua impellitur. Nam cùm animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quod primum cœpit mouere. Ideo uero cœli motus necessariò uolubilis est, quia cùm semper moueri necesse sit, ultrà autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: Cœlum cur moueatur. Cur non motu recto sed in orbem agatur.

quia sphæræ, spatia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari: sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, quòd eam nunquam reperiat, si semper hanc sequitur? Imò semper eam reperit, quia ubique tota, ubique perfecta est. Cur ergo, si quam quærit, reperit, non quiescit? Quia & illa requietis est inscia. Staret enim, si usquam stantem animam reperiret. Quum uerò illa, ad cuius appetentiam trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlestis uolubilitatis arcano pauca de multis, Plotino autore reperta, sufficiant. Quòd autem hunc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum Deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa, & deus ille omnipotentißimus existimetur: quum globus ipse, quod cœlum est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit: mens ex Deo, qui uerè summus est, procreata sit. Sed summum quidem dixit, ad cæterorum ordinem, qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens & continens cæteros. Deum uerò, quòd non modo immortale animal ac diuinum sit plenum inclytæ ex illa purißima mente rationis, sed quòd uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequuntur, aut ipse faciat, aut ipse contineat, ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt, & apud Theologos Iupiter est mundi anima. Hinc illud est:

Sphæra extima quo sensu summus uocetur deus.

Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.

Quod de Arato, poëtæ alij mutuati sunt, qui de sideribus loquuturus, à cœlo in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniux uocatur. Est autem Iuno aër: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus

Aegloga 3. ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα. Quo principio & in Ptolemæo Theocritus est usus. An & stellæ fixæ suo quodam motu agantur.

quibus cœlum, etiam aër est procreatus: coniux, quia aër subiectus est cœlo. His illud adijciendum est, quòd præter duo lumina, & stellas quinq; quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec nisi cum cœlo moueri: alij (quorum assertio uero propior est) has quoq; dixerunt suo motu, præter quòd cum cœli conuersione feruntur, accedere: sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilem numerum secula, in una eas cursus sui ambitione consumere, & ideo nullum earum motum ab homine sentiri, quum non sufficiat humanæ uitæ spatium, ad breue saltem punctum tam tardæ accessionis deprehendendum. Hinc Tullius, nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ, simul attigit utranq; sentētiam, dicēdo: In quo sunt infixi illi, qui uoluuntur, stellarum cursus sempiterni. Nā & infixos dixit, & cursus habere nō tacuit.

Tradidere autē uulgò cursum hunc in quindecim annorū millibus pagi: sed Ptolemæi ratio habet 36000. annos. Aliorum plus minus 25200.

Stellas errantes, contrario quàm cœlum motu uersari.

CAPVT XVIII.

Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario, ut ait, quàm cœlum uertitur, motu ferantur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem, ac lunam, & stellas quinq;, quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab Ortu in Occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu in Orientem ab Occidente procedere non solis literarum profanis, sed multis quoq; doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatum est: sed apud presſius intuentes ita esse uerum constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis poßit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dißimulas, simul omnia quæ uel contentio sibi fingit detractans fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus.

Literarum profani pro imperitis.

Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullum sui motum nostris oculis indicare, sed *confusionis ferri mundanæ *cõuersionis impetu, aut moueri sua quoq; accessione, dicemus. Rursus, si mouentur, aut cœli uiam sequuntur ab Ortu in Occasum, & communi, & suo motu meantes: aut contrario recessu in Orientem ab Occidẽtis parte uersantur. Præter hoc, ut opinor, nihil potest uel esse, uel fingi. Nunc uideamus, quid ex his poterit uerum probari. Si infixæ essent, nunquam ab eadem statione discederent, sed in eisdem locis semper, ut aliæ, uiderentur. Ecce enim de infixis Vergiliæ, nec à sui unquam se copulatione dispergunt, nec Hyadas quæ uicinæ sunt deserũt, aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septentrionum quoq; compago non soluitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circunfusum nõ mutat amplexum. Hæ uerò, modo in hac, modo in illa cœli regione uisuntur. Et sæpe cùm in unum locum duæ plures'ue conuenerint, & à loco tamen in quo uisæ sunt simul, & à se postea separantur. Ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoq; approbantibus, constat. Igitur mouentur, nec negare hoc quisquam poterit, quod uisus affirmat. Quærendum est ergo, utrum ab Ortu in Occasum, an in contrarium motu proprio reuoluantur. Sed & hoc quærentibus nobis, non solum manifestißima ratio, sed uisus quoq; ipse monstrabit. Consideremus enim singulorum ordinem, quibus zodiacum diuisum uel distinctum uidemus, & ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordium. Cum Aries exoritur, post ipsum Taurus emergit: hunc Gemini insequũtur, hoc Cancer, & per ordinem reliqua. Si istæ ergo in Occidentem ab Oriente procederent, non ab Ariete in Taurum, qui retro locatus est, nec à Tauro in Geminos signum posterius

Locus argumenti.

rius uoluerentur: ſed à Geminis in Taurum, & à Tauro in Arietē, rectà, & mundanæ uolubilitatis conſona acceſſione prodirent. Cum ergo à primo in ſignum ſecundum, à ſecundo ad tertium, & inde ad reliqua quæ poſteriora ſunt, reuoluantur, ſigna autem infixa cœlo ferantur: ſine dubio conſtat, has ſtellas nō cum cœlo, ſed contra cœlum moueri. Hoc ut plenè liqueat, aſtruamus de lunæ curſu, quæ & claritate ſui, & uelocitate notabilior eſt. Luna poſtquàm à Sole diſcedens nouata eſt, ſecundo ferè die circa Occaſum uidetur, & quaſi uicina Soli, quem nuper reliquit: poſtquàm ille demerſus eſt, ipſa cœli marginem tenet antecedenti ſuperoccidens. Tertio die tardius occidit, quàm ſecundo: & ita quotidie longius ab Occaſu recedit: ut ſeptimo die circa Solis occaſum in medio cœlo ipſa uideatur. Poſt alios uerò ſeptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeò media parte menſis dimidium cœlum, id eſt, unum hemiſphærium, ab Occaſu in Orientem recedendo metitur. Rurſus poſt ſeptem alios circa ſolis occaſum latentis hemiſphærij, uerticem tenet. Et huius rei indicium eſt, quod medio noctis exoritur. Poſtremò totidem diebus exemptis, ſolem denuo comprehendit, & uicinus uidetur ortus amborum, quandiu ſoli ſuccedens rurſus mouetur, & rurſus recedens paulatim ſemper in Orientem regrediēdo relinquat Occaſum. Sol quoq; ipſe non aliter quàm ab Occaſu in Orientē mouetur, & licet tardius receſſum ſuum quàm luna conficiat (quippe qui tanto tempore ſignum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna diſcurrit) manifeſta tamen & ſubiecta oculis motus ſui præſtat indicia. Hunc enim in Ariete eſſe ponamus, quod quia æquinoctiale ſignum eſt, pares horas ſomni et diei facit. In hoc ſigno cum occidit, Libram, id eſt, Scorpij chelas mox oriri uide-

 mus,

mus, & apparet Taurus uicinus Occasui. Nam Vergilias & Hydas partes Tauri clariores, non multo pòst, sole mergente uidemus. Sequenti mense Sol in signum posterius, id est, in Taurum recedit: & ita fit, ut neque Vergiliæ, neque alia pars Tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole oritur, & cum sole occidit, semper occulitur: adeò, ut uicina astra solis propinquitate celentur. Nam & Canis tunc, quia uicinus Tauro est, nõ uidetur, tectus lucis propinquitate. Et hoc est quod

Georg. 1. *Vergilius ait:*

Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.

Non enim uult intelligi, Tauro oriente cum Sole, mox in Occasum ferri Canem, qui proximus Tauro est: sed occidere eum dixit, Tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri, sole uicino. Tũc tamen occidẽte sole Libra adeo superior inuenitur, ut totus Scorpius ortus appareat. Gemini uerò uicini tunc uidentur Occasui. Rursus, post Tauri mensem Gemini non uidentur, quòd in eos solem migrasse significat. Post Geminos recedit in Cancrum, & tunc cũ occidit, mox Libra in medio cœlo uidetur. Adeò cõstat solem tribus signis peractis, id est, Ariete & Tauro, & Geminis, ad medietatẽ hemisphærij recessisse. Deniq; pòst tres mẽses sequẽtes, tribus signis quæ sequuntur emensis, Cancrũ dico, Leonẽ & Virginẽ, inuenitur in Libra, quæ rursus æquat noctẽ diei: & dũ in ipso signo occidit, mox oritur Aries, in quo sol ante sex mẽses occidere solebat. Ideo autẽ occasum magis eius, quàm ortũ eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidẽtur. Et dũ ad hæc quæ sole mergẽte uideri solẽt, solẽ redire monstramus, sine dubio eũ cõtrario motu recedere, quàm cœlũ mo-

uetur,

uetur, ostẽdimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiam quinq; stellarum recessum aßignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria receßione uersantur.

Quem Cicero, & quem Plato Soli inter errantes stellas asignauerint ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur à sole, sicq; luceat, ut tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol non absolute, sed ferè medius inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, aliæ aduersæ nobis sint, aliæ prosperæ. CAPVT XIX.

*His assertis, de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire à Platone Cicero uideri potest: cùm hic solis sphæram quartam de septem, id est, in medio locatam dicat, Plato à luna sursum secũdam, hoc est, inter septem à summo locum sextum, tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio consentit. Plato Aegyptios, omnium philosophiæ disciplinarum parentes, secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint, & *edixerint, cur à nonnullis sol supra Mercurium supraq; Venerem esse credatur. Nam nec illi qui ita existimant, à specie ueri procul aberrant. Opinionem uerò istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A' Saturni sphæra, quæ est prima de septem usq; ad sphærã Iouis à summo secundam, interiecti spatij tanta distantia est, ut zodiaci ambitũ superior triginta annis, duodecim uerò annis subiecta conficiat. Rursus tantum à Ioue sphæra Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem tantò est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandũ. Iam uerò ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mercurio sol propinquus, ut hi tres cœlum suũ*

Sol quem ordinem habeat inter planetas.

*elicuerint

f 4 pari

*pari temporis spatio, id est, anno plus minus'ue, circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit: quia in spatio pari, longe à se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum recessit: ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipsa conficiat. Ideo neq; de trium superiorum ordine, quem manifeste clareq; distinguit immensa distantia: neq; de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissensio. Horum uerò trium sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordinem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum solertiam ratio non fugit, quæ talis est: Circulus per quem sol discurrit, à Mercurij circulo, ut inferior, ambitur. Illum quoq; superior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ stellæ, quum per superiores circulorum suorum uertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cùm uerò per inferiora commeant circulorum, sol eis superior existimetur. Illis ergo qui sphæras earum sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarum cursu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerè notabilior est: quia tum liberius apparet. Nam cùm superiora tenent, magis radijs occuluntur. Et ideo persuasio ista conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Perspicacior tamen obseruatio * meliorem ordinem deprehendit: quem præter indaginem uisus, hæc quoque ratio commendat, quòd lunam, quæ luce propria caret, & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes stellas lucere suo: quòd illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne quicquid est, lux naturalis & sua est: quæ tota cum igne suo ita sphæræ Solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ*

*alias: ueriorem

procul

procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infrà ostendetur. Luna uerò, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua carenti proxima: lucem nisi desuper posito sole, cui resplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est: lunam quoque terram, sed ætheream uocauerunt. Immobilis tamen, ut terra esse non potuit: quia in sphæra quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem sphæræ terra centrum est: ideo sola immobilis perseuerat. Rursus terra accepto Solis lumine clarescit tantummodo, non relucet: Luna speculi instar lumen, quo illustratur, emittit: quia illa aëris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fæx habetur: & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidißimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis densius corpus sit, quàm cætera cœlestia, ut multò tamen terreno purius, fit acceptæ luci penetrabile: adeò, ut eam de se rursus emittat, nullum tamẽ ad nos perferentem sensum caloris. quia lucis radius, cùm ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit: naturam secum ignis, de quo nascitur, deuehit. Cùm uerò in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet: solam refundit claritudinem, non calorem. Nam & speculum cùm splendorem de se ui oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit. Luna luce lucet aliena.

Quem Soli ordinem Plato dederit uel eius autores: quos'ue Cicero secutus quartum locum globo eius aßignauerit: uel quæ ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit: & cur dixerit Tullius, Infimoq; orbi luna radijs solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc

Cur solem non absolute, sed ferè mediũ dicat. *adijciendum est, cur Cicero cùm quartum de septem, solem uelit: quartus autem inter septem non ferè medius, sed omnimodo medius & sit, & habeatur: non abruptè medium solem, sed ferè medium dixerit his uerbis:* Deinde
als: de septẽ mediam subtèr mediam ferè regionem sol obtinet. *Sed nõ uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur. nam sol quartum locum obtinens, mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos loquatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spatij, quod septem sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio Solis non inuenitur in medio spatio locata: quia magis à summo ipse, quàm ab ipso recessit ima postremitas. Quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, zodiacum triginta annis peragrat: sol medius, anno uno: luna ultima, uno mense nõ integro. Tantùm ergo interest inter Solem, & Saturnum: quantùm inter unum, & triginta. Tantum inter Lunam, Solemq;: quantũ inter duodecim, & unũ. Ex his apparet totius à summo in imum spatij, certam ex media parte diuisionem, Solis regionẽ non fieri. Sed quia hìc de numero loquebatur, in quo uerè qui quartus, & medius est: ideo pronuntiauit quidem medium, sed propter latentem spatiorum dimensionem, uerbum, quo hanc definitionem temperaret, adiecit.* Notandum, quòd *esse stellam*
Nomina stellarum unde sint. *Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio: sed humana persuasio est, quæ stellis numeros &*
Georg. 1. *nomina fecit. Non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant: & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quem Martium dicitis. Adeò expressit in singulis nomina hæc, nõ esse inuenta naturæ, sed hominum commenta, significationi distinctionis accommodata.*

Quòd

*Quòd uerò fulgorem Iouis humano generi prosperum, & salutarem: contrà, Martis rutilum, & terribilem terris uocauit: alterum tractum est ex stellarum colore: nam fulget Iouis, rutilat Martis: alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa, uel prospera. Nam plerunq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis fortè altius quærat, unde diuinis maleuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur: aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur: cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi, inquit, sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conueniunt, iunguntur, & aptantur, fit iugabilis competentia: nec quicquam potest alteri, nisi per hos numeros, conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uerò, cùm de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quid'ue possint, opportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, *quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia. Vitam uerò nostram præcipuè Sol, & Luna moderantur. Nam quum sint caducorum corporum hæc duo propria: sentire, uel crescere: αἰσθητικὸν, id est, sentiendi natura, de sole: φυτικὸν autem, id est, crescendi natura, de lunari ad nos globositate perueniũt. Sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra, & prouentus actuũ, tam ad ipsa duo lumina,*

Cur inter planetas alij nobis prosperi, alij aduersi dicantur.

*quòd

quàm

quàm ad quinque uagas stellas refertur. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum (quorum suprà fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac sociat: alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea, & Iouialis stella per hos numeros lumini utrique sociantur: sed Iouialis Soli per omnes, lunæ uerò per plures: & Venerea lunæ per omnes, Soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraque benefica credatur, Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, & Venerea cum luna: atque ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ autoribus, numerorum ratione concordes. Saturni autem, Martisq́; stellæ, ita non habent cum luminibus competentiam: ut tamen aliqua, uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. Ideo minus commodi uitæ humanæ existimantur: quasi cum uitæ autoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunquam opes, uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro, qui inscribitur, Si faciunt astra: pronuntiat nihil ui, uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione, recessúue monstrari: ut aues seu præteruolando, seu stando, futura pennis, uel uoce significant nescientes. Sic quoq́; tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis: cùm per hunc prospera, per illum significemus incommoda.

De diuersis nominibus Solis, deq́; eiusdem magnitudine. CAPVT XX.

In his

IM his autem tot nominibus, quæ de sole dicuntur, non frustra, nec ad laudis pompam lasciuit oratio: sed res ueræ uocabulis exprimuntur. Dux & princeps, ait, & moderator luminum reliquorum, mẽs mundi & temperatio. Plato in Timæo, cùm de octo sphæris loqueretur, sic ait: Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis, & tarditatis certa mensura & sit, & noscatur: Deus in ambitu supra terram,* secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium sphærarum lumen in sole? Sed Cicero sciens, etiam cæteras stellas habere lumen suum: solamq; lunam, ut sæpe iam diximus, proprio carere: obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait, Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum: adeò & cæteras stellas scit esse lumina: sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum, recursus'que certa definitione spatij moderatur. nam certa spatij definitio est, ad quam cùm unaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tanquam ultrà prohibeatur accedere, agi retrò uidetur: & rursus cùm certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur: ita Solis uis & potestas, motus reliquorum luminum cõstituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut physici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, quòd omnia quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem, & noctem, & migrãtes inter utrunq; prolixitatis, breuitatisq; uices, & certis temporibus

*al's: secũdo

Solis nomina diuersa.

bus æquam utriusque mensuram: dein ueris clementem
*al's: teporē *temperiem: torridum Cancri, ac Leonis æstum: mollitiem autumnalis auræ: uim frigoris inter utranq; temperiem: omnia hæc Solis cursus, & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia, quæ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur: quòd natura ignis semper in motu perpetuo, agitatuq; est. Solem autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor: cuius ista natura est, ne unquam cesset à motu: aut si breuis sit eius quocunq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo, quòd solem mundi mentem uocauit. Cur uerò & Temperatio mundi dictus sit: ratio in aperto est. Ita enim non solum terram, sed ipsum quoq; cœlum, quod uerè mundus uocatur, temperari sole certißimum est: ut extremitates eius, quæ longißimè à uia Solis recesserunt, omni careant beneficio caloris: & una frigoris perpetuitate torpescant. Quod in sequentibus apertius explicabitur.

Restat ut & de magnitudine eius, quam uerißima prædicatione extulit, pauca, & non prætereunda dicamus. Physici hoc maximè consequi in omni circa magnitudinem Solis inquisitione uoluerunt, quantò maior esse poßit quàm terra. Et Eratosthenes in libris Dimensionum sic ait: Mensura terræ septies, & uicies multiplicata, mensuram Solis efficiat. Poßidonius multò multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cùm solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur. Cùm defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrunq; de altero astruitur, neutrum

Solis magnitudo secundum quosdam.

trum probabiliter astruatur: semper in medio uicißim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectũ uocantes: quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt: ut tum demũ per magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquam dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ, & Solis inuenta: ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationẽ iuuantibus de facili constabat. Solis uerò mensurã aliter nisi per mensuram cœli, per quod discurrit, inueniri non posse, uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter Solis, cõstituerunt, ut per id possent modũ Solis agnoscere. Sed quæso, si quis unquam tam otiosus, tamq; erit ab omni serio feriatus, ut hæc quoq; in manus sumat: ne talem ueterum promißionem, quasi insaniæ proximam aut horrescat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura incõprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium: & per terram, qui cœli modus sit, reperit. Vt autem liquere poßit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt: ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In omni orbe, uel sphæra medietas centrum uocatur. Nihilq; aliud est centrum, nisi punctum, quo sphæræ, aut orbis medium certißima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacunq; eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omni modo medietas est orbis, quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita deducitur, ut necesse sit, eam trãsire per centrum. Centrum.

trum.

Diametros. *trum. Et hæc linea, quæ orbem sic æqualiter diuidit, διάμετρος nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunq; orbis triplicata cum adiectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur. Id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse, quot uncias orbis ipsius circulus teneat: triplicabis septem, & faciunt uigintiunum. His adijcies septimam partem, hoc est, unum: & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli esse mensuram, cuius diametros septē uncijs extenditur. hæc omnia geometricis, euidentißimisq; rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus iusto prolixius uolumen extendere.*

Vmbra terræ. *Sciendum & hoc, quòd umbra terræ, quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet, & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quāta diametros terræ sit, ut constet quid poßit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatum mensurarum, quas promisit, oratio reuertatur.*

Ambitus terræ. *Euidentißimis & indubitabilibus dimensionibus constat, uniuersæ terræ ambitum, quæ ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorum millia ducenta quinquaginta duo. Cùm ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta millia stadiorum, uel non multò amplius diametros habet: secundum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est: ipsa*

ipsa est enim, quam sursum constat excrescere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta millia, quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadragies octies cētena millia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quò umbram terræ diximus peruenire. Terra *autē in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrū, locata est.* Er*go mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet: & si ab altera quoque parte terræ par usque ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli, per quē sol currit, diametros inuenitur.* Duplicatis *igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies centenis millibus stadiorū.* Et *inuenta diametros, facilè mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit.* Hanc *enim summam, quæ diametrum facit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima: ut sæpe iam dictum est: & ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorū habere trecenties centena millia, & insuper centum septuaginta millia.* Ambitus circa li per quem sol meat.

His *dictis, quibus mensura, quam terræ uel ambitus, uel diametros habet: sed & circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentißimi deprehenderint, indicemus.* Nam *sicut extrema umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo; ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est: in hunc modum procedente inquisitionis ingenio.* Aequinoctiali *die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum uas in hemisphærij speciem, cauata ambitione curuatum, infrà per lineas designato duodecim diei horarū numero, quas styli prominētis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit.* Hoc *est autem (ut scimus) huiusmodi uasis officium,* Quomodo deprehensa sit magnitudo solis.

 ut tan

ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterā usq; styli umbra percurrat: quanto sol medietatem cœli ab Ortu in Occasum, unius scilicet hemisphærij cōuersione, metitur. Nam totius cœli integra conuersio diem, noctemq; concludit. Et ideo constat, quātum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cùm ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de styli decedēs summitate primā curui labri eminentiam contingit: locus ipse, qui umbræ primitias excepit, notæ impreßione signatus est: obseruatumq; quandiu super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere: & mox locus, ad quē umbra tūc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitaq; dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo uasis labro, usque ad horæ primæ lineam continetur. Et ex hoc cōstitit, quòd in cursu solis unam tempore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius acceßus. Et quia conuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim, diem condit, nouies autem duodeni efficiunt centum octo, sine dubio Solis diametros centesima & octaua pars hemisphærij æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena millia, & insuper centum, & septuaginta millia, antelatis probatū est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextamdrcimam cōsideraueris partem, mensuram diametri Solis inuenies. Est autē pars ista ferè

in cent

in centū quadraginta millibus. Diametros igitur solis centum quadraginta millium ferè stadiorum esse dicenda est. Vnde penè duplex quàm terræ diametros inuenitur. Cōstat autem geometricæ rationis examine, cùm de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit: illum orbem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. Ergo ex his dicendum est, solem octies terra esse maiorem. Hæc de Solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus. Sol octies maior quàm terra

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in eis non sint: curq; ex illis aliæ breuiori, aliæ longiori tempore zodiaci signa percurrāt: & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuisus sit. CAP. XXI.

SEd quoniam septem sphæras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quaq; quas interius continet ambiente: longeq́; & à cœlo omnes, & à se singulæ recesserunt, nunc quærendum est: cùm zodiacus unus sit, & is cōstet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis zodiaci meare dicātur. Nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verum est enim neque solem, lunam'ue, neque de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur: sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerat super uerticē, in ea, quæ illis subiecta est, circuli sui regione discurrēs. Quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes, æquè ut zodiacum, ratio diuisit: & quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est Arieti deputata, in ipsum Arietem uenisse conceditur. Similisq; obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, ui- Quem in modum interiorū sphærarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur.

aut fecit, maximè cùm nulla oculis subijciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens, quo à ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptiorum enim retrò maiores, quos constat primos omniū cœlum scrutari, et metiri ausos: postquàm perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuētes, deprehēderunt, uniuersis uel stellis, uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinq; stellas uagari: nec has tamen per omnes cœli partes passim, ac sine certa erroris sui lege discurrere: nunquam deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare: nunquam ad Australis poli ima demergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his alias accedere, retrò agi alias, uideriq; stare nonnunquam: postquàm, inquam, hæc inter eas agi uiderūt: certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare: ut certa essent locorū nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ'ue rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, & ad posteros noscenda transmitterēt. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus, illud quod erat integrum & uacuū subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu antè munito, & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere: fluxitq; in noctis ipsius & secuti diei finem, atq; in id noctis secundæ quandiu eadem stella ad Ortum rursus reuertitur: quæ

ubi

ubi apparere uix cœpit, mox aqua quæ influebat amota est. Cùm igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cœli cōuersionē, mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa: alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrēt: totaq; rursus aqua in uas suum pristinum, foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capacitatis minoris alterū subiecerunt pleno, alterū iuxta expeditum paratumq; posuerunt. His præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lunamq;, & quinque uagas meare diuturna obseruatione didicerant: quamq; postea zodiacum uocauerunt: ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen Arietis indiderunt. Huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusoq;, alterum simile subiecerunt: certis signis obseruatis, ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebātur, cùm primum uas esset impletum: intelligentes, quòd eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas cœpit influere, usque ad locum qui oriebatur, cùm idem primum uas impleretur, duodecimā partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt. Item secundo uase impleto, & mox retracto illo, simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter loco, qui emergebat, quum secūdum uas esset impletum, & à fine primi signi, usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atque ita uicißim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ

*pari temporis ſpatio, id eſt, anno plus minus'ue, circumeant. Ideo & Cicero hos duos curſus comites ſolis uocauit: quia in ſpatio pari, longe à ſe nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorſum receßit: ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipſa conficiat. Ideo neq; de trium ſuperiorum ordine, quem manifeſte clareq; diſtinguit immenſa diſtantia: neq; de lunæ regione, quæ ab omnibus multum receßit, inter ueteres aliqua fuit diſſenſio. Horum uerò trium ſibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordinem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum ſolertiam ratio non fugit, quæ talis eſt: Circulus per quem ſol diſcurrit, à Mercurij circulo, ut inferior, ambitur. Illum quoq; ſuperior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ ſtellæ, quum per ſuperiores circulorum ſuorum uertices currunt, intelligantur ſupra ſolem locatæ: cùm uerò per inferiora commeant circulorum, ſol eis ſuperior exiſtimetur. Illis ergo qui ſphæras earum ſub ſole dixerunt, hoc uiſum eſt ex illo ſtellarum curſu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerè notabilior eſt: quia tum liberius apparet. Nam cùm ſuperiora tenent, magis radijs occuluntur. Et ideo perſuaſio iſta conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in uſum receptus eſt. Perſpicacior tamen obſeruatio * meliorem ordinem deprehendit: quem præter indaginem uiſus, hæc quoque ratio commendat, quòd lunam, quæ luce propria caret, & de ſole mutuatur, neceſſe eſt fonti luminis ſui eſſe ſubiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes ſtellas lucere ſuo: quòd illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo purißimo æthere ſunt, in quo omne quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cum igne ſuo ita ſphæræ Solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ*

**aliâs: ueriorem*

procul

procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infrà ostendetur. Luna uerò, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua carenti proxima: lucem nisi desuper posito sole, cui resplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est: lunam quoque terram, sed ætheream uocauerunt. Immobilis tamen, ut terra esse non potuit: quia in sphæra quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem sphæræ terra centrum est: ideo sola immobilis perseuerat. Rursus terra accepto Solis lumine clarescit tantummodo, non relucet: Luna speculi instar lumen, quo illustratur, emittit: quia illa aëris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fæx habetur: & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidißimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis densius corpus sit, quàm cætera cœlestia, ut multò tamen terreno purius, fit acceptæ luci penetrabile: adeò, ut eam de se rursus emittat, nullum tamē ad nos perferentem sensum caloris. quia lucis radius, cùm ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit: naturam secum ignis, de quo nascitur, deuehit. Cùm uerò in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet: solam refundit claritudinem, non calorem. Nam & speculum cùm splendorem de se ui oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit. Luna luce lucet aliena.

Quem Soli ordinem Plato dederit uel eius autores: quos'ue Cicero secutus quartum locum globo eius aßignauerit: uel quæ ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit: & cur dixerit Tullius, Infimoq; orbi luna radijs solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc

Cur solem non absolute, sed ferè mediũ dicat. *adijciendum est, cur Cicero cùm quartum de septem, solem uelit: quartus autem inter septem non ferè medius, sed omnimodo medius & sit, & habeatur: non abruptè medium solem, sed ferè medium dixerit his uerbis:* *Deinde subtèr mediam ferè regionem sol obtinet.* *Sed nõ uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur. nam sol quartum locum obtinens, mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos loquatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spatij, quod septem sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio Solis non inuenitur in medio spatio locata: quia magis à summo ipse, quàm ab ipso recessit ima postremitas. Quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, zodiacum triginta annis peragrat: sol medius, anno uno: luna ultima, uno mense nõ integro. Tantùm ergo interest inter Solem, & Saturnum: quantùm inter unum, & triginta. Tantum inter Lunam, Solemq;: quantũ inter duodecim, & unũ. Ex his apparet totius à summo in imum spatij, certam ex media parte diuisionem, Solis regionẽ non fieri. Sed quia hìc de numero loquebatur, in quo uerè qui quartus, & medius est: ideo pronuntiauit quidem medium, sed propter latentem spatiorum dimensionem, uerbum, quo hanc definitionem temperaret, adiecit.*

*al's: de septẽ mediam

Nomina stellarum unde sint. Notandum, quòd esse stellam *Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio: sed humana persuasio est, quæ stellis numeros & nomina fecit. Non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant: & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quem Martium dicitis. Adeò expreßit in singulis nomina hæc, nõ esse inuenta naturæ, sed hominum commenta, significationi distinctionis accommodata.*

Georg. 1.

Quòd

Cur inter planetas alij nobis prosperi, alij aduersi dicantur.

*Quòd uerò fulgorem Iouis humano generi prosperum, & salutarem: contrà, Martis rutilum, & terribilem terris uocauit: alterum tractum est ex stellarum colore: nam fulget Iouis, rutilat Martis: alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa, uel prospera. Nam plerunq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis fortè altius quærat, unde diuinis maleuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur: aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur: cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi, inquit, sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conueniunt, iunguntur, & aptantur, fit iugabilis competentia: nec quicquam potest alteri, nisi per hos numeros, conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uerò, cùm de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quid'ue poßint, opportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, *quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia.* *quòd

Vitam uerò nostram præcipuè Sol, & Luna moderantur. Nam quum sint caducorum corporum hæc duo propria: sentire, uel crescere: αἰσθητικὸν, id est, sentiendi natura, de sole: φυτικὸν autem, id est, crescendi natura, de lunari ad nos globositate perueniũt. Sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra, & prouentus actuũ, tam ad ipsa duo lumina,

quàm

quàm ad quinque uagas stellas refertur. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum (quorum suprà fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac sociat: alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea, & Iouialis stella per hos numeros lumini utrique sociantur: sed Iouialis Soli per omnes, lunæ uerò per plures: & Venerea lunæ per omnes, Soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraque benefica credatur, Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, & Venerea cum luna: atque ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ autoribus, numerorum ratione concordes. Saturni autem, Martisq; stellæ, ita non habent cum luminibus competentiam: ut tamen aliqua, uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. Ideo minus commodi uitæ humanæ existimantur: quasi cum uitæ autoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunquam opes, uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro, qui inscribitur, Si faciunt astra: pronuntiat nihil ui, uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione, recessú'ue monstrari: ut aues seu præteruolando, seu stando, futura pennis, uel uoce significant nescientes. Sic quoq; tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis: cùm per hunc prospera, per illum significemus incommoda.

De diuersis nominibus Solis, deq; eiusdem magnitudine. CAPVT XX.

IM *his autem tot nominibus, quæ de sole dicuntur, non frustra, nec ad laudis pompam lasciuit oratio: sed res ueræ uocabulis exprimuntur.* Dux & princeps, ait, & moderator luminum reliquorum, mẽs mundi & temperatio. *Plato in Timæo, cùm de octo sphæris loqueretur, sic ait: Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis, & tarditatis certa mensura & sit, & noscatur: Deus in ambitu supra terram,* secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium sphærarum lumen in sole? Sed Cicero sciens, etiam cæteras stellas habere lumen suum: solamq; lunam, ut sæpe iam diximus, proprio carere: obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait,* Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum: *adeò & cæteras stellas scit esse lumina: sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum, recursusque certa definitione spatij moderatur. nam certa spatij definitio est, ad quam cùm unaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tanquam ultrà prohibeatur accedere, agi retrò uidetur: & rursus cùm certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur: ita Solis uis & potestas, motus reliquorum luminum cõstituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut physici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, quòd omnia quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem, & noctem, & migrãtes inter utrunq; prolixitatis, breuitatisq; uices, & certis temporibus*

*al's: secũdo

Solis nomina diuersa.

bus æquam utriusque mensuram: dein ueris clementem *al's: teporẽ *temperiem: torridum Cancri, ac Leonis æstum: mollitiem autumnalis auræ: uim frigoris inter utranq; temperiem: omnia hæc Solis cursus, & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia, quæ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur: quòd natura ignis semper in motu perpetuo, agitatuq; est. Solem autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor: cuius ista natura est, ne unquam cesset à motu: aut si breuis sit eius quocunq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo, quòd solem mundi mentem uocauit. Cur uerò & Temperatio mundi dictus sit: ratio in aperto est. Ita enim non solum terram, sed ipsum quoq; cœlum, quod uerè mundus uocatur, temperari sole certissimum est: ut extremitates eius, quæ longissimè à uia Solis recesserunt, omni careant beneficio caloris: & una frigoris perpetuitate torpescant. Quod in sequentibus apertius explicabitur.

Restat ut & de magnitudine eius, quam uerissima prædicatione extulit, pauca, & non prætereunda dicamus. Physici hoc maximè consequi in omni circa magnitudinem Solis inquisitione uoluerunt, quantò maior esse poßit quàm terra. Et Eratosthenes in libris Dimensionum sic ait: Mensura terræ septies, & uicies multiplicata, mensuram Solis efficiat. Poßidonius multò multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cùm solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur. Cùm defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrunq; de altero astruitur, neutrum

Solis magnitudo secundum quosdam.

trum probabiliter astruatur: semper in medio uicißim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectũ uocantes: quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt: ut tum demũ per magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquam dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ, & Solis inuenta: ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationẽ iuuantibus de facili constabat. Solis uerò mensurã aliter nisi per mensuram cœli, per quod discurrit, inueniri non posse, uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter Solis, cõstituerunt, ut per id possent modũ Solis agnoscere. Sed quæso, si quis unquam tam otiosus, tamq; erit ab omni serio feriatus, ut hæc quoq; in manus sumat: ne talem ueterum promißionem, quasi insaniæ proximam aut horrescat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura incõprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium: & per terram, qui cœli modus sit, reperit. Vt autem liquere poßit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt: ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In omni orbe, uel sphæra medietas centrum uocatur. Nihilq; aliud est centrum, nisi punctum, quo sphæræ, aut orbis medium certißima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacunq; eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omni modo medietas est orbis, quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita deducitur, ut necesse sit, eam trãsire per centrum. Centrum.

Diametros. *trum.* Et *hæc linea, quæ orbem sic æqualiter diuidit, διάμετρος nuncupatur.* Item *diametros omnis cuiuscunq; orbis triplicata cum adiectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur.* Id *est, si uncias septem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse, quot uncias orbis ipsius circulus teneat: triplicabis septem, & faciunt uigintiunum.* His *adijcies septimam partem, hoc est, unum: & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli esse mensuram, cuius diametros septẽ uncijs extenditur. hæc omnia geometricis, euidentißimisq; rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus iusto prolixius uolumen extendere.*

Vmbra terræ. Sciendum *& hoc, quòd umbra terræ, quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet, & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit.* Prodendum *est igitur, quãta diametros terræ sit, ut constet quid poßit sexagies multiplicata colligere.* Vnde *his prælibatis, ad tractatum mensurarum, quas promisit, oratio reuertatur.* E*uidentißimis &*

Ambitus terræ. *indubitabilibus dimensionibus constat, uniuersæ terræ ambitum, quæ ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorum millia ducenta quinquaginta duo.* Cùm *ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta millia stadiorum, uel non multò amplius diametros habet: secundum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus.* Et *quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est:*

ipsa

ipsa est enim, quam sursum constat excrescere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta millia, quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadragies octies cētena millia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quò umbram terræ diximus peruenire. Terra autē in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrū, locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet: & si ab altera quoque parte terræ par usque ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli, per quē sol currit, diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies centenis millibus stadiorū. Et inuenta diametros, facilè mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. Hanc enim summam, quæ diametrum facit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima: ut sæpe iam dictum est: & ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorū habere trecenties centena millia, & insuper centum septuaginta millia.

Ambitus circuli per quem sol meat.

His dictis, quibus mensura, quam terræ uel ambitus, uel diametros habet: sed & circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentißimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est: in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Aequinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum uas in hemisphærij speciem, cauata ambitione curuatum, infrà per lineas designato duodecim diei horarū numero, quas styli prominētis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem (ut scimus) huiusmodi uasis officium,

Quomodo deprehensa sit magnitudo solis.

ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterã usq; styli umbra percurrat: quanto sol medietatem cœli ab Ortu in Occasum, unius scilicet hemisphærij cõuersione, metitur. Nam totius cœli integra conuersio diem, noctemq; concludit. Et ideo constat, quãtum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cùm ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de styli decedẽs summitate primã curui labri eminentiam contingit: locus ipse, qui umbræ primitias excepit, notæ impreßione signatus est: obseruatumq; quandiu super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere: & mox locus, ad quẽ umbra tũc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitaq; dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo uasis labro, usque ad horæ primæ lineam continetur. Et ex hoc cõstitit, quòd in cursu solis unam tempore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius acceßus. Et quia conuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim, diem condit, nouies autem duodeni efficiunt centum octo, sine dubio Solis diametros centesima & octaua pars hemisphærij æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena millia, & insuper centum, & septuaginta millia, antelatis probatũ est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextamdecimam cõsideraueris partem, mensuram diametri Solis inuenies. Est autẽ pars ista ferè

in cent

in centũ quadraginta millibus.Diametros igitur ſolis centum quadraginta millium ferè ſtadiorum eſſe dicenda eſt. Vnde penè duplex quàm terræ diametros inuenitur. Cõſtat autem geometricæ rationis examine, cùm de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit: illum orbem, cuius diametros dupla eſt, orbe altero octies eſſe maiorem. Ergo ex his dicendum eſt, ſolem octies terra eſſe maiorem. Sol octies maior quàm terra *Hæc de Solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.*

Qua ratione inferiorum ſphærarum ſtellæ in Zodiaci ſignis meare dicantur, cum in eis non ſint: curq; ex illis aliæ breuiori, aliæ longiori tempore zodiaci ſigna percurrãt: & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuiſus ſit. CAP. XXI.

SEd quoniam ſeptem ſphæras cœlo diximus eſſe ſubiectas, exteriore quaq; quas interius continet ambiente: longeq; & à cœlo omnes, & à ſe ſingulæ receſſerunt, nunc quærendum eſt: cùm zodiacus unus ſit, & is cõſtet cœlo ſideribus infixis, quemadmodum inferiorum ſphærarum ſtellæ in ſignis zodiaci meare dicãtur. Quem in modum interiorũ ſphærarum ſtellæ in zodiaci ſignis meare dicantur. *Nec longum eſt inuenire rationem, quæ in ipſo ueſtibulo excubat quæſtionis. Verum eſt enim ueque ſolem, lunam'ue, neque de uagis ullam ita in ſignis zodiaci ferri, ut eorum ſideribus miſceantur: ſed in illo ſigno eſſe unaquæque perhibetur, quod habuerat ſuper uerticẽ, in ea, quæ illis ſubiecta eſt, circuli ſui regione diſcurrẽs. Quia ſingularum ſphærarum circulos in duodecim partes, æquè ut zodiacum, ratio diuiſit: & quæ in eam partem circuli ſui uenerit, quæ ſub parte zodiaci eſt Arieti deputata, in ipſum Arietem ueniſſe conceditur. Simulisq; obſeruatio in ſingulas partes migrantibus ſtellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos uia eſt, id quod ſermo deſcripſit, ui-*

ſus aßignet. Eſto enim zodiacus circulus, cui aſcriptum eſt A. Inter hunc ſeptem alij orbes locentur. Et zodiacus ab A, per ordinem affixis notis, quibus aſcribentur literæ ſequentes, in partes duodecim diuidatur. Sitq; ſpatium quod inter A, & B, clauditur, Arieti deputatum: quod intra B, & C, Tauro: quod inter C, & D, Geminis: Cancro quod ſequitur, & reliquis per ordinem cætera. His conſtitutis, iam de ſingulis zodiaci notis & literis, ſingulæ deorſum lineæ per omnes circulos ad ultimum uſque du-

cantur: proculdubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunque igitur circulo seu sol in illo, seu luna uel de uagis quæcunque discurrat, cum ad spatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A, & B, notis & literis defluētes, in Ariete esse dicetur, quia illhic constituta spatiū Arietis in zodiaco designatū super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quamcunque migrauerit partem, in signo, sub quo fuerit, esse dicetur.

Atque hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum, eademque signa, aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra se locātur: sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locū ultimū tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphæras gradū celeritatis suæ singulis ordo positionis ascripsit. Ideo stellæ, quæ per spatia grandiora discurrūt, ambitum suū tempore prolixiore conficiunt: quæ per angusta, breuiore. Constat enim nullam inter eas celerius cæteris tardiusue procedere. Sed cùm sit omnibus idē motus meandi: tantam eius diuersitatem temporis, sola spatiorum diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetantur, quòd eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit & permeat, sola causa in quantitate est circulorum: quorum alter maximus, alter minimus. Ergo & cæterarum singulæ, pro spatij sui modo, tempus meandi aut extendunt, aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirat. Inspectis enim zodiaci notis, quas mōstrat in præsidiū fidei aduocata descriptio: Quis uerò, inquiet, circi cœlestis duodecim partes aut inuēnit, aut

Cur aliæ stellæ breuiori tēpore zodiaci signa percurrāt, aliæ longiori.

Quomodo zodiacus in duodecim partes diuisus.

aut fecit, maximè cùm nulla oculis subijciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens, quo à ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptiorum enim retrò maiores, quos constat primos omniũ cœlum scrutari, et metiri ausos: postquàm perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuẽtes, deprehẽderunt, uniuersis uel stellis, uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinq; stellas uagari: nec has tamen per omnes cœli partes paßim, ac sine certa erroris sui lege discurrere: nunquam deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare: nunquam ad Australis poli ima demergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his alias accedere, retrò agi alias, uideriq; stare nonnunquam: postquàm, inquam, hæc inter eas agi uiderũt: certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare: ut certa essent locorũ nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ'ue rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, & ad posteros noscenda transmitterẽt. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus, illud quod erat integrum & uacuũ subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu antè munito, & quamlibet de infixis unam clarißimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere: fluxitq; in noctis ipsius & secuti diei finem, atq; in id noctis secundæ quandiu eadem stella ad Ortum rursus reuertitur: quæ ubi

ubi apparere uix cœpit, mox aqua quæ influebat amota est. Cùm igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cœli cōuersionē, mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in *partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa: alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrēt: totaq́; rursus aqua in uas suum pristinum, foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capacitatis minoris alterū subiecerunt pleno, alterū iuxta expeditum paratumq́; posuerunt.* His *præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lunamq́;, & quinque uagas meare diuturna obseruatione didicerant: quamq́; postea zodiacum uocauerunt: ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen Arietis indiderunt.* Huius *incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusoq́;, alterum simile subiecerunt: certis signis obseruatis, ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebātur, cùm primum uas esset impletum: intelligentes, quòd eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas cœpit influere, usque ad locum qui oriebatur, cùm idem primum uas impleretur, duodecimā partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt.* Item *secundo uase impleto, & mox retracto illo, simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter loco, qui emergebat, quum secūdum uas esset impletum, & à fine primi signi, usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atque ita uicißim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ*

partes, singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est: sine dubio iam diuisas, certisq; sibi obseruationibus, & indicijs annotatas cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est. quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrunque hemisphærium paribus * æquè uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζώδια nuncupantur, circum ipsum Zodiacum, quasi signiferum, uocarunt. Hanc autem rationem ijdem illi cur Arietem, cùm in sphæra nihil primum, nihilq; postremum sit, primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit: id est, quo in hunc fulgorem cœlum, & elemēta purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocitatur, Arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi mundi uertex est, Arietem propterea primū inter omnes habitum: qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectūt etiam causam, quur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorum numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mūdi Ariete (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, Cancro gestante tūc Lunam: post hūc Sol cum Leone oriebatur: cū Mercurio Virgo: Libra cum Venere: Mars erat in Scorpio: Sagittariū Iupiter obtinebat: in Capricorno Saturnus meabat. Sic factū est, ut

*aliâs: aquæ

Zodiacus unde dictus.

Aries cur primus iter signa.

Cur signa diuersorum numinum assignata sint potestati.

est,ut singuli eorum signorũ domini esse dicantur,in quibus,quum mundus nasceretur,fuisse creduntur. Sed duobus quidẽ luminibus singula tantum signa,in quibus tunc fuerãt,aßignauit antiquitas:Cancrũ Lunæ:Soli Leonem. Quinq; uerò stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua sic adiecit uetustas:ut in aßignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus,in Capricorno Saturnum post omnes fuisse. Ergo secunda adiectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat.Ideo Aquarius qui Capricornum sequitur, Saturno datur:Ioui, qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur:Aries Marti,qui præcesserat Iouem:Taurus Veneri, quam Mars sequebatur:Gemini Mercurio,post quẽ Venus fuerat,deputati sunt. Notandum hoc loco,quòd in genitura mundi, uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit,quem Plato aßignauit sphæris earum:ut esset Luna prima,Sol secundus,super hunc Mercurius, Venus quarta,hinc Mars,inde Iupiter,& Saturnus ultimus. Sed sine huius tamen rationis patrocinio,abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat.

Planetarum ordo.

Ex his,quæ de uerbis Ciceronis proximè prælatis quærenda præposuimus, qua licuit breuitate,à summa sphæra,quæ aplanes dicitur, usque ad lunam,quæ ultima diuinorum est, omnia iam (ut opinor) absoluimus. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur, ostendimus: septemq; sphæras contrario motu ferri, ratio indubitata patefecit:& de ipso sphærarum ordine quid diuersi sensερint,uel quid inter eos dissenſionem fecerit, quæ'ue magis sequenda sit sententia,tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est,quur inter omnes stellas sola, sine fratris radijs, luna nõ luceat.Sed & quæ spatiorum ratio solem ab his quo-

Epiloguseorũ, de quibus per ordinem dictu rum se esse pollicitusfuit capite decimoseptimo.

que, qui cum inter ſeptem quartum locarunt, non tamen abruptè medium, ſed ferè medium dici coëgerit, publicatum eſt. Quid ſignificent nomina, quibus ita uocatur, ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoq; eius: ſed & cœleſtis, per quem diſcurrit, circuli: terræq; pariter quanta ſit, uel quemadmodũ deprehenſa, monſtratum eſt. Subiectarum ſphærarum ſtellæ quemadmodum zodiaco, qui ſupra omnes eſt, ferri dicantur, uel quæ ratio diuerſarum faciat ſeu celerem, ſeu tardum recurſum. Sed & ipſe zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuiſus ſit: curq́; Aries primus habeatur: & quæ ſigna in quorum numinum ditione ſint, abſolutum eſt. Sed omnia hæc, quæ de ſummo ad lunam uſque perueniunt, ſacra, incorrupta, diuina ſunt: quia in ipſis eſt æther ſemper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æſtum: infra lunam & aër & natura mutationis pariter incipiunt. Et ſicut ætheris, & aëris: ita diuinorum, & caducorum luna cōfinium eſt. Quod autem ait:* Nihil infra lunam eſſe* diuinum, præter animos munere Deorũ hominum generi datos: *non ita accipiendum eſt, animos hîc eſſe, ut hîc naſci putentur: ſed ſicut ſolem eſſe in terris dicere ſolemus, cuius radius aduenit, & recedit: ita animorum origo cœleſtis eſt, ſed lege temporalis hoſpitalitatis hîc exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipſa, ſed recipit: & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, ſi ei ſemper tenere licuiſſet. Sed quid mirum, ſi animus de hac regione non conſtat: quum nec corpori fabricando ſola ſuffecerit? Nam quia terra, aqua, & aër infra lunam ſunt, ex his ſolis corpus fieri non potuit, quod idoneum eſſet ad uitam: ſed opus fuit præſidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam, & animam ſuſtinendi com*

*diuturnorũ.

Quomodo animi noſtri hîc ſint.

* diuturnum

Loquitur quaſi tria tantum ſint elementa.

di commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret, & ferret. Hæc de aëre dixisse nos satis sit. Restat ut de *terra, quæ sphærarum nona, & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.*

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera CAPVT. XXII.

NAm ea, quæ est media & nona tellus, *inquit,* neque mouetur, & infima est, & in eam ferun tur omnia nutu suo pondera: *illæ uerè insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uicißim de se nascuntur, ut nunquam à naturalis societatis amplexibus separentur: talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit.* Nam *ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima est.* Nec *poterat infima non esse, in quam omnia feruntur.* Horum *singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum neceßitas in se uinxit, tractatus expediat.* Non mouetur, *ait: est enim centron.* In *sphæra autem solum centron diximus non moueri: quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphæra moueatur.* Adiecit: Infima est. *Rectè hoc quoque. nam quod centron est, medium est.* In *sphæra uerò hoc solum constat imum esse, quod medium est.* Et *si ima est, sequitur ut uerè dictum sit:* In eam ferri omnia. *Semper enim pondera in imum natura deducit.* Nam *& in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est.* Quicquid *ex omni materia de qua facta sunt omnia, purißimum ac liquidißimum fuit, id tenuit summitatem, & æther uocatus est: pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aër extitit, & in secunda delapsus est: post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usque ad*

tactus

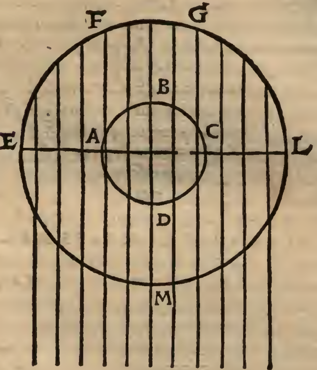
tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam uerò quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc *spissus aër & terreno frigori propior, quàm solis calori, stupore spiraminis densioris undiq; uersum fulcit, & continet.* Nec *in recessum, aut accessum moueri eam patitur, uel uis circunuallantis, & ex omni parte uigore simili librantis auræ: uel ipsa sphæralis extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, fit cuicunque uertici propior, & imum relinquit.* Quod *ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ uertice pari spatio recedit.* In *hāc igitur, quæ & ima est, & quasi media, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est.* Et *quia ipsa in hunc locum, quasi pondus, relapsa est: argumento sunt cùm alia innumera, tum præcipuè imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur.* Nec *enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt: sed & in latera quibus in terra globositas sphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium casus est.* Nam *si aër terreni frigoris exhalatione densatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres: aër autem uniuersam terram circunfusus ambit: procul dubio ex omni aëris parte, præter ustam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat: qui undiq; in terram, quæ unica est sedes ponderum, defluit.* Quod *qui respuit, superest ut existimet extra hāc unam superficiē, quam incolimus, quicquid niuiū, imbrium'ue, uel grandinum cadit, hoc totum in* cœlo de aëre*

Causa cur sit terra immobilis.

* cœlum

*aëre defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ * æquabiliter distat: et ut à nostra habitatione, ita & à lateribus, & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur.* Nisi *ergo omnia pondera ferrentur in terram: imbres, qui extra latera terræ defluũt, non in terram, sed in cœlum caderent:* quod * *uilitatem ioci* * æqualiter

* uolubilitatem

scurrilis excedit. Esto enim terræ sphæra, cui ascripta sunt A, B, C, D. *Circa hanc sit aëris orbis, cui ascripta sunt* E, F, G, L, M. Et *utrunq; orbem, id est, terræ & aëris, diuidat linea ducta ab* E, *usque ad* L. Erit *superior ista, quam poßidemus, & illa sub pedibus.* Nisi *ergo caderet omne pondus*

pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A, usque ad C. Latera uerò aëris, id est, ab F, usque ad E, & à G, usque ad L, humorem suum in aërem cœlumq́; deijcerent. De inferiore autem cœli hemisphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita, deflueret: sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius: quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo, ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem, quæ Antipodas esse cõmemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen disputationem sequentium reseruemus.

LIBRI PRIMI FINIS.

MACRO

MACROBII * AVRELII THEODOSII VIri consularis & illustris in Somnium Scipionis, expositionis quàm elegantissimæ, liber secundus.

*Ambrosij

Concentum quēdam effici motu cœlestium corporum: & quo modo ratio eius concentus à Pythagora sit deprehensa: tum qui numeri apti sint consonantiis musicis: quotq; consonantiæ sint. CAP. I.

SVPERIORE cōmentario, Eustathi luce mihi charior dilectiorq; fili, ad stelliferæ sphæræ cursum, & subiectarum septem, sermo processerat: nunc iam de musica earum modulatione disputetur. Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, & impulsu, & motu ipsorum orbium efficitur: & acuta cum grauibus temperans, uarios æqualiter concentus efficit, Nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè sonent. Quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acutè excitato mouetur sono: grauisimo autem hic lunaris, atque infimus. Nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa mundi mediū locum. Illi octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septē efficiunt

ciunt distinctis interuallis sonos: qui numerus rerũ omniũ ferè nodus est. quod docti homines neruis imitati, atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum. *Exposito sphærarum ordine, motuq; descripto, quo septem subiectæ in contrarium cœlo ferũtur: consequens est, ut qualem sonum tantarum molium impulsus efficiat, hic requiratur. Ex ipso enim circunductu orbium, sonum nasci necesse est: quia percussus aër, ipso interuẽtu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonũ desinat duorum corporũ uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aëris ictu nascitur, aut dulce quiddam in aures, & musicum defert: aut ineptum, & asperum sonat. Nam si ictum obseruatio numerorũ certa moderetur: compositũ, sibiq; consentiens modulamẽ* educitur. At cùm increpat tumultuaria, & nullis modis gubernata collisio: fragor turbidus, & incõditus offendit auditum. In cœlo autem constat nihil fortuitum, nihil tumultuariũ prouenire: sed uniuersa illhic diuinis legibus, & * stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est: & ratio, quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit. Et intellexit quidem, compositum quiddam de sphæris sonare: propter necessitatem rationis, quæ à cœlestibus nõ recedit. Sed quæ esset illa ratio, uel quibus obseruãda modis, non facile deprehendebat. Cumq; eum frustra tantæ, tamq; arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret: sors obtulit, quod cogitatio alta non reperit. Cùm enim casu præteriret in publico fabros, ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures eius*

Necessariò concẽtum quẽdam esse corporum cœlestium.

* efficitur

* rata

Quomodo reperta à Pythagora sit concentuum ratio.

malleor

malleorum soni certo sibi respondentes ordine, repentè ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina consonabant, ut utrunque ad audientis sensum stata dimensione remearet, & ex uarijs impulsibus unum sibi consonans nasceretur. Hinc occasionem sibi oblatam ratus, deprehēdendi oculis, & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit: & imminens operi curiosius intuetur, annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur. Quos cùm ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutent: quibus mutatis, sonorum diuersitas ab hominibus recedens, malleos sequebatur. Tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda conuertit. Cumq; sibi diuersitatem ponderis, quod habebatur in singulis, annotasset: alijs ponderibus in maius, minus'ue excedentibus fieri malleos imperauit: quorum ictibus soni nequaquam prioribus simules, nec ita sibi consonantes exaudiebantur. Tunc animaduertit concordiam uocis, lege ponderum prouenire: collectis'que numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium, uel boum neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat: talisq; ex his concentus euenit, qualem prior obseruatio non frustra animaduersa promiserat, adiecta dulcedine, quam natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi consoni nascerentur: adeò ut fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis, certæ certis, aliæq; alijs conuenientium sibi numerorum concordia tenderentur: ut una impulsa plectro, alia licet longè posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum,

h pauci

pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficien-
Sex tãtũ numeros aptos esse ad conficiendã musicam. *dam musicam conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epi-tritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epo-gdous.* Et *est epitritus, cùm de duobus numeris maior*
Epitritus. *habet totum minorem, & insuper eius tertiam partem: ut sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, & ter-tia pars trium, id est, unum. & is numerus uocatur epi-tritus: deq; eo nascitur symphonia, quæ appellatur* διὰ
Hemiolius. τεσσάρων. Hemiolius *est, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem: ut sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est, unum.* Et *ex hoc numero qui hemiolius di-*
Duplaris. *citur, nascitur symphonia, quæ appellatur* διὰ πέντε. Du-*plaris numerus est, cùm de duobus numeris, minor bis in maiore numeratur: ut sunt quatuor, ad duo. & ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est* διὰ
Triplaris. πασῶν. Triplaris *autem, cùm de duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria, ad unum. & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur* διὰ πα-
Quadruplus. σῶν, καὶ διὰ πέντε. Quadruplus *est, quum de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt qua-*
*in numeris. *tuor ad unum. qui *numerus facit symphoniam, quam*
Epogdous. *dicunt* δὶς διὰ πασῶν. Epogdous *est numerus, qui in-tra se habet minorem, & insuper eius octauam partem: ut nouem, & octo. quia in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici uocauerunt. Sonum uerò tono*
*ἡμιτόνιον *minorem, ueteres quidem *semitonium uocitare uolue-runt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus pu-tetur. quia nec semiuocalem in literis pro medietate uoca-lis accipimus.* Deinde *tonus per naturam sui in duo diuidi*

sibi

ſibi æqua non poterit. Cùm enim ex nouenario numero conſtet, nouem autem nunquam æqualiter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recuſat. Sed ſemitonium uocitauerunt ſonum tono minorem. quem tam paruo diſtare à tono, deprehenſum eſt, quantum hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt, ducenta quadraginta tria, & ducenta quinquaginta ſex. Hoc ſemitonium Pythagorici quidem ueteres dieſin nominabant: ſed ſequens uſus ſonum ſemitonio minorem dieſin cõſtituit nominandum. Plato ſemitonium limma uocitauit. Sunt igitur ſymphoniæ quinque, id eſt, λῆμμα. *διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus ſymphoniarum ad* Symphoniæ quinq. *muſicam pertinet,* quem uel flatus humanus intendere,* *quam *uel capere poteſt humanus auditus. Vltrà autem ſe tendit harmoniæ cœleſtis acceſſio: id eſt, uſq; ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Nunc interim de his, quas nominauimus, diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis, & ſemitono: ut minutias, quæ in additamento ſunt, relinquamus, ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. Diapente conſtat ex tribus tonis, & hemitono: & fit de hemiolio. Diapaſon conſtat de ſex tonis: & fit de duplari. Sed διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε conſtat ex nouem tonis, & hemitono: & fit de triplari numero. Dis autem diapaſon continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.*

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam eſſe docuerit: & quòd hinc etiam probari poſſit concentum quendam eſſe cœleſtium corporum.

CAPVT II.

Hinc & Plato poſtquàm Pythagoricæ ſucceſſione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullam eſſe poſſe ſine his numeris iugabilem

competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia Dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur: pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subijcienda, non sensui. Dicunt enim pūctum corpus esse indiuiduum, in quo neq; longitudo, neq; latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi poßit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto: & duobus punctis ex utraq; parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, longo, latoq́;, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uerò hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus, duæ superponātur, adijcietur profunditas: & hinc solidum corpus efficietur: quod sine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine κύβος uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et μονὰς punctum putatur: quia sicut punctū corpus non est, sed ex se facit

ſe facit corpora, ita monas numerus eſſe non dicitur, ſed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus eſt, qui ſimilis eſt lineæ, de puncto ſub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus, duo, geminatus, de ſe efficit quatuor: ad ſimilitudinē mathematici corporis, quod ſub quatuor punctis longo latoq; diſtenditur. Quaternarius quoq; ipſe geminatus, octo efficit: qui numerus ſolidum corpus imitatur: ſicut duas lineas diximus duabus ſuperpoſitas, octo angulorum dimenſione integram corporis ſoliditatem creare. Et hoc eſt quod dicitur apud Geometras: bis bina bis, corpus eſſe iam ſolidum. Ergo à pari numero acceßio uſque ad octo, ſoliditas eſt corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodum id efficiatur, inſpicere. Et quia tam paris, quàm imparis numeri monas origo eſt, ternarius numerus prima linea eſſe credatur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipſe quaſi de duabus lineis, longum latumq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimenſionem præſtat, & ita à parte imparis numeri in uigintiſeptem, quæ ſunt ter terna ter, ſolidum corpus efficitur, ſicut in numero pari bis bina bis, qui eſt octonarius, ſoliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique ſolidum corpus, monas neceſſaria eſt: & ſex alij numeri, id eſt, terni, à pari & impari. A' pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti ſeptem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima, conſilium diuinitatis enuntians, ait illam per hos numeros fuiſſe contextam, qui & à pari & impari cubum, id eſt, perfectionem ſoliditatis efficiunt: non quia aliquid ſignificaret illam habere corporeum, ſed ut poſſet uniuerſitatem animando penetrare,

& mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad *ipsa* Platonis *uerba ueniamus.* Nam *cum de* Deo *animã mundi fabricante loqueretur, ait:* Pri*mam ex omni firmamento partem tulit.* Hinc *sumpsit duplam partem prioris: tertiam uerò secundæ hemioliam, sed primæ triplam: & quartam duplam secundæ: quintam, tertiæ triplam:* Sextam, *primæ octuplam: & septimam, uicies septies à prima multiplicatam.* Post *hæc spatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spatia colligarent: ex quibus uinculis hemiolij, & epitriti, & epogdoi nascebantur.* Hæc Platonis *uerba ita à nonnullis excepta sunt, ut primam partem monadem crederent: secundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum esse confiderent: tertiam, ternarium numerum: qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus: & quartam, quatuor: qui ad secundum, id est, ad duo duplus est: quintam, nouenarium: qui ad tertiũ, id est, ad tria triplus est: sextam autem octonarium, qui primum octies continet. At uerò pars septima, in uiginti & septẽ fuit: quæ faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. Alternis enim (ut animaduertere facile*

Animæ mundi fabricatio secũdum Platonẽ.

facile est) processit illa contextio: ut post monadem, quæ & par, & impar est, primus par numerus poneretur, id est, duo: deinde sequeretur primus impar, id est, tria: quarto loco secundus par, id est, quatuor: quinto loco secundus impar, id est, nouem: sexto loco tertius par, id est octo: septimo loco tertius impar, id est, uiginti septem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina: ex pari & impari, id est, ex mari & fœmina, nasceretur, quæ erat uniuersa paritura, & ad utriusque soliditatem usque procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent iugabilem competentiam: quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordiam. Nam duo ad unum dupla sunt: de duplo autem diapason symphoniam nasci iam diximus: tria uerò ad duo hemiolium numerum faciunt: hinc oritur diapente: quatuor ad tria epitritus numerus est, ex hoc componitur diatessaron: item quatuor ad unum in quadrupli ratione censentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus, uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus cõcinentiam, necesse est, ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat: quorũ originem in fabrica suæ cõtextionis inuenit. Ait enim Plato (ut suprà retulimus) autorem animæ deum, post numerorũ inter se imparium contextionem, hemiolijs, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla suppleße. Ideo doctißimè Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatẽ. Quis hic, inquam, quis est qui cõplet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiũctus imparibus, sed tamẽ pro rata parte ratione di-

Ostenditur ex constitutione animæ, concentus cœlestium corporum.

stinctis, impulsu & motu ipsorũ orbiũ efficitur. *Vides ut interualla cõmemorat, & hæc inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundũ Timæũ Platonis, impariũ inter se interualla numerorũ, ratis ad se numeris, hemolijs scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonisq́; distincta sunt, quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nunquàm profectò ad intellectũ paterent, nisi hemioliorũ, epitritorũ, & epogdoorũ ratione præmissa, quibus interualla distincta sunt: & nisi Platonicis numeris, quibus mũdi anima est cõtexta, patefactis: & ratione præmissa, cur ex numeris musicã creãtibus anima intexta sit. Hæc enim omnia & causam mũdani motus ostẽdũt, quẽ solus animæ præstat impulsus: & necessitatẽ musicæ cõcinentiæ, quam motui à se facto inserit anima in natura sibi ab origine.*

Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi: quodq́; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, re uera in ipso mundi corpore deprehendantur.

CAPVT III.

Prima ratio.

Hinc Plato in Repub. sua cum de sphærarũ cœlestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, Deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem Musas octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauam Musam Vraniam uocat: quia post septem uagas, quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita, proprio nomine cœlum uocatur. Et ut ostenderet nonam esse, & maxima, quam conficit sonorum concors uniuersitas, adiecit,* καλλιόπη δ' ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασῶν

Secunda.
θεῶ εἴρουσα ἦχον ἄδουσα. σιῶς γὰρ οἱ Δωριεῖς τοὺς θεούς.

*als sororũ

ἀπασάων, ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinem nonam Musam uocari. Nam καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex omnibus, preßius indicaret: aßignauit illi uniuersitatis uocabulum, uidelicet προφερεστάτη ἀπασάων. Nam Apollinem ideo μυσαγέτην uocant: quasi ducem & principem orbium cæterorum: ut ipse Cicero refert: Dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio. Musas esse mundi cantum etiam* rustici sciunt, qui eas Camœnas, quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerunt: qui apud alios lyra, & cithara: apud nonnullos tibijs, alijs'ue musicis instrumentis fieri solebant. In ipsis quoque hymnis Deorum, per stropham, & antistropham metra canoris uersibus adhibebantur: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarum regreßus prædicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus Deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel* regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur. Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; Barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceant) quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. Hinc existimo et Orphei, uel

[Margin notes: *al. Hetrusci — Tertia. — Quarta. — Quinta. — Sexta. — *religionum — Septima.]

Amphionis fabulam: quorum alter animalia ratione carẽtia: alter saxa quoq; trahere cantibus ferebatur: sumpsisse principium: quia primi fortè gẽtes uel sine rationis cultu Barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernatur: ut & ad bellum progressui, et item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedãte uirtutem. Dat somnos, adimitq́;: necnon curas & immittit, & retrahit: iram suggerit, clementiam suadet: corporum quoq; morbis medetur. Nam hinc est, quòd ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirum, si inter homines musicæ tanta dominatio est, cũ aues quoq;, ut luscinię & cygni, aliæ'ue id genus, cantũ ueluti quadã disciplina artis exerceant: nonnullæ uerò uel aues, uel terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant: & pastoralis fistula pastum progreßis quietẽ imperet gregibus? Nec mirum. inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat.

Aeneid. 4. (margin, beside "Dat somnos")

Aeneid. 6. *Hinc hominum, pecudumq́; genus, uitæq́; uolantum,*
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originẽ sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mundi corpus impellit, sonum efficit: qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea, sola existimantur ratione, non sensu: quærendũ est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimensio librata seruauerit. Et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie

De interuallis corporum cœlestium.

ficie luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus, Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. Sed & à Saturni orbe usq; ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen *Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est: quasi dupla & tripla interualla non seruans.* Et *statuerunt hoc esse credendum, ut quantum est à terra usq; ad lunam, duplum sit à terra usq; ad solem: quantumq; est à terra usq; ad solem, triplum sit à terra usq; ad Venerem: quantumq; est à terra usq; ad Venerem, quater tantũ sit à terra usq; ad Mercurij stellam: quãtumq; est ad Mercurium à terra, nouies tantum sit à terra usq; ad Martem: & quantum à terra usq; ad Martem est, octies tantum sit à terra usq; ad Iouem: quantumq; est à terra usq; ad Iouem, septies & uicies sit tantum à terra usq; ad Saturni orbem.* Hanc Platonicam *persuasionẽ* Porphyrius *libris inseruit, quibus* Timæi *obscuritatibus nonnihil lucis infudit: aitq; eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonisq; complentur, & limmate: & ita prouenire concentum.* Cuius *ratio in substantia animæ contexta, mundano quoq; corpori, quod ab anima mouetur, inserta est.* Vnde *ex omni parte docta & perfecta est* Ciceronis *assertio: qui interuallis imparibus, sed* tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum.* *tamen

Quî fiat ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiæ sit genus, & cur sonus ille à nobis non audiatur.

CAPVT IIII.

NVnc locus *admonet, ut de grauitate, & acumine sonorum diuersitates, quas asserit, reuoluamus.* Et natura

tura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè sonent: quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acutè excitato mouetur sono, grauissimo autẽ hic lunaris atq; infimus. *Diximus nunquam sonum fieri, nisi aëre percusso: ut autem sonus ipse aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit: qui dum ingens & celer*

al. lenior incidit, acutum sonum præstat: si tardior lentior'ue grauiorem. Indicio est uirga, quæ dum auras percutit, si impulsu cito ferit, sonum acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoq; idem uidemus, quæ si tractu arctiore tenduntur, acutè sonant: grauius, laxiore. Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu gran-*

al. origine diore uoluuntur: dumq; spiritu ut in regione sua fortiore tenduntur, propter ipsam, ut ait, concitatiorem conuersionem, acutè excitato mouentur sono: grauissimo autem hic lunaris, atq; infimus: quoniam spiritu ut in extremitate languescente iam uoluitur, & propter angustias quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibijs, de quarũ foraminibus uicinis ori inflantis, sonus acutus emittitur: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusq; causæ ratio una: quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, cõtrà autem in angustis contingit, & eminus positus: ergo orbis altissimus, & ut in immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ uicinior est, incitatus, sonorũ de se acumen emittit. Vox ultimi pro spatij breuitate & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoq; apertius approbatur, spiritum quantum ab origine sua deorsum

reced

recedit, tantò circa impulsum fieri leniorem, quòd circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus, tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi: nec in quamlibet partem permittatur moueri, obsessa undiq; circunfusi, spiritus densitate. In *sphæra autem ultimum locum esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est.* Ergo *uniuersi mundani corporis sphæræ nouem sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, & ἀπλανὴς apud* Græcos *uocatur, arcens & continens cæteras.* Hæc *ab* Oriente *semper uoluitur in Occasum: subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab* Occidente *in* Orientem *feruntur: nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouētur: sed septem soni sunt, qui cōcinentiam de uolubilitate conficiunt: propterea quia* Mercurialis, & Venereus *orbis pari ambitu comitati solem, uiæ eius tanquam satellites obsequuntur: & ideo à nonnullis Astronomiæ studentibus, eandem uim sortiri existimantur:* Vnde ait: Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus est. *Septenarium autem numerum omnium nodum esse plenè, cùm de numeris superius loqueremur, expreßimus. Ad illuminandam (ut existimo) obscuritatem uerborum* Ciceronis, *de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet.* Nam *netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula*perquirere: & tonorum, uel limmatū minuta subtilia: & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiatur*asserere: ostentantis est, nō docētis.* Nec *enim quia fecit in hoc loco* Cicero *musicæ mentionem, occasione hac eundum est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert* opinio

*al. pcurrere

*adsuere

opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturaliter obscura, qui in exponēdo plura, quàm necesse est, superfundit: addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus: Quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonum & chromaticum: primum quidem, propter nimiam sui difficultatem, ab usu recessit: tertium uerò est infame mollitie: unde medium, id est, diatonum, mundanæ musicæ doctrina Platonis *ascribitur.* Nec *hoc inter prætereunda ponemus, quòd musicā perpetua cœli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu: quia maior sonus est, quàm ut humanarum aurium recipiatur angustijs.* Nam *si* Nili κατάδουπα *ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum si nostrum sonus excedit auditum, quem mundanæ molis impulsus emittit?* Nec *enim de nihilo est quod ait:* Qui complet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? *sed uoluit intelligi: quòd si eius qui cœlestibus metuit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine: superest ut cæterorum hominū sensus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.*

Quod melodię genus sit in corporibus cœlestibus.

Quare non sentiamus cœli harmoniam.

Terræ medietatem eam in qua nos sumus, quinq; esse distinctam zonis: quodq; ex his duæ tantum sint habitabiles, quarum altera habitetur à nobis, alteram quinam colant homines, ignoretur: tum uerò & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem: & inter illas quoq; duas ab hominibus habitari. CAPVT V.

VIdes habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas: eosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab

aliis ad alios manare posit, sed partim obliquos, partim trāsuersos, partim etiā auersos stare uobis, à quibus expectare gloriam certe nullā potestis. Cernis autem eandē terrā quasi quibusdā redimitā & circundatā cingulis: è quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides: mediū autē illū & maximū solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorū australis ille, in quo qui insistunt, aduersa uobis urgēt uestigia, nihil ad uestrū genus. Hic autē alter subiectus Aquiloni, quē incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædā insula est, circūfusa illo mari, qđ Atlanticū, quod magnū, quē Oceanū appellatis in terris: q tamē tāto nomine quàm sit paruus, uides.

Pòst quàm cœlū, quo omnia cōtinētur, et subiectarū sphærarum ordinē motumq́;, ac de motu sonū cœlestis musices modos & numeros explicantē, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria, & præsenti operi apta ductus, ad terrā usq; descripsit: ipsius iā terræ descriptionē, uerborum parcus, rerum fœcundus absoluit. Etenim maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos auersosq́;, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphæræ globositatem, sermone tantùm, nō coloribus pinxit. Illud quoq; non sine perfectione doctrinæ est: quòd cū aliis nos non patitur errare, qui terrā semel cingi Oceano credidere. Nā si dixisset: Omnis terra parua quędā est insula, circūfusa illo mari: *unū Oceani ambitū dedisset intelligi. Sed adiiciēdo,* Quæ colitur à uobis: *ueram eius maris diuisionē, de qua paulò pòst disseremus,*

feremus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De *quinq; autem cingulis, ne quæso existimes duorum* Roma*næ facundiæ parentum* Maronis & Tullij *dissentire do=ctrinam: cùm hic ipsis cingulis terram redimitam dicat: ille ijsdem quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum te*
Georg. 1. *neri.* Vtrunq; *enim incorruptam, ueramq; nec alteri con=trariam retulisse rationem, procedente disputatione cōsta bit. Sed ut omnia quæ hoc loco explananda recepimus, li=quere poßint: habēdus est primùm sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, cætera erūt intellectu pro=niora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quē=admodum cœlum teneant, explicandum est.*

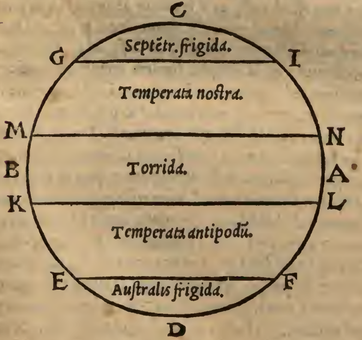
De quinque terræ zonis seu circulis.

Terra, nona & ultima sphæra est. Hanc *diuidit hori=zon, id est, finalis circulus, de quo ante retulimus.* Ergo *me dietas, cuius nos partē incolimus, sub eo cœlo est, quod fue rit super terram, & reliqua medietas sub illo: quod dum uoluitur, ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora, descen dit.* In *medio enim locata, ex omni sui parte cœlum suspi=cit.* Huius *igitur ad cœlum breuitas,*quæ punctum est, ad nos uerò immensa globositas, distinguitur locis inter se ui cißim preßis nimietate uel frigoris, uel caloris, geminā na=cta inter diuersa temperiē.* Nam & *septentrionalis, & au stralis extremitas, perpetua obriguere pruina.* Et *hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur: sed ambitu bre=ues, quasi extrema cingentes.* Horum *uterq; habitationis impatiēs est: quia torpor ille glacialis, nec animali, nec fru gi uitam ministrat.* Illo *enim aëre corpus alitur, quo herba nutritur.* Medius *cingulus, & ideo maximus, æterno affla tu cōtinui caloris ustus, spatium quod & lato ambitu, & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis.* Inter *extremos uerò & medium, duo maiores ul*

*aliâs: ceu

timis

timis, medio minores, utriusq; uicinitatis intemperie temperantur. In hisq; tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur cōcepta ratio descriptione, quàm sermone: esto orbis terræ cui ascripta sunt, a, b, c, d, & circa a, ascribantur n, & l: circa b, autem m, & k: & circa c, g, & i: & circa d, e, & f. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa quæ dicimus, id est, à g, in i: ab m, in n: à k, in l: ab e, in f. Spatia igitur duo aduersa sibi, id est, unum à c, usque ad lineam, quæ in i, ducta est, alterum à d, usque ad lineam, quæ in f, ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua.

Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uerò ab n,usque in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i,usque ad n, de subiecto calore & superiore frigore temperetur:rursus ut zona quæ est inter l, & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus suprà retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur.

Georg. 1. Quas zonas q homines habitent.

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere concessæ diuûm,quas diximus temperatas:non tamẽ ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior,quæ est ab i,usq; ad n,incolitur ab omni (quale scire possumus) hominũ genere,Romani Græci'ue sint,uel Barbaræ cuiusq; nationis. Illa uerò ab l,usq; ad f,sola ratione intelligitur: quòd propter similem temperiem similiter incolitur.Sed à quibus,non licuit unquã nobis,nec licebit agnoscere. Interiecta enim torrida*utrinq; hominũ generi,commerciũ ad se denegat commeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus,Oriens,Occidens,& Septentrio,suis uocabulis nuncupantur:quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. Nam etsi Septentrionalis extremitas inhabitabilis est,non multo tamen est à nobis remota. Quarto uerò nostræ habitationis cardini,causa hæc alterum nomẽ dedit,ut Meridies non australis uocaretur: quia & ille propriè est australis,qui de altera extremitate procedens,aduersus Septẽtrionali est:& hunc Meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam qa sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei : ideo tanquam quidam Medidies, una litera mutata, Meridies nuncup

*utriq;

nuncupatus est. Sciendum est autem, quòd uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est, Auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blandi rigore Septentrio: sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neq; enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duobus æquo preßis rigore cardinibus, dißimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque Septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationẽ calidũ peruenire: & Austrum corporibus eorũ gemino auræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, quũ sit principio frigidus.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atq; ideo illhic quoque eædem duæ zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus: quia calcantes humum, cœlum suspicimus super uerticem: quia Sol nobis & oritur & occidit: quia circunfuso fruimur aëre, cuius spiramus haustũ: cur non & illhic aliquos uiuere credamus, ubi eadẽ semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus cõtinuatione tẽperies. Idem Sol illis et obire dicetur nostro ortu: & orietur, cùm nobis occidet. Calcabũt æquè ut nos humum: & semper uerticẽ, semper cœlũ uidebũt. Nec metus erit, ne de terra in cœlũ decidant: cùm nihil unquã possit ruere sursum. Si enim nobis, qd' asserere genus ioci est, deorsum habetur ubi est terra, et sursum ubi est cœlũ: illis

Eam etiam terræ partem quæ sub pedibus nostris est, habitari, & distinctã esse perinde atque hãc nostrã

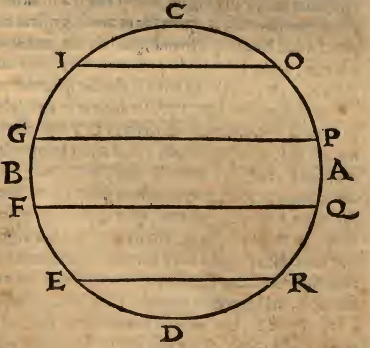
lam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, nō eum de uno hominū genere loqui, in hac superficie à nobis solius torridæ interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare poßit. Sed dicēdo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare poßit: qualiter inter se illa hominū genera sint diuisa, significat. Quòd autē uerè ad nostrā partē referretur, adiecit dicēdo: De illis, qui & à nobis, et à se inuicē diuisi sunt, Partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare nobis. *Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed omniū generum à se diuisorū refertur, quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci* ἀντοικοὺς *uocant, similiter ab illis, qui inferiorē zonæ suæ incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab* ἀντοίκοις *suis, id est, per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouētur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectæ sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus cōmeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominū generibus incolūtur, maculas habitationū uocauit. Quemadmodū autem cæteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem apertè pronuntiauit aduersos stare nobis, dicēdo:* Quorum australis ille, in quo qui insistūt, aduersa nobis urgēt uestigia. *Et ideo aduersi nobis sunt: quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transuersos, & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transuersos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes: obliquos uerò eos, qui*

australis cinguli deuexa sortiti sunt.

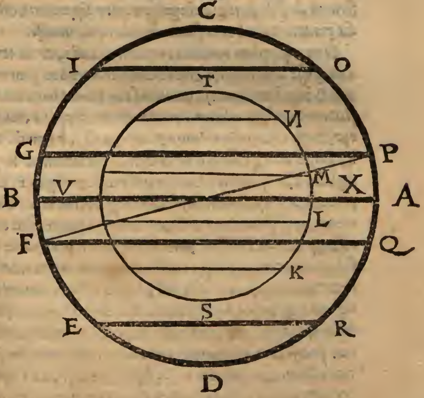
Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta inculta sint. CAP. VI.

SVperest ut de terræ ipsius spatijs, quanta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile dignoscas, redeundũ tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulò antè subiecimus: ut per ascriptarũ literaurm notas, ratio dimensionũ lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id est, circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt A, B, C, D, ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquaginta duo millia. Ergo singulæ sexagesimæ extenduntur stadijs quaternis millibus ducenis. Et sine dubio medietas eius, quæ est à D, per Orientẽ, id est, per A, usq; ad C, habet triginta sexagesimas, & stadiorum millia centum uiginti sex. Quarta uerò pars, quæ est ab A, usque ad C, incipiens à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum millia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata constabit totius ambitus plena dimensio. Ab A, igitur usq; ad P, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorũ millia sexdecim, cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorum millia triginta tria, & sexcenta insuper: latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est, id est, à P, usq; ad O, habet sexagesimas quinq;, quæ faciunt stadiorum millia uiginti & unum: & spatium frigidæ ab O, usq; ad C, habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uiginti quinq; millia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter

ter expreſsimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab A, uſq; ad D, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. Cùm ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt in omni ſua medietate, cognoueris: de menſura quoq; inferioris medietatis, id eſt, à D, per B, uſq; ad C, ſimiliter inſtrueris. Modo enim, quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non poſſumus: ſphæralem tumorem imitati ſumus, altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quàm meridianus uidetur. Cæterùm uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætuliſſe menſuram, tanquam à D, per A, uſq; ad C, pars terræ ſuperior ſit, cuius partem nos incolimus: & à D, per B, uſq; ad C, pars terræ habeatur inferior.

partem à K, usq; ad L. Et quod in cœlo est à Q, usq; in P, tale facit in terra ab L, usq; ad M. Qualeq; est desuper à P, usq; ad O, tale in terra ab M, usque ad N. Et quale illhic ab O, usq; ad C, tale hic est ab N, usq; ad T. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à D, usq; ad R, & à C, usq; ad O, æterno rigore densatæ. Idem in terra est ab S, usq; ad K, & à T, usq; ad N. Rursus in cœlo, à Q, usq; ad P, nimio calore feruet. Itidem in terra quoq;, ab L, usq; ad M, idem feruor est. Item sunt in cœlo

temperies, ab O, usq; ad P, & à Q, in R. Idem sunt hic quoq; temperatæ, ab N, in M, & ab L, in K. Aequinoctialis enim circulus, qui ab A, usq; ad B, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, quòd terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait enim: E quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus, ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides. *Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit:* Medium autem illum, & maximũ solis ardore torreri. *Cùm ergo manifestè & rigorẽ de cœli uerticibus, & feruorẽ de sole in terræ cingulos uenire signauerit: ostendit prius in cœlo hos eosdem cingulos constituisse.*

Nunc, quoniam constitit, easdem in cœlo, & in terra zonas esse uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, id est, ab G, in P, æstiuo: & ab F, in Q, hyemali. Ab F, autem in P, zodiacũ describendo perduximus. Ergo signum P, tropicus ille Cancer habeatur: & signũ F, Capricornus. Constat autem, solem neq; sursum ultra Cancrum, neq; ultra Capricornum deorsum meare: sed cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cùm Sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores, de uicino urẽs sensu maiore subiecta. Illo deniq; tempore, australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis Sol omni uiæ suæ spatio recedit. Rursus, cum ad F, signum, id est, ad Capricornum uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus tantum

tum cardinibus in quācunq; ædem ingredi Solem, de quarto nunquam. Nam & ab Ortu, & ab Occasu, fenestra Solem recipit: quippe quem orientem, obeuntemq; prospectet. Recipit & à Meridie: quia omne iter solis in nostro Meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunquā uerò Solē fenestra Septētrionis admittit: q̄a nūquam à P, signo ad O, Sol accedit: sed à P, semper retrocedendo, nunquam fines poli Septentrionalis attingit. Et ideo nunquam per hanc cardinem radius Solis infunditur.

Eiusdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nā in Occasum cadit, oriēte Sole: & in Ortum, cùm sit occiduus. Medio autē die, quia Sol Meridiem tenet, in Septentrionem umbra depellitur. In Austrum uerò circa nostram habitationem impoßibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam Soli partem umbra iactatur. Aduersus autem Austro apud nos Sol esse non poterit, cùm nunquam fines Septentrionales attingat. Sanè quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit habitantes illhic, id est, trans tropicum, quæcunq; habitantur spatia, umbram mittunt in Austrum eo tempore, quo Sol Cancrum tenet. Tunc enim ei fit Sol Septentrionalis, cùm tropicum tenet: quòd ab illis ad Septentrionē recedit. Ciuitas autem Syene, quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo Sol certam partē ingreditur Cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illhic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærij monstrantis horas, quem γνώμωνα uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lu-

canus

Locus nos admonet, ut quoniam diximus rem, quæ à nullo poßit refelli, utrunq; tropicum circum zodiaco terminos facere: nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse sursum, uel deorsum meando: trans zodiacum uerò circum, id est, trans ustam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte * accipere temperatas: quæramus quid sit, quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit: *incipere

– Duæ mortalibus ægris Georg. 1.
Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,
Obliquus quà se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri: quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse? Nam Syene sub ipso tropico est, Meroë autem tribus millibus octingentis stadijs in perustam à Syene introrsum recedit: & ab illa usq; ad terrã cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta, & per hæc omnia spatia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Vltrà uerò iam inaccessum est, propter nimium Solis ardorem. Cùm ergo tantum spatij ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est, antœcorum, tantundem spatij habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. Paria enim in utraque parte sunt omnia. Ideo credendum est, per poëticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam Solis sectam per temperatas: quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quòd se patiuntur habitari. An fortè poëtica licentia particulam pro simuli

mili penè particula posuit: & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam re uera ductus zodiaci sub ambas tẽ= peratas ultro, citroq; peruenit: non tamen per ambas. Sci= mus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitato=

*mutasse *rem eius Maronem, sæpe tales *mutuasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas tem= peratas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem Per pro Inter ponere solet: sicut alibi quoque:*

Geor. 1. *Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos.*

Neq; enim anguis sidereus Arctos secat: sed dum & am= plectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poëtæ dictum existi= memus: nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus, quos fines nunquam uia Solis excedat: manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit: quem constat erroris ignarum: erit ingenij singulorum inuenire, quid poßit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

Non uno, sed gemino Oceani ambitu terram omnem circunflui. & quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. tum de exiguitate Oceani, quem nos magnum uocamus. CAP. IX.

Oceanus quomodo terram ambiat.

HIS quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tra= ctatis nũc de Oceano, quod promisimus, astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne cir= cunflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis, se= cundum ex neceßitate ambitum fecit. Cæterùm eius prior

corona

corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab Oriente uerò duos sinus refundit, unum ad extremitatem Septentrionis, ad Australis alterum. Rursusq; ab Occidente duo pariter enascuntur sinus, qui usq; ad ambas, quas suprà diximus, extremitates refusi, occurrunt ab Oriente demißis: & dum ui summa & impetu immaniore miscentur, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani acceßio pariter & receßio. Et ubicunq; in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis fortè litoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanū nunc uocamus, eueniunt, quia nostrū mare ex illis influit. Cæterùm uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonā perustam. Et tam ipse qui æquinoctialem, quàm sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidūt: & singulas (ut suprà diximus) habitationes faciūt insulas. Nam inter nos, & Australes homines, means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rursus utriusq; regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens, non dixit: Omnis terra parua quædā est insula: sed, Omnis terra, quæ colitur à uobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiūtur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiēte. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & Rubri atq; Indici ortū uidebis, Caspiumq; mare unde oriatur inuenies: licet non ignorē esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoq; Australis generis

neris temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quòd autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiorē, *in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quantò longior est tropicus circus Septētrionali circo: tātò zona uerticibus, quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arctū extremi circuli breuitate cōtrahitur: deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraq; parte distenditur. Deniq; ueteres omnē habitabilē nostram extentæ chlamydi similē esse dixerūt. Item quia omnis terra in

De latitudine terræ à nobis habitatæ.

*id eadem

De exiguitate Oceani.

qua

qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulū quasi cētron puncti obtinet locū, necessariò de Oceano adiecit: Qui tamen tanto nomine quàm sit paruus uides. *Nā licet apud nos Atlanticū mare magnū uocetur: de cœlo tamen despiciētibus nō potest magnum uideri: cùm ad cœlum terra signū sit, & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligēter asseritur, ut paruipendēdum ambitū famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.*

Mundum quidem esse æternum: cæterum inde nō posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, uicissitudine quadam nunc occidant nunc rursus oriantur. CAP. X.

QVinetiā si cūpiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostrū acceptas à patribus, posteris prodere: tamen, propter eluuiones, exustionesq; terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. *Virtutis fructū sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionē cupiēs infundere nepoti, autor est: ut contētus cōsciētiæ præmio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quæ præoptari poßint, ut et quàm latißimè uagetur, & quàm diutißime perseueret: postquā superius de habitationis nostræ angustijs disserendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulam poßideri: nullius uerò gloriā uel in illam totam partē potuisse diffundi: siquidē Gangen transnare, uel transcendere Cau-*

Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uerò ab n, usque in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i, usque ad n, de subiecto calore & superiore frigore temperetur: rursus ut zona quæ est inter l, & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus suprà retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur.

Georg. 1. Quas zonas homines habitent.

*Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere concessæ diuûm, quas diximus temperatas: non tamẽ ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolitur ab omni (quale scire possumus) hominũ genere, Romani Græci'ue sint, uel Barbaræ cuiusq; nationis. Illa uerò ab l, usq; ad f, sola ratione intelligitur: quòd propter similem temperiem similiter incolitur. Sed à quibus, non licuit unquã nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta enim torrida*utrinq; hominũ generi, commerciũ ad se denegat commeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, Oriens, Occidens, & Septentrio, suis uocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. Nam etsi Septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. Quarto uerò nostræ habitationis cardini, causa hæc alterum nomẽ dedit, ut Meridies non australis uocaretur: quia & ille propriè est australis, qui de altera extremitate procedens, aduersus Septẽtrionali est: & hunc Meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam qã sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei: ideo tanquam quidam Medidies, una litera mutata, Meridies nuncup*

*utriq;

nuncupatus est. Sciendum est autem, quòd uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est, Auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blandi rigore Septentrio: sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neq; enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque Septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationẽ calidũ peruenire: & Austrum corporibus eorũ gemino auræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, quũ sit principio frigidus.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atq; ideo illic quoque eædem duæ zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus: quia calcantes humum, cœlum suspicimus super uerticem: quia Sol nobis & oritur & occidit: quia circunfuso fruimur aëre, cuius spiramus haustũ: cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadẽ semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus cõtinuatione tẽperies. Idem Sol illis et obire dicetur nostro ortu: & orietur, cùm nobis occidet. Calcabũt æquè ut nos humum: & semper uerticẽ, semper cœlũ uidebũt. Nec metus erit, ne de terra in cœlũ decidant: cùm nihil unquã possit ruere sursum. Si enim nobis, qd' asserere genus ioci est, deorsum habetur ubi est terra, et sursum ubi est cœlũ: illis

Eam etiam terræ partem quæ sub pedibus nostris est, habitari, & distinctã esse perinde atque hãc nostrã

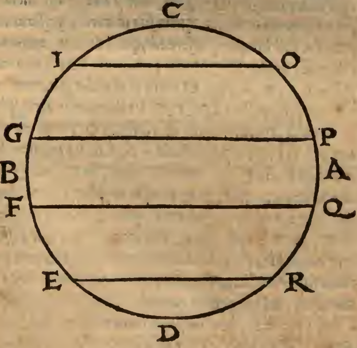
lam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, nõ eum de uno hominũ genere loqui, in hac superficie à nobis solius torridæ interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare poßit. Sed dicẽdo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare poßit: qualiter inter se illa hominũ genera sint diuisa, significat. Quòd autẽ uerè ad nostrã partẽ referretur, adiecit dicẽdo: De illis, qui & à nobis, et à se inuicẽ diuisi sunt, Partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare nobis. *Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed omniũ generum à se diuisorũ refertur, quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos* Græci *ἀντοίκους uocant, similiter ab illis, qui inferiorẽ zonæ suæ incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab ἀντοίκοις suis, id est, per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouẽtur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectæ sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus cõmeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominũ generibus incolũtur, maculas habitationũ uocauit. Quemadmodũ autem cæteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem apertè pronuntiauit aduersos stare nobis, dicẽdo:* Quorum australis ille, in quo qui insistũt, aduersa nobis urgẽt uestigia. *Et ideo aduersi nobis sunt: quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transuersos, & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transuersos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes: obliquos uerò eos, qui*

australis cinguli deuexa sortiti sunt.

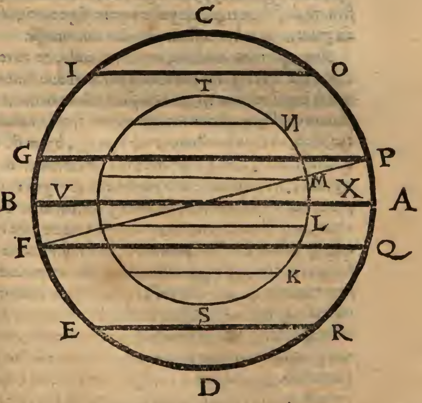
Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta inculta sint. CAP. VI.

Superest ut de terræ ipsius spatijs, quanta habitationi cesserint, quantaq́; sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile dignoscas, redeundũ tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulò antè subiecimus: ut per ascriptarũ literarum notas, ratio dimensionũ lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id est, circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt A, B, C, D, ab his qui cum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquaginta duo millia. Ergo singulæ sexagesimæ extenduntur stadijs quaternis millibus ducenis. Et sine dubio medietas eius, quæ est à D, per Orientẽ, id est, per A, usq; ad C, habet triginta sexagesimas, & stadiorum millia centum uiginti sex. Quarta uerò pars, quæ est ab A, usque ad C, incipiens à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum millia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata constabit totius ambitus plena dimensio. Ab A, igitur usq; ad P, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorũ millia sexdecim, cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorum millia triginta tria, & sexcenta insuper: latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est, id est, à P, usq; ad O, habet sexagesimas quinq;, quæ faciunt stadiorum millia uiginti & unum: & spatium frigidæ ab O, usq; ad C, habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uiginti quinq; millia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter

ter expreßimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab A, usq; ad D, pari dimensionum distinctione cognosces. Cùm ergo quantum teneat sphæræ superficies, quæ ad nos est in omni sua medietate, cognoueris: de mensura quoq; inferioris medietatis, id est, à D, per B, usq; ad C, similiter instrueris. Modo enim, quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus: sphæralem tumorem imitati sumus, altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quàm meridianus uidetur. Cæterùm uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanquam à D, per A, usq; ad C, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus: & à D, per B, usq; ad C, pars terræ habeatur inferior.

partem à K, usq; ad L. Et quod in cœlo est à Q, usq; in P, tale facit in terra ab L, usq; ad M. Qualeq; est desuper à P, usq; ad O, tale in terra ab M, usque ad N. Et quale illhic ab O, usq; ad C, tale hic est ab N, usq; ad T. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à D, usq; ad R, & à C, usq; ad O, æterno rigore densatæ. Idem in terra est ab S, usq; ad K, & à T, usq; ad N. Rursus in cœlo, à Q, usq; ad P, nimio calore feruet. Itidem in terra quoq;, ab L, usq; ad M, idem feruor est. Item sunt in cœlo

l 5 temp

temperies, ab O, usq; ad P, & à Q, in R. Idem sunt hic quoq; temperatæ, ab N, in M, & ab L, in K. Aequinoctialis enim circulus, qui ab A, usq; ad B, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem sciſſe Ciceronem, quòd terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait enim: E quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus, ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguiſſe pruina uides. *Ecce testatur finale frigus eſſe de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit:* Medium autem illum, & maximū solis ardore torreri. *Cùm ergo manifestè & rigorē de cœli uerticibus, & feruorē de sole in terræ cingulos uenire signauerit: ostendit prius in cœlo hos eosdem cingulos constituiſſe.*

Nunc, quoniam constitit, easdem in cœlo, & in terra zonas eſſe uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, id est, ab G, in P, æstiuo: & ab F, in Q, hyemali. Ab F, autem in P, zodiacū describendo perduximus. Ergo signum P, tropicus ille Cancer habeatur: & signū F, Capricornus. Constat autem, solem neq; sursum ultra Cancrum, neq; ultra Capricornum deorsum meare: sed cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cùm Sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores, de uicino urēs sensu maiore subiecta. Illo deniq; tempore, australi generi reuerti hyemem non poteſt ambigi, quia tunc ab illis Sol omni uiæ suæ spatio recedit. Rursus, cum ad F, signum, id est, ad Capricornum uenerit, facit hyemem nobis receſſu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus tantum

tum cardinibus in quãcunq; ædem ingredi Solem, de quarto nunquam. Nam & ab Ortu, & ab Occasu, fenestra Solem recipit: quippe quem orientem, obeuntemq; prospectet. Recipit & à Meridie: quia omne iter solis in nostro Meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunquã uerò Solẽ fenestra Septẽtrionis admittit: q̃a nũquam à P, signo ad O, Sol accedit: sed à P, semper retrocedendo, nunquam fines poli Septentrionalis attingit. Et ideo nunquam per hanc cardinem radius Solis infunditur.

Eiusdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nã in Occasum cadit, oriẽte Sole: & in Ortum, cùm sit occiduus. Medio autẽ die, quia Sol Meridiem tenet, in Septentrionem umbra depellitur. In Austrum uerò circa nostram habitationem impoßibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam Soli partem umbra iactatur. Aduersus autem Austro apud nos Sol esse non poterit, cùm nunquam fines Septentrionales attingat. Sanè quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit habitantes illhic, id est, trans tropicum, quæcunq; habitantur spatia, umbram mittunt in Austrum eo tempore, quo Sol Cancrum tenet. Tunc enim ei fit Sol Septentrionalis, cùm tropicum tenet: quòd ab illis ad Septentrionẽ recedit. Ciuitas autem Syene, quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo Sol certam partẽ ingreditur Cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illhic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærij monstrantis horas, quem γνώμωνα uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lu-

Locus nos admonet, ut quoniam diximus rem, quæ à nullo poßit refelli, utrunq; tropicum circum zodiaco terminos facere: nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse sursum, uel deorsum meando: trans zodiacum uerò circum, id est, trans ustam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte * accipere temperatas: quæramus quid sit, quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit: *incipere

– Duæ mortalibus ægris Georg. 1.
Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,
Obliquus quà se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri: quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse? Nam Syene sub ipso tropico est, Meroë autem tribus millibus octingentis stadijs in perustam à Syene introrsum recedit: & ab illa usq; ad terrã cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta, & per hæc omnia spatia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Vltrà uerò iam inaccessum est, propter nimium Solis ardorem. Cùm ergo tantum spatij ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est, antœcorum, tantundem spatij habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. Paria enim in utraque parte sunt omnia. Ideo credendum est, per poëticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam Solis sectam per temperatas: quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quòd se patiuntur habitari. An fortè poëtica licentia particulam pro simili

mili penè particula posuit: & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam re uera ductus zodiaci sub ambas tẽperatas ultro, citroq; peruenit: non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales *mutuasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem Per pro Inter ponere solet: sicut alibi quoque:

*mutasse

Geor. 1. Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos.

Neq; enim anguis sidereus Arctos secat: sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poëtæ dictum existimemus: nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus, quos fines nunquam uia Solis excedat: manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit: quem constat erroris ignarum: erit ingenij singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

Non uno, sed gemino Oceani ambitu terram omnem circunflui. & quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. tum de exiguitate Oceani, quem nos magnum uocamus. cap. IX.

Oceanus quomodo terram ambiat.

HIs quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis nũc de Oceano, quod promisimus, astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circunflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterùm eius prior

corona

corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab Oriente *uerò duos sinus refundit, unum ad extremitatem* Septentrionis, *ad Australis alterum.* R*ursusq; ab* Occidente *duo pariter enascuntur sinus, qui usq; ad ambas, quas suprà diximus, extremitates refusi, occurrunt ab* Oriente *demissis: & dum ui summa & impetu immaniore miscentur, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa* Oceani *accessio pariter & recessio.* Et *ubicunq; in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis fortè litoribus, ex ipsis* Oceani *finibus, quos* Oceanũ *nunc uocamus, eueniunt, quia nostrũ mare ex illis influit.* C*æterùm uerior (ut ita dicam) eius alucus tenet zonã perustam.* E*t tam ipse qui æquinoctialem, quàm sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidũt: & singulas (ut suprà diximus) habitationes faciũt insulas.* N*am inter nos, &* A*ustrales homines, means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rursus utriusq; regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit.* Vnde Tullius *hoc intelligi uolens, non dixit:* Omnis *terra parua quædã est insula: sed,* Omnis terra, quæ colitur à uobis, parua quædam est insula: *quia & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiũtur insulæ,* Oceano *bis eas (ut diximus) ambiẽte.* Omnia *hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, &* Rubri *atq;* Indici *ortũ uidebis,* Caspiumq; *mare unde oriatur inuenies: licet non ignorẽ esse nonnullos, qui ei de* Oceano *ingressum negent.* Nec *dubium est, in illam quoq;* Australis *generis*

qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulũ quasi cẽtron puncti obtinet locũ, necessariò de Oceano adiecit: Qui tamen tanto nomine quàm sit paruus uides. *Nã licet apud nos Atlanticũ mare magnũ uocetur: de cœlo tamen despiciẽtibus nõ potest magnum uideri: cùm ad cœlum terra signũ sit, & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligẽter asseritur, ut paruipendẽdum ambitũ famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.*

Mundum quidem esse æternum: cæterum inde nõ posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, uicissitudine quadam nunc occidant nunc rursus oriantur. CAP. X.

QVinetiã si cũpiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostrũ acceptas à patribus, posteris prodere: tamen, propter eluuiones, exustionesq; terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. *Virtutis fructũ sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionẽ cupiẽs infundere nepoti, autor est: ut contẽtus cõsciẽtiæ præmio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quæ preoptari poßint, ut et quàm latißimè uagetur, & quàm diutißime perseueret: postquã superius de habitationis nostræ angustijs disserendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulam poßideri: nullius uerò gloriã uel in illam totam partẽ potuisse diffundi: siquidẽ Gangen transnare, uel transcendere Caucasum*

casum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propaganda latè gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plenè animo nepotis contemptum gloriæ, compos dissuasor insinuet. Et ait, Nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomen serpere potest, æternitatem nominis posse durare: cùm modo exustione, modo eluuione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus: quod quale sit, differemus. In hac enim parte tractatus, illa quæstio latenter absoluitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate solicitat. Nam quis facilè mundum semper fuisse consentiat, cùm & ipsa historiarũ fides multarum rerum cultum emendationemq́; uel ipsam inuentionem recentem esse fateatur? Cumq; rudes primũ homines, & incuria syluestri non multum à ferarũ asperitate dißimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas: tradatq́; nec hunc eis quo nunc utimur uictũ fuisse, sed glande prius & baccis alitos, serò sperasse de sulcis alimoniã? Cumq; ita exordium rerum, & ipsius humanæ nationis opinemur, ut áurea primum secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema fœdauerit? Ac ne totũ uideamur de fabulis mutuari: quis non hinc existimet, mundum quandoq; cœpisse, nec longam retrò eius ætatem, cùm ab hinc ultra duo retrò annorum millia, de excellenti rerum gestarum memoria, nec Græca quidẽ extet historia? Nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, imò ante initiũ fuit mundus, ut Philosophi uolunt, cur per innumerabilium seriem seculorũ, non fuerat cultus quo nunc utimur inuentus? non literarũ usus, quo solo

Quibus argumentis uideri posit, mũdum non esse æternum.

memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce, Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adolescēte, didicerunt: aliæ uerò gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt, certo mundi principio paulatim singula quæq; cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper, Philosophia autor est, conditore quidem Deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cùm nihil aliud tempora, nisi cursus Solis efficiat. Res uerò humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluuione uicißim, uel exustione redeunte. Cuius uicißitudinis causa uel neceßitas talis est: Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo sub zona cœli perusta, quam uia solis, id est, zodiacus, occupauit, Oceanum (sicut suprà descripsimus) à natura locatū, ut omnis latitudo, qua Sol cum quinq; uagis & luna ultro citroq; discurrūt, habeat subiecti humoris alimoniam. Et hoc esse uolunt, quod Homerus diuinarum omniū inuentionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti, uerū sapientibus intelligi dedit, Iouem cū Dijs cæteris, id est, cū stellis, profectum in Oceanum: Aethiopibus cū ad epulas inuitantibus. Per quam imaginē fabulosam Homerū significasse uolūt, hauriri de humore nutrimēta sideribus, q ob hoc Aethiopas reges epularū participes cœlestium dixit: quoniā circa Oceani orā, nō nisi Aethiopes habitāt, quos uicinia solis usq; ad speciē nigri coloris exußit. Cū ergò calor nutriatur humore, hæc uicißitudo cōtingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Euenit enim ut ignis usq; ad maximum enutritus augmentū, haustum uincat humo- Ιλιαδ. α.

rem,& sic aëris mutata temperies licentiã præstet incen dio,& terra penitus flagrantia immißi ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto,paulatim uires reuertũtur humori: cùm magna pars ignis incendijs erogata,minus iam de renascente humore consumat. Ac rursus longo tẽporum tractu ita crescens humor altius uincit, ut terris infundatur eluuio. Rursusq; calor post hæc uires resumit. Et ita fit,ut manẽte mundo, inter exuperantis caloris hu morisq; uices terrarum cultus,cum hominũ genere sæpe intercidat:&,reducta temperie,rursus nouetur. Nunquã tamen siue eluuio,siue exustio omnes terras aut omne hominũ genus uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe (ut Plato in Timæo fatetur) nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita annorũ millia in solis Aegyptiorũ monumentis, librisq; releguntur. Certæ igitur terrarũ partes internecioni superstites, seminarium instaurando generi humano fiunt. Atq; ita con tingit,ut nõ rudi mundo,rudes homines & cultus inscij, cuius memoriam intercipit interitus,in terris oberrent: et asperitatem paulatim uagæ feritatis exuti, cõciliabula & cœtus natura instruente patiantur: sitq; primùm inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas, quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quò magis ad cultum rerum atque artium usus promouet,tantò facilius in animos serpit æmulatio:quæ primũ bene incipiẽs, in inuidiam latenter euadit. Et ex hac iam nascitur quic quid genus hominum pòst sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo,quæ rebus humanis pereundi, atq; iterum reuertendi incolumi mundo,uicißitudo uariatur.

De diuersitate annorũ,quodq; is qui uere annus uertẽs est ac mundanus, quindecim nostrorum annorum

ambiat

ambiat millia. CAP. XI.

QVid autem intereſt ab his, qui poſtea naſcentur, ſermonem fore de te: cùm ab his nullus fuerit, qui antè nati ſunt, qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt uiri; præſertim cùm apud eos ipſos, à quibus audiri nomen noſtrũ poteſt, nemo unius anni memoriã conſequi poſsit? Homines em̃ populariter annum tãtummodo ſolis, id eſt, unius aſtri, reditu metiũtur. Re autem ipſa, cùm ad idem unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemq; totius cœli deſcriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari poteſt, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominũ ſecula teneantur. Nanq; ut olim deficere ſol hominibus, extinguiq; uiſus eſt, cùm Romuli animus hæc ipſa in templa penetrauit: ita quãdoq; cùm ab eadem parte ſol, eodemq; tempore iterũ defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principium ſtellisq; reuocatis, expletũ annum habeto. Cuius quidem anni nondũ uigeſimam partẽ ſcito eſſe conuerſam. Annorum diuerſitas.

*Idem agere perſeuerat, inſtans diſſuaſioni gloriæ deſiderandæ. Quã cùm locis arctam, nec in ipſis anguſtijs æternam ſuprà docuiſſet, nunc nõ ſolũ perpetuitatis expertẽ, ſed nec ad unius anni integri metas poſſe propagari docet: cuius aſſertionis quæ ſit ratio, dicemus. Annus non is ſolus eſt, quẽ nũc cõmunis omniũ uſus appellat: ſed ſingulorum ſeu luminũ, ſeu ſtellarũ emenſo omni cœli circuitu, à certo loco in eundẽ locũ reditus, annus ſuus eſt. Sic menſis, lunæ annus eſt, intra quem cœli ambitũ luſtrat. Nam & à luna menſis dicitur, quia Græco nomine luna μήνη uocatur. Vergilius denique ad * deſcriptionem lunaris* * al's: diſcretionem

 anni

anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur, significare uolens, ait:

Aeneid. 3. *Interea magnum sol circumuoluitur annum:*

*Magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris atq; Mercurij penè par soli est. Martis uerò annus ferè biennium tenet: tanto enim tempore coelum circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uerò qui mũdanus uocatur, qui uerè uertens est, quia cõuersione plenæ uniuersitatis efficitur, largißimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis: Stellæ omnes, et sidera, quæ infixa coelo uidentur: quorũ proprium motum nunquam uisus humanus sentire, uel deprehendere potest: mouẽtur tamen: & præter coeli uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoq; accessu tam serò * promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est, cùm stellæ omnes, omniaq; sidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundem locũ ita remeauerint, ut ne una quidẽ coeli stella in alio loco sit, quàm in quo fuit: cùm omnes aliæ ex eo loco motæ sunt, ad quem reuersæ, anno suo finem dedẽre: ita ut lumina quoque cum erraticis quinq; in ijsdem locis & partibus sint, in quibus incipiẽte mundano annò fuerũt. Hoc autem, ut Physici uolunt, post annorum x v. millia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est, & annus solis x i i. menses, & aliarum stellarum hi sunt anni, quos suprà retulimus: ita mundanum annum quindecim millia annorum, quales nunc cõputamus, efficiunt. Ille ergò uerè annus uertens uocandus est, quem non solis, id*

*alias: promouent

lis, id

lis, id est, unius astri, reditu metiuntur, sed quem stellarum omnium in quocunq; coelo sunt, ad eũdem locum reditus, sub eadẽ coeli totius descriptione cõcludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus propriè coelum uocatur. Igitur sicut annum solis nõ solum à Calendis Ianuarijs usq; ad easdẽ uocamus: sed & à sequente post Calẽdas die usq; ad eundem diem, & à quocũq; cuiuslibet mensis die usq; in diem eũdem reditus, annus uocatur: ita huius mundani anni initium sibi quisq; facit quodcunq; decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse cõstituit. Et licet iam sæpißime posteà defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implesse: sed tunc implebitur, cùm sol deficiens in ijsdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes coeli stellas, omniaq; sidera rursus inueniet, in quibus fuerãt, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim millia (sicut asserũt Physici) sol denuò ita deficiet, ut in eodem signo, eademq; parte sit ad idem principium, in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus, signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à decessu Romuli anni quingẽti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe cõdita sexcẽtesimo septimo, hic Scipio deleta Carthagine triũphauit. Ex quo numero, annis remotis triginta duobus regni Romuli, et duobus qui intra somnium, & consummatum bellum fuere: quingenti septuaginta tres à decessu Romuli, ad somnium usq; remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit, necdũ mundani anni uicesimã partem esse cõuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingen-

tos ſeptuaginta tres, quiſquis in digitos mittit, inueniet.

Hominem non corpus eſſe, ſed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur.

CAP. XII.

TV uerò enitere, & ſic habeto: te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat: ſed mens cuiuſq; is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deũ te igitur ſcito eſſe, ſiquidem eſt Deus qui uiget: qui ſentit: qui meminit: qui prouidet: qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm hũc mundũ ille princeps Deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalẽ, ipſe Deus æternus: ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet.

Epilogus eorũ quæ dicta ſunt hactenus.

Bene, & ſapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem rectè docentis impleuit. Nam *ut breuiter à principio omnem operis continentiã reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminenteis propinquorum prædixit inſidias: ut totum de hac uita ſperare dediſceret, quam non diuturnam comperiſſet. Deinde ne metu prædictæ mortis frangeretur, oſtendit ſapienti, & bono ciui in immortalitatem morte migrandũ. Quumq; eũ ultro ſpes iſta traxiſſet ad moriendi deſideriũ, ſuccedit Pauli patris opportuna diſſuaſio, accenſum filij feſtinationem ab appetitu ſpontaneæ mortis excludens. Plenè igitur in animo ſomniantis utrinq; plantata ſperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri, quàm cœli ac ſiderum naturam, motum, ac modulamen agnoſcat, et hæc omnia ſciat præmio ceſſura uirtutũ. Ac poſtquàm mens firmata Scipionis ala*

critate

critate tantæ promißionis erigitur: tum demũ gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iubetur: dum ostenditur, ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se Deum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam non solùm immortalem, sed Deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, Deum te esse scito: *non prius tantam prærogatiuam cõmittit homini, quàm* * *quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est, profundam rerum sciẽtiam sub breuitate tegere uerborũ, nunc quoque miro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis quàm quisquam uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est: Quid est animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, mœrores, metusq; ac desideria, et animositas uel dolores: postremò cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ, an uerò animæ utentis corpore. Et post multa, quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidij neceßitatem uolumen extẽdant, hoc postremò pronuntiat: Animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, uel non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, quáue uia societatis animetur. Has ergo omnes, quas prædiximus, paßiones aßignat animali: uerum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo* * *quod uidetur, non ipse uerus homo est: sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cùm morte animalis discesserit*

* *aliâs: qui*

Hominem non corpus esse, sed mentem.

* *aliâs: qui*

animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod *uidetur in homine mortale. Anima uerò, qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeò, ut ad imitationem* Dei *mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur.* Ideo *Physici mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum esse dixerunt.* Per *similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus* Deum *anima uidetur imitari, animū* Deum *& prisci Philosophorum & Tullius dixit. Quòd autem ait, mundum quadam parte mortalem, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua intra mundum uidētur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. Hæc enim omnino interijsse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec* Vergilius *ignorat, dicendo:* Nec *morti esse locum: cōstat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire, sed eorū quæ interire uidentur, solam mutari speciem: & illud in originem suam, atq; in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit, esse desierit. Dēnique &* Plotinus *alio in loco, cùm de corporum assumptione dissereret, & hoc dissolui posse pronuntiaret, quicquid effluit, obiecit sibi:* Cur *ergo elementa, quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectioni, ualidæq; respondit:* Ideo *elementa, licet fluant, nunquam tamen solui: quia non foras effluunt.* A' *cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis.* Ergo *in hoc mundo pars nulla mortalis est secūdum ueræ rationis asserta.* Sed *quod ait, cum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclināre se uoluit.* In *fine autem ualidißimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsi*

Num aliquid in hoc mundo uerè intereat.

corpori

corpori præstat agitatum: quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis, quæ sequuntur, inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici. CAP. XIII.

NAm quod semper mouetur, æternũ est: quod autem motũ affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quãdo finẽ habet motus, uiuẽdi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quia nũquã deseritur à se, nũquam ne moueri quidẽ desinit: quinetiã cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principiũ est mouẽdi. Principij autẽ nulla est origo. nam è principio oriũtur omnia: ipsum aũt nulla ex re alia nasci potest. Nec enim id esset principium, quod gigneretur aliũde. Quod si nõ oritur, nec occidit quidẽ unquam. nã principiũ extinctũ, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidẽ necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autẽ nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cœlum, omnisq; natura consistat necesse est: nec uim ullã nãciscatur, qua à primo impulsa moueatur. Cùm pateat igitur ęternũ id esse qđ ipsum se moueat, quis est qui hanc naturã animis esse tributam neget? Inanimũ est enim omne quod pulsu agitatur externo: quod autẽ est* anima, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est ꝑprie natura animæ, atq; uis: quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, neq; nata certè est, et ęterna est. *Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbũ à Cicerone trãslatus est, in quo ualidißimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorũ summa, esse animam*

*animal

mortis

Immortalem duobus dici modis.

mortis immunem: quoniam ex se moueatur. Sciendum est autem, quòd duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatẽ refertur. Illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est: mundus uerò animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus, semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur et de eo, quod ex quo est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est, & mouetur. Et secũdus modus est, quo animã dicimus semper moueri. His præmissis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinãtur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismorum ad unum finẽ probationis euadãt, certam sibi propositionem sequentis ex antecedẽtis cõclusione facientes: apud quos hic prior est. Anima ex se mouetur: quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur. Igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nascitur ex prioris fine. Anima semper mouetur: quicquid autem semper mouetur, immortale est. Igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res probãtur, id est, & semper moueri animã, ut in priore: & esse immortalẽ, ut colligitur de secundo. Alij uerò usq; ad tertiũ gradum, ita argumẽtando procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur, principium motus est. Igitur anima principium motus est. Rursus ex hac cõclusione nascitur propositio: Anima principium motus est: quod autem principiũ motus est, natum non est. Igitur anima nata non est. Tertio loco: Anima nata non est: quod natũ nõ est, immortale est. Igitur anima immortalis est. Alij uerò omnem ratiocinationẽ suam in unius

Dupliciter aliquid semp moueri.

Platonicorum ratiocinatiões de immortalitate animæ.

in unius syllogismi compendium redegere. Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum non est, immortale est. Igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam à seipsa moueri non posse.

CAPVT XIIII.

Sed harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primam propositionē, id est, ex se moueri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia, quæ sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accidit assensio. Aristoteles uerò adeò non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus astruit, nihil ex se moueri: ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc nō esse confirmet: Si enim anima, inquit, principiū motus est, doceo non posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut primū doceat in rerū natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia, quæ sunt, immobilia esse, aut omnia moueri: aut aliqua ex his moueri, aliqua nō moueri. Itē, si damus, ait, & motū & quietē, necesse est aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia simul nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit, requiramus. Non esse omnia immobilia, aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorū motū uidemus: rursus, non moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorū perpetuum motum uidemus:

Aristoteles aduersus Platonē

Aliquid esse immobile secūdū Aristotelem.

ut de

ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semper mouētur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, & sectæ Platonicæ non repugnat. Neq; enim si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat: sed modū astruit quo anima mouetur. Si quid uerò est aliud immobile, nihil ad hoc, quod de anima astruitur, pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquàm docuit esse aliquid immobile, hoc esse animam uult dicere: & incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri poßit: sed omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Quod si uerè probasset, nihil ad patrociniū Platonicæ sectæ relinqueretur. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri animam, si constaret nihil esse quod ex se poßit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo cōtexitur: Ex omnibus quæ mouētur, inquit, alia per se mouentur, alia ex accidenti. Et ex accidenti, inquit, mouentur quæ cùm ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur: ut in naui sarcina seu uector quiescens: aut etiā cùm pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stans pedem, manum'ue, uel caput agitet. Per se autē mouetur, quod neq; ex accidenti neq; ex parte, sed & totum simul mouetur: ut cùm ad superiora ignis ascendit. Et de his quidem, quæ ex accidēti mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autē, inquit, etiam ea quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se poßident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: à causa scilicet, quæ in ipsis latet, nam causam motus ab eo,

Responsio Macrobij.

Omne quod mouetur, moueri ab alio. ex sententia Aristo.

Quare anima quoq; à se moueri non poßit.

eo, quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uerò apertè ab alio mouētur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cum de manu iaculātis recesßit, suo quidem motu ferri uidetur: sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnūquam & terram sursum, & ignem deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uerò mouentur uel grauia, cùm per se deorsum: uel leuia, cùm sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet à quo, habeatur incertum. Ratio enim, ait, deprehēdit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent, imò per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. Cùm uerò hoc facere non posßint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit: apparet eorum motum, ad certam & constitutam naturæ necesßitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur, ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici (ut paulò pòst demonstrabitur) argumenta hæc arguta magis, quàm uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est, qua non posse animā ex se moueri, etiā si hoc alia res facere posset, laborat ostēdere. Et huius rei primam propositionē ab illis mutuatur, quæ sibi existimat* cōstituisse. Sic enim ait: Cùm igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri, sine dubio id quod primum mouet, quia nō ab alio mouetur (neq; enim haberetur iam primū, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut seipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq; quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitum inquisitio ista casura est: nunquam exordia prima reperies: si semper aliud ea, quæ putaueris

Cur anima ex se moueri non posßit, neque etiā moueatur ab alio, ideo ipsam esse immobilem.

* constitisse

tiueris prima, præcedit. Restat igitur, inquit, ut si quod primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantũ mouetur, nõ etiã mouet, cùm illud quo fit motus, & moueatur & moueat: illud uerò quod mouet, nõ etiã mouetur: ut ex tribus sit commune, quod mediũ, duo uerò sibi cõtraria intelligantur. Nã sicut est quod mouetur, & non mouet: ita est, inquit, quod mouet & nõ mouetur: propter quod diximus, quia cùm omne quod mouetur ab alio moueatur, si hoc quod mouet, & ipsum mouetur, quæremus semper motus huius, nec unquam inueniemus exordiũ. Deinde, si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totũ à toto, aut partem à parte, aut partẽ à toto, aut totum à parte existimemus moueri: & tamẽ motus ille seu à toto, seu à parte procedat, alterum sui postulabit autorẽ. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur, hoc modo: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur: sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari, & semper quod primum moueat requiremus: restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonẽ ergo qui dicit animam motus esse principiũ, in hunc modum componitur syllogismus: Anima principium motus est: principium autem motus non mouetur. Igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolẽter obiecit. Nec eousq; persuadere cõtentus, animam non moueri: alijs quoq; rationibus non minus uiolentis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei, cuius est initium.

Effigiatur ratio Aristotelis prima.

Secunda.

tium. Nam apud Geometras principium lineæ punctum
dicitur esse, non linea: apud Arithmeticos principium nu-
meri non est numerus. Item, causa nascendi ipsa non na-
scitur: & ipsa ergo motus causa, uel initium nō mouetur.
Ergo anima quæ initium motus est, non mouetur. Additur Tertia.
hoc quoq;: Nunquam, inquit, fieri potest, ut circa unam
eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad
unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus autē quia mo-
uere facere est, & moueri pati est. Ei igitur quod se mo-
uet, simul euenient duo sibi contraria, & facere & pati:
quod impossibile est. Anima igitur non potest se mouere.
Item dicit: Si animæ essentia motus esset, nunquam quiesce Quarta.
ret à motu. Nihil enim est quod recipiat essentiæ suæ con-
trarietatem. Nam ignis nunquam frigidus erit, nec nix un
quam sponte calescet. Anima autem nonnunquam à motu
cessat: non enim semper corpus uidemus agitari. Non igi-
tur animæ essentia motus est, cuius cōtrarietatem receptat.
Ait etiam: Anima si alijs causa motus est, ipsa sibi causa Quinta.
motus esse non poterit. Nihil enim est, inquit, quod eiusdē
rei sibi causa sit, cuius est alij: ut medicus, ut exercitator
corporum, sanitatem uel ualentiam, quam ille ægris, hic lu
ctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præstant.
Item dicit: Omnis motus ad exercitium sui instrumento Sexta.
eget, ut singularum artium usus docet: ergo uidendum, ne
& animæ ad se mouendum instrumento opus sit. Quod si
impossibile iudicatur: & illud impossibile erit, ut anima
ipsa se moueat. Item dicit: Si mouetur anima, sine dubio Septima.
cum reliquis motibus & de loco & in locum mouetur.
Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egre-
ditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri
non posse: non igitur anima mouetur. His quoque addit: Octaua.

Si anima se mouet, necesse est, ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pariendo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula, quemadmodum possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectam lineam se mouet, aut sphærico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligatur linea, quocunq; fine sine dubio terminatur. Si ergo per lineam terminatam anima se mouet, non semper mouetur. Nam cùm ad finem uenerit, & inde rursus in exordium reditur: necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia omnis sphæra circa aliquod immobile, quod centrum uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habet quod immobile est: & ita fit ut non tota moueatur: aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Constat ergo ex his, ait, quòd in loco se non moueat: sed si ipsa se parit, sequitur ut eandem & esse, & non esse dicamus: si uerò se ipsa consumit, non erit immortalis. Quòd si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum: Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet: nullum autem motus genus, quo se moueat inuenitur. Non igitur se mouet.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes utiq; esse aliquid quod à seipso moueatur, idq; necessariò esse animam: quibus probatis, eneruata est prima obiectio Aristotelis. CAPVT XV.

Contra has tam subtiles, & argutas, & uerisimiles argumen

argumentationes accingendum est, secundum sectatores Platonis, qui incœptum quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt. Neq; uerò tam immemor mei, aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam, uel adsim Platoni: sed ut quisq; magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coaceruaui: adiecto, si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt, quæ asserere conatus est: unum, quòd dicit nihil esse, quod ex se moueatur: alterũ, quo animam hoc esse non posse confirmat: utriq; resistendum est: ut & constet posse aliquid ex se moueri: & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias, in qua enumerans aliqua, quæ ex se mouentur: & ostendens illa quoq; ab alio moueri, id est, à causa interius latente, uidetur sibi probasse, omnia quæ mouentur, etiã si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius enim rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quæ cùm ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur: non tamen omnia quæ ex se mouentur, hoc sustinẽt, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cùm dicit animã ex se moueri, id est, cùm αὐτοκίνητον uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem uidentur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur, ut mouentur animalia autore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur, aut, ut mouentur arbores, quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel

Refellitur ea argumẽtatio Aristot. qua ostendere uult quicquid moueat, id moueri ab alio. Atq; hæc di lutio est obiectionis primæ.

extrinſecus accidentem, uel interius latentem huius motus
*adſtruemus *dicat autorem.* Hoc quemadmodum accipiendum ſit, **inſtruemus.* Ignem calidum uocamus, ſed & ferrum calidum dicimus: & niuem frigidam, & ſaxum frigidum nuncupamus: mel dulce, ſed & mulſum dulce uocitamus. Horum tamen ſingula de diuerſis diuerſè ſignificant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipimus. Quia ignis per ſe calet, non ab alio fit calidus: contrà, ferrum non niſi ex alio caleſcit. Vt nix frigida, ut mel dulce ſit, non aliunde contingit: ſaxo tamen frigus, uel mulſo dulcedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & ſtare, & moueri, tam de his dicitur, quæ ab ſe uel ſtant, uel mouentur: quàm de illis, quæ uel ſiſtuntur, uel agitantur ex alio. Sed quibus moueri ab alio, uel ſtare contingit, hæc & ſtare deſiſtunt, & moueri. Quibus autem idem eſt, & eſſe, & moueri, nunquàm à motu ceſſant: quia ſine eſſentia ſua eſſe non poſſunt. Sicut ferrum amittit calorem, ignis uerò calere non deſinit. Ab ſe ergo mouetur anima: licet & animalia, uel arbores per ſe moueri uideantur. ſed illis quamuis interius latens, alia tamen cauſa, id eſt, anima uel natura, motum miniſtrat: ideo & amittunt hoc, quod aliunde ſumpſere. Anima uerò ita per ſe mouetur, ut ignis per ſe calet, nulla aduentitia cauſa uel illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cùm ignem calidum dicimus, non duo diuerſa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit: ſed totum calidum ſecundum*ſuam naturam uocamus. *unam Cùm niuem frigidam, cùm mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur, accipimus. Ita & cùm animam per ſe moueri dicimus, non gemina conſideratio ſequitur mouentis & moti, ſed in ipſo motu eſſentiam eius agnoſcimus: quia quod eſt in

igne

igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc necesse est de anima αὐτοκίνητον nomen intelligi, quod Latina conuersio significat, per se moueri. Nec te confundat, quòd moueri paßiuum uerbum est. Nec sicut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, quod secat, & quod secatur: Item cum teneri dicitur, duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hîc in moueri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam secari quidem et teneri paßio est: ideo considerationem & facientis, & patientis amplectitur. Moueri autem cùm de his quidem dicitur, quæ ab alio mouentur, utranq; considerationem similiter repræsentat: de eo autē quod ita per se mouetur, ut sit αὐτοκίνητον, cùm moueri dicitur: quia ex se, non ex alio mouetur, nulla potest suspicio paßionis intelligi. Nam & Stare licet paßiuū uerbum non esse uideatur: cùm de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente: ut, Stant terræ defixæ hastæ, significat paßionem. Sic & Moueri, licet paßiuum sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerborum, sed rerum intellectu paßionem significari: ecce ignis, cùm fertur ad superna, nihil patitur: cùm deorsum fertur, sine dubio patitur, quia hoc, nisi alio impellente, non sustinet: & cùm unum idemq́; uerbum proferatur, paßionem tamē modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est quod calere. Et cùm calere ferrum dicimus, uel stylum moueri, quia utriq; aliunde * peruenit, paßionem esse fatemur. Cùm uerò aut ignis calere, aut moueri anima dicitur, quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relinquitur paßioni: sed ille sic calere, sicut moueri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de uerbis ca-

Cauilli amotio.

Aeneid. 6.

*prouenit

Alterius cauilli exclusio.

lumniam farciens, Platonem quoque ipsum duo, id est, quod mouet, & quod mouetur, significasse contendit, dicendo: Solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: & apertè illum duo expreßisse proclamat, his uerbis, quod mouet & mouetur. Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutiarum talium conniuentem sibi, operam sponte lusisse. Cæterùm quis non aduertat, cùm quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda? Sicut & cùm dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, *id est, se puniens: non alter qui punit, alter qui punitur. Et cùm se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur, non necesse est unum facientem, alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui se punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicatur. Sic & de* αὐτοκινήτου, *cùm dicitur, seipsum mouet, ad hoc dicitur, ut æstimationem alterius mouentis excludat. Quam uolens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit, expreßit.* Nam quod semper, ait, mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est. *Quid his uerbis inuenitur expreßius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet: cùm animam ob hoc dicat æternam, quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde? Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes quòd idem moueat, idemque moueatur, sed moueri sine alio mouente, se mouere est. Apertè ergo constitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo* αὐτοκίνητον *potest non ab alio moueri: sed ne à se quidem*

dem ſic mouetur, ut in ipſo aliud ſit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit: ſed ob hoc ſolum ſeipſum mouere dicitur, ne ab alio moueri exiſtimetur. Sed & illa de motibus Ariſtotelica diuiſio (quã ſuprà retulimus) ſurripienti magis apta eſt, quàm probanti, in qua ait: Sicut eſt quod mouetur, & non mouet: ita eſt quod mouet, & non mouetur. Conſtat enim quòd omne quicquid mouetur, mouet alia, uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circunfuſum ſibi aërem, uel undas mouere. Quid autem eſt, quod non poßit aliud, dum ipſum mouetur, impellere? Ergo ſi uerum non eſt, ea quæ mouentur, alia non mouere: non conſtat illud, ut aliquid quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda eſt in decimo de Legibus à Platone motuum prolata diuiſio: Omnis motus, inquit, aut ſe mouet, & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uerò corpora ſecundus refertur. Hi ergo duo motus differentia ſeparantur, & ſocietate iunguntur. Commune hoc habent, quòd & prior, & ſecundus mouent alia. Hoc autem differunt, quòd ille à ſe, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum ſenſuũ fœcunditate collegimus, cõſtitit non eſſe uerũ, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principiũ motus ad deprecandã ulterius mouẽtis neceßitatẽ ſtare dicetur: quia pòſt poteſt ſeipſum (ut diximus) mouere, alio non mouẽte. Eneruatus eſt igitur ſyllogiſmus, quẽ præmiſſa uaria & multiplici diuiſione collegerat. Id eſt: Anima principium motus eſt: principiũ autem motus nõ mouetur: igitur anima non mouetur. Reſtat, ut quia conſtitit, poſſe aliquid per ſe moueri, alio nõ mouente, animã hoc eſſe doceatur. Quod facilè docebitur, ſi de manifeſtis, & indubitabilibus

Colligitur animã id eſſe, quod per ſe moueat.

bilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permistio. Et quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit: cùm neq; à corpore, neq; à permistione præstari hoc posse constiterit: restat ut ab anima moueri hominem, nulla dubitatio sit. Nunc de singulis, ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moueri, manifestius est, quàm ut asserendum sit. nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud poßit mouere. Igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne fortè animæ, & corporis ipsa permistio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat, motum corpori nõ inesse, si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carentibus, nullus motus efficitur: sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit: nunquam ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permistio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal mouetur, motum autem animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroq; permistio: sed neq; corpus, neq; permistio motũ præstat: igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autem motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animam ergo αὐτοκίνητον esse, id est, per se moueri, nulla dubitatio est.

Quem in modum reliquæ Aristotelis obiectiones à Platonicis refellantur. CAPVT XVI.

Repetitur secunda obiectio Aristotelis, & diluitur.

HIc ille rursus obloquitur, & alia de initijs disputatio ne confligit. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ suprà in ordinem obiecta digeßimus. Non possunt,

inquit,

inquit, eadem initijs suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animam, quæ initium motus est, non moueri, ne idem sit initium & quod de initio nascitur: id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis, & absoluta responsio est. Quia ut principia, & hæc quæ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunquam inter se differre fateamur: nunquàm tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare, & moueri. Nam si albi initiũ nigrum uocaretur, & siccum esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est, quia usque ad contrarietatem initia & sequentia dißidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnũquam talis differentia, qualis inter se origini progreßioniq; conueniat: ut est hic quoque inter motum, quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit: sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouẽtem, & motum quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. Siquidẽ ille sine autore est: hic alijs motus autor est. Constitit ergo, neq; adeò posse initia, ac de initijs procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artificij conclusione collegit. His tertia (ut meminimus) succeßit obiectio: Vni rei contraria simul accidere non posse: & quia contraria sibi sunt mouere, & moueri, non posse animam se mouere: ne eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluunt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud est ab se moueri, quàm moueri alio non mouente. Nulla est cõtrarietas, ubi quod fit, unũ est: quia fit non ab alio circa aliũ: quippe cùm ipse motus animæ sit essen- Repetitur tertia.

Quarta & ipsa dissoluenda repetitur.

tia. Ex hoc ei, ut suprà retulimus nata est occasio quarta certaminis: Si animæ essentia motus est, inquit, cur interdũ quiescit, cùm nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ? Ignis cuius* essentiæ calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquàm à motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quando à motu cessare animam suspicatur? Si mouẽdo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utiq;, quando non moueri corpus uideamus, animã quoq; intelligamus nõ moueri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primũ, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nã & cùm nulla pars corporis moueri uidetur in homine: tamen ipsa cogitatio, aut in quocunque animali auditus, uisus, odoratus, & similia, sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cùm incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus* ceßit: cùm saltus cordis cessationis impatiens: cùm cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas, & uiscera succum ministrans: cùm ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur æterno, & suo motu, sed & corpus, quandiu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, alijs causa est motus, ipsa sibi causa motus esse nõ poterit: quia nihil est quod eiusdẽ rei & sibi & alijs causa sit. Ego uerò licet facilè poßim probare, plurima esse, quæ eiusdẽ rei & sibi, & alijs causa sint, ne tamẽ studio uidear omnibus, quæ asserit, obuiare, hoc uerum esse concedam, quod & pro uero habitum, ad asserendum motũ animæ non nocebit.

*essentia calor est,

*excesit

Obiectio quinta repetitur, ut diluatur.

bit. Etenim animam initium motus, & causam uocamus. De causa pòst uidebimus. Interim constat, omne initiũ inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcũque rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris nõ potest nõ calere. Ignem ipsum, de quo calor in alia trãsit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil poßis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uerò, quoniam spõtanea conniuentia conceßimus, ne quid eiusdem rei & sibi, & alijs causa sit, libenter acquiescimus: ne anima, quæ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ non mouerentur, nisi ipsa præstaret: illa uerò ut moueatur, non sibi ipsa largitur, sed essentiæ suæ est, quod mouetur. Ex hoc quæstio, quæ sequitur, absoluta est. Tunc enim fortè cõcedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur: quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uerò hoc nec scurrilis iocus sine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cùm ignis, licet ex causa intra se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & aliâs ultra cæteros serius, similis cauillanti est. Si mouetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locum mouetur. Ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur, & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus. Non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est, qui non sine hæsitatione respondeat, nõ omnia quæ mouen

Soluitur sexta argumentatio Aristot.

Refellitur obiectio septima.

*mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio retorquenda est. Moueri arbores dicis? quod cum (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per seipsas facere non posse. Igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento serium facere poßimus, postquam dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus: sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum mouentur. & ita finis in exitum sanæ cõclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentiæ suæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualidè dicerentur, etiam si hoc motus genere moueri anima non posset. Cùm uerò & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quòd autem non sæpe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis continendam, tantũ animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro*quòd iuncta est: raroq; contingat, ne finita quoque lege temporis sui mœrens, & inuita discedat.* Hac

*cui deuincta

Octauæ obiectionis dilutio.

quoque obiectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes, quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum'ne est igitur, animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis, aut linea est? An se pariendo, seu consumendo mouetur? Se'ne auget, aut minuit? Aut proferatur in medium, ait, aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries; ex una

ex una eadem'que defluit malè conceptæ definitionis astu tia. Nam *quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri: omnia hæc motuum genera in anima quæ rit, in quibus aliud est quod mouet, aliud quod mouetur: cùm nihil horum cadere in animam poßit, in qua nulla discretio est mouentis & moti. Quis est igitur, dicet ali quis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel* Platone *dicen te, uel* Tullio: Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. *Quanta sit au tem uocabuli huius expreßio, quo anima fons motus uoca tur: facilè reperies, si rei inuisibilis motum sine autore, atque ideo sine initio, ac sine fine prodeuntem, & cætera mouentem, mente concipias: cui nihil similius de uisibili bus, quàm fons potuerit reperiri: qui ita principium est a quæ, ut cum de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur.* Nam *si ab alio nasceretur, non esset ipse prin cipium.* Et *sicut fons non facilè semper deprehenditur, ab ipso tamen qui funduntur, aut* Nilus *est, aut* Eridanus, *aut* Ister, *aut* Tanais. Et *ut illorum rapiditatem uidendo ad mirans: & intra te tantarum aquarum originem requi rens, cogitatione recurris ad fontem: & hunc omnem mo tum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cùm corporum motum, seu diuina, seu terrena sint, consi derando, quærere fortè autorem uelis, mens tua ad animã quasi ad fontem recurrat: cuius motum, etiam sine corpo ris ministerio, testãtur cogitationes, gaudia, spes, timores.* Nam *motus eius est boni maliq; discretio: uirtutum amor, cupido uitiorum: ex quibus effluunt omnes inde nascen tium rerum meatus.* Motus *enim eius est, quicquid irasci mur, & in feruorem mutuæ collisionis armamur: unde*

Quibus anima motibus agetur.

paula

paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. Motus eius est, quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gubernentur, proueniunt salutares: si destituantur, in præceps & rapiuntur, & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modò sine ministerio corporis, modò per corpus exercet. Si uerò ipsius mundanæ animæ motus requires, cœlestem uolubilitatē, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuēre, ortum occasum'ue Solis, cursus siderum uel recursus, quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uerò eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit: qui quantus in alijs sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifesta non moueat.

Scipionem ab auo suo Africano, tam ad otiosas quàm negotiosas uirtutes incitatum fuisse. Tum de tribus philosophię partibus, quarū nullam Cicero intactam prætererit. CAPVT XVII.

E*Docto igitur, atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendū sit, in hæc uerba mandat, & præcipit*: Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem, & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cùm erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt cōtemplans, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nanq; eorū animi, qui se corporis uoluptatibus dediderūt, earūq; se quasi ministros prębuere, impulsuq; libidinū uoluptatibus obedientiū, Deorū & hominū iura uiolauere, corporibus elapsi, circū terrā ipsam uolutātur, nec hunc in locū nisi multis agitati seculis reuertuntur.

*In superiore huius operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas, esse uirtutes: & illas philosophis, has rerump. rectoribus conuenire: utrasq; tamen exercentem facere beatum. Hæ uirtutes interdum diuiduntur, nonnunquam uerò miscentur: cùm utrarumq; capax & natura, & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus in repub. tamen & prudens, & temperatus, & fortis, & iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uerò insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum, sed solùm optima conscientiæ dote*erectus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoq; ad cœli uerticem otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi, & disputandi perfectione sublime sit: & cœlum utroq; adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquàm deseruit, semper exercuit. In secūdo Pythagoras, qui agendi nescius, fuit artifex differendi: & solas doctrinæ, & conscientiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac misto genere apud Græcos Lycurgus, & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentū reipu. præstiterunt. Soli enim sapientiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniam igitur Africanus noster, quem modò auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur, sed ut in castris locato, & sudanti sub armis, primum uirtutes politicæ suggeruntur his uerbis: Sunt*

De duplici genere uirtutum.

*ereptus

autem

autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem, & domũ suam prouolabit. Deinde, *quasi non minus docto, quàm forti uiro philosophis apta subduntur, cùm dicitur:* Idq; ocyus faciet, si iam tunc cùm erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt, contemplans, quammaximè se à corpore abstrahet. *Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philosophantibus appetendam.* Ex *qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus ut alienam sarcinã (inquantum patitur natura) despiciant.* Et *facilè nunc atq; opportune uirtutes suadet: postquàm quanta, & quam diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit.* Sed *quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur: ideo in conclusione operis pœnam sancit extra hæc præcepta uiuentibus.* Q*uem locum* Hermago*ras ille* Platonicus *copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe reuolutæ, serò de* T*artaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cœlum, tandem impetrata purgatione remeare.* N*ecesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti.* S*ed quæ corpus tanquam peregrinæ incolunt, citò post corpus uelut ad patriam reuertuntur.* Q*uæ uerò corporum illecebris ut suis sedibus inhærent: quantò ab illis uiolentius separantur, tantò ad supera serius reuertuntur.* S*ed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod cõclusionem decebit: quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cùm de incorporeis sermo est,*

quæ

quæ mens sola complectitur: nullam de tribus, Tullius in hoc somnio prætermisit. Nã illa ad uirtutes, amoremq́; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? Cùm uerò uel de sphærarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deq́; principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq́; terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superûm pandit arcanum: physicæ secreta cõmemorat. At cùm de motu, & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum: cuiusque essentiam, nullius sensus, sed sola ratio deprehendit: illhic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Verè igitur pronuntiandũ est, nihil hoc opere perfectius quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

EXPOSITIONIS IN SOMNIVM SCIPIONIS FINIS.

MACROBII

*Ambrosij

*AVRELII THEODOSII uiri consularis & illustris, conuiuiorum primi diei Saturnaliorum Liber primus, ad Eusta= thium filium.

MVLTAS, uariasq; res in hac uita nobis, Eustathi fili, natura conciliauit: sed nulla nos magis, quàm eorum, qui è nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educandis atq; erudiendis curam esse uoluit, ut parentes, neque si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis: neq;, si contrà eueniret, tantum mœroris capere poßint. Hinc est, quòd mihi quoque institutione tua nihil antiquius æstimatur. Ad cuius perfectionē, compendia longis anfractibus anteponenda ducens, moræq; omnis impatiens, non opperior, ut per hæc sola te promoueas, quibus ediscēdis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego *quoq; tibi legerim, & quicquid mihi uel te iā in lucem edito, uel antequàm nascereris, in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratū est, id totum sit tibi scientiæ supellex: & quasi de quodam literarum penu, si quando usus uenerit, aut historiæ quæ in librorū strue latens clam uulgo est, aut dicti facti'ue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuētu atq; depromptu sit. Nec indigestè, tanquam in aceruum, congeßimus digna memoratu: sed uariarū rerum disparilitas ab autoribus

*quicquid legerim

ribus diuersis confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est: ut quæ indistinctè, atq; promiscuè ad memoriæ subsidium annotaueramus, in ordinem instar membrorum cohærentia cõuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectione uaria mutuabor, ipse sæpe uerbis quibus ab ipsis autoribus enarratæ sunt, explicabo: quia præsens opus nõ eloquentiæ ostentationẽ, sed noscendorũ congeriem pollicetur. Et boni consulas oportet, si notitiã uetustatis, modo nostris non obscurè, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quæq; se uel enarranda, uel transferẽda suggesserint. Apes enim quodammodo debemus imitari quæ uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum uariũ in unum saporem mistura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq; quicquid diuersa lectione quæsiuimus, cõmittemus stylo: ut in ordinẽ, eodẽ digerẽte, coalescat. Nã & in animo melius distincta seruantur: & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo cõditur uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamẽta confundit: ut etiam si quid apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse, quàm unde sumptũ noscetur, appareat. Quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra, facere naturã. Alimẽta quæ accipimus, quãdiu in sua qualitate perseuerãt, & solida innatãt, malè stomacho oneri sunt. At cùm ex eo quod erãt mutata sunt, tum demum in uires & sanguinẽ transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus: ut quæcunq; hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandã digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit, ex singulis. Hoc faciat no-

ster animus: omnia quibus est adiutus abscondat: ipsum tamen ostendat, quod effecit. Vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria quæ condiuntur: confusuri uidelicet omnium succos odoramentorum, in spiramentum unum. Vides quàm multorum uocibus chorus constet? una tamen ex omnibus redditur. Aliqua est illhic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedũt uiris fœminæ; interponitur fistula: ita singulorũ illhic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta sunt, multarum ætatum exempla: sed in unum conspirata. In quibus si neque ea, quæ iam tibi cognita sunt, asperneris: nec quæ ignota sunt, uites: inuenies plurima, quæ sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu: sed omnia, quibus sit ingenium tuũ uegetius, memoria adminiculatior, oratio solertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos, sub alio ortos cœlo, Latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam fortè, nonnunquam tempus uoluntasq; erit ista cognoscere) petitum impetratumq; uolumus: ut æqui boniq; consulant, si in nostro sermone natiua Romani oris elegantia desideretur. Sed næ ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurram à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum L. Lucullo consul fuit. Is Albinus res Romanas oratione Græca scriptitauit. In eius historiæ primo scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi conuenire, si quid in illis libris parum compositè, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquiũ Græcum à nobis alienißimum est.

Gell. lib. 11. cap. 8.

est. Ideoq; ueniã, gratiamq; malæ existimationis, si quid esset erratum, postulauit. Ea cũ legisset M. Cato: Næ tu, inquit, Aule nimium nugator es: cùm maluisti culpam deprecari, quàm culpa uacare. Nam petere ueniã solemus, aut cùm imprudentes errauimus, aut cum noxam imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id cõmitteres, quod priusquàm faceres, peteres uti ignosceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Argumentum operis totius. CAP. I.

SAturnalibus apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres, doctiq; alij cõgregantur: & tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoq; sibi mutua comitate præbentes: nec discedentes à se, nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spatium feriarum, meliorem diei partem serijs disputationibus occupantes, cœnæ tempore cõuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus, doctè aliquid uel lepidè proferendi uacuum relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cùm apud alios, quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, nõ austeriore aliqua de re conuiuarum sermo, sed cupidinis uaria & lepida descriptio est. In quo quidem Socrates, non arctioribus (ut assolet) nodis urget, atq; implicat aduersarium: sed eludendi magis, quàm decertandi modo, apprehensis dat elabẽdi propè atq; effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quæ uiros & doctos, & præclarissimos deceat. Neque enim Cottæ, Lælij, & Scipiones, amplissimis de rebus, quoad Romanæ

literæ erunt, in ueterũ libris disputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eusthathios, quorum splendor similis, & nõ inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his, quos cœtu coëgit matura ætas, posteriori seculo prætextati sint: quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutem: & tamẽ inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus uero & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt, secundo aduentu Athenis morãte, quos multo antè infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos (exẽplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quò autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent: Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani sermo palàm faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ cõuiualis huius sermonis origo, & quis ordo fuerit. CAP. II.

DECIVS.

*TEntanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultandi tempora, cum * modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati: Cæteris enim ferme diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum cliẽtium negotia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc autem*

*Legendũ certè est, cõmodò: id est, opportunè.

(scio

(scio te enim non ludò sed seriò feriari) si est commodum respondere id quod rogatum uenio, tibi ipsi (quantũ arbitror) non iniucundum, mihi uerò gratißimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris'ne conuiuio per plusculos dies cõtinua comitate renouato: eiq; sermoni, quem prædicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uerò nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. POSTH. Hoc unum Deci nobis (ut & ipse, quantum tua sinit adolescentia, uidere, & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est: ut quantum cessare à causarũ defensione licuisset, *tantum ad eruditorum hominum tuiq; similium cõgressum aliquem sermonemq; conferrem. *totum Neque enim rectè institutus animus requiescere aut utilius, aut honestius usquam potest, quàm in aliqua opportunitate doctè ac liberaliter colloquendi, interrogãdiq; & respõdendi comitate. Sed quodnã istud cõuiuium? An uerò dubitandum est, quin id dicas, quod doctißimis procerum, cæterisq; nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrens pòst inter reliquos grata uicißitudo uariauit? DEC. De hoc ipso quæsitũ uenio: & explices uelim, quale illud conuiuium fuerit: à quo te abfuisse, propter singularẽ omnium in te amicitiã, non opinor. POSTH. Voluissem'equidem, neq; id illis (ut existimo) ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnã tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus esse respondi: hortatus'que sum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atq; cura liberum quærerent. Itaq;

factum est. Nam facundum, & eruditũ uirum Eusebium, rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est, nostra ætate professis, doctrinæ Latialis haud inscium, Prætextatus meũ in locũ inuitari imperauit. DEC. *Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucundè & comiter ad instituendam uitam exemplis (ut audio) rerũ copiosissimis, et uariæ doctrinæ ubertate prolata, digesta sunt?* POSTH. *Cùm solstitialis dies, qui Saturnaliorum festa, quibus illa conuiuia celebrata sunt, cõsecutus est, forensi cura uacuus, lætiore animo essem domi: eò Eusebius cum paucis è sectatoribus suis uenit: statimq; uultu renidens, Permagna me, inquit, abs te Posthumiane cùm ex alijs, tum hoc maximè gratia fateor obstrictum: quòd à Prætextato ueniam postulando, mihi in cœna uacuefecisti locum. Itaq; intelligo, non studium tantùm tuum, sed ipsam quoq;, ut aliquid abs te mihi fiat cõmodi, consentire atq; aspirare fortunã. Vis'ne, inquam, restituere id nobis, quod debitum tam benignè, ac tam libẽter fateris: nostrumq; hoc otiũ, quo perfrui raró admodum licet, eò ducere, ut his quibus interfueris nũc tu, nũc nos interesse uideamur? Faciã, inqt, ut uis. Narrabo autem tibi, nõ cibum aut potũ: tametsi ea quoq; ubertim, casteq; affuerunt: sed ea, quæ uel in cõuiuijs, uel maximè extra mensam, ab ijsdem per tot dies dicta sunt, inquantum potero, animo repetam. Quæ quidẽ ego cùm audirem, ad eorũ mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nã & quæ pridie quàm adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante cõperta sunt: & omnia scripto mandaui: ne quid subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis: caue existimes diẽ unam referẽdis, quæ p tot dies sunt dicta, sufficere.* DEC. *Quẽnã igitur, et inter quos, aut unde ortũ sermonẽ Posthumiane fuis*

ne fuisse dicebat? Ita præstò sum indefessus auditor. Tum ille, Declinante, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturū, cùm Vectius Prætextatus domi cō uenire se gestientibus copiam faceret, eò uenerūt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cùm ætate, tum etiā moribus ac studijs inter se coniunctißimi. Hos Seruius, inter Grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecundè terram intuēs, & uelut latēti similis, sequebatur. Quos cū prospexisset, obuiamq; processisset, ac perblandè salutauisset, cōuersus ad Furium Albinum, qui tum fortè cum Auieno aderat, Vis'ne, ait, mi Albine cū his, quos aduenisse peropportune uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rē de qua inter nos nasci cœperat sermo, cōmunicemus? Quid ni? maximè uelim, Albinus inqt. Nec enim ulla alia de re, quàm de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucūdius. Cumq; cōsedissent, tum Cecinna: Quidnā id sit, mi Prætextate, tametsi adhuc nescio: dubitare tamen nō debeo, esse scitu optimum: cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse nō sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, cum inter nos sermonem fuisse: ut cùm dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus: id est, quando crastinum diem initiū sumere existimemus. Et inter nos quidem parua quædam de hac disputatione libauimus: uerùm quia te, quicquid in libris latet, inuestigare notius est, quàm ut per uerecundiam negare poßis, pergas (uolo) in mediū proferre, quicquid de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehensumq; est.

De principio ac diuisione ciuilis diei.

CAPVT. III.

TVm Cecinna: Cùm uobis, qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluũ uideo, inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet, dignatione consultationis grauari: quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluã. Post hæc, cùm omnes paratos ad audiendũ erectosq; uidisset, ita exorsus est: M. Varro in Rerũ humanarũ libro, quẽ de diebus scripsit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximã mediã noctẽ his horis uigintiquatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediã noctem natus sit, illo quẽ nox cõsecuta est: cõtrà uerò qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus, qui post eam noctẽ diluxerit. Atheniẽses autẽ aliter obseruare, idem Varro in eodẽ libro scripsit: eosq; à solis occasu, ad solẽ iterum occidẽtem, omne id mediũ tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porrò aliter: A' sole enim exorto, ad exortũ eiusdẽ incipientẽ, id spatiũ unius diei nomine uocare. Vmbros uerò unũ & eundẽ diem esse dicere, à meridie ad insequentẽ meridiẽ. Quod quidẽ, inquit Varro, nimis absurdũ est. Nã qui Calẽdis hora sexta apud Vmbros natus est, dies eius natalis uideri debebit, & Calendarũ dimidiatus, & qui post Calendas erit, usq; ad horã eius diei sextam. Populum autem Romanũ, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediã proximã, multis argumẽtis ostẽditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et eis quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis præcedẽtis, sequẽtis uerò nocturnis sacris tẽpus impẽditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auspicãdi, eandem esse obseruationẽ docet. Nam magistratus

Ex Gellio li. 3. capit. 2. de diei initio.

Athenienses.

Babylonij.

Vmbri.

Romani.

gistratus, quãdo uno die eis & auspicandũ est, & id agẽdum, super quo processit auspiciũ: post mediam noctẽ auspicantur, & post exortũ solẽ agunt: auspicatiq;, & egisse eadẽ die dicuntur. Præterea Tribuni plebis, quos nullũ diem integrum abesse Roma licet, cùm post mediã noctẽ proficiscuntur, & post primam facem ante mediã noctem sequentem reuertuntur: non uidentur abfuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi, partẽ aliquam illius in urbe cõsumunt. Quintum quoq; Mutium Iuriscõsultum dicere solitũ legi: nõ esse usurpatam mulierem, quæ cum Calendis Ianuarijs apud uirũ matrimonij causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes *usurpata esset. Non enim posset impleri trinoctium, quo abesse à uiro usurpãdi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calẽdis. Vergilius quoq; id ipsum ostendit: ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita, atque operta ueteris ritus significatione:

* usurpatum isset, antiq.

- Torquet, inquit, medios nox humida cursus, — Aeneid. 5.
Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.

His enim uerbis diem, quem Ro. ciuilem appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idem poëta quando nox quoq; incipiat, expressit in sexto. Cùm enim dixisset:

Hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis — Aeneid. 6.
In medium æthereo cursu traiecerat axem.
Mox suggessit uates:
Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimus ciuilium definitionum diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur: Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio. deinde gallicinium. inde conticinium, cùm & galli conticescunt, & homines

mines etiam tum quiescunt. deinde diluculum, id est, cùm incipit dignosci dies. inde manè, dum dies clarus: manè autem dictum, aut quòd ab inferioribus locis, id est, à manibus, exordium lucis emergat, aut (quod uerius mihi uidetur) ab omine boni nominis: nam & Lanuuini manè pro bono dicunt, sicut apud nos quoque contrarium est immane: ut, immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, pro non bono. deinde à manè ad meridiem, hoc est, ad medium diem. inde iam suprà uocatur tempus occiduum. & mox suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum tempus: sicut expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tẽpestas esto. deinde uespera, quod à Græcis tractum est: illi enim ἑσπέραν à stella Hespero dicunt, unde & Hesperia Italia, quòd Occasui subiecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur. deinde concubia. & inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cùm media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus diecrastini mos inchoandi est.

Latinè dici Saturnaliorum, noctu futura, & diecrastini.

CAPVT IIII.

HIc cùm omnes, quasi uetustatis promptuarium, Albini memoriam laudauissent: Prætextatus Auienum uidens Furio insusurrantem: Quidnam hoc, mi Auiene, inquit, quod uni Albino indicatum, clam cæteris esse uelis? Tum ille: Moueor quidem autoritate Cecinnæ: nec ignoro, errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas ista uerborũ nouitas perculit, cùm Noctu futura, & Diecrastini, magis quàm Futura nocte, & Die crastino dicere (ut regulis placet) maluit. Nã Noctu nõ appel

appellatio, sed aduerbium est. Porrò *Futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire.* Nec *dubium est, hoc inter se esse* Noctu & Nocte, *quod* Diu & Die. Et *rursus:* Die & *crastini, non eodem casu sunt, & nisi casus idem, nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus, quàm Saturnalium dicere, opto dignoscere.* Appellatio pro nomine.

Ad hæc cùm Cecinna *renidēs taceret, &* Seruius *à* Sym*macho rogatus esset, quidnā de his existimaret,* Licet, *inquit, in hoc cœtu, nō minus doctrina, quàm nobilitate reuerendo, magis mihi discendum sit, quàm docendum: fabulabor tamē arbitrio iubentis, & insinuabo primum de* Saturnalibus, *pòst de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas.* Qui *Saturnalium dicit, regula innititur.* Nomina *enim, quæ datiuum pluralem in bus mittunt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur: sed aut totidē habet, ut* Monilibus *moniliū,* Sedilibus *sedilium: aut una syllaba minus est, ut* Carminibus *carminum,* Luminibus *luminum. Sic ergo* Saturnalibus *rectius* Saturnalium, *quàm* Saturnaliorum. *Sed qui* Saturnaliorum *dicunt, autoritate magnorum muniuntur uirorū.* Nam & *Sallust. in* III. *Bacchanaliorū ait: &* Masurius *Fastorū* II. *Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non, ut quidam putant, Veneri. Et ut ipsos quoq; Grammaticos in testimonium citem,* Verrius Flaccus *in eo libello, qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq; *festi habentur. Et in eodem libro: Dilucidè me, inquit, de constitutione Saturnaliorū scripsisse arbitror.* Itē *Iulius* Modestus *de Ferijs: Saturnaliorū, inquit, Feriæ. Et in eodem libro: Antiâs, inquit, Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert. Hæc tamen,* Saturnalium. Saturnaliorū. **fasti*

inquies,

inquies, autoritas quæro an poßit aliqua ratione defendi. Planè quatenus alienum non eſt, committi Grammaticum cum ſua analogia, tentabo ſuſpicionibus eruere, quid ſit, quod eos ſolita enuntiatione detorſerit: ut mallent Saturnaliorum, quàm Saturnalium dicere. Ac primùm æſtimo quòd hæc nomina, quæ ſunt feſtorũ dierum neutralia, carentq; numero ſingulari, diuerſæ conditionis eſſe uoluerunt, ab his nominibus, quæ utroque numero figurantur. Cõpitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his ſimilia, feſtorum dierum nomina ſunt, nec ſingulariter nominantur: aut ſi ſingulari numero dixeris, non idem ſignificabis, niſi adieceris feſtũ: ut Bacchanale feſtum, & Agonale feſtum, & reliqua: ut iam nõ poſitiuum ſit, ſed adiectiuum, quod Græci ἐπίθετον uocant. Animati ſunt ergo ad faciendã diſcretionem in genitiuo caſu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen ſolennis diei: ſcientes in nonnullis ſæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. Ita & uiridia, cùm ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorũ. Cùm uerò ipſam loci uiriditatem ſignificare uolumus, uiridiorũ dicimus: ut cùm dicitur, formoſa facies uiridiorũ. Tunc enim uiridia, quaſi poſitiuum ponitur, non accidens. Tanta autẽ apud ueteres fuit licẽtia huius genitiui, ut Aſinius Pollio uectigaliorum frequenter uſurpet, quòd uectigal non minus dicatur, quàm uectigalia. Sed & cum legamus: Læuaq; ancile gerebat: tamen & anciliorum relatum eſt. Videndũ ergo, ne magis uarietas delectauerit, quàm ut ad amußim uerũ ſit, feſtorũ dierum nomina ſic uocata. Ecce enim & præter ſolennium dierum uocabula, alia quoq; ſic declinata

Cur autores Saturnaliorum dicere maluerũt, quàm Saturnalium.

nata reperimus, ut præcedēs sermo patefecit: uiridiorū, & uectigaliorum, & anciliorū. Sed & ipsa festorū nomina secundum regulā declinata apud ueteres reperio. Siquidē Varro Ferialiū diem ait à ferendis in sepulchra epulis di ci. Non dixit Ferialiorū. Et alibi Floraliū nō Floraliorū ait, cùm idem non ludos Florales illhic, sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiā II. Fastorū, Liberalium dies, inquit, à pontificibus Agoniū Martiale appellatur. Et in eodem libro: Eam noctē deinceps, quæ in sequentē diem, qui est Lucariū, nō dixit Lucariorū. Itemq; liberalium multi dixerūt, nō Liberaliorū. Vnde pronuntiandum est, ueteres indulsisse copiæ per uarietatē: ut dicebant exanimos & exanimes, inermes & inermos, tum hilaros, atq; hilares. Et ideo certū est,* licitò & Saturnalium & Saturnaliorum dici: cùm alterum regula, cum autoritate: alterum etsi sola, sed multorum defendit autoritas. Reliqua autem uerba, quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimonijs asserenda. Ennius enim, nisi cui uidetur inter nostræ ætatis politiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis:

* licitè

Noctu.

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigilesq; repentè cruentant.

Quo in loco animaduertendū est, non solùm quòd noctu cōcubia, sed etiā quòd qua noctu dixerit. Et hoc posuit in Annaliū septimo, in quorū tertio clarius quidē idē dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius Annal. 3. Senatus autē noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse abre puto, hoc loco id quoque admonere, quòd decemuiri in XII. tabulis inusitatißimè nox, pro noctu dixerūt. Verba hæc sunt: Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure

iure cæsus esto. In quibus uerbis id etiam notandum est, quod ab eo, quod est is, non eum, casu accusatiuo, sed im, dixerunt. Sed nec diecrastini à doctissimo uiro sine ueterũ autoritate prolatum est: quibus mos erat, modò diequinti, modò diequinte, pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indicium est, quòd syllaba secunda corripitur, quæ natura producitur, cùm solum dicitur die. Quòd autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e tum per i, scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut bis literis plerunque in fine indiffrẽter uterentur: sicut pristinè & pristini, procliuè procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mẽtem, qui est ex Atellana, quæ * Meuia inscribitur:

Ex Gellio lib. 10. cap. 24. de diecrastini.

* Metui

Dies hic sextus, cùm nihil egi: die
Quarte moriar fame.

Diepristine eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est, priore, quod nunc pridie dicitur, cõuerso compositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, lectum apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. Nam Cn.* Marius homo impensè doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus:

* Matius antiq.

Nuper die quarto ut recordor, & * certè
Aquarium urceum unicum domi fregit.

* Antiquus codex habet certò, id est, de industria.

Hoc igitur intererit: ut die quarto quidem, de præterito dicamus: die autem quarte, de futuro. Verùm ne de diecrastini nihil retulisse uideamur, suppetit Cælianum illud ex libro Historiarum secundo. Si uis mihi equitatum dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in Capitolio curabo tibi cœnam coctam. Hic Symmachus: Cælius tuus, inquit, & historiam, & uerbum ex Originibus M. Catonis accepit, apud

apud quē ita scriptū est: Igitur dictatorē Carthaginiensiū magister equitū monuit: Mitte Romā mecū equitatū, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus: *Existimo nonnihil ad demonstrandā cōsuetudinē ueterū, etiā et Prætoris uerba cōferre, qui more maiorū ferias cōcipere solet, quæ appellātur Cōpitalia. Ea uerba hæc sunt: Die noni post Calend. Ianua. Quiritibus Cōpitalia erunt.*

De exautoratis, obsoletisq; uerbis. Tum rectè ac Latinè dici, mille uerborum est, &c. CAPVT V.

TVm Auienus aspiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabritius, & Corūcanus antiquißimi uiri, uel etiam his antiquiores, Horatij illi Trigemini, planè ac dilucidè cū suis fabulati sunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorū, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicūtur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam seculis obliterata reuocare: ad quorum congeriem præstanteis quoque uiros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, quòd honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, præsentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod à C. Cæsare excellentis ingenij ac prudētiæ uiro, in primo de Analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria, atq; in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugiam infrequens, atq; insolens uerbum. Mille denique uerborum talium est, quæ cùm in ore priscæ autoritatis crebrò fuerint, exautorata tamen à sequenti ætate, repudiataq; sunt. Horum copiam proferre nunc possem, ni tempus iam noctis propinquātis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso, Prætextatus morali, ut assolet, grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis reuerenti

Gel. lib. 1, cap. 1.

Mille uerborū est, ex Gel. lib. 1, cap. 16.

n uerenti

uerētiā uerberemus: cuius amorē tu quoq; dum dißimulas, magis prodis. Cùm enim dicis, mille uerborū est, quid aliud sermo tuus, nisi ipsam redolet uetustatē? Nā licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit: Ante fundum Clodij, quo in fundo propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum uersabatur ualentium: non uersabātur, quod in libris minus accuratè scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antonium: Quis unquam in illo Iano inuētus est, qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum? Licet Varro quoq; eiusdem seculi homo in septimodecimo Rerum humanarum dixerit: Plus mille & centum annorum est: tamen fiduciam sic componendi, non nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio Annalium ita scripsit: Ibi occiditur mille hominum. Et Lucilius in III. Satyrarum:

Concepit dixit, eò quòd Cicero scriptam metu perculsus integram non protulerit.

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

Alibi uerò etiam declinationē huius nominis executus est. Nam in XV. libro ita dicit:

Hunc milli paßûm qui uicerit atque duobus,
Campanus sonipes succussor nullus sequetur
Maiori spatio ac diuersus uidebitur ire.

Idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

Milli paßûm dixit, pro mille paßibus: & milli nummûm dixit, pro mille nūmis, apertéq; ostēdit, mille & uocabulū esse, & singulari numero dici, & casum etiā capere ablatiuū, eiusq; pluratiuū esse millia. Mille enim nō ex eo ponitur, quod Græcè χίλια dicūtur, sed quod χιλιάς. Et sicut una chilias & duæ chiliades: ita unum mille, & duo millia ueteres certa atq; directa ratiōe dicebāt. Et heus tu: hisne tam doctis uiris, quorū M. Cicero, & Varro imitatores se

gloriantur

gloriantur, adimere uis in uerborũ comitijs ius suffragandi? & tanquam sexagenarios maiores de ponte deijcies? Plura de hoc differeremus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis'ne diem sequentẽ, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoq; cœnam non obrutam poculis, non lasciuientẽ ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim ferias præ omni negotio fœtas cõmodi senserimus, non animum (ut dicitur) remittentes: nam remittere (inquit Musonius) animum quasi amittere est: sed demulcentes eum paulũ, atq; laxantes iucundis honestisq; sermonum illectationibus. Quod si ita decernitis, dijs penatibus meis huc cõueniendo gratißimũ feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc, uel ipsum cõuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem cœtus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictumq; censeo Flauianum, qui quantò mirando uiro & uenusto patre præstantior, non minus morum ornatu uitæq; grauitate, quàm copia profundæ eruditiõis asseruit: simulq; Posthumianũ, qui forum defensionũ dignatione nobilitat: & Eustathiũ, qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere impetratũ uti mulctam remitteret, quam ciuitati eorũ fecerat, propter Oropi uastationem. Ea mulcta fuerat talentũm ferè quingẽtũm. Erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt seorsum quenq; ostentandi gratia, per celeberrima urbis loca, magno homi-

Gellius lib. 18. cap. 2.

Gellius lib. 7. cap. 14.

num conuentu di∬ertauiſſe. Fuit (ut relatum eſt) facundia Carneades uiolẽta, & rapida: ſcita, et tereti Critolaus: modeſta Diogenes, & ſobria. Sed in ſenatum introducti, interprete uſi ſunt Cælio ſenatore. At hic noſter cum ſectas omneis aſſecutus, ſed probabiliorem ſecutus ſit: omniáque hæc inter Græcos genera dicendi ſolus impleat: inter nos tamen ita ſui locuples interpres eſt, ut neſcias, qua lingua facilius, uel ornatius expleat operam diſſerendi. Probauere omnes Q. Aurelij iudiciũ, quo edecumatos elegit ſodales: atq; his ita conſtitutis, primum à Prætextato ſimul deinde à ſe diſcedentes, domum quiſq; ſuam regreßi ſunt.

De origine, ac uſu prętextæ: & quomodo hæc in uſum tranſierit nominis: inibiq; de aliorum quorundam nominum propriorum origine. CAPVT VI.

POſtero die ad ædes Vectij matutini omnes, inter quos pridie cõuenerat, affuerunt: quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cùm & uos adeſtis, & affuturos ſe illi, quos ad conuentus noſtri ſocietatem rogari placuit, ſpoponderunt. Soli Poſthumiano antiquior uiſa eſt inſtruendarum cura defenſionum: in cuius abnuentis locum, Euſebium Graia & doctrina, & facundia clarum rhetorem ſurrogaui: inſinuauíque omnibus, ut exorto die, ſe nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas eſſet. Togatus certe, uel trabeatus, paludatuśue, ſeu prætextatus, hac die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat: Cùm ſacrum mihi, ait, ac Reipub. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuerſi habitus refers: admoneor non ludicræ (ut extimo) quæſtionis. Cùm enim ueſtitus togæ, uel trabeæ, ſeu paludamenti, nullum de ſe proprij nominis uſum fecerit, quæro abs

ro abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas: aut huic nomini quæ origo contigerit. Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo pòst Eusebius ingreßi, alacriorem fecêre cœtum: acceptáque ac reddita salutatione, consederunt: percontantes, quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vectius, Peropportune affuistis mihi, inquit, assertorem quærenti. Mouet enim mihi Auienus noster mei nominis quæstionem: & ita originem eius flagitat, tanquam fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit, qui appelletur suo nomine uel Togatus, uel Trabeatus, uel Paludatus: cur Prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cùm posti inscriptum sit Delphici templi, & unius è numero septem sapientum eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν, quid in me scire existimandus sim: si nomen ignoro, cuius mihi nunc & origo, & causa dicēda est? Tullus* Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresq; & togam pictam, atq; prætextam, quæ insignia magistratuū Hetruscorum erant, primus, ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis non usurpabat ætas. Erat enim, ut cætera quæ enumeraui, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphū. Quo bello filium suum, annos quatuordecim natum, quòd hostē manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea prætextaq; donauit: insigniens puerū ultra annos fortem, præmijs uirilitatis & honoris. Nam sicut prætexta magistratum, ita bulla gestamen erat triumphantium: quam in triūpho præ se gerebāt, inclusis intra eam reme-

*al. Hosti filius additum est.

Prætextæ quæ fuerit origo, & quomodo usurpari cœperit à pueris.

 dijs,

dijs, quæ crederent aduersus inuidiam ualentißima. Hinc *deductus mos, ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur: ad omen, & uota conciliandæ uirtutis: ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt. Alij putant eundem* Priscum, *cùm is statum ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse: instituisseq́;, ut patricij bulla aurea cum toga, cui purpura prætexitur, uterentur: duntaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum.* Cæteris *autem, ut prætexta tantum uterentur indultum: sed usq; ad eos, quorum parentes equo stipendia iusta meruissent.* Libertinis *uerò nullo iure uti prætextis licebat: ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum* Romanis *necesßitudo.* Sed *postea libertinorũ quoq; filijs prætexta concessa est: ex causa tali, quam* M. Lælius *augur refert: qui bello* Punico *secundo duumuiros dicit ex senatus consulto, propter multa prodigia, libros* Sibyllinos *adisse: & inspectis his nuntiasse, in* Capitolio *supplicandum, lectisterniũq́; ex collata stipe faciẽdũ: ita ut libertinæ quoq;, quæ longa ueste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent.* Aucta *igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemq́; libertinis: sed & uirginibus patrimis, matrimisq́; pronuntiantibus carmen.* Ex *quo concessum, ut libertinorũ quoq; filij, qui ex iusta dũtaxat matrefamiliâs nati fuissent, togã prætextã, & lorũ in collo pro bullæ decore gestarẽt.* Verrius Flaccus *ait:* Cum *populus* Ro. *pestilẽtia laboraret: essetq́; responsum, id accidere, quòd* Dij *despicerẽtur, anxiã urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum: euenisseq́;, ut* Circensium *die, puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca * pilenti composita uidisset.* Qui *cum rem gestam* Senatui

*Antiquus codex, pilẽto imposita. erat autẽ pilentũ uehiculum pensile.

Senatui nuntiasset: placuisse, uelari loca ea, quà pompa ueheretur: atque ita peste sedata, puerum qui ambiguitatem sortis absoluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetustatis peritißimi referunt, in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhæreret filiæ, simul raptam. Quam cùm Romulus Hosto cuidã ex agro Latino, qui in asylum eius confugerat, uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum, antequam ulla alia Sabinarum partum ederet: cumq́;, quòd primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium à matre uocitatum, & eũdem à Romulo bulla aurea ac prætexta insignibus honoratum. Is enim cùm raptas ad consolandum uocasset, spopondisse fertur, se eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturũ. Nonnulli credũt ingenuis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent: quam inspiciẽtes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Togam quoq; prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit, in curiã cũ prætextatis filijs introire. Cum in senatu res maior quæpiam cõsultaretur, eaq́; in diem posterũ prolata esset, placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, nequis enũtiaret, priusquàm decreta esset. Mater Papyrij pueri, qui cum parẽte suo in curia fuerat, percontatur filium, quidnã in senatu egissent patres: puer respondit, tacendũ esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silẽtium pueri, animum eius ad exquirendum euerberat. Quærit igitur

Prætexta, quomodo in usu nominis trãsierit. Ex Gellio lib. 1, cap. 23.

compreßius, uiolentiusq́;. Tum puer, urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij consilium capit. Actum in senatu dicit, utrum uideretur utilius, magisq́; ex republica esse: unus'ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc *ubi illa audiuit, animo cõpauescit: domo trepidans egreditur: ad cæteras matronas affert.* Postridieq́; *ad* Senatum *copiosæ matrumfamiliâs cateruæ confluunt: lachrymantes, atq; obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quàm uni duæ. Senatores ingredientes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabãtur: & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicam insaniam pauescebant.* Puer Papyrius *publicum metum demit.* Nam *in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire instituisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat.* Senatus *fidem atq; ingeniũ pueri exosculatur: consultumq́; facit, uti posthac pueri cũ patribus in curiam nõ introeãnt, præter illum unum* Papyrium: *eiq́; puero postea cognomentum honoris gratia, decreto indutum* Prætextatus: *ob tacendi,*

Scipionum nomen unde.

loquendiq́; in prætextata ætate prudentiã. Hoc *cognomen tum postea familiæ nostræ in nomen hæsit.* Nõ *aliter dicti* Scipiones: *nisi quòd* Cornelius, *qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat,* Scipio *cognominatus, nomen*

Messala.

ex cognomine posteris dedit. Sic Messala *tuus* Auiene, *dictus cognomento* Valerij Maximi, *qui pòst quàm* Messanam *urbem* Siciliæ *nobilißimam cepit,* Messala *cognominatus est.* Nec *mirum, si ex cognominibus nata sunt nomina: cùm cõtrà & cognomina ex proprijs sint tracta nominibus: ut ab* Aemilio Aemilianus, *à* Seruilio Seruilianus. Hic *subiecit* Eusebius: Messala & Scipio, *alter de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomẽta repererũt.* Sed Scropha

pha & Asina, quæ uiris nõ mediocribus cognomẽta sunt, uolo dicas unde contigerint: cùm contumeliæ, quàm honori propiora uideantur. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nam Asinæ cognomẽtum Cornelijs datum est, quoniã princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito, cùm sponsores ab eo solenniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus. Tremellius uerò, Scropha cognominatus est, euentu tali. Is Tremellius cum familia, atq; liberis in uilla erat. serui eius, cùm de uicino scropha erraret, surreptam conficiunt. Vicinus aduocatis custodibus, omnia circũuenit, ne quà hæc efferri posset: isq; ad dominum appellat restitui sibi pecudẽ. Tremellius qui ex uillico rem comperisset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Quæstionẽ uicino permittit. Cùm uentum est ad cubiculũ, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scrophã, nisi illam, inquit, quæ in centonibus iacet: lectulũ monstrat. Ea facetißima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit.

Asina.

Scropha.

De Saturnaliorum origine ac uetustate: ubi & alia quædam obiter perstringuntur. CAPVT VII.

DVm ista narrãtur, unus è famulitio, cui prouincia erat, admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario, qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem profeßis. Corrugato indicauere uultu pleriq; de considentibus, Euangeli interuentum otio suo inamœnum, minusq; placido conuẽtui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proterue mordaci: procax, ac securus offensarũ, quas sine delectu chari uel non amici in se paßim uerbis odia serentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes

n 5 æquè

æquè placidus ac mitis, ut admitterentur missis obuijs imperauit: quos Horus ingredientes commodùm consecutus comitabatur, uir corpore atq; animo iuxtà ualidus: qui post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit: sectamq; Antisthenis, et Cratetis, atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos nõ incelebris habebatur. Sed Euangelus postquàm coetũ tantũ assurgentẽ sibi ingressus offendit: Casus'ne, inquit, hos omnes ad te Prætextate cõtraxit: an altius quiddam, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex disposito conuenistis? Quod si ita est, ut existimo: abibo potius, quàm me uestris miscebo secretis: à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius quamuis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus esset, nõnihil tamen consultatione tam proterua motus: Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses, nullũ inter nos tale secretum opinareris: quod nõ uel tibi, uel et uulgo fieri dilucidum posset: quia neq; ego sum immemor, nec horũ quenquam insciũ credo sancti illius præcepti philosophiæ: Sic loquendũ esse cum hominibus, tanquam Dij audiant: sic loquendum cum Dijs, tanquam homines audiãt. Cuius secunda pars sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorũ sit hominibus confiteri. Nos uerò, ut & honorem sacris ferijs haberemus, & uitaremus tamen torporem feriãdi, atq; otium in negotium utile uerteremus, cõuenimus: diem totum doctis fabulis uelut ex symbolo conferendis daturi. Nã si per sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet: si salubri fluuio mersare oues fas, & iura permittunt: cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrũ studiũ literarũ? Sed quia uos quoq; Deorũ aliquis nobis additos uoluit: facite, si uolẽtibus uobis erit, diem communibus & fabulis

Georg. 1.

fabulis, & epulis exigamus: quibus ut omnes hodie, qui præsentes sunt, acquiescant, impetratum teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidē turpe existimatur: uerùm sponte irruere, in conuiuium alijs præparatum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratum est. Et uide ne nimium arrogantèr tres tibi uelis Menelaos cōtigisse: cùm illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes Prætextatum iuuantes orare, blandeq́; ad commune inuitare consortium, Euangelum quidem sepius, & maximè: sed nonnunquam & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror non ignotum ex satyris Menippeis, qui inscribitur, Nescis quid uesper serus uehat, in quo cōuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor quàm Gratiarum sit, neq; quàm Musarum numerosior. Hic uideo, excepto rege conuiuij, tot uos esse, quot sunt Musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adijciendos? Et Vectius: Hoc, inquit, præsentia uestra nobis præstabit, ut & Musas impleamus, & Gratias: quas ad festum Deorum omnium principis æquum est conuenire. Cum igitur consedissent, Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare solitus erat, In hoc, inquit, Saturni cultu, quem Deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gente, in arcana templorum, usq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptolemæorū preßi, hos quoq; Deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipuè colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nūquàm fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine: sed precibus, & ture solo placare Deos. His autē duobus

Cæl. libro 13. cap. 11. de numero conuiuarum.

aduenis

aduenis hostiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerentur: nec tamē urbana templa pecudum morte polluerentur. N*ullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni, aut Serapis fanum recepit.* Horum *alterum uix, ægreq; à uobis admissum audio. Saturnū uerò uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur.* Hic Auienus *in* Prætextatum *expectationem consulentis remittens,* L*icet omnes, ait, qui adsunt, pari doctrina polleant: sacrorum tamen omnium* Vectius *unicè conscius, potest tibi & originem cultus, qui huic* Deo *pendi tur, & causam festi solennis aperire.* Quod *cum* Prætextatus *in alios refundere tētasset: omnes ab eo impetrauerūt, ut ipse dissereret.* T*unc ille silentio facto, ita exorsus est:*

Saturnaliorum origo.

Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre, fas est: non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admista disseritur, aut à physicis in uulgus aperitur. Nam *occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur: sed si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur.* V*nde quæ scire fas est,* Horus *noster licebit mecum recognoscat.* R*egionem istam, quæ nūc uocatur* I*talia, regno* I*anus obtinuit.* Qui *(ut* Hyginus, Protarchum Trallianum *secutus tradit) cū* Camese *æquè indigena terram hanc ita participata potētia poßidebat: ut regio,* Camesene*: oppidum,* I*aniculum uocitaretur. Pòst ad* I*anum solum regnum redactum est: qui creditur geminam faciē prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergū essent, intueretur.* Quod *proculdubio ad prudentiam regis, solertiamq; referendum est: qui & præterita nosset, & futura prospice*

Sturnaliorum causa una.

prospiceret: sicut Anteuorta, & Postuorta, diuinitatis scilicet aptißimæ comites, apud Romanos *coluntur.* Hic igitur Ianus, *cùm Saturnum classe peruectum excepisset hospitio: & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cùm primus quoq; æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat auectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur: quò Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatũ, hodieq; intelligitur in aleæ lusu: cùm pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant.* Hos unà concordes regnasse, uicinaq; oppida opera communi condidisse: præter Maronẽ, *qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen: etiã* Aeneid. 8. *illud in promptu est, quod posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut* December *sacrum Saturni,* Ianuarius *alterius uocabulum poßideret. Cùm inter hæc subito Saturnus non comparuisset, excogitauit* Ianus *honorum eius augmentum.* Ac *primum terram omnem ditioni suæ parentem, Saturniam nominauit. Aram deinde cum sacris, tanquam* Deo, *condidit, quæ Saturnalia nominauit.* Tot *seculis Saturnalia præcedunt* Romanæ *urbis ætatem. Obseruari igitur eum iußit maiestate religionis, quasi uitæ melioris autorem. Simulachrum eius indicio est: cui falcem, insigne meßis, adiecit.* Huic Deo**insertiones surculorum, pomorumq; educationes, & omnium eiuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo mißitant: mellis & fructuum repertorem Saturnum extimantes.* Hunc Romani *etiam Sterculium uocant,*

**insitiones*

cant, quòd prius stercore fœcunditatem agris comparauerit. Regni eius tempora felicißima feruntur: cum propter rerum copiam, tum etiam quòd nondum quisquam seruitio uel libertate discriminabatur. Quæ res intelligi potest, quòd Saturnalibus*tota seruis licentia permittitur.

*tuta

Alia corundem causa.

Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidam ferunt) irato, quòd incustoditum fuisset armentum: ut nonnulli extimãt, consultò eos relinquente, ut aram suã atq; ædem ab incursionibus tuerentur: ij ergo cum à latronibus infestarentur, occupato edito colle, Saturnios se nominauerunt, quo antè nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia se eius Dei senserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur: ut agrestes uicinorum animos, ad maiorem sacri reuerentiam, ipsa indicti festi obseruatio uocaret.

Tertia causa.

Nec illam causam quæ Saturnalibus aßignatur, ignoro: quòd Pelasgi (sicut Varro memorat) cũ sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, confluxerunt pleriq; Dodonam: & incerti quibus adhærerent locis, eiusmodi accepere responsum:

Στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατουρνίαν αἶαν
Ἠδ᾽ ἀβοριγενέων κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται
Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

*al'. Cutiliæ: Cutiliensi e= latã, antiq.

Acceptaq; sorte, cùm Latium pòst errores plurimos appulissent, in lacu*Cutuliensium natam insulam deprehenderunt. Amplißimus enim cespes siue ille cõtinens limus, seu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in syluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur: ut fides ex hoc etiã Delo facta sit, quæ celsa montibus, uasta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas

esse

esse didicerunt, uastatisq; Siciliensibus incolis, occupauere regionem: decima prædæ, secundum responsum, Apollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festum Saturnalia nominauerunt. Cumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum, in quo erat:

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiã reuertentem, suasisse illorum posteris: ut faustis sacrificijs infausta mutarent: inferentes Diti, non hominum capita, sed oscilla ad humanã effigiem arte simulata: & aras Saturnias, non mactando uiros, sed accensis luminibus excolentes: quia nõ solùm uirũ, sed & lumina φῶτα *significãt. Inde mos per Saturnalia mißitandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putant: quàm quòd hoc principe, ab incomi, & tenebrosa uita, quasi ad lucem, & bonarum artiũ scientiam editi sumus.* (Quæ origo mittendis cereis.) *Illud quoq; in literis inuenio, quòd cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitiose munera exigerẽt, idq; onus tenuiores grauaret: Publicius Trib. pleb. tulit, ut nõ nisi cerei ditioribus mißitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit: Qualem nũc permutationem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea Cõpitalibus celebratam, cùm ludi per urbẽ in compitis agitabãtur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ: ex respõso Apollinis, quo præceptũ est, ut pro*capitibus, capitibus supplicaretur.* (Maniæ deæ sacra.) *Idq; aliquãdiu obseruatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Lariũ.* (*compitis) *Quod sacrificij genus, Iunius Brutus cõsul Tarquinio pulso aliter cõstituit celebrãdum. Nam capitibus allij, & papaueris supplicari iußit: ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitũ:* (*al'. familiarũ)

remoto

remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. Factumq; est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum si quod immineret familijs, expiarent: ludosq; ipsos ex uijs compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus: Bene & opportunè similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis, quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeò, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Saturnaliorum uetustas.

Maxima pars Graiûm Saturno: & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros, urbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos: nostriq; itidem, & mos traditus illhinc*
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

*nostrisq;

De templo Saturni: deq; his, quæ in huius æde aut imagine uisuntur: & quo modo intelligenda sint ea, quæ de hoc deo fabulose dici consueuerunt. CAP. VIII.

Saturni templum.

NVnc de ipso Dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium cùm bis de Albanis, de Sabinis tertiò triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto cõsecrauisse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. Quamuis Varro lib. 6. qui est de sacris ædibus, scribat: ædem Saturni ad forum faciendum locasse L. Tarquinium regẽ: Titũ uerò Largium Dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere, Senatum decresse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei L. Furium Trib. mil. præfuisse. Habet aram, & ante se cœnaculum. Illhic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, pòst ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Aedem uerò

Aedes Saturni [illegible]are ærarium

Saturni

Saturni ærarium Romani esse uoluerunt: quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum: — Aedes Saturni quare ærariũ.

Nec signare sòlum, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant. — Georgicon 1. ubi tamẽ legitur, Nec signare quidem.

*Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos: quoniam ab eius *commemoratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est: antè uerò, muta & obscura & incognita: quod testantur caudæ Tritonum, humi mersæ & absconditæ. Cur autẽ Saturnus ipse in cõpedibus uisatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit: uerum mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait per annũ laneo uinculo, & solui ad diem sibi festũ: id est, mẽse hoc Decembri. Atq; inde prouerbium ductum: Deos laneos pedes habere. Significari uerò decimo mense semen in utero animatũ in uitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinetur. Est porrò idem χρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim, in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuocant. Hunc aiunt abscidisse Cælij patris pudẽda: quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à spuma, unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora nõ fuisse. Siquidem tempus est certa dimensio, quæ ex cœli cõuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putatur κρόνος, qui (ut diximus) χρόνος est. Cumq; semina rerum omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent: & elementa uni-*

*commoratione — Tritones cur in æde Saturni. — Saturnus cur laneos habeat pedes. — Tempus quid.

uersa, quæ mundo plenitudinē facerent, ex illis seminibus funderētur, ubi mundus omnibus suis partibus membrisq́; perfectus est: certo iam tempore finis factus est procedēdi de cœlo semina ad elementorum conceptionem: quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium uerò æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est: ut per coitum maris fœminæq́; cuncta deinceps gignerentur. Propter abscissorum pudendorum fabulā, etiam nostri eum Saturnum uocitarunt: παρὰ τὴν σάθην, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathunnum. Vnde Satyros etiam ueluti Sathunos (quòd sint in libidinem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidam putant attributam: quòd tempus omnia metat, execet, & incìdat. Hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdéq; rursus euomere. Per quod similiter significatur eum tempus esse, à quo uicibus cuncta gignantur absumanturq́;, & ex eo denuo renascātur. Eundem à filio pulsum, quid aliud est, quàm tempora senescentia, ab his quæ pòst sunt nata, depelli? uinctum autem, quòd certa lege naturæ connexa sint tempora: uel quòd omnes fruges quibusdam uinculis, nodisq́; alternentur. Nam & falcē uolūt fabulæ in Siciliā decidisse: quòd sit terra ista uel maximè fertilis.

Vnde Saturn⁹, unde etiā Satyri dicantur.

Quis Deus Ianus: deq; uariis eius dei nominibus ac potestate. CAP. IX.

ET quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus: de Saturno autem quid mythici, uel physici existiment, iam relatum est: de Iano quoq; quid ab utrisq; iactetur, in medium proferemus. Mythici referunt, regnāte Iano, omniū domos religione ac sanctitate fuisse munitas: idcircoq́; ei diuinos honores esse decretos: & ob merita, introitus & exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoq;

De Iano.

quoq; primo Italicarum tradit, Ianum in Italia primum Dijs templa fecisse, & ritus instituisse sacroru: Ideo eum in sacrificijs præfationem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifrontem putant: quòd & præterita sciuerit, & futura prouiderit. Sed Physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atq; Apollinem & Dianam dicant: & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. Etenim sicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος uocatur. Eiusq; aras ante fores suas celebrant: ipsum exitus, & introitus demonstrantes potentem. Idem Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nũcupatur, quasi uijs præpositus urbanis. Illi enim uias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ uerò, ut Triuiæ, uiarum omnium ijdem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omnibus præesse Ianuis, nomẽ ostendit: quod est simile θυραῖῳ. Nam & cum claui, ac uirga figuratur: quasi omnium & portarum custos, & rector uiarũ. Pronuntiauit Nigidius, Apollinẽ Ianum esse, Dianamq; Ianam: apposita D, litera, quæ sæpe I, literæ causa decoris apponitur: ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidam Solem demonstrari uolunt: & ideo geminum, quasi utriusq; ianuæ cœlestis potentem: qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq; primũ, cum alicui Deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illũ Deum, cui immolatur, accessus: quasi preces supplicum per portas suas ad Deos ipse transmittat. Inde & simulachrũ eius plerunq; fingitur manu dextra trecẽtorũ, & sinistra sexaginta & quinq; numerũ tenens: ad demõstrandã anni dimẽsionem, quæ præcipua est solis potestas. Alij mundũ, id est, cœlum esse uoluerunt: Ianumq; ab eundo dictum, quòd mundus

Ianus quis fuerit Deus.

*semper eat, dum in orbem uoluitur: & ex se initiũ faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorum lib. 3. Cicero, inquit, non Ianum, sed Eanum nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices in sacris imaginẽ eius exprimentes, draconem finxerunt in orbem redactum, caudamq; suam deuorantem: ut appareat mundũ & ex seipso ali, & in se reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes spectat, ut demonstrat simulachrum eius *Phalaris aduectum. C. Bassus in eo libro, quem de Dijs composuit, Ianum bifrontẽ fingi ait: quasi superum, atq; inferum ianitorem: eundem quadriformẽ quasi uniuersa climata maiestate cõplexum. Saliorũ quoq; antiquißimis carminibus Deorum Deus canitur. Marcus etiam Messala Cn. Domitij in cõsulatu collega, idemq; per annos quinquaginta & quinq; Augur, de Iano ita infit: Qui cuncta fingit, eademq; regit, aquæ terræq; uim ac naturam grauem atq; pronam in profundum dilabentem, ignis atq; animæ leuem, immensum in sublime fugientem copulauit: circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoq; inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium, Ianum Quirinum, Ianum patultium, & Clausium. Cur geminum inuocemus, suprà iam diximus: Patrem, quasi Deorum Deum: Iunonium, quasi non solùm mensis Ianuarij, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes Calendæ, unde & Varro libro quinto Rerũ humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas: Consiuium, à conserendo, id est, à propagine generis humani, quæ Iano autore conseritur: Quirinũ, quasi bellorum potentem, ab hasta, quam Sabini curim uocant: Patultium, & Clausium, quia bello ualuæ eius patent,*

*Valerijs

Iani uaria cognomina.

pace

*pace clauduntur. Huius autem rei hæc causa narratur: Cùm bello Sabino, quod uirginum raptarũ gratia commissum est, Romani portam, quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebãt: postquàm est clausa, mox sponte patefacta est: cumq; iterũ ac tertiò idem contigisset, armati plurimi pro limine quia claudere nequibant, custodes steterunt. Cumq; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subitò fama pertulit, fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditũ tuebantur, territi profugerunt. Cumq; Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium, undis scatentibus erupisse: multasq́ue perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, ant deuoratas rapida *uoragine, deperijsse.* *uortigine *Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto Deo, fores reserarentur. Hæc de Iano.*

Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & quòd primum uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata. CAP. X.

SEd ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. Pœnas à nocente ijsdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartumdecimum Calendas Ianuarias. Sed postquàm C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari: Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq; à C. Cæsare incerto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia: si opinio uocãda est, quæ idoneis firmatur au-

toribus. Nonius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait: Olim expectata ueniunt septē Saturnalia. Mummius quoq;, qui post Nonium & Pomponiū, diu iacentē artem Atellaniam suscitauit: Nostri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optimè à frigore fecere summo, dies septem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui se (ut suprà diximus) Saturni nomine & religione defenderant, per triduū festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Vnde & Augustus, huius, inquit, rei opinionē secutus, in legibus iudiciarijs triduo ferias seruari iussit. Masurius & alij uno die, id est, decimoquarto Calēd. Ianuarij affuisse Saturnalia crediderunt. Quorū sententiā Fenestella confirmat, dicens, Aemiliā uirginē XV. Calendarum Ianuariarum esse damnatam: quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit: Sequebantur eum diem Saturnalia. Mox ait: Postero autem die qui fuit decimustertius Calendarum Ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam diceret iussam: ex quo ostendit XIII. Calend. profectum esse. Duodecimo uerò feriæ sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quòd angores ac animorum solicitudines propitiata depellat. Masurius adijcit, simulachrū eius Deæ ore obligato atq; signato in ara Volupiæ propterea collocatum: quòd qui suos dolores anxietatesq; dissimulāt, perueniāt patientiæ beneficio ad maximā uoluptatē. Iulius Modestus ideo sacrificari huic Deæ dicit, quòd populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso uoto, sit liberatus. Vndecimo autē Calendarum feriæ sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochi Aemilius Regillus Prætor in campo Martio curandam uouit. Decimo Calēd. feriæ sunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia: de quibus, quia fabulari

Nonius Atellanarū scriptor.

XII.

libet, hæ sunt opiniones: Ferunt enim regnante Anco, æditūum Herculis per ferias otiantē, Deū tesseris prouocasse, ipso utriusq; manū tuente: adiecta cōditione, ut uictus cœna, scortoq; mulctaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiā nobilißimū per id tempus scortū intra ædē inclusisse, cum cœna: eamq; postero die distulisse rumorem quòd post concubitū Dei accepisset munus, ne cōmodum primæ occasionis, cum se domū reciperet, offerēdæ aspernaretur. Euenisse itaq;, ut egressa mox templo, à Carutio capto eius pulchritudine compellaretur: cuius uoluntatem secuta, sumptaq; nuptijs, post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet, populum Romanum nuncupauit hæredē. Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis * sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, quo Dijs manibus eius per Flaminem sacrificaretur. Iouiq; feriæ cōsecratæ, quia existimauerūt antiqui animas à Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiā meretricio quæstu locupletatam, post excessum suum populo Romano agros Turacē, Semurium, *Lincerium, & Solinium reliquisse: & ideo sepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larentiā, romuli & Remi nutricem esse confirmat. Hanc regnante Romulo, Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri: quam pòst Romulo, quem educasset, reliquit: & ab eo parentalia, diemq; festum, pietatis causa statutum. Ex his ergo omnibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & non nisi decimoquarto Calend. Ianuariarum celebrata: quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia

Gellius lib. 6. cap. 7.

*Qui posterio ra leget, uidebit legendum, sepulta est.

*als: Litiriū

nalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fue rit aſcriptus. Hanc autem Deam Opem Saturni cõiugem crediderunt: & ideo hoc menſe Saturnalia, itemq; Opalia celebrari: quòd Saturnus, eiusq; uxor, tam frugum, quàm fructuũ repertores eſſe credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos Deos coli, quaſi uitæ cultioris autores, quos etiam nonnullos cœlum & terram eſſe perſuaſum eſt: Saturnúmq; à ſatu dictum, cu ius cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur: uel ab opere, per quòd fructus, frugesq; naſcuntur. Huic Deæ ſedentes uota concipiunt, terramq; de induſtria tangunt: demõſtrantes ipſam matrem terram eſſe mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropem dicit: eosq; Deos pro Ioue terraq; coluiſſe: inſtituiſſeq; ut patres familiarum & frugibus, & fructibus iam coactis paßim cum ſeruis ueſcerentur, cum quibus patien tiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore ſeruorum contemplatu laboris. Hinc eſt quod ex inſtituto peregrino, huic Deo ſacrum aperto capite facimus. Abunde iam probaſſe nos exiſtimo, Saturna lia uno tantum die, id eſt, XIIII. Calendarum ſolita celebrari. Sed poſt in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæſare huic menſi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A' decimoſexto igitur cœpta in XIIII. deſinunt, quo ſolo fie ri antè conſueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum, & lætitiam religionis extendit.

Non eſſe contemnendam ſortem ſeruorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes

fortes, & philosophos quoq; fuisse constet. Tum Sigillariorum origo quæ fuerit. CAP. XI.

TVnc Euangelus: Hoc quidem, inquit, iam ferre non possum, quòd Prætextatus noster in ingenij sui pompam, & ostentationem loquendi, uel paulo ante honori alicuius Dei aßignari uoluit, quòd serui cum dominis uescerentur. Quasi uerò curent diuina de seruis: aut sapiens quisquam domi suæ contumeliam tam fœdæ societatis admittat: uel nunc Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis *fictilibus præbent, tentat officio religionis adscribere. Et quia princeps religiosorū putatur, nōnulla & superstitionis admiscet. Quasi uerò nobis fas non sit, Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruissent, Prætextatus renidens: Superstitiosum me, inquit, Euangele, nec dignum cui credatur existimes uolo: nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio mōstrauerit. Et ut primùm de seruis loquamur: Ioco'ne, an seriò putas esse hominum genus, quod Dij immortales nec cura sua, nec prouidentia dignentur? an fortè seruos in hominū numero esse non pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Romam conditam CCCCLXXIIII. Atronius quidam Maximus, seruum suum uerberatum, patibuloq; constrictum, ante spectaculi commißionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut Senatui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dißimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatē solutus est. Sic demum ex consilio amicorū lectica delatus Senatui retulit: & uix

*sectilibus

Seruos dijs esse curæ.

consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex Senatus itaq; consulto, & Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus dies, isq; instauratitius dictus est: non à patibulo (ut quidã putant) Graeco nomine ἀπὸ τοῦ σαυροῦ: sed à redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta de seruo ad Deorũ summũ cura peruenerit? Tibi autẽ unde in seruos tantũ, & tam immane fastidiũ? quasi non ex ijsdẽ tibi & cõstent, & alantur elementis: eundemq; spiritũ ab eodẽ principio carpãt. Vis tu cogitare, eos, quos ius tuũ uocas, ijsdẽ seminibus ortos, eodem frui coelo, aequè uiuere, aequè mori? Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imo cõserui. Si cogitaueris, tantũdẽ in utrosq; licere fortunae: tã tu illũ uidere liberũ potes, q̃ ille te seruũ. Nescis qua aetate Hecuba seruire coepit, qua Croesus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomẽ seruitutis horremus? Seruus est quidẽ, sed necessitate: sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiae, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certe nulla seruitus turpior, quàm uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposito subiacentem, tanquam miserum, uilemq; calcamus: quod uerò nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominũ spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines aestimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionẽ casus aßignat. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac fraenos: sic stultißimus est, qui hominẽ aut ex ueste aut ex conditione, quae modo uestis nobis circundata est, aestimand

Seruos nõ esse contẽnendos à dominis, cũ ex ijsdẽ elemẽtis constent: & seruitus nõ hominum, sed fortunae sit uitium.

mandum putat. Non est, mi Euangele, quod amicum tantum in foro, & in curia quæras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cum seruo clementer, comiter quoq; : & in sermonē illum, & nōnunquā in necessarium adnutte cōsilium. Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum, patremfamiliâs: seruos, familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quàm timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deijcere, & quodammodo ad pileum seruos uocare: quos debere dixi magis colere, quàm timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parū non esse, quod Dijs satis est. Deinde qui colitur, etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur: Totidem nobis hostes esse, quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus: cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire deliciæ: ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremq; euocet. *Domini enim animos induimus tyrannorū: & non quantum decet, sed quantū libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera prætercam) sunt qui, dum se mensæ copijs & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compescitur, & ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. Tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat: quorum os non consuebatur: parati erāt pro domino porrigere ceruicem, & periculum immunens in ca

Ad pileum, id est, ad libertatē

Cur serui dominis interdū hostes.

*als; Domi

in caput ſuum uertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſeruili pectore uirtutes recẽſeamus? Primus tibi Vrbinus occurrat. Qui cum iuſſus occîdi in Reatino lateret: latebris proditis, unus ex ſeruis, anulo eius & ueste inſignitus, in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino iacuit: militibusq; ingredientibus ceruicẽ præbuit, & ictũm tanquam Vrbinus excepit. Vrbinus poſtea reſtitutus, monumentum ei fecit: titulo ſcriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aeſopus libertus Demoſthenis, cõſcius adulterij, quod cum Iulia patronus admiſerat, tortus diutiſſimè perſeuerauit non prodere patronum: donec alijs coarguentibus conſcijs, Demoſthenes ipſe fateretur. Et ne exiſtimes ab uno facilè celari poſſe ſecretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio pòtius libertatis acceptæ, quàm ingenio debuiſſe: accipe ſerui in dominum benignitatem cùm ipſe à domino puniretur. Antiũ enim Reſtionẽ proſcriptum, ſolumq; nocte fugientem, diripiẽtibus bona eius alijs, ſeruus compeditus inſcripta fronte: cum poſt damnationem domini aliena eſſet ſolutus cuſtodia, fugientẽ perſecutus eſt: hortatusq; ne ſe timeret, ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputandã eſſe, non domino: abditumq; miniſterio ſuo aluit. Cùm deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet: ſenem, quem caſus obtulit, iugulauit: & in cõſtructam pyram coniecit. Quâ accenſa, occurrit eis qui Reſtionem quærebãt, dicens damnatũ ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe uexatum, quàm ipſe uexarat. Et fide habita, Reſtio liberatus eſt. Cepionem quoq;, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquàm detecto ſcelere damnatus eſt, ſeruus ad

Seruorũ in dominos fidelitas

*uus ad Tyberim in cista detulit: peruectumq; Hostiam in agrũ Laurentem, ad uillam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulsum dominũ Neapoli dißimulãter occuluit: exceptusq; à Centurione, nec pretio, nec minis, ut dominũ proderet, potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbè cogente Patauinos, ut pecuniam & arma conferrent: dominisq; ob hoc latentibus, præmio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent: constat seruorum nullum uictum præmio dominum prodidisse. Audi in seruis, non fidem tantum, sed & fœcundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsidio Grumentum, serui relicta domina ad hostes transfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt: & extraxerunt dominam, uultu pœnã minante, ac uoce obuijs asserẽte, quòd tandem sibi data esset copia crudelem dominã puniẽdi: raptamq; quasi ad supplicium, obsequijs plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem, exitum mortis ludibrio præferentem *Cluentium Pelignum Italicensem, comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occìdit: ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus seruus: uel (ut quidam tradunt) Philocrates: dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes, qua potuit ratione, tutatus est: super occisum deinde animã scißis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquàm cum Annibale conflixerat, saucium in equum seruus imposuit: & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuentibus: quid quòd in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animositas? Nam Seleuci regis seruus, cum seruiret amico*

C. Vectium

eius

cius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionẽ domini confodit. Quid quòd duas uirtutes, quæ inter nobiles quoque unicè claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio: imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatẽ? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorũ tyrannus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo cõmendasse contentus est. Is tutelam sanctè gessit: imperiũq; tam clemẽter obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona, & imperiũ tradidit: ipse paruo uiatico sumpto profectus est, & Olympiæ cum summa tranquillitate cõsenuit. Quid etiã in cõmune seruilis fortuna profuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cũ deessent qui scriberẽtur, serui pro dominis pugnaturos se polliciti, in ciuitatem recepti sunt: & Volones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoq; uictis Romanis, octo millia seruorũ empta militauerũt: cumq; minoris captiui redimi possent, maluit se Respub. seruis in tanta tempestate cõmittere. Sed & post calamitatẽ apud Thrasumenũ notæ cladis acceptam, libertini quoq; in sacramentum uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarẽ cũ milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Cæsar Augustus in Germania, & Illyrico cohortes libertinorũ cõplures legit: quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse Repub. Borysthenitæ, oppugnante Zopyrione, seruis liberatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cùm mille & quingenti soli

Seruorũ opera fortitudoq; in bellis.

Lacc

Lacedæmonij qui arma ferre possent, superfuissent: ex seruis manumißis bellatorum nouem millia conscripsit. Athenienses quoq; cõsumptis publicis opibus, seruis libertatẽ dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarũ factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipub. in ulla nobilitate reperias Nonis Iulijs diem festum esse ancillarũ, tam uulgò notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificãt sub arbore caprifico: in memoriã Benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbẽ captam, cum sedatus esset Gallicus motus: res uerò publica esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumiũ LiuiũF idenatium Dictatorem. Qui mandatis ad Senatum mißis, postulauit: ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi, & uirgines dederentur. Cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi: ancilla nomine Tutela, seu Philotis, pollicita est, se cũ cæteris ancillis sub nomine dominarũ ad hostes ituram. Habituq; matrumfamiliâs, & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. Quæ cùm à Liuio in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocaue runt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signũ Romanis dederũt. qui cùm repẽtina incursione superassent: memor beneficij Senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit: & ornatum quo tunc erãt usæ, gestare conceßit: diemq; ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signum uictoriæ

Ancillarum facinus insigne.

ctoriæ ceperunt: sacrificiumq́; statuit annua solennitate celebrandũ: cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis, adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptũ uel impar seruile ingeniũ fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socratiq́; & Platoni perfamiliaris: adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinũ de immortalitate animæ dicaret: seruus fuit, forma atque ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus, hortante Socrate, emisse dicitur, habuisseq́; in philosophiæ disciplinis: atq; is postea philosophus illustris emersit, sermonesq́; eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoq; non pauci serui fuerunt, qui pòst philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in Satyris æmulatus est: quas alij Cynicas, ipse appellauit Menippeas.

Serui philosophi. Ex Gel. lib. 2. cap. 18.

Sed & Philostrati Peripatetici seruus, Polus: & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenũ ierat: quem cum emere uellet Xeniades Corinthius, & quid artificij nouisset percontatus esset: Noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tũc Xeniades responsum eius miratus, emisit manu: filiosq́; suos ei tradens, Accipe (inquit) liberos meos, quibus imperes. De Epicteto autẽ philosopho nobili, quòd is quoq; seruus fuit recẽtior est memoria, quàm ut poßit inter obliterata nesciri. Cuius etiã de se scripti duo uersus ferũtur ex quibus illud latenter intelligas, non omnino Dijs exosos esse, qui in hac uita cũ ærumnarũ uarietate luctãtur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorũ potuit peruenire curiositas.

Apud Gel. lib. 2. cap. 18. Mus legitur.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σῶμα πηρός,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes

*Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen: & cum Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiam extitisse cōstiterit. Nūc de Sigillaribus, ne ridēda me potius existimes, quàm sancta dixisse, paucis recensendū est. Epicadus refert, Herculē occiso Geryone, cū uictor per Italiam armenta duxisset, ponte, qui nūc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominū simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quam paulò antè memini retulisse: Pelasgos postquàm felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed *fictilia: & φωτὸς æstimationem, non solùm hominem, sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere: & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mißitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur: quæ homines pro se, atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, nō festos omnes. Nam medio, id est, decimotertio Calendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium, dierumq́;, & ordinationē à Cæsare digestam plenius retulerunt.*

Sigillariorum origo quę fuerit.

*fictitia

Quomodo annum ordinauerit Romulus. CAP. XII.

CVmq́; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, * Perge mi Prætextate eloquio

*Pergin'

tam dulci de anno quoq; edisserare, antequàm experiaris molestiam consulentis: si quis forte de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit. Ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis disserendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni incertitudo: *Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit: aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant: Acarnanes sex: Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate, Romanos quoq; olim auctore Romulo, annum suum decem habuisse mẽsibus ordinatum. Quia annus à Martio incipiebat, & cõficiebatur diebus* CCCIIII. *Vt sex quidem menses, id est, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December tricenûm essent dierũ: quatuor uerò, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur, qui hodieq; septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum. Verũ habentibus quintanas, ad decimumoctauum remeabat initiũ Calendarum.* Primus mensis, Martius. *Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primũ anni mensem genitori suo Marti dicauit: quem mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maximè probatur, quòd ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accendebant: ut incipiẽte anno, cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoq; ingrediente mense, tam in regia, curijsq;, atq; Flaminũ domibus, laureæ ueteres nouis lau*

reis

reis mutabantur. Eodem quoq; mense & publicè, & priuatim ad Annam perennam sacrificatum itur: ut annare, perennareq́; commodè liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Et serui cœnas apponebāt matronæ: ut domini, Saturnalibus: illæ, ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundum mensem nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aspiratione: qua Aphrilem, à spuma, quā Græci uocant ἀφρὸν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Aeneæ matre Venere nominaret: & hi potissimum anni principia seruarēt, à quibus esset Romani nominis origo: cùm hodie quoque in sacris Martem, patrem, Venerem, genitricem uocemus. Alij putant Romulū uel altiore prudētia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cùm præcedens Marti esset dicatus, deo plerunq; hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conscius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα: secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius, quasi benefica leniret. Nam & in duodecim *zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur: cùm primum signū Aries Marti aßignatus sit, sequēs mox Venerem, id est, Taurus, accepit. Et rursus è regione Scorpius ita diuisus est, ut Deo esset utriq; cōmunis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidē aculeo uelut potentißimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est: priorē uerò partē, cui ζυγὸς apud Græcos nomen est, nos libram uocamus, Venus accepit: quæ uelut iugo cōcordi iungit matrimonia, amicitiasq́; cōponit. Sed

Secūdus, Aprilis.

Ἰλιάδ. ε.

*Cincius *Cingius in eo libro, quem de Fastis reliquit, ait imperitè quosdam opinari Aprilẽ mensem antiquos à Venere dixisse, cùm nullus dies festus, nullumq́; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutum sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæte-
Cincio rorum cœlestium, laus celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidẽ apud Romanos, uel Latinum uel Græcum fuisse: & ideo non potuisse mẽsem à Venere nominari. Sed cùm ferè ante æquinoctiũ uernum triste sit cœlum, & nubibus obductum: sed & mare nauigantibus clausum: terræ etiã ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cõtegantur, eaq́; omnia uerno, id est, hoc mense, aperiantur: arbores quoq; nec minus cætera quæ continet terra, aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilẽ dici meritò credendum, quasi Aperilẽ: sicut apud Atheniẽses ἀνθεστηριών idẽ mensis uocatur, ab eo, quòd hoc tẽpore cũcta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent. Cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundũ est. Ma-
Tertius, Maius. ium Romulus tertiũ posuit, de cuius nomine inter autores lata dissensio est. Nã Fuluius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis Musarũ posuit, Romulum dicit, postquã
iuniores populũ in maiores, minoresq́; diuisit, ut altera pars consilio, altera armis Rempub. tueretur: in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hũc mẽsem ad nostros fastos à Tusculanis trãsisse commemorent: apud quos nunc quoque uocatur Deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet, ac maiesta-
Cincius te dictus. Cingius mẽsem nominatũ putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumẽtoq́; utitur, quod Flamen

Vulc

Vulcanalis Calendis Maijs huic Deæ rem diuinam facit. Sed Piso uxorē Vulcani Maiestam, non Maiam dicit uocari. Cōtendunt alij Maiam Mercurij matrē mensi nomē dedisse: hinc maximè probātes, quòd hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter, Mercurioq́; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hāc Maiam, cui mense Maio res diuina celebratur, terrā esse: hoc adeptam nomē, à magnitudine: sicut & Mater magna in sacris uocatur: assertionemq́; extimationis suæ etiam hinc colligunt, quòd sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. Et Mercuriū ideo illi in sacris adiungi dicunt: quia uox nascenti homini terræ contactu datur. Scimus autē Mercurium uocis, & sermonis potentē. Autor est Cornelius Labeo, huic Maiæ, id est, terræ, ædem Calendis Maijs dedicatā, sub nomine Bonæ deæ: & eandem esse Bonā deam & terrā, ex ipso ritu occultiore sacrorū doceri posse confirmat. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamq́;, Opemq́;, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Bonam, quòd omniū nobis adductum bonorum causa est: Faunā, quòd omni usui animātiū fauet: Opē, quòd ipsius auxilio uita constet: Fatuam à fando, quòd (ut suprà diximus) infantes partu editi, nō prius uocē edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc Deam potentiam habere Iunonis: ideoq́; regale sceptrū in sinistra manu ei additum. Eandem alij Proserpinā credunt, porcaq́; ei rem diuinam fieri: quia segetē quam Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij χθονίαν ἑκάτην. Bœoti Semelā credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt: obstitisseq́; uoluntati patris in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur: cùm desiderio patris, nec uino ab eodem pressa, cessisset: transfigurasse se tamen in serpentem

pater creditur, & coiſſe cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicij, quòd uirgam myrteam in templo habe ri nefas ſit: quòd ſuper caput eius extendatur uitis, qua maximè eam pater decipere tentauit: quòd uinum in tem plū eius nō ſuo nomine ſoleat inferri, ſed uas in quo uinū inditum ſit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupe tur: ſerpentesq; in templo eius nec terrentes, nec timētes indifferenter appareant. Quidam Medeam putant, quòd in æde eius omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſti tes dant plerunque medicinas: & quòd templum eius ui rum introire non liceat, propter iniuriā, quam ab ingra to uiro Iaſone perpeſſa eſt. Hæc apud Græcos θεὸς γυναι κεία dicitur, quam Varro filiā Fauni tradidit: adeò pudi cam, ut extra γυναικωνίτην nūquam ſit egreſſa, nec nomē eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uide rit, uel à uiro uiſa ſit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia ſacro Herculis nō licet intereſſe: quia Herculi, cùm boues Geryonis per Ita liæ agros duceret, ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe nō poſſe præſtare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies: nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet. Propter quod Hercules facturus ſacrum, deteſtatus eſt præſentiam fœmi narum: & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus iuſsit, ne mulierem intereſſe permitteret. Ecce occaſio nominis, quo Maiam eſſe eandē, & Terram, & Bonam deam di ximus: coëgit nos de Bona dea quæcunq; cōperimus pro tuliſſe. Iunius Maium ſequitur, aut ex parte populi (ut ſuprà diximus) nominatus: aut (ut Cingius arbitratur) quòd Iunonius apud Latinos antè uocitatus, diuq; apud Aricinos, Prænestinosq; hac appellatione in faſtos rela tus ſit: adeò, ut (ſicut Niſus in cōmentarijs Faſtorū dicit) apud

γυναικωνίτης, gynæceum uel mulierum cōclaue dicitur.

Quartus, Iunius.

apud maiores quoq; nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed pòst detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nam & ædes Iunoni Monetæ Calend. Iunijs dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatũ: quòd hoc mẽse, id est, Calend. Iunijs, pulso Tarquinio, sacrum Carneæ deæ in Cælio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea denique petitur, ut iecinora & corda, quæq; sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status extitit, hanc deam, quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur: quòd uires maximè his rebus corporis roborentur. Nam & Calend. Iuniæ fabariæ uulgò uocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen: cùm non uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorem Iulij Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quòd hoc mense ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

Quintus, Iulius: qui antè dictꝰ fuit Quintilis.

Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci: Cùm imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbẽ intulerit: & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæq; sint eius auspicia, ac fidẽ: & Aegyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit: finisq; hoc mense

Sextus Augustus, qui antea Sextilis.

bellis ciuilibus impositus sit: atq; ob has causas hic mensis huic imperio felicißimus sit, ac fuerit, placere senatui, ut mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

Septimus, September. Octauus, October: cui Nouember, December succedunt.

Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione.

Octobrem uerò suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulum ex omni ære, uel saxo placuit eradi: menses quoq; usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta uitantium, mensibus à Septembri usq; ad Decembrem prisca nomina reseruauit.

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut suprà iam diximus) annum decem mensium, dierum uerò quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensésq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos: sex uerò tricenos haberent dies. Sed cùm is numerus neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus coueniret: nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contrà calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur aßumi, quantū ad id anni tempus adduceret: quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam: & quæ causa fuerit intercalandi: quoq; tempore primum intercalatū sit.

CAP. XIII.

Anni diuisio per Numam.

SEd secutus Numa, quantum sub cœlo rudi, & seculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obseruatione forsan instructus est, quinquagita dies addidit: ut in trecētos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus cōfici

fici credidit, annus extenderetur: atq; his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mẽsibus, qui triginta habebãt dies, id est, de singulis singulos: factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit: tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo Deo, qui lustrationũ potẽs creditur. Lustrari autẽ eo mẽse ciuitatẽ necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerentur.

Numæ ordinationem finitimi mox secuti: totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annũ suum cõputare cœperunt. Sed hoc solo discrepabãt, quòd menses undetricenum, tricenumq;, in numero alternauerunt. Paulò pòst Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unũ adiecit diem, quẽ Ianuario dedit, ut tam in anno quàm in mensibus singulis, præter unum Februarium, impar numerus seruaretur. Nam quia duodecim mẽses si singuli aut pari, aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus, uniuersam putationem imparẽ fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus: & quintanas Nonas habebant. Ac post Idus in omnibus septemdecim ad Calendas computabantur. Martius uerò, Maius, Quintilis & October, dies tricenos singulos possidebant: Nonæ in his septimanæ erãt. Similiterq; post Idus, decem & septem dies in singulis, usq; ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti & octo retinuit dies: quasi Inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

p 5 Cum

Intercalationis causa.

Cum ergo Romani ex hác distributione Pompilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarēt: necessariò & intercalarē mensem instituerūt, more Græcorum. Nam & Græci cùm animaduerterent, temerè se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum: quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinq; diebus, & quadrante zodiacum cōficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantem: intercalares statuta ratione cōmenti sunt. Ita ut octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenûm dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atq; difficile, omnibus annis undecim dies, & quadrantem intercalare. Itaq; maluerunt hunc numerū octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascūtur, si quadrās cum diebus undecim octies componatur, inserere, in tres menses (ut diximus) distribuēdos. Hos dies ὑπερβαίνοντας, *menses uerò* ἐμβολίσμους *appellabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit: sed frustra. quippe fugit eos, diem unum, sicut suprà admonuimus, additū à se ad Græcum numerū, in honorē imparis numeri. Ea re per octennium conuenire numerus, atq; ordo nō poterat. Sed nondum hoc errore comperto, per octo annos, nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies: alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoque anno, intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerū apud Romanos super Græcū abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito, hæc species emēdationis inducta est. Tertio quoq; octennio ita intercalandos dispensabant dies: ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent:*

compen

compensatis uiginti quatuor diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mẽsis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebãt. Nam & illi ultimo anni sui mẽsi, superfluos interserebant dies: ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniẽsium scripsit. Verum una re à Græcis differebant: nam illi confecto ultimo mense: Romani non confecto Februario, sed post uigesimumtertium diem intercalabãt, Terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij mẽsis dies, qui erant quinq;, post intercalationem subiungebãt: credo uetere religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur.

Sed cum sæpe eueniret, ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in Nonas caderẽt: utrunq; autem perniciosum Reipublicæ putabatur: remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis Calẽdis, uel nonis omnibus cauebantur. Nam quoties incipiẽte anno, dies cœpit, qui adiectus est nũdinis: omnis ille annus infaustus casibus luctuosus fuit: maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. De nundinarũ die.

Nonis autem conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur: quoniam populus Romanus, exactis etiam regibus, diem hunc Nonarum maxime celebrabat, quem natalem Ser. Tullij existimabant. Quia cùm incertum esset, quo mense Ser. Tullius natus esset: Nonis tamen natũ esse constaret: omnes Nonas celebri ^notitia frequentabant. Veritos ergo qui diebus præerant, ne quid nundinis collecta uniuersitas ob regis desideriũ nouaret: cauisse, ut Nonæ à nundinis segregarentur. Vnde dies ille, quo ** lætitia*

abund

abundare annũ diximus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis præerant: ut, cùm uellent, intercalarent: dũmodo eũ in medio Terminaliorum, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatẽ auerterent nundinarum. Atq; hoc est, quod quidam ueterum retulerunt: non solùm mensem apud Romanos, uerumetiam diem intercalarem fuisse.

Quo tempore primùm intercalatum sit.

Quando autem primùm intercalatum sit, uariè refertur: & Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo aßignat. Antiâs libr. 2. Numam Pompilium sacrorum causa id inuenisse contendit. Iunius Ser. Tullium regem, primum intercalasse cõmemorat: à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magistratuũ, Decemuiros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Caßius eosdem scribit autores. Flauius id egisse Martium Consulem dicit, ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro: scribẽdo, antiquißimam legem fuisse incisam in columna ærea, à L. Pinatio & Furio Consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

Quem in modum primum Iulius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint. CAP. XIIII.

VErùm fuit tempus, cùm propter superstitionẽ intercalatio omnis omissa est: nõnunquam uero per gratiam sacerdotum, qui cùm publicanis proferri, uel immінui consulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat, & sub specie obseruationis, emergebat maior confusionis occasio.

Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum, uagam adhuc & incertam, in ordinem statutæ definit

finitionis coëgit: adnitente sibi M. Flauio scriba: qui scriptos dies singulos ita ad Dictatorem retulit: ut & ordo eorũ inueniri facilimè posset, & inuẽto certus status perseueraret. Ergo C. Cæsar exordiũ nouæ ordinationis initurus: dies omnes, qui confusionem adhuc poterant facere, cõsumpsit: eaq; re factũ est, ut annus cõfusionis ultimus, in CCCCXLIII. *dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus* CCCLXV. *& quadrante cursum conficit, annum dirigere cõtendit. Nam sicut Lunaris annus mẽsis est, quia Luna paulò minus quàm mensem in zodiaci circuitione consumit: ita Solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est. Vnde annus uertens uocatur: & habetur magnus, cũ Lunæ annus breuis putetur. Horum Vergilius utrunq; complexus est:* Aegyptij soli diuinarũ rerũ conscij.

Interea magnum Sol circumuoluitur annum. Aeneid. 3.

Hinc Atteius Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia ueteres an, pro circum ponere solebãt, ut Cato in Originibus oratorũ: An terminum, id est, circum terminum: & ambire, pro circumire. Iulius ergo Cæsar decẽ dies obseruationi ueteri superadiecit: ut annũ CCC. & LXV. *dies, quibus Sol lustrat zodiacum, efficerẽt. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoq; anno Sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur: id est, ante quinq; ultimos Februarij mensis dies: idq; bisextum censuit nominandum. Dies autem* X. *quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: In Ianuarium, & Sextilem, & Decembrem binos dies inseruit: In Aprilem autẽ, Iunium, Septembrem,* An, pro circum apud ueteres.

Nouemb

Nouembrem, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne Deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinũ statum, quòd satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumq́;. Ideo & septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamẽ habent Nonas, & ab Idibus illis sequẽtes Calẽdas, in undeuicesimũ reuertuntur. Quia Cæsar quos addidit dies, neq; ante Nonas, neq; ante Idus inserere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionẽ, quæ statuto erat die, nouella cõperendinatione corrumperet. Sed nec post Idus mox uoluit inserere: ne feriarũ quarumq; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiusq; mẽsis ferijs, locũ diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum, & tertium Calend. Februarias dedit: Aprili, tertium Calend. Maias: Iunio, tertiũ Calẽd. Iulias: Augusto quartum & tertium Calend. Septembris: Septembri, tertiũ Calend. Octobris: Nouẽbri, tertium Calend. Decembris: Decembri uerò, quartum & tertiũ Calend. Ianuarias. Ita factum est, ut cùm omnes hi mẽses, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimũ reuertentes, posteà ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uerò unũ, ad octauumdecimũ haberẽt reditum Calẽdarum. Feriarũ tamẽ cuiusq; mẽsis ordo seruatus est. Nam si cui ferè tertius ab Idibus dies festus aut feriatus fuit: & cũ ad sextumdecimũ dicebatur, etiã post augmentum dierũ, eadẽ religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremẽto nõ iam ad decimũsextum

Calend

Calẽdas, sed ad septimumdecimũ si unus, ad decimũoctauum, si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies circa finẽ cuiusq; mẽsis inseruit, ubi finẽ omnium, quæ in mense erant, reperit feriarum: adiectosq; omneis à se dies fastos notauit: ut maiorem daret actionibus libertatem: & non solùm nullũ nefastũ, sed nec comitialẽ quenq̃ de adiectis diebus instituit: ne ambitionẽ magistratuũ augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar, habitis ad Lunam dimensionibus, cõstitutum, edicto palàm posito publicauit.

Et hucusq; error stare potuisset: ni Sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cùm oporteret diem, qui ex quadrantibus consit, quarto quoq; anno cõfecto, antequàm quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cùm debuerint intercalari nouẽ. Sed hunc quoq; errorem serò deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex uitio Sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim, nullo die intercalato, deuorarentur. Post hoc unum diem secundum ordinationẽ Cæsaris, quinto quoq; incipiente anno, intercalari iussit: & omnẽ hunc ordinem æreæ tabulæ, ad æternam custodiam, incisione mandauit.

Anni correctio per Augustum facta.

De Calendis, Idibus, ac Nonis. CAP. XV.

TVnc Horus: Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequàm quintus annus incipiat, inserendus, cum Aegypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenûm dierum omnes habent: eò quòd explicitis duodecim mẽsibus, id est, CCCLX. diebus exactis, tunc inter Augustũ

Proponit Horus ea de quibus deinceps disputabitur.

atq; Septembrem reliquos quinq; dies anno suo reddunt: adnectentes quarto quoq; anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus cōsit. At hic, nō à primo in ultimū mensis diem ad incremētum continuum numerus accedit: sed post Calendas dirigitur in Nonas, inde ad quasdam Idus deflecti audio: pòst rursus, ni fallor, imò ut nunc quoq; retulisti, in sequētes Calendas. Quæ omnia quid sibi uelint, scire equidem uellem. Nam illud nec consequi posse me spero, ut uocabula comprehendā, quæ singulis apud uos diebus adduntur: dum alios fastos, uarijsq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoque uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendū est ignorare, peregrino: à te uerò, Prætextate, discere nec ciuem puderet. Tūc Prætextatus: Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, erubescendum puto quærere, quod quæsitu dignū omnes ueteres putauerunt. Nam de Calendis, Nonis, & Idibus, deq; feriarum uarijs obseruationibus, innumeros autores cura quæstionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cùm ingenio acri quidē, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusq; mensis ex illo sumebat die, quo nouā lunam contigisset uideri. Quia uerò non continuò euenit, ut eodem die semper appareat, sed modo tardius, modo celerius ex certis causis uideri solet: cōtigit, ut dum tardius apparuit, præcedēti mensi plures dies: aut cū celerius, pauciores darētur: & singulis quibusq; mēsibus perpetuam numeri legē primus casus addixit. Sic factum est, ut alij triginta & unum, alij undetriginta sortirentur dies. Omnibus tamen mensibus ex die Nonarum, Idus nono die

Initium mensis cuiusq;, et quot singulorum fuerint dies ex ordinatione Romuli.

no die repræsentari placuit: & inter Idus ac sequentes Calendas constitutum est, sexdecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberior, duos illos quibus augebatur dies, inter Calendas suas & Nonas habebat. Hinc alijs quintus à Calendis dies, alijs septimus Nonas facit. Cæsar tamen (ut suprà diximus) stata sacra custodiens: nec in illis mensibus, quibus binos adiecit dies, ordinē uoluit mutare Nonarum: quia peractis totius mensis ferijs, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiā proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur: ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: uisamq; regi sacrificulo nuntiaret. Itaq; sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calata, id est, uocata in Capitolium plebe, iuxta curiam *Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem καλῶ Græcum est, id est, uoco: & hūc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, *Calabræ nomen datum est: & Claßi, quòd omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor Pontifex numerum dierum, qui ad Nonas superessent, calando prodebat, quòd post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, cōfluere in urbem, accepturos causas feriarum à Rege sacrorum: scituros q; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas: quasi nouæ initium obseruationis: uel quòd ab eo die semper ad Idus nouem dies putentur. Sicut apud Tuscos Nonæ plures habebantur: quòd hi nono quoq; die Re-

*calatam

Calendæ unde dictæ.

*calatæ

Nonæ.

Idus unde uocatæ. *gem suum salutabant, & de proprijs negotijs cōsulebant.*

*Iduum porrò nomen à Tuscis apud quos is dies *Itis uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt: & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν uocant: ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorē diei & noctis continuat, illustrante luna: quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. Diem uerò, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt. Vnde & omnes Idus *Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant Idus, quòd ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literā u, detractam: sicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt, nos u, litera addita, uidere dicimus. Nonnulli placet, Idus dictas uocabulo Græco ἀπὸ τοῦ εἴδους: quòd eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt qui existiment, Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus Idibus ouis immolatur à Flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur: ut Idus uocemus diem, qui diuidit mensem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua, id est, ualde diuisa: aut uidua, id est, à uiro diuisa.*

*Idis

*Ioui ferias

Calendæ Iunoni sacræ.

Vt autem Idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis, & Pontificalis confirmat autoritas. Quod etiam Laurentes patrijs religionibus seruāt, qui & cognomen Deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarem Iunonē uocantes. Sed & omnibus Calendis à mēse Martio ad Decembrem huic Deæ Calendarū die supplicant. Romæ quoq; Calend. omnibus præter quod Ponti-

fex

fex minor, in curia* Calabra rem diuinam Iunoni facit: etiam regina sacrorũ, id est, Regis uxor, porcam uel agnã in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunoniũ cognominatum diximus, quòd illi Deo omnis ingressus, huic Deæ cuncti Calendarũ dies uidentur ascripti. Cũ enim initium mensiũ maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calendas addixerũt: lunam ac Iunonẽ eandẽ putantes: uel quia luna per aërem meat, unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncupauerunt, quasi ἀεροτόμιν, quòd aëra secat: Iuno autem aëris arbitra est, meritò initia mensium, id est, Calendas huic Deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quòd nuptijs copulandis Calendas, Nonas, & Idus religiosas, id est, deuitandas censuerunt. Hi enim dies præter Nonas feriati sunt. Ferijs autem uim cuiquam fieri, piaculare est. Ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum iuris Pontificij peritißimum, dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset: ideo magis uiduis, quàm uirginibus, idoneas esse ferias ad nubendum. Subijciet aliquis: Cur ergo Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarũ? Huius quoq; rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundiæ datur: postridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipisci, & rem facere diuinam: omnes autem postriduani dies, seu post Calendas, seu post Nonas, Idus'ue ex æquo atri sunt: ideo & Nonas inhabiles nuptijs esse dixerunt, ne nupta, aut postera die libertatem auspicaretur uxoriam, aut atro immolaret: quo nefas est sacra celebrari.

*calata

Dies religiosi copulandis nuptijs.

Quæ discrimina diuersitatesq; fuerint dierum apud Romanos.

CAPVT XVI.

Dierum discrimina.

SEd quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit, de hoc quoq;, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quenq; distribuit: diesq; omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Dies festi. *Festi Dijs dicati sunt. Profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam, publicamq; concessi. Intercisi Deorum hominumq; communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, in se, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est, ius dicere. Nam cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta, fari licet: rursus, cum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum & profestorum dierum latius dissferendum est. Sacra celebritas est, uel cùm sacrificia Dijs offeruntur: uel cùm dies diuinis epulationibus celebratur: uel cùm ludi in honorem aguntur Deorum: uel cùm feriæ obseruantur. Feriarum autem publicarũ genera sunt quatuor. Aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus: & in fastis, statis obseruationibus annotatæ: in quibus præcipue seruantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, uel sacerdotibus concipiuntur, in dies uel certos, uel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Imperatiuæ sunt, quas Consules uel Prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum, id est, rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs uel mercibus prouisuri.* * Claudianæ *Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut* * Claudiæ familiæ, uel Aemiliæ: seu Iuliæ, siue Corneliæ: & si quas ferias*

rias proprias quæq; familia, ex usu domesticæ celebritatis, obseruat. Sunt singulorum: ut natalium, fulgurumq; susceptiones: item funerum, atq; expiationum. Apud ueteres *quoq; qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam: ferias obseruabat.* Item *Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset Deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias: si indictis, conceptisq; opus aliquod fieret. Præterea Regem sacrorum Flaminesq; non licebat uidere ferijs opus fieri.* Et *ideo per præconem denuntiabant, ne quid tale ageretur: & præcepti negligẽs mulctabatur. Præter mulctam uero affirmabant, eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere: prudentem expiare non posse, Scæuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat, eum pollui, qui opus uel ad Deos pertinens, sacrorum'ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actitasset. Scæuola deniq; consultus, quid ferijs agi liceret: respondit, quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumq; paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo, ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarũ peritus, sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedij causa fieret:*

Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. Georg. 1.

Adijciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri, concessum.

Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiã nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt, loquamur: Profesti dies.

mur: id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statis, prælia ribus. Fasti sunt, quibus licet fari Prætori tria uerba solen nia: do, dico, addico. His contrarij sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidẽ, lege agi potest: cum populo, non potest: comitialibus, utrunq; potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curculione: Status, condictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc more uetere significat peregrinum. Præliares ab iustis non segregauerim: siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, uexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, uel hostem lacessere. Nam cum Latia, hoc est, Latinarum solenne concipitur: item diebus Saturnaliorum: sed & cum Mundus patet: nefas est prælium sumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente Mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusq; occlusa Plutonis fauce, eundum ad prælium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit: Mundus cum patet, Deorum tristium, atq; Inferûm quasi Ianua patet. Propterea non modo prælium committi, uerumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem liberûm quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant ueteres ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiam ferijs: sicut Varro in Augurum libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs nõ oportet: si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnandum diem Romanis

nis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. At cùm exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim ob seruationi locus, cùm eligendi facultas non superfit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauēdos putarunt: quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdem tamen nonnulli cōmunes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius Annalium libro decimoquinto, & Caßius Hemina historiarū libro secundo referunt: Anno ab urbe condita C C C L X I I I. à Tribunis militum Virgilio Manlio, Cælio Posthumio, collegisq; eorum, in senatu tractatum, quid esset, propter quod toties inter paucos annos male esset afflicta respublica. Et ex præcepto patrū L. Aquinium Aruspicem in Senatum uenire iussum, religionum requirendarum gratia, dixisse, Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintilis: item apud Cremeram, multisq; alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male ceßisse cōflictum. Tūc patres iußisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur. Pōtificesq; statuisse, postridie omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos: ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Iouemq; præfari necesse est, quos nominari atro die nō oportet. Ante diem quoq; quartum Calendas uel Nonas, uel Idus, tanquam inominalem diem pleriq; uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus: nisi quòd Q. Clau-

Eadem ferè Gellius lib. 5. cap. 17.

Gellius eodem loco.

dius Annalium quinto, cladem illam uastißimam pugnæ Cannensis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextilis. Ad rem sanè militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit: sed ad solas hoc actiones respicere priuatas. Nundinæ an feriæ sint. *Quòd autem nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de ferijs scribens, Nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quòd Iulius Modestus affirmat, Messala Augure consulente Pontifices, an nundinarum Romanarum, Nonarumq; dies ferijs tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias nō uideri: & quod Trebatius in libro primo Religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; adijcere. Sed contrà Iulius Cæsar decimosexto Auspiciorum libro, negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo Fastorum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uerò huius uarietatis apud* Granium* *Caium *Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. Ait enim, nundinas Iouis ferias esse: siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare: sed lege Hortensia effectū, ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites componerent. Nefasto enim die Prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur, patrocinio uetustatis: qui contrà sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem sequuta est, uera depromunt.*

Nundinarum origo. *Harum originem quidam Romulo aßignant, quem cōmunicato regno cum T. Tatio, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse commemorant: sicut Tuditanus affirmat. Sed Caßius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent,*

urbanas

urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminius ait diem nundinarum, exactis iam regibus, cœpisse celebrari: quia plerique de plebe, repetita Ser. Tullij memoria, parētarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas: ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatum, legesq; accipiendas Romam uenirent: & ut scita atq; consulta frequentiore populo referrētur, quæ trinūdino die proposita, à singulis atque uniuersis facilè noscebantur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinūdino die promulgarentur. Ea re etiam cādidatis usus fuit, in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coràm possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & pòst abolita: postquàm in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum Dea, à nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est fœminis.*

* *internundino, ant.*

Nundina Romanorum Dea.

Plene (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus quoque noster, quod de dierum uocabulis, & obseruatione consuluit.

Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Niligena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoq; Tyberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustathius: Non solùm Horus noster grauis uir, & ornatus, sed nec quisquam alius (ut existimo) tam futilis posset esse iudicij, qui Romani anni sic ad unguē, ut aiūt, emendatum ordinem non probaret: cui maiorem gratiam & tenax memoria, & luculenta oratio referentis adiecit.

Nec mirum, si hæc digeries morsum reprehensionis euasit, cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis autoritas. Nam Iulius Cæsar, ut siderũ motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs disciplinis hausit: ita hoc quoq; ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latij uerò ueteres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus sequuti sunt: ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. Ita enim nos decimum diem, deinde nonũ, & postea octauũ dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος μηνὸς soliti sunt dicere.

Ὀδυσ. ξ. *Homerus quoque quum ait:* Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ᾽ ἱσταμένοιο, *quid aliud nisi illum* φθίνοντα *dicit, cuius paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi: &* ἱστάμενον *illum, qui præcedit numerũ successurus priori in defectum meanti? Quod & Homerus noster Mantuanus*

Aeneid. 10 *intelligens, illud stare dici, ad quod acceditur, ait: Stat sua cuiq; dies: extremũ diem stare dicens, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poëta doctrina, ac uerecundia iuxtà nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad Solis anni tẽpora digessisse, utriusq; seculi opinioni*

Georg. 1 *reuerentiam seruans: Vos ô clarissima mundi Lumina, inquit, labẽtẽ cœlo quæ ducitis annũ, Liber & alma Ceres: tã lunã quàm solem duces anni hac inuocatione designãs.*

Omnes Deos referri ad solem. Et quòd ex uariis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eũdem esse Deum quem solem dicimus. CAPVT XVII.

HIc Auienus: Hoc equidem mecum multũ, ac frequenter agitaui: quid sit quòd solem modo Apollinem, modo Li

do Liberum, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium Præsulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt: perge quæso rationem mihi tantæ sub uno nomine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius: Caue existimes, mi Auiene, poëtarum gregem cum de dijs fabulantur, non ab adytis plerunque philosophiæ semina mutuari. Nam quòd omnes penè Deos duntaxat qui sub cœlo sunt, ad solem referunt: non uana superstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux, & moderator est reliquorum luminum, & solus stellis errantibus præstat: ipsarum uerò stellarum cursus, ordinem rerum humanarũ (ut quibusdam uidetur) pro potestate disponunt: uel (ut Plotino constat placuisse) significant: necesse est, ut solem, qui moderatur nostra, moderantes, omnium, quæ circa nos geruntur, fateamur autorem. Et sicut Maro cùm de una Iunone diceret: Quo numine læso, ostendit unius Dei effectus uarios pro uarijs censendos esse numinibus: ita diuersæ uirtutes solis, nomina Dijs dederunt. Vnde ἓν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderũt. Virtutem igitur solis, quæ diuinationi, curationiq; præest, Apollinem uocauerunt. Quæ sermonis autor est, Mercurij nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione uocitatus est. Virtus solis, quæ fructibus, effectus eiusdem est qui frugibus præest. & hinc natæ sunt appellationes Deorum, sicut cæterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto secreto nuda præstetur assertio, autoritates ueterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur. cuius rei ordinem pergã pandere. Plato solẽ ἀπόλλωνα cognominatũ scribit,

Omnes Deos q sub cœlo sunt, referri ad solẽ.

Apollinem eundem Deum esse qui sol est.

Plato Cratylo.

Apollo unde dictus.

ἀπὸ

ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας: id est, à iactu radiorum. Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα. Primā enim nominis literā retinere significationem negādi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί. Nam & Latinitas eum, quia tantam claritatem solus obtinuit, solem uocauit. Speusippus, quòd ex multis ignibus constet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleanthes, ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου: id est, quòd ab alijs atq; alijs locorū declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatū ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν: id est, quia intra circuitū mundi, quē Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. Exanimat enim, & perimit animātes, cum pestem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaëthonte: ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας, ὅθεν σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Idem Archilochus: ἄναξ Ἀπόλλων, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; inustos morbo ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους appellant. Et quia similes sunt Solis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocendoq; : ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους uocant. Hinc est quòd arcu, & sagittis Apollinis simulachra decorātur: ut per sagittas intelligatur uis emissa radiorū. Vnde

Ἰλιάδ. α. Homerus αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, βάλλε. Idem autor est & publicæ sospitatis: quam creditur sol animantibus præstare temperie. Sed quia perpetuam præstat salubritatem, & pestilens ab ipso casus rarior est: ideo Apollinis simulachra manu dextera Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quòd ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus prōptior largiatur. Hinc est quòd eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor

calor morborum omnium fuga est. Nam tam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, quàm ἀπολλοῦντα, cognominatum putant. Quæ sententia Latini quoq; nominis enuntiationi congruēs, fecit, ne huius dei nomen uerteremus, ut Apollinem aspellentem mala intelligas: quem Athenienses ἀλεξίκακον appellãt. Sed & Lidij colunt Apollinem λοίμιον: hoc cognomine, finita pestilentia, nũcupatum. Eadem opinio sospitalis, & medici Dei, in nostris quoq; sacris fouetur. Nanque uirgines Vestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo Pæan. Cum ergo sint huiusce sideris, id est, Solis, duo maximi effectus: alter, quo calore tẽperato mortalium uitam iuuat: alter, quo iactu radiorum nõnunquam pestiferum immittit uirus: duo eademq; cognomina circa singulos effectus proprijs enuntiationibus signant: appellantes Deum ἰήιον atque παιᾶνα. Quæ cognomina utrique effectui sunt apta: ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est, à sanando: & παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας. & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἵεναι, id est, ab immittendo βέλος ἐχεπευκές: καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, à feriendo. Obtinuit tamen, ut quum sanitatem dari sibi precantur, ἰὴ παιὰν per η literam enuntient, id est, medere Pæan: quum autem ἵε παιὰν per ε literam dicunt cum aspiratione prioris literæ, significant hoc dici in aliquem aduersa precatione, βάλλε παιὰν, id est, immitte feriendo. Qua uoce ferunt Latonam usam, quum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. Cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est, ἵε παιὰν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus, petentibus opem Dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nanq; inituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortarí que. Apollodorus in libro

Lœmius Apollo.

Ieius & Pæan.

deci

decimoquarto περὶ θεῶν, ἰήιον ſolem ſcribit appellari, Apollinémque ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι, id eſt, quòd ſol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita, σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον *λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς παιάν.

*ἅμα τοῖς

Ὀδυσ. ω. Eundem Deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant, id eſt, ſanitatis autorem: ut ait Homerus, οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

Menandrus ſcribit, Mileſios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua immolare. Pherecydes refert, Theſea cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouiſſe pro ſalute, atque reditu ſuo, ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus uarijs nominibus celebrãtur: cùm alios quoque Deos ex contrario in eadem re duplici cenſeri & poteſtate accipiamus, & nomine: ut Neptunum, quem aliâs ἐνοσίχθονα: id eſt, terram mouentem: aliâs ἀσφαλίωνα: id eſt, ſtabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & ſopit, ut ait poëta:

Ὀδυσ. ε. Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

Vnde & Apollinem, id eſt, ſolem modo ſoſpitatem, modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cùm tamen peſtis, quæ ab eo noxijs immittitur, apertè hunc Deũ bonis propugnare ſignificet. Hinc eſt, quòd apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuaſuri Siciliam, claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immiſſa hoſtibus peſte, & penè cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Noſtris quoque continetur annalibus, ſimilis eiuſdem Dei præſentiæ maieſtas. Nam quum ludi primò Romæ Apollini celebrarentur: ex uaticinio Martij uatis,

Libyſtinus.

carmineq; Sibyllino, repentino hostis aduentu plebes ad arma excitata, hosti occurrit: eoq; tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, & hostem fugauit, & uictores Romanos ad spectacula Dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælij causa, non pestilentiæ (sicut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ratio, quòd tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget. Nam cancer in æstiuo tropico est: in quo meante sole, radij temperatam nostram, non eminus, sed superne demißi rectis fulgoribus lustrant. Vnde extimatum est à nonnullis, ad propitiandum tunc maximè Deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos ludos uictoriæ, non ualetudinis causa (ut quidam annalium scriptores memorant) institutos. Bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primùm sunt instituti: suadente Cornelio Rufo Decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit uocitari. Fertur autem in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata sunt in Senatum, inuentum esse ita scriptum: Hostem Romani si ex agro pellere uultis, Vomicamq; quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos, Qui quotannis communiter Apollini fiant: His ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq; dabit summum. Decemuiri Græco ritu hostijs sacra faciant. Hoc si rectè facietis, gaudebitis semper, fietq; Respub. melior. Nam is diuus extinguit perduellos uestros. Qui uestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cùm procurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus esset: postea Senatusconsultum factum, uti Decemuiri (quo magis instruerentur de ludis Apollini agendis, re'que diuina rectè facienda) libros Sibyllinos adirent.

Obiter de ludis Apollinaribus, & eorum origine.

adirent. In quibus cùm eadem reperta nuntiatum esset, censuerunt patres Apollini ludos uouendos faciendosque: inque eam rem duodecim millia æris Prætori, & duas hostias maiores dari: Decemque uiris præceptum est, ut Græco ritu hisce hostijs sacrum facerent, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ, boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc precipuè traditur origo ludorum Apollinarium.

Nunc ex alijs quoque huius Dei nominibus eundem esse
Loxias. Apollinem, & Solem probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, *quòd obliquum circulum ab Occasu ad Orientem pergit. Aut ut Cleanthes scribit, ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται λοξαὶ γὰρ ἐισὶ καὶ αὗται, uel quòd flexuosum pergit iter, ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς *βορείους ὄντας νότιος ὤν: uel quòd transuersos in nos à Meridie immittit radios, cum simus ad ipsum Septētrionales.

*Forte legendū quòd per obliquum

βορεάς οὔσας

Delius. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα, καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quòd illuminando omnia clara demonstret.
Phœbus. Φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, id est, quòd ui fertur. Plerique autem à specie, & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν, καὶ λαμπρὸν dictum putant. Item
Phanes. Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν. Et Φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia Sol quotidie renouat sese. Vnde Vergilius: Mane nouum. Camerienses qui sacram Soli incolunt insulam, ἀειγενετῇ Apollini immolant, ὡς τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, id est, quòd semper exoriēs gignitur: quodque ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycij plures accipi-
Lycius. mus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος

ζοντ۞ ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quòd ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq; humorem eripit radijs. Prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit Solis exortus, λύκην appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λυκοῦ, * id est, temporis: hodieq; lycophos cognominant. De quo tempore ita poëta scribit: *id est, luce temporis

Ἦμ۞ δ' οὔτ' ἄρπω ἠὼς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ.

Idem Homerus: Iliados.7.

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ. Illados.4.

Quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est, qui generat exortu suo lucem. Radiorum enim splendor propinquantem solem longè, lateq; præcedens: atq; caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neq; minus Romani, ut pleraq; alia ex Græco, ita & lucẽ uidẽtur à lyce figurasse. Annum quoq; uetustißimi Græcorũ λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λυκου, id est, Sole, βαινόμενον καὶ μετρούμενον. Λύκον autem solẽ uocari, etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est: quæ pari religione Apollinem, itemq; lupũ, hoc est, λύκον colit: in utroq; solem uenerans: quòd hoc animal rapit & cõsumit omnia, in modum Solis: ac plurimum oculorum acie cernens, tenebras noctis euincit. Ipsos quoq; λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id est, à luce prima appellatos quidam putant: quia hæ feræ maximè id tempus aptum rapiendo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem πατρῷον cognominarunt: nõ propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem progenerandarũ omnium rerum: quòd sol humoribus exiccatis, progenerãdis omnibus præbuit causam. Vt ait Orpheus: Patrous.

Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. Vnde nos quoque Ianum patrem uocamus: solem sub hac appellatione uenerantes

Nomius. nerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominauerũt: nõ ex officio pastorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur. Vt apud Homerum Neptuno dicente:

Iliados 21.

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες. Atq; idem apud eũdem poëtam, equarum pastor significatur, ut ait:

Iliados 2.

Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων

Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

Prætereà ædes ut omnium pastorum sunt apud Camirenses ἐπιμηλίου, apud Naxios ποιμνίου. Itemq; Deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad Dei pastoris officium tendẽtia. Quaproptet uniuersi pecoris antistes, & uerè pastor agnoscitur. Apollo ἐλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quòd æterno circa terram meatu ueluti uolui uidetur. ut ait Euripides, ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα. ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς πολεῖται: uel ut ait Empedocles, οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει. ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνατέλλῃ, quòd exoriens homines cõducit in cœtũ. Apollo Chrysocomas cognominatur, à fulgore radiorum, quos uocant comas aureas solis. Vnde & * ἀκερσεκόμης, quòd nunquã radij possunt à frõte lucis auelli. Itẽ Argyrotoxus, quòd enascens per summum orbis ambitũ, uelut arcus quidam figuratur alba, & argentea specie: ex quo arcu radij in modum emicant sagittarum. Smyntheus cognominatur, ὅτι ζέων θεῖ, quia feruens currit. * Κάρνειος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel quòd cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candẽs semper nouus constat. Itẽ Ἀπόλλων φιλήσιος, ὅτι τὰς κινήσεις ἐλλείπεις ποιεῖ, semper nobis ab Au-

Eleleus. Chrysocomas. * Ἀκερσεκόμης Argyrotoxus. Smyntheus. *Κάρνειος. Carneus.

stro

ſtro currens. Θυμβραῖος ὅτι τοὺς ὄμβρους δεῖ, *quod eſt Deus imbricitor.* Ἀπόλλων φιλήσιος, *quòd lumen eius exoriens amabile, amiciſsima ueneratione oculorum conſalutamus.* Ἀπόλλων πύθιος οὐχὶ ἀπὸ * τοῦ πυθέσθαι, *id eſt, non à conſultatione * oraculorum dictus à Phyſicis exiſtimatur, ſed* ἀπὸ τοῦ πύθειν, *id eſt,* σήπειν, *quod nunquam ſine ui caloris efficitur. Hinc ergo* πύθων *dictum exiſtimãt: licet hoc nomen ex nece draconis inditum Deo, Græci fabulentur. Quæ tamen fabula nõ abhorret ab intellectu naturalis arcani. Quod apparebit, ſi percurratur ordo, qui de Apolline naſcente narratur: ſicut paulò ſuperius enarraturum me eſſe promiſi. Latonæ Apollinem Dianamq; parituræ Iuno dicitur obſtitiſſe. Sed ubi quandoq; partus effuſus eſt, draconem ferunt qui* πύθων *uocitabatur, Deorum cunas inuaſiſſe: Apollineq; in prima infantia ſagittis beluã confeciſſe. Quod ita intelligendum naturalis ratio demõſtrat. Nanq; poſt chaos, ubi primũ cœpit confuſa deformitas in rerum formas, et elemẽta niteſcere: terraq; adhuc humida ſubſtantia in molli, atq; inſtabili ſede nutaret: cõualeſcente paulatim æthereo calore, atque inde ſeminibus in eam igneis defluentibus, hæc ſidera edita eſſe creduntur: & ſolem maxima caloris ui in ſuperna raptũ: Lunam uerò humidiore, & uelut fœmineo ſexu, naturali quodã preſſam tepore inferiora tenuiſſe: tanquam ille magis ſubſtantia patris conſtet, hæc matris. Siquidẽ Latonam Phyſici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc eſt, aër, qui tunc humidus adhuc grauiſq; obſtabat ætheri: ne fulgor luminum per humoris aërij denſitatem, tanquam ex cuiuſdam partus progreſsione, fulgeret. Sed diuinæ prouidentiæ uicit inſtantia, quæ creditur iuuiſſe partũ. Ideo in inſula Delo*

Thymbræus. Phileſius. Pythius. *Τῆς πεύσεως *occultorũ

Fabulæ de Pythone ſerpente ratio naturalis.

ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Prouidentiæ, *quam* ναὸν προνοίας ἀθηνᾶς *appellant, apta religione celebratur.* Propterea *ea in insula dicuntur nati, quòd ex mari nobis oriri uidentur.* Hæc *insula ideo* Delos *uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit* δῆλα, *id est, aperta, clarescere.* Hæc *est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit* Antipater Stoicus. Nã *terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in superna uolubili impetu: atq; inde sese postquàm calefacta est, instar serpentis mortiferi, in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore, & humore generatur: ipsumq; solem densitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumen eius eximere.* Sed *diuino feruore radiorum tandem, uelut sagittis incidẽtibus extenuata, excicca ta, enecta, interempti draconis ab* Apolline *fabulam fecit.* Est *& alia ratio draconis perempti.* Nam *solis meatus licet ab ecliptica linea nunquàm recedat: sursum tamen, ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit.* Vnde Euripides:
Πυριγενὴς δὲ δράκων ὁδὸν ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ ὄχλου τοῦ πολυκάρπων ὄχημα. Sub *hac ergo appellatione cœlestis itineris sol, cùm confecisset suum cursum, dracone͂* confecisse *dicebatur.* Inde *fabula exorta est, de serpentis nece. Sagittarũ autem nomine nõ nisi radiorum iactus ostẽditur: qui tunc longißimi intelligũtur, quo tempore altißimus sol diebus longißimis solstitio æstiuo conficit annuũ cursum.* Vnde ἑκηβόλος *dictus:* καὶ ἑκατηβόλος ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, *è longißimo altißimoq; radios in terram usq; demittens.* De Pythij *cognomine sufficere ista potuissent, ni hoc quoq; ratio eiusdẽ appellatiõis ingereret.* Cùm *enim sol in signo* Cancri *æstiuũ solstitium facit*

*confixisse (margin note to "*confecisse")

*facit, in quo est lōgißimi diei terminus: & inde retrogressum agit ad diminutionem dierū: Pythius eo tempore appellatur: ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen conuenit, & cùm Capricornū rursus ingrediens, ultimū breuißimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peracto annuo spatio draconem Apollo, id est, flexuosum iter suū confecisse memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo autē his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, Cancro & Capricorno hæc nomina cōtigerūt: quòd Cancer animal retrò, atque obliquè cedit: eademq; ratione sol in eo signo obliquum (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uerò consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altū pascendo petat, sed & sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον uocāt, q̃ geminā speciē sui numinis præfert ipse: illuminādo, formandoq; lunam. Etenim ex uno fonte lucis, gemino sidere spatia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani Solē sub nomine, & specie * anni, Didymæi Apollinis appellatione uenerantur. Ἀπόλλωνα δέλφιον uocant, quòd quæ obscura sunt, claritudine lucis ostendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ: aut (ut Numenio placet) quasi unū, & solum. Ait enim prisca Græcorum lingua δέλφον unum uocitari: unde & frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur, quasi iam non unus. Hieropolitani68 prætereà, qui sunt gentes Aßyriorum, omnes solis effectus, atque uirtutes ad unius simulachri barbati speciem redigunt: eundemq; Apollinem appellant. Huius facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho: simulachrum thorace munitum est: dextera erectam tenet hastam, superstante uictoriæ paruulo signo: sinistra floris porrigit speciē: summisq; ab humeris*

Didymæus.

Delphius.

Simulachri Apollinei apud Hieropolitanos descriptio, eiusq; significatio.

gorgoneum uelamentum redimitum anguibus tegit scapulas: aquilæ propter exprimunt instar uolatus: ante pedes imago fœminea est, cuius dextera, læuaq́; sunt signa fœminarū: ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terram superne iaci, barba demissa signat: calathus aureus surgens in altum, monstrat ætheris summum, unde solis creditur esse substantia: hastæ, atque loricæ argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solem esse procedēs sermo patefaciet: uictoria testatur, cuncta summitti huius sideris potestati: floris species florem rerum protestatur, quas hic Deus inseminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq́;: species fœminea terræ imago est, quam sol desuper illustrat: signa duo æquè fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq́; significant consamulātes: Et draconis effigies flexuosum iter sideris mōstrat: aquilæ propter altissimam uelocitatem uolatus, altitudinē solis ostendunt. Addita est Gorgonea uestis, quòd Minerua, quam huius præsidem accipimus, solis uirtus sit. Sicut & Porphyrius testatur, Mineruam esse uirtutem Solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat. Nam ideo hæc Dea Iouis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo Solis est.

Liberum quoque patrem, eum ipsum esse Deum quem solem. CAP. XVIII.

HAec quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero dicta existimari. Nam Aristoteles, qui Theologumena scripsit, Apollinem & Liberum patrem, unum eundemq́; Deum esse, cùm multis alijs argumentis asseuerat: tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytū Libero consecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud

Clarium aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in sacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur, Bacchico ritu. Item Bœotij Parnasum mõtem Apollini consecratum esse memorantes, simul tamen in eodem & oraculum Delphicum, & speluncas Bacchicas uni Deo cõsecratas colunt. Vnde & Apollini, & libero patri in eodẽ monte res diuina celebratur. Quod cùm & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiã Euripides his docet: Διόνυσος θυρσοῖς καὶ νεβρῶν δοραῖς καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι πάρνασσον καταπηδᾷ χορεύων. *In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis agũtur, ubi & Satyrorum (ut affirmant) frequens cernitur cœtus, & plerunque uoces propriæ exaudiuntur. Itemq́; cymbalorum crepitus ad aures hominem sæpe perueniunt. Et ne quis opinetur diuersis Dijs Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem Libeberumq́; unum eundemq́; Deum esse significans, scribit* Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε. *Ad eandem sententiam Aeschylus:* * ὦ κισσεὺς Ἄπολλον, ὦ Βάκχε, ὦ Μάντις. *Sed licet illo prius asserto, eundem esse Apollinẽ ac Solem, edoctoq́; postea ipsum esse Liberum patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio fit, Solem ac Liberũ patrem eiusdem numinis habendum, absolutè tamen hoc argumentis liquidioribus adstructur. In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenetur: ut cùm Sol in supero, id est, in diurno hemisphærio est, Apollo uocitetur: cùm in infero, id est, nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Item Liberi patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingunt: prætereà barbata specie, senili quoq;: uti Græci eius, quem Bacchapæan, item quẽ Brissea appellant: & ut in Campania Neapolitani cele-*

* ὁ κισσεὺς ἀπόλλων, ὁ καβαῖος ὁ μάντις, antiq.

 brant

brant, & bona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio: qualem Aegyptij proferunt ex adyto die certa: quòd tunc breuissimo die ueluti paruus, & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis, æquinoctio uernali similiter, atq; adolescentis adipiscitur uires: figuraq; iuuenis ornatur. Posteà eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem, atq; Liberum accipimus: quem Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant: ut Alexander scribit: eiq; Deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium iter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem: summo'que tecto lumen admittitur: ut appareat, solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu: & quia oriente eo uniuersa patefiunt. Orpheus quoque solem uolens intelligi, ait inter cætera:

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
Ἐξανέφηνε θεοῖς ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φάνητά τε καὶ Διόνυσον,
Εὐβουλῆά τ᾽ ἄνακτα, καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ᾽ ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ᾽ ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ᾽ ἐπεκλήθη.
Οὕνεκα δινεῖται κατ᾽ ἀπείρονα μακρὸν Ὄλυμπον.
Ἀλλαχθεὶς δ᾽ ὄνομ᾽ ἔσχε προσωνυμίας ἑκάστου
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ φανεροῦ, id est, à lumine, atq; illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta cõspiciẽs: Dionysius (ut ipse uates ait) ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι

φέρεσθαι, id est, quòd circunferatur in ambitũ. Vnde Cleãthes ita cognominatũ scribit, ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab Oriente ad Occasum diem noctemq; faciẽdo, cœli conficit cursum. Physici διόνυσον διὸς νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt. Mundus autẽ uocatur cœlum, quod appellant Iouem. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait: ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. Liber à Romanis appellatur, quod liber & uagus est. Vt ait Næuius: Hàc quà sol uagus igneas habenas, Immittit propius, *iugatq; terræ. Iidẽ uersus Orphei εὐβουλῆα uocantes, boni cõsilij hunc Deum præstitem monstrant. Nam si conceptu mentis consilia nascuntur: mundi autem mentem solem opinantur autores, à quo in homines manat intelligẽdi principium: meritò boni consilij solem antistitem crediderunt. Solem liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc uersu: *iungitq;

Ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσι. Et is quidem uersus absolutior, ille uerò eiusdem uatis operosior:

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Huius uersus autoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij: in quo aliud quoq; nomen soli adijcitur, qui in eisdem sacris uersibus inter cætera uocatur ἰάω. Nam consultus Apollo Clarius, quis Deorum habendus sit, qui uocatur ἰάω, ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρῃ σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω
Χείματι μέν τ' ἀΐδην, δία δ' εἄρος ἀρχομένοιο
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Huius oraculi uim, numinis nominisq; interpretationem, qua Liber pater, & Sol, ἰάω significatur, executus est Cornelius Labeo, in libro, cui titulus est, De oraculo

Apollinis Clarij. Item Orpheus Liberum atq; solem unũ esse deũ eundemq; demonstrans, de ornatu uestituq; eius in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερὰ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαυγοῦς ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι.
Αὐτὰρ ὕπερθε νέβροιο πανοιόλου εὐρὺ καθάψαι,
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο.
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσειον ζωστῆρα βαλέσθαι
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν, μέγα σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον
Πρόσθε θεοῦ ζώνη δ' ἄρ ὑπὸ στέρνον ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius, sciens Liberum patrem solem esse, & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus uel nocturno temperamento, uel diuturno calore moderantur, –Vestro, ait, si munere tellus

Georg. 1. *Chaoniam pingui glandem mutauit arista.*

Solem uero terrenæ esse fœcunditatis autorem, idem poeta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

Et reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus, multiplex præstat auxilium, quid ascribendum est æthereo Solis calori?

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quàm solem. CAPVT XIX.

Liber idem qui sol.

QVæ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant. Siquidem pleriq; Liberum cum Marte cõiungunt, unum Deum esse monstrantes. Vnde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod est inter propria Martis nomina. Colitur etiam apud Lacedæmonios simulachrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. Sed cum thyrsum tenet, quid aliud quàm latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit, uinculo quodam patientiæ obligãdos impetus belli. Habet enim hedera uinciendi, obligandiq; naturam. Necnon & calor uini, cuius Liber pater autor est, sæpe homines ad furorem bellicum usq; propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus calorem, Martem ac Liberum unum eundemq; Deum esse uoluerunt. Certè Romani utrunque patris appellatione uenerãtur: alterum Liberum patrem: alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater, bellorum potens probatur, quòd eum primum ediderunt autorem triumphi. Cùm igitur Liber pater idem ac sol sit: Mars uerò idem ac Liber pater: Martem solem esse quis dubitet? Acitani etiam Hispana gens, simulachrum Martis radijs ornatum maxima religione celebrant,* Necyn uocantes. Et certè ratio naturalis exigit, ut Dij caloris cœlestis parentes magis nominibus, quàm re, substantiaq; diuersi sint. Feruorem autem, quo animus excandescit, excitaturq; aliâs ad iram, aliâs ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poëta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait:

* Neton

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. Iliad. 15.

In

In summa pronuntiandum est, effectum Solis, de quo feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

Mercurium esse solem.

Vt uerò Mercurius Sol probetur, superius edocta suffragia sunt. Eundem enim esse Apollinem atq; Mercurium, uel hinc apparet: quòd apud multas gentes stella Mercurij ad Apollinis nomen refertur: & quòd Apollo Musis præsidet: Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impartit. Præter hoc quoq; Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, quòd simulachra Mercurij pinnatis alis adornantur, quæ res mõstrat solis uelocitatem. Nam quia mentis potẽtem Mercurium credimus: appellatumq; ita intelliginus, ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν: & sol mundi mens est: summa autem est uelocitas mẽtis, ut ait Homerus, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα: ideo pinnis Mercurius quasi ipse natura solis ornatur. Hoc argumentum lucidius Aegyptij absoluunt, ipsius solis simulachra * pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alterum enim cærulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superûm, & cæruleum inferûm uocant: inferi autem nomen Soli datur, cùm inferiore hemisphærio, id est, hyemalibus signis cursum suũ peragit: superi, cùm partẽ zodiaci ambit æstiuam. Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est: cùm inter superos, & inferos Deos administer, ac nuntius existimatur. Argiphontes prætereà cognominatur, non quòd Argum peremerit: quem ferũt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam, eius Deæ pellicem, conuersam in bouis formam, sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum stellarum luce distinctum, quibus inesse quædam species cœlestium uidetur oculor*

Odyssex 7.
* pennis
* pennata

Fabula de Argo multoculo, & eius naturalis significatio.

oculorum. Cœlum autem Argum uocari placuit à candore, & uelocitate, παρὰ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ. Et uidetur terram desuper obseruare, quam Aegyptij hieroglyphicis literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus à Mercurio, cum sol diurno tempore obseruando sidera ueluti enecat, ui luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus. Pleraq; etiam simulachra Mercurij quadrato statu figurãtur, solo capite insignita, & uirilibus erectis.

Quæ figura significat Solem mundi esse caput, & rerum satorem: omnemq; uim eius non in quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. Quippe significat hic numerus uel totidem plagas mũdi, uel quatuor uices temporum, quibus annus includitur: uel quòd duobus æquinoctijs, duobusq; solstitijs, zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarũ septem, tot cœlestium sphærarum motus præstat intelligi, quibus solem moderatorem natura constituit. In Mercurio solem coli, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconum maris & fœminæ coniunctorum figurauerunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media uoluminis sui inuicem nodo, quem uocant Herculis, obligantur: primæq; partes eorum reflexæ in circulũ, preßis osculis ambitũ circuli iungũt: & postmodũ caudæ reuocãtur ad capulum caducei, ornaturq; alis ex eadem capuli parte nascẽtibus. Argumentũ caducei ad geniturã quoq; hominum, quæ genesis appellatur, Aegyptij protendunt: Deos præstites homini nascenti quatuor adesse

memor

memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην. Et duos priores solem, ac lunam intelligi uolunt, quòd sol autor spiritus caloris, ac luminis humanæ uitæ genitor & custos est: & ideo nascentis dæmon, id est, Deus creditur. Luna τύχη, quia corporum præsul est, quæ fortuitorũ uarietate iactantur. Amor, osculo significatur: Necessitas, nodo. Cur pinnæ adijciantur, iam superius absolutum est. Ad huiuscemodi argumẽta draconum præcipuè uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

Quin Aesculapium quoq; & Salutem, & Herculem, & cum Iside ipsum etiã Serapin, alios quàm solem deos non esse. CAP. XX.

Aesculapiũ esse Solem.

HInc est quòd simulachris & Aesculapij & Salutis, draco subiungitur: quòd hi ad Solis naturam, Lunæq; referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de substantia solis, subueniens animis, corporibusq; mortalium. Salus autem naturæ Lunaris effectus est: quo animantium corpora iuuantur salutifero firmata temperamento. Ideo ergo simulachris eorum iunguntur figuræ draconum: quia præstant, ut humana corpora, uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuirescant uigorem: ut reuirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur: quia Sol semper, uelut à quadam imæ depreßionis senecta, in altitudinẽ suam, ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur: quòd sit nuncupatus, ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, uidere. Nam ferunt hunc serpẽtem acie acutißima, & peruigili naturam huius sideris imitari: atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus aßignari. Aesculapium uerò

eundem

eundem esse atque Apollinem, non solum hinc probatur, quòd ex illo natus creditur: sed quòd ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris, quibus titulus est, περὶ θεῶν, *scribit, quòd Aesculapius diuinationibus & augurijs praesit. Nec mirum: siquidem medicinae, atque diuinationis consociatae sunt disciplinae. Nam medicus uel commoda, uel incōmoda in corpore futura praenoscit. Sic, ut ait Hippocrates, oportet medicum dicere de aegroto,* τά τε παρεόντα, καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *id est, quae sint, quae fuerint, quae mox uentura sequentur. Quod congruit diuinationibus, quae sciunt* Τά τε ὄντα, τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα. Locus est in prognostico. Ιλιαδ. α.

*Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. Quippe Hercules ea est Solis potestas, quae humano generi uirtutem ad similitudinem praestat deorum. Nec existimes Alcumena apud Thebas Boeotias natum solum, uel primum Herculem nuncupatum: imò post multos * atq; postremus ille, hac appellatione dignatus est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomen Dei uirtutem regentis. Caeterum Deus Hercules religiosè quidem & apud Tyron colitur. Verum sacratißima, & augustißima Aegyptij eum religione uenerantur: ultraq; memoriam, quae apud illos retrò longißima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & Gigantes interemisse, cùm pro coelo pugnasset, quasi uirtus Deorum. Gigantes autem quid aliud fuisse credēdum est, quàm hominum quandam impiam gentem, Deos negantem: & ideo existimatam Deos pellere de coelesti sede uoluisse? Horum pedes in draconum uolumina desinebant: quod significat, nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius uitae eorum gressu atq; processu in inferna mergente. Ab hac gente*

* Dictio atque non est in antiquis codicibus

Sol

Sol pœnas debitas ui pestiferi caloris exegit. Et re uera Herculem solem esse uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris, cleos id est, gloria: quæ porrò alia aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, profunditate, spiritus occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem Dei asserunt potestatem: significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta, argumentum non uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauium: Gaditani ex aduerso uenerunt, prouecti nauibus longis: commisso'que prælio, adhuc æquo marte consistente pugna, subitò in fugam uersæ sunt regiæ naues: simul'que improuiso igne correptæ conflagrauerunt. Paucissimi qui superfuerant hostium capti, indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes: ac subitò suas naues immissis radijs, quales in Solis capite pinguntur, exustas.

ἥρας
κλέος.

Serapin quoque & Isida non distingui à sole.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapin, atque Isim cultu penè attonitæ uenerationis obseruat. Omnem tamen illam uenerationem, Soli se sub illius nomine testatur impendere: uel dum calathum capiti eius infigunt: uel dum simulachro signum tripicitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodem'que maximo capite Leonis effigiem. Dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis: pars uerò læua ceruicis, rapacis Lupi capite finitur, easq; formas animalium draco connectit uolumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum. Ergo Leonis capite

pite monstratur præsens tempus, quia conditio eius inter præteritum futurumq; actu præsenti ualida feruensq; est. Sed præteritum tempus Lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur, & aufertur. Item canis blandiētis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blanditur. Tempora autem cui, nisi proprio famularentur autori? Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinem sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quod de sole, uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptij Deum maximū prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis Deorum haberetur, his uersibus solicitam religionem regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοιός δὲ μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ὄμματε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ex his apparet, Serapis, & solis unam esse, & indiuiduam naturam. Isis cūcta religione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, quòd continuatis uberibus, corpus Deæ omne densetur: quia uel terræ, uel rerum naturæ altu nutritur uniuersitas.

Adonin, Attinem, Osirim, & Horum, aliud non esse quàm solem. Præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam Solis referri. CAPVT XXI.

ADonin quoq; solem esse non dubitatur, inspecta religione Assyriorum: apud quos Veneris Architidis, & Adonis maxima olim ueneratio uiguit: quam nunc Phœnices tenent. Nam Physici terræ superius hemisphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: Ne Adonin quidem alium esse quàm solem.

s *inferius*

inferius uerò hemisphæriũ terræ, Proserpinã uocauerunt. Ergo apud Assyrios, siue Phœnices, lugẽs inducitur Dea, quòd Sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens, partem quoq; hemisphærij inferioris ingreditur: quia de duodecim signis zodiaci, sex superiora, sex inferiora cẽsentur. Et cùm est in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere creditur Dea: tanquàm sole raptu mortis temporalis amisso, & à Proserpina retento, quam numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rursumq; Adonin redditũ Veneri credi uolũt: cùm Sol euictis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphærium, cum incremento luminis, & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes: quòd aper hispidus & asper, gaudet locis humidis & lutosis, pruinaq; cõtectis: proprieq; hyemali fructu pascitur, glande. Ergo hyems ueluti uulnus est Solis, quæ & lucem eius nobis minuit & calorem, quod utrunq; animãtibus accidit morte. Simulachrum huius Deæ in mõte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu læua intra amictũ sustinens, lachrymæ uisione conspicientium manare creduntur. Quæ imago, præterquàm quòd lugentis est (ut diximus) Deæ: terræ quoq; hyemalis est, quo tempore obnupta nubibus, sole uiduata stupet: fontesq;, ueluti terræ oculi, uberius manant: agriq; iterum suo cultu uidui, mœstam faciem sui monstrant. Sed cum Sol emerserit ab inferioribus partibus terræ: uernalisq; æquinoctij transgreditur fines, augendo diem: tunc & Venus læta, & pulchra uirent arua segetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores nostri Aprilem mensem Veneri dicauerunt.

Obnupto, id est, cooperto.

Similiter Phryges fabulis, & sacrorum administrationibus

nibus immutatis, circa matrem Deûm, & Attinem eadem intelligi præstant. Quis enim ambigat matrem Deûm terram haberi? Hæc Dea leonibus uehitur, ualidis impetu atque feruore animalibus: quæ natura cœli est, cuius ambitu aër continetur: qui uehit terram. Solem uerò, sub nomine Attinis, ornat & fistula, & uirga. Fistula ordinem spiritus inæqualis ostēdit: quia uēti, in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. Virga, Solis potestatem asserit, qui cuncta moderatur. Præcipuam autem Solis in his ceremonijs uerti rationem, hinc etiam potest intelligi: quòd ritu eorum κατάβασις finita, simulationeq; luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant: quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios: cum Isis Osirim luget: nec in occulto est, neque aliud esse Osirim quàm solem, nec Isim aliud esse quàm terram (ut diximus) naturamúe rerū. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinem uertitur, in Aegyptia quoq; religione luctum & lætitiam uicibus annuæ administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptij, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum: inq; eo speciem oculi exprimūt: & hoc signo Osirim monstrant: significātes hunc Deum solem esse, regaliq; potestate sublimem cuncta despicere, quia solem Iouis oculum appellat antiquitas. Osirim etiam solem esse.

Apud eosdē Apollo qui est Sol, Horus uocatur. Ex quo & horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen accēperūt. Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ uocantur. Iidem Aegyptij uolentes ipsius Solis nomine dicare simulachrum, figurauere raso capite, Horus idem Deus qui Sol. Attinem aliud non esse quàm solem.

sed dextra parte crine remanēte. Seruatus crinis, docet solem naturæ rerū nunquàm esse in operto. Dempti autem capilli resīdēte radice monstrant hoc sidus etiam tēpore, quo non uisitur à nobis, rursum emergendi, uti capillos, habere substantiā. Eodem argumēto significatur & tempus, quo angusta lux est: cùm uelut abrasis incremētis, angustaq; manente extantia, ad minimum diei Sol peruenit spatium, quod ueteres appellauere brumale solstitiū: brumam à breuitate dierū cognominantes, id est, βραχὺ ἦμαρ. Ex quibus latebris uel angustijs rursus emergens, ad æstiuum hemisphærium, tanquam enascens, in augmenta porrigitur: & tunc ad regnum suū peruenisse iam creditur. Propterea Aegyptij animal in zodiaco consecrauere, ea cœli parte, qua maximè annuo cursu Sol ualido efferuet calore. Leonisq; inibi signum, domicilium solis appellant: quia id animal uidetur ex natura Solis substantiam ducere: primum'que impetu & calore præstat animalia, uti præstat Sol sidera: ualidus'que est Leo pectore, & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris: æquè solis uis prima parte diei ad meridiem increscit, uel prima parte anni à uere in æstatem: mox elāguescens, deducitur uel ad occasum, qui diei, uel ad hyemem, quæ anni pars uidetur esse inferior. Idemq; oculis patentibus atque igneis cernitur semper, ut Sol patenti igneoq; oculo terram conspectu perpetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus Leo, sed signa quoq; uniuersa zodiaci ad naturā Solis iure referuntur. Et ut ab Ariete incipiā, magna illi concordia est. Nam & is per sex mēses hybernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio uerno super dextrū latus: sicut et Sol: ab eodem tempore dextrum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum. Ideo & Ammonem quem Deum solem occidentem

Signa zodiaci ad naturam referri.

tem Libyes existimant, Arietinis cornibus fingunt, quibus
maximè id animal ualet, sicut radijs Sol. Nam & apud
Græcos * ἀπὸ τȣ̃ κέρως κριὸς appellatur. Taurum uerò ad *ἀπὸ τȣ̃ κάρα
solem referri, multiplici ratione Aegyptius cultus ostēdit,
uel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, quem
*Netiron cognominãt, maximè colunt: uel quia bos Apis *Neuton
in ciuitate Memphi, solis instar excipitur: uel quia in op=
pido Hermunthi magnifico Apollinis tēplo, consecratum
soli colunt taurum, *Bacchin cognominātes, insignem mi= *Bacin
raculis cōuenientibus naturæ solis. Nam & per singulas
horas mutare colores affirmatur: & hirsutus setis dicitur
in aduersum nascentibus, contra naturam omniũ animaliũ.
Vnde habetur ueluti imago Solis in aduersam mundi par
tem nitentis. Gemini autem, qui alternis mortibus uiuere
creduntur, quid aliud nisi Solem unũ eũdemq́; significant,
modo descendentē in ima mundi, modo in summam altitu
dinem resurgētem? Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi
iter Solis ostēdit? qui uiam nunquàm rectam, sed per illam
semper meare *sortitus est, Obliquus quà se signorũ uerte= *solitus
ret ordo: maximeq́; in illo signo, Sol à cursu supero inci= Georg. 1.
pit obliquus inferiora iam petere. De Leone iam suprà di=
ctum est. Virgo autem, quæ manu aristam fert, quid aliud
quàm δύναμις ἡλιακὴ, quæ fructibus *curuatur? & ideo iu= *curat
stitia creditur, quæ sola facit nascentes fructus ad hominũ
usus peruenire. Scorpius totus, in quo Libra est, naturam
Solis imaginatur: qui hyeme torpescit: & transacta hac,
aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex
hyberno torpore perpessa. Sagittarius, qui omniũ zodia=
ci domiciliorum imus atq; postremus est, ideo ex homine
in feram per membra posteriora degenerat: quasi postre=
mis partibus suis à superis in inferiora detrusus: sagittam

tamen iacit: quod indicat, tunc quoque uniuersorum constare uitam radio Solis uel ab ima parte uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum pascitur, ab imis partibus semper prominētium scopulorum alta deposcit. Aquarius non'ne ipsam uim Solis ostendit? Vnde enim imber caderet in terras, nisi Solis calor ad supera traheret humorem? cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci Pisces locati, quos consecrauit Soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera: sed ostentatio potentiæ sideris, à quo uita non solum aërijs terrenisq; animalibus datur, sed illis quoq; quorum conuersatio aquis mersa uelut è cōspectu Solis exulat. Tanta est uis solis, ut abstrusa quoq; penetrando uiuificet.

Quòd Nemesis, Pan, seu Inuus, & Saturnus, aliud non sint quàm sol. CAPVT XXII.

Nemesim esse solem.

ET, ut ad Solis multiplicem potestatē reuertatur oratio, Nemesis quæ contra superbiam colitur, quid aliud est, quàm Solis potestas? Cuius ista natura est, ut fulgētia obscuret, & conspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminet, offeratq; conspectui. Pan ipse, quem uocant

Et Pana Deum solem esse.

Inuum, sub hoc habitu quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον*: non syluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes. Cuius materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, cōponit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; prolixa demißio, naturam lucis ostendunt: qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, & inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait:*

Iliados 11. Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσι.

Quid

Quid fistula uel uirga significent, superius in habitu Attinis expreßimus. Quòd in Capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est: quia materia, quæ in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt: quòd & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol: uel cùm radios superne demittit in terras: uel cum se recolligit, in mõtibus uisitur. Huius Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ Soli amica est, quasi sphærarum omniũ de quibus nascitur moderatori: nec tamen potest nostris unquam sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui autor est temporum: & ideo à Græcis immutata litera κρόνος quasi χρόνος uocatur: quid aliud nisi Sol intelligendus est? cùm tradatur ordo elementorum, temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum Solis ostendunt.

Echo.

Saturnus idem qui sol.

Iouem quoq; & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem. Tum & theologorũ & Orphei autoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. CAP. XXIII.

NEc ipse Iupiter rex Deorum, Solis naturam uidetur excedere: sed eundem esse Iouem ac Solẽ, claris docetur indicijs. Nam cùm ait Homerus:

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Iliados 1.

Iouis appellatione solem intelligi Cornificius scribit: cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim (sicut & Poßidonius & Cleanthes affirmant) solis meatus à plaga, quæ usta dicitur, non recedit: quia sub ipsa currit

Oceanus, qui terram & ambit, & diuidit. Omnium autem Physicorum assertione constat, calorem humore nutriri. Nam quod ait, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο, sidera intelliguntur: quæ cum eo ad Occasus, Ortus´que quotidie impetu cœli feruntur, eodemq; aluntur humore: θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id est, τρέχειν, quòd semper in cursu sint: ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. Addit poëta δυωδεκάτη γένετ' ἠώς, non dierum, sed horarum significans numerum: quibus referuntur ad hemisphærij superioris exortū. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Timæo Platonis hæc uerba: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς ἐλαύνων, πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnum in cœlo ducem Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru, uelocitatem sideris monstrans. Nam quia in quocunq; signo fuerit, præstat omnia signa & sidera, signorumq; præstites Deos, uidetur cunctos Deos ducatu præire, ordinando cuncta, ornandoq;: atq; ideo uelut exercitum eius, cæteros Deos haberi per XII. signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi in quocunque signo fuerit, locum tenet, & occupat. Nomen autem Dæmonum cum Deorum appellatione coniungit: aut quia dij sunt δαήμονες, id est, scientes futuri: aut (ut Posidonius scribit in libris, quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων) quia ex ætherea substantia parta atq; diuisa qualitas illis est: siue * ἀπὸ τοῦ δαίειν, id est, καίειν: seu ἀπὸ τοῦ δαομένου, hoc est, μεριζομένου. Quòd autem addit, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola, quam terrā esse accepimus, manet immobilis intra domū Deorū, id est, intra mundum,

Iliados 1.

In Phædro Platonis leguntur.

ἀπὸ τοῦ δαομένου, id est καιομένου.

dum, ut ait Euripides:

Καὶ γαῖα μῆτερ, ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Hinc quoq; ostenditur quid de sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicatur:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. *Et alibi:* Hesiodus Iliados 3.
Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

*Vnde utrunq; constat una potestate censendum. Assyrij quoq; solem sub Iouis nomine, quem Dia Heliopeliten cognominant, maximis ceremonijs celebrāt, in ciuitate, quæ Heliopolis nuncupatur. Eius Dei simulachrum sumptum est de oppido Aegypti, quod & ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit: perlatumq́; est primum in eam per Oppiā legatum Delebois regis Assyriorum, sacerdotesq́; Aegyptios, quorum princeps fuit Parmetis: diuq́; habitū apud Assyrios, posteà Heliopolim commigrauit. Cur ita factum: quaq́; ratione Aegypto profectum, in hæc loca ubi nunc est, postea uenerit: rituq́; Assyrio magis, quàm Aegyptio colatur, dicere supersedi: quia ad præsentem non attinet causam. Nunc uerò eundem Iouem, solemq́; esse, cùm ex ipso sacrorū ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrū enim aureum, specie imberbi instat: dextrà eleuata cum flagro, in aurigæ modū: læua tenet fulmen, & spicas. Quæ cuncta Iouis, Solisq́; consociatam potentiam demonstrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; Sol est. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani*ferculo, ueluti uehuntur in pompa ludorum Circensium Deorum simulachra. Et subeunt plerunq; prouinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri: feruntur q́; diuino spiri-*

*Ferculum hic, pro uehiculo, non pro dapibus.

tu, non suo arbitrio, sed quò Deus propellit uehentes: ut uidimus apud Antium promoueri simulachra Fortunarũ, ad danda responsa. Consulunt hunc Deum & absentes, missis diplomatibus consignatis, rescribitq; ordine ad ea, quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia Parthiam cum exercitu, constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu consuleret rei cœptæ: egit Romano consilio, prius explorando fidem religionis, ne fortè fraus subesset humana. Et primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri chartam, eamq; assignari puram, & mitti: stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factum. Ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus excepit, quòd ipse quoq; puris tabellis cum Deo egisset. Tunc alijs codicillis conscriptis, signatisq; consuluit an Romam perpetrato bello rediturus esset. Vitem centurialem Deus ex muneribus in æde dicatis, deferri iussit: diuisamq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei obitu Traiani apparuit, ossibus Romam relatis. Nam fragmentis, species reliquiarum: uitis argumento, casus futuri tempus ostensum est. Et ne sermo per singulorum nomina Deorum uagetur, accipe quid Assyrij de solis potentia opinentur. Deo enim, quem summum, maximumq; uenerantur, Adad nomen dederũt. Eius nominis interpretatio significat, unus. Hunc ergo ut potentissimum adorant Deum. Sed subiungunt eidem Deam nomine Atargatim: omnemq; potestatem cunctarum rerũ his duobus attribuunt, Solem, Terramq; intelligentes: nec multitudine nominum enuntiantes diuisam eorum per omnes species potestatem: sed argumentis quibus ornantur,

Atargatis dea.

tur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta, Solis rationem loquuntur. Nanq; simulachrum Adad, insigne cernitur radijs inclinatis, quibus monstratur, uim cœli in radijs esse Solis, qui demittuntur in terrã. Atargatis simulachrum sursum uersum reclinatis radijs insigne est: monstrando radiorum ui supernè demissorum enasci quæcunq; terra progenerat. Sub eodem simulachro species leonum sunt: eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere matrem Deûm, id est, terram leonibus uehi. Postremò, potentiã Solis ad omnium potestatem, summitatemq; referri, indicant Theologi: qui in sacris hoc breuißima precatione demonstrant, dicentes: ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. *Solem esse omnia & Orpheus testatur, his uersibus:*

Κέκλυθι τηλεπόρου, δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περὶ δρόμον αἰὲν ἑλίσσων
Ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε πάτερ πόντου πάτερ ης
Ἥλιε παγγενέτορ πανάιολε χρυσοφεγγές.

De laudibus, uariaq; eruditione Vergilii. Tum de his, quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda.

CAPVT XXIIII.

Hic cùm Prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis uultibus, admirationem stupore prodebant. Deinde laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem: affirmantes hunc esse unum arcanæ Deorum naturæ conscium, qui solus diuina & assequi animo, & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus: Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. Verùm quod Mantuanum nostrum ad singula, cùm de diuinis sermo est, testem citatis: gratiosius est, quàm

ut

ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille cùm diceret: Liber & alma Ceres, pro Sole, & Luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem posuerit: ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? Nisi fortè, ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoq; poëtas etiam nostros uolumus philosophari: cùm ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium, quàm loquendi, quoties aut de natura Deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam, quã oratione conflauit, incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus: De Cicerone Euangele, qui conuicijs impenetrabilis est, pòst uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas, uolo: utrum poëtæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus: qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Imò uerò pueri cùm essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autem uitia, nec per magistros nec per ætatem licebat: quæ tamen non pudenter quisquã negabit, cùm ipse confessus sit. Qui enim moriens poëma suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuicia posteritati subtrahenda curauit? Nec immeritò. Erubuit quippe de se futura iudicia: si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modò Græcis, modò Barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumq; adhuc dicentẽ omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus: Hæc est quidem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuatur. Verùm ista quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grãmaticorum cohorte: ne Ser-

uio

uio nostro, qui priscos (ut mea fert opinio) præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrũ cùm poëtica tibi in tanto poëta displicuerit: nerui tamen oratorij, qui in eodem sunt ualidißimi, placere uideantur. Hæc uerba primùm Euangeli risus excepit. Deinde subiecit: Id hercule restat deniq;, ut oratorem Vergilium renuntietis. Nec mirum, cùm ad philosophos ambitus uester paulò antè prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse existimetur: licet hoc quoq; eidem nomen inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronũtiet. Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: Ego uerò frequentes à te literas accipio. & infrà: De Aenea quidem meo, si mehercule iam dignũ auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penè uitio mentis tantum opus ingreßus mihi uidear: cùm præsertim (ut scis) alia quoq; studia ad id opus multoq; potiora impartiar. Nec his Vergilij uerbis copia rerum dissonat, quam pleriq; penè omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanquam nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & uelut quædam pomœria & effata posuerunt: ultra quæ si quis egredi audeat, intro spexisse in ædem deæ, à qua mares absterrentur, existimandus sit. Sed nos, quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis: sed arcanorũ sensuum inuestigato adyto, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. Et ne uidear, uelle omnia unus amplecti: spondeo uiolentißima inuenta, uel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentißimo, non præripio de oratoria

apud

apud Maronẽ arte tractatũ: quem & doctrina, & docendi usu melius exequetur. Reliquos omnes, qui adestis, impẽse precatus sim: ut quid uestrũ quisq; præcipuũ sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex symbolo cõferamus. Mirũ in modũ alacritatem omnibus, qui aderãt, hæc uerba pepererũt. Et assurgẽs quisq; in desideriũ alios audiendi, nõ uidit & se in idẽ munus uocandũ. Itaq; hortatu mutuo concitati, in assensum facilè ac libẽter animati sunt: intuentesq; omnes Prætextatum orabãt, ut iudicium suũ primus aperiret: cæteris per ordinẽ, quem casus sedendi fecerat, secuturis. Et Vectius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc aßiduus lector admiror, quia doctißimè ius Pontificũ, tanquã hoc professus, in multa & uaria operis sui parte seruauit. Et si tantæ dissertatiõis sermo nõ cessserit: promitto fore, ut Vergilius noster pontifex maximus asseratur. Post hunc Flauianus: Apud poëtam nostrũ, inquit, tantam scientiã iuris auguralis inuenio: ut si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illũ uel sola professio sublimaret. Eustathius deinde: Maximè, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus, & tanquã aliud agens, modo artificij dißimulatione, modo professa imitatione trãstulerit: ni me maior admiratio de astrologia, totaq; philosophia teneret, quàm parcus, & sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, iuxtaq; eũ Cecinna Albinus ambo uetustatis affectationẽ in Vergilio prædicabãt, alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus: Nõ assumã mihi, inquit, ut unã aliquã de Vergilianis uirtutibus audeã prædicare: sed audiẽdo quæcũq; dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iandudũ legenti adnotandũ uisum est, opportunius proferã: modo memineritis à Seruio nostro exigendũ, ut quicquid

quid obſcurũ uidebitur, quaſi literatorũ omniũ longe maximus, palàm faciat. His dictis, & uniuerſo cœtui cõplacitis, Prætextatus cũ in ſe conuerſa omniũ ora uidiſſet: Philoſophia, inquit, quod unicũ eſt munus Deorũ, & diſciplina diſciplinarũ, honorãda eſt anteloquio. Vnde meminerit Euſtathius, primũ ſibi locũ ad diſſerendũ, omni alia profeſſione, cedente cõceſſum. Huic tu mi Flauiane ſuccedes: ut & auditu ueſtro recreer, & aliquãto ſilentio inſtaurẽ uires loquẽdi. Inter hæc ſeruilis moderator obſequij, cui cura uel adolẽdi Penates, uel ſtruẽdi penũ, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominũ, familiã pro ſolennitate annui moris epulatam. Hoc enim feſto, religioſæ domus prius famulos inſtructis, tanquã ad uſum domini, dapibus honorãt: & ita demũ patrisfamiliâs mẽſæ apparatus nouatur. Inſinuat ergo Præſul famulitij cœnæ tẽpus, & dominos iã uocare. Tũ Prætextatus: Reſeruãdus ergo eſt Vergilius noſter ad meliorẽ partẽ diei: ut mane nouũ inſpiciendo per ordinẽ carmini deſtinemus. Nũc hora nos admonet, ut honore ueſtro hæc mẽſa dignetur. Sed & Euſtathius, & poſt hũc Nicomachus meminerint, craſtina diſſertatione ſeruari ſibi anteloquij functionẽ. Et Flauianus: Ex placita iã uos lege cõuenio, ut ſequẽti die Penates mei beari ſe tãti cœtus hoſpitio gloriẽtur. His cùm oẽs aſſenſi eſſent, ad cœnã, alio aliud de his quæ ĩter ſe cõtulerãt reminiſcẽte approbãteq́;, cũ magna alacritate animi cõceſſerũt.

FINIS LIBRI PRIMI.

Facile (inquit Veſalienſis) hic primi libri finis oſtendit, quàm multa in ſequentibus deſiderentur. Quota enim pars de rhetoricis obſeruationibus extat? Vbi de ſcientia iuris auguralis ulla fit mentio? Vt ne dicam, interim quàm multa deſint & reliquorum, quàm confuſa omnia ſint, uti ſuis locis ſumus indicaturi.

MACROBII AVRELII THEODOSII VIri consularis & illustris, Saturnaliorum, liber secundus.

Qua occasione de iocis ac dicteriis ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas. CAPVT I.

*gastrimargiam ferculo

SICVBI modestus edendi modus cessare fecit*castimoniã ferculorum, & cõuiualis lætitia minusculis poculis oriebatur, Auienus ait: Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum, ac sobrium uno eodemq; uersu descripsit sub paucorum uerborum immutatione conuiuium. Nam ubi sub apparatu regio procede-

Aeneid.1. re solet luxus ad strepitum, Pòst quàm prima, inquit, quies epulis: at cum Heroës castigatis dapibus aßidunt, non reducit quietem, quia nec præceßit tumultus: sed inquit, Pòst quàm exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuiũ, quod & heroici seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis conuiuio, uel post magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. Nam ipse rex mensæ, nec in moribus Socrate minor, & in Republica philosopho efficacior. Cæteri qui adestis, eminentiores estis ad uirtutum studia, quàm ut poëtis comicis, & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, alijsq; quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquam existimet comparandos. Bona uerba quæso, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socraticæ maiestatis. Nam reli-

quis,

quis, qui in illo fuerunt symposio, hæc lumina quis non præponenda cõsentiat? Sed quorsum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia sub illorũ, inquit, supercilio non defuit, qui psaltriã intromitti peteret: ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine, & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illbic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur. Nos honorẽ Dei, cuius hoc festum est, nullo admistu uoluptatis augemus: neque ego sum nescius, uos nec tristitiam, nec nubilum uultum in bonis ducere: nec Crassum illũ, quem, autore Lucilio, Cicero semel in uita risisse scribit magnopere mirari. Ad hæc cum Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis Penatibus assuetas, nec ante cœtum tam serium producendas: excepit Symmachus: Quia Saturnalibus optimo dierum (ut ait Veronensis poëta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanquam hostis repudiãda est, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponendum: excogitemus alacritatem lasciuia carẽtem. Et, ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis sit literata lætitia, & docta cauillatio, *uicem Planipedis & Sabulonis impudica & prætextata uerba iacientis: at pudorem, ac modestiam *uersus imitata. Hæc res & cura, & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentißimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorẽ Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatẽ cæteris præstitisse. Plautus quidẽ ea re clarus fuit, ut post mortem eius Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse, de iocorum copia, noscerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis

als: uitans morem Planipedis & Sannionis

*risus

*composuit,quos quidā ipsius putant esse, legere curauit? Quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atq; ego (ni longum esset) referrem,in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur uictoriam iocis adeptus sit. Vt ecce pro L. Flacco,quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro *Fusij Viuaculi notus est,& inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo non casu incidi,uolens feci. Iocos enim hoc genus, ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero,qui in libro epistolarū ad Corn. Nepotem secundo sic ait: Itaq; nostri cum omnia quæ dixissemus,dicta essent,quæ facetè & breuiter, & acutè locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nonius uerò, Pomponiusq; iocos non rarò dicteria nominant. Marcus etiam Cato ille Cēsorius,argutè iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret autoritas,etiam si nostris cauillamur. At cum à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mētem ueniet, uicissim memoriam nostram excitando,referamus. Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietas: & ideo ut Prætextatus incipiendo autoritatē de exemplo præberet, hortati sunt.*

*Furij Bibaculi

De diuersorum iocis atq; dicteriis. CAP. II.

TVm ille: *Dictum uolo hostis referre,sed uicti,& cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginiensis apud regem Antiochū profugus,facetissimè cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparauerat; conuertebatq;*

batq; exercitum insignibus argenteis, & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum *fascibus, & elephantos cum turribus, equitatumq; frænis & ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentem. Atque ibi rex contemplatione tanti, & tam ornati exercitus gloriabundus, Annibalem aspicit. Et putas'ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus eludēs ignauiam, imbelliamq; militum eius, pretiosè armatorum: Planè, inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi auarißimi sunt. Nihil prorsus neq; tā lepidè, neq; tam acerbè dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de æstimanda æquiparatione quæsiuerat: respondit Annibal, de præda. *falcibus Annibalis cauillatio ex Gellio lib. 5. cap. 6

Flauianus subiecit: Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuißet, igne cōsumeretur. Hīc Catonis iocus est. Nāq; Albidium quendā, qui sua bona comedißet: & nouißimè domū, quæ ei reliqua erat, incendio perdidißet, Proteruiā fecisse dicebat: quod comesse non potuerit, id combußisse. Catonis iocus.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo fundum abstulißet à Cæsare, subijciente hastæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quò melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq; C. Craßi uxor, lasciuiente Dictatore, tam in matrē, quàm in puellam. Tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat: ut mala non tantum seria forent. Cicer. dictum.

Post hunc Cecinna Albinus: Plancus in iudicio fortè amici cùm molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorē sciebat) quo artificio se tueretur. Ille urbanè respōdit, Gallā subigo: Sutoriū hoc habetur instrumen Dicterium sutoris cuiuspiam.

tum, quod non infacetè in adulterij explorationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Meuia Galla nupta malè audiebat.

Iocus in Mar. Antonium.

Secutus est Furius Albinum: Post Mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur: Quod canis in Aegypto: bibit, & fugit. Quoniam in illis regionibus cōstat, canes raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.

Publij dictum.

Eustathius deinde: Publius Mutium in primis maleuolum cum uidisset solito tristiorem: Aut Mutio, inquit, nescio quid incommodi accessit: aut nescio cui aliquid boni.

Fausti Syllæ iocus.

Inde Auienus: Faustus Syllæ filius, cum soror eius eodem tempore duos mœchos haberet, Fuluium fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculam: Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Dictum Seruilij. Mallij responsum.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius fortè cœnabat. cūq; filios eius deformes uidisset: Non similiter, inquit, Malli fingis, & pingis. Et Mallius: In tenebris enim fingo, inquit: luce pingo.

Eusebius deinde: Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μεταvοῆσαι.

Demosth. uerbum ex Gellio lib. 1. cap. 3.

Inter hæc, cum Seruius, ordine se uocante, per uerecundiam sileret: Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias: si tacere talia, uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neq; tuum, nec Disarij, aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota: ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Tunc

Tunc Seruius, postquam magis silẽtium erubescendum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit: Marcus, inquit, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilius uno tantum die consul fuisset, dixit: Antè Flamines, nunc Consules diales fiunt.

Dicterium Votacilij.

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans, ait:

Desunt uerba Disarij.

Post hunc Horus quoq;, Affero ad uos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cùm tragœdijs quoq; eadem ætate præluderet:

Platonis disticho ex Gell. lib. 19. cap. 11.

Τὴν ψυχὴν, ἀγάθωνα, φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia: & omnibus in Censorium risum remißis, ac retractantibus, quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt: Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorũ magis uenustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tantò latius uersos, quanto solet nostra quàm Græcorũ lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc uerba sunt:

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior,
Dulcemq; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,
Anima ægra tunc & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Orisq; rictum peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata *itiner transitus
Vt transiliret nititur. als. itineri
Tum si moræ quid plusculæ

Fuiſſet in coitu oſculi,
Amoris igne percita
Tranſijſſet, & me linqueret.
Et mira prorſum res foret
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum ut intus uiuerem.

De iocis M. Tullii Ciceronis. CAP. III.

Cicer. iocus. SEd miror, omnes uos ioca tacuiſſe Ciceronis: in quibus facundiſsimus, ut in omnibus, fuit. Et ſi uidetur, ut Aedituus reſponſa numinis ſui prædicat, ita ego quæ memoria ſuggeſſerit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille ſic incipit:

In Damaſippum. M. Cicero, cùm apud Damaſippum cœnaret: & ille mediocri uino poſito, diceret, Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta eſt: Bene, inquit, ætatem fert.

In Lentulum. Idem cum Lentulum generum ſuum, exiguæ ſtaturæ hominem, longo gladio accinctum uidiſſet, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?

In Q. fratrem. Nec Q. Ciceroni fratri circa ſimilem mordacitatem pepercit: Nam cùm in ea prouincia, quam ille rexerat, uidiſſet clypeatam imaginem eius, ingẽtibus liniamẽtis uſq; ad pectus ex more pictam: erat autẽ Quintus ipſe ſtaturæ paruæ, ait: Frater meus dimidius maior eſt, quàm totus.

In Vatinium. In conſulatu Vatinij, quem paucis diebus geſsit, notabilis Ciceronis urbanitas circunferebatur. Magnum oſtentum, inquit, anno Vatinij factum eſt: quòd illo Conſule, nec bruma, nec uer, nec æſtas, nec autumnus fuit.

Querenti deinde Vatinio, quòd grauatus eſſet domum ad ſe infirmatum uenire, reſpondit: Volui in Conſulatu tuo uenire, ſed nox me comprehendit.

Vlciſci autem ſe Cicero uidebatur, ut qui reſpondiſſe

ſibi

ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe Reip. de exilio reportatum gloriaretur, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius quoq; Reuilius, qui uno die (ut Seruius retulit) conſul fuit, roſtra cum aſcendiſſet, pariter honorem inijt conſulatus, & eierauit: quod Cicero gaudens, omni occaſione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητος eſt Caninius Conſul. Deinde, hoc conſecutus eſt Reuilius, ut quæreretur, quibus COSS. *Conſul fuerit. Dicere præterea non deſtitit, Vigilantem habemus* COS. *Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non uidit.* In Caninium.

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur. Ego uerò quē fugiam, habeo: quem ſequar, nō habeo. Sed & cùm ad Pompeiū ueniſſet, dicentibus ſerò cum ueniſſe, reſpondit: Minime ſerò ueni: nā nihil hic paratū uideo. Deinde interrogāti Pompeio, ubi gener eius Dolabella eſſet, reſpondit: Cum ſocero tuo. Et cū donaſſet Pompeius transfugā ciuitate Romana, O hominē bellū, inquit, Gallis ciuitatē promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere. Propter quæ meritò uidebatur dixiſſe Pompeius: Cupio ad hoſtes Cicero tranſeat, ut nos timeat. In Pompeiū.

In Cæſarem quoq; mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. Nam primum poſt uictoriam Cæſaris interrogatus, cur in electione partis erraſſet, reſpondit: Præcinctura me decepit. Iocatus in Cæſarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet. Adeò ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum. In Cæſarem.

Deinde cùm Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Cæſare, eueſtigio in quatuordecim gradus ad ſpectandū tranſiſſet, uiolato ordine: & cùm detractus

esset eques Romanus, & cùm Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio, & sedile quærenti: Recepissem te, nisi angustè sederem: simul & illũ respuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fàs auxerat. Nec impune: respondit enim Laberius: Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero aliâs facilitatem Cæsaris in eligendo Senatum irritum irrisit palàm. Nam cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius expediret: aßistente frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pompeius, difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit: Quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cùm causam aduentus requisiuisset: comperissetq́; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expreßit publicam seruitutem: ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον: *id est, Si obtinueris, & pro nobis intercede.*

In M. Antonium.

Vigebat in eo excedens iocus & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Caßium dictatoris uiolatorem: Vellem Idibus Martijs me ad cœnam inuitasses: profectò reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiæ uestræ exercent. Idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidißimè cauillatus est.

Transitus ad caput 4.

Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuiualibus solet: Nec Augustus, inquit, Cæsar in huiusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggesserit, relaturus sum. Et Horus: Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, &

opportunius quæ de Augusto uis referre, succedent. Reticente Auieno, Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener eius mollius incederet, filia autem cōcitatius, ait genero: Ambula tanquam fœmina. ait filiæ: Ambula tanquam uir. Et cum M. Lepidus in Senatu dixisset patribus conscriptis: Ego non tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem ὁμοιόπ]ωτον. Sed perge Auiene, ne ultrà te dicturientem retardem. In Pisonem. In Lepidum.

De iocis Augusti in alios, & aliorū rursus in ipsū. CAP. IIII.

ET ille: *Augustus, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis, pudorisq; respectu: nec ut caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripserat, eandemq; quòd sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragœdiarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus. Et ille: In spongiam, inquit, incubuit.* Augusti ioca in multos

Idem Augustus, cùm ei quidam libellum trepidus offerret: & modò proferret manum, modò retraheret: Putas, inquit, te assem elephanto dare?

Idem cum ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret: diceretq; iam hoc homines uulgò loqui, non paruam ab illo sibi pecuniam datam: Sed tu, inquit, noli credere.

Alium præfectura equitum summotum, & insuper salarium postulantem: dicentemq;, Non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, et ita officiū deposuisse, hoc dicto repercußit: Tu te accepisse apud omnes affirma, et ego dedisse me nō negabo.

Vrbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitijs iuuenem, quem cum castris excedere iußisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur: Quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respondit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leuiter castigauit: At tu cùm fugies, inquit, nunquàm post te respexeris.

Galbæ, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam, & frequenter dicenti: Corrige in me si quid reprehendis, respondit: Ego te monere possum, corrigere non possum.

Cum multi Seuero Caßio accusante absoluerentur: & architectus fori Augusti expectationem operis diu trahe=ret, ita iocatus est: Vellem Caßius & meum forum ac=cusasset.

Vectius cùm monumentum patris exarasset, ait Augu=stus: Hoc est uerè monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iußit interfici, filiũ quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcũ esse quàm filium.

Idem Augustus, quia Mecœnatem suum nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto: talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat. Et cõtra castigatio=nem loquendi, quam aliás ille scribendo seruabat, in epi=stola ad Mecœnatem familiari, plura in iocos effusa sub=texuit: Vale mel gentiũ, *metuelle, ebur ex Hetruria, lacer Aretinũ, adamas supernas, Tyberinũ margaritũ, Cilneo=rum smaragde, iaspis figulorum, berylle Porsennæ. Car=bũculum habeas, ἵνα σωτίμω πάντα μάλαγμα mœcharum.

*melcule

*σωτίνω πάντα μαλάγματα.

Exceptus est à quodam cœna satis parca, & quasi quotidiana. Nam penè nulli se inuitanti negabat. Post e=pulum igitur inops, ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti, hoc tantum insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem.

Cùm

Cùm de Tyriæ purpuræ, quā emi iusserat, obscuritate quereretur: dicente uenditore, erige altius, & suspice, his usus est salibus: Quid ergo? ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: Nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias: quia illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discußisse uitium & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Nō miror, inquit: dies aliquanto sunt longiores.

*Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit excedentem * ducenteis* L L S. *celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iußit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.* *ducenties HS.

Non est intermittendus sermo eius, quē Catonis honori dedit. Venit fortè in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis peruicacia, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis, & uir bonus est. Satis seriò & Catonem laudauit: & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, quàm ipse quos protulit, quia maior est patiētiæ, quàm facundiæ laus: maximè, cum æquanimiter aliqua etiā iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam prouincialis iocus asper annotuit. Intrauerat Romā simillimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominē ad se iußit, uisumq; hoc modo interrogauit: Dic mihi adolescens Ioci aliorum in Augustum.

scens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus, adiecit: Sed pater meus sæpe.

Temporibus Triumuiralibus Pollio cum Fescẽninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo: Non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius eques Romanus delicijs diffluens, cùm macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, Quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius, inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre. quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infrà loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spatio diligenter expleto, & affectata literæ similitudine, geminatamq; accepit summam dißimulante liberto. Qui posteà cœpto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti, & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coràm probauit. Mox eidem obiecit, quòd ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit: Posthac Cæsar, cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum

mnum eius crebro noctuæ cantu. Prehendendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, * & spe ingentis præmij, pertulit. Laudato Imperator, mille nummos dari iußit. Ille ausus est dicere: Malo uiuat: auemq; dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abijsse militem contumacem? *aliâs: eam

Veteranus cùm die sibi dicto periclitaretur, acceßit in publico ad Cæsarem, rogauitq; ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit: commendauitq; ei litigatorem. Exclamitauit ingenti uoce Veteranus: At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui: detexitq; impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitq; in aduocationem: ut qui uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnā erat pueris symphoniacis Turonij Flacci Mangonis: atque eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eosdemq; postea Turonius æquè inter cœnam quærenti Cæsari, sic excusauit: Ad molas sunt. Acroamata sūt festiuę auditiones, ac iucundæ narrationes Græcis.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes, coruū tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Cæsar, uictor, Imperator. Miratus Cæsar officiosam auē, uiginti millibus nummûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruū, quem ut afferre cogeretur, rogauit. Allatus, uerba quæ didicerat, expreßit: Aue uictor Imperator Antoni. Nihil exasperatus: satis duxit, iubere illum diuidere donatiuū cum contubernali. Salutatus similiter à psittaco, emi iußit eum. Idem miratus in pica, hanc quoq; redemit. Exemplum sutorem pauperem

ſolicitauit, ut coruum inſtitueret ad parem ſalutationem: qui impendio exhauſtus, ſæpe ad auem non reſpondentem dicere ſolebat: Opera *&* impenſa perijt. *Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam ſalutationem.* Hac au*dita dum tranſit* Auguſtus, *reſpondit:* Satis *domi ſalutatorum talium habeo.* Superfuit *coruo memoria: ut & illa, quibus dominum querentem ſolebat audire, ſubtexeret:* Opera *& impenſa perijt.* Ad *quod* Cæſar *riſit: emitq́; auem iuſsit, quanti nullam adhuc emerat.*

Solebat *deſcendēti à palatio* Cæſari *honorificum aliquod epigramma porrigere* Græculus. Id *cum fruſtra ſæpe feciſſet, rurſusq́; eum id facturum uidiſſet* Auguſtus, *breue manu ſua in charta exarauit* Græcum *epigrāma. pergenti deinde ad ſe obuiam miſit.* Ille *legendo laudare, mirari tam uoce quàm uultu.* Cumq́; *acceſsiſſet ad ſellam, demiſſa in fundam pauperē manu, paucos denarios protulit quos principi daret.* Adiectus *hic ſermo,* Μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν: Non *ſecundum fortunam tuam* Auguſte: *ſi plus haberem, plus darem.* Secuto *omnium riſu, diſpenſatorem* Cæſar *uocauit, & ſeſtertia centum millia* Græculo *numerari iuſsit.*

Iuliæ Auguſti filiæ mores.

Super iocis ac moribus Iuliæ Auguſti filiæ. CAP. V.

VVltis *aliqua & filiæ eius* Iuliæ *dicta referamus?* Sed *ſi garrulus non putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quiſquā ueſtrum habeat ſeria & diſcenda quæ proferat.* Hortantibusq́; *omnibus, ut cœpto inſiſteret: ita de* Iulia *orſus eſt:* Annū *agebat triceſimū & octauū, tempus ætatis (ſi mens ſana ſupereſſet) uergentis in ſeniū.* Sed *indulgentia tam fortunæ, quàm patris abutebatur: cùm alioqui literarū amor, multaq́; eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimeq́;*

meq; sæuus animus, ingentem fœminæ gratiam concilia-rent: mirantibus qui uitia noscebant, tantam pariter di-uersitatem. Non semel præceperat ei pater, temperato tamē inter indulgentiam grauitatemq; sermone, quatenus moderaretur profusos cultus, perspicuosq; * comitatus. *comptus Idem cùm ad nepotum turbam, similitudinemq; respexe-rat, qua repræsentabatur Agrippa: dubitare de pudicitia filiæ erubescebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, lætum in filia animū, usq; ad speciē procacitatis, sed reatu libe-rum: & talē fuisse apud maiores Claudiam credere aude-bat. Itaq; inter amicos dixit, duas habere se filias delica-tas, quas necesse haberet ferre: Iuliam, & Rempublicam.

Responsum Iuliæ.

Iulia uenerat ad eum licentiore habitu, & oculos offen derat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morē: & lætum patrem, affectata seueritate, cōplexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum, ait, in filia Augusti probabilior est hic cultus? Non defuit patrocinio suo Iulia, his uer-bis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Notum & illud: Auerterant in se populum in specta culo gladiatorum Liuia, & Iulia, comitatus dißimilitudi ne. Quippe cingentibus Liuiā grauibus uiris: hæc iuuen tutis, & quidem luxuriosæ, grege circunsidebatur. Admo nuit pater scripto: Videret, quantum inter duas princi-pes fœminas interesset. Eleganter illa rescripsit: Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia maturè habere cœperat canos, quos le-gere secretò solebat. Subitus interuētus patris aliquando oppreßit ornatrices. Dißimulauit Augustus, deprehensis super uestē earum canis. Et alijs sermonibus tēpore ex-tracto, induxit ætatis mētionē: interrogauitq; filiā, utrum post ali

post aliquot annos cana esse mallet, an calua: Et cùm illa respondisset: Ego pater cana esse malo: sic illi mendacium obiecit: Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, meliùs facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur, Cæsarem se esse: ego memini, me Cæsaris filiam.

Cum'que conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait: Nunquam enim nisi naui plena tollo uectorem.

Populiæ respõsum.

Simule dictum Populiæ Marci filiæ: quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquàm marem desiderarent, nisi cum prægnantes uellent fieri, respondit: Bestiæ enim sunt.

Rursus de uirorũ iocis, argutisq; responsis. CAP. VI.

*SEd ut à fœminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar: Casellius iurisconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur: præcipuè tamẽ is iocus eius innotuit: *Lapidatus à populo Vatinius, cùm gladiatorium munus ederet, obtinuerat: ut Aediles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Fortè ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est.*

**Laudatus*

Caselij dictum

Mercatori deinde, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti, respondisse traditur: Nauem si diuidis: nec tu nec socius habebitis.

*In Galbam eloquentia clarum, sed *quem habitus (ut suprà dixi) corporis destruebat, M. Lollij uox circunferebatur: Ingenium Galbæ male habitat.*

*Aliâs: quam: ut referatur ad eloquentiam.

In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis:quem Galba ut confunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, Quid artiũ facis? respõdit: In sole gibbos fricare soleo.

L. Cælius, cùm C. Cæsar alijs, qui secum pila lusitabant, cẽtena sestertia:illi uni quinquaginta dari iussisset: Quid ego, inquit, una manu ludo, & non duabus, ut plus habere possim? Cæcilius.

*Cum iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, quòd ei * nummum petenti non dedisset: Quid amplius, inquit, mihi facturus es: nisi ut Dyrrhachium eam, & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.* Valerij cauillum. *nimum

De sententiis ac dictis Laberii & Publii mimographorum:deq; Pylade,ac Hyla histrionibus. CAP. VII.

SEd quia & paulò antè Aurelius Symmachus, & ego nunc Laberij fecimus mentionẽ: si aliqua huius,atque Publij dicta referremus:uidebimur & adhibendi conuiuio mimos uitasse lasciuiã:& tamen celebritatẽ, quã, cùm adsunt,illi excitare pollicẽtur,imitari. Laberiũ asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus inuitauit: ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed Potestas non solùm si inuitet, sed etiã si supplicet,cogit. Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus: Laberij uersus

Necessitas,cuius cursus auersi impetum
Voluerunt multi effugere,pauci potuerunt.
Quò me detrusit penè extremis sensibus?
Quem nulla ambitio,nulla unquam largitio,
Nullus timor,uis nulla,nulla autoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu:

Ecce in senecta ut facilè labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi Dij negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis, sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar mimus. Nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quàm uiuendum fuit.
Fortuna, immoderata in bono æquè atq; in malo:
Si tibi erat libitum, literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur cùm uigebam membris præuiridantibus,
Satis facere populo, & tali cùm poteram uiro,
Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
Nunc me quò deijcis? quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hedera serpens uires arboreas necat:
Ita me uetustas amplexu annorum necat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subinde se, quà poterat, ulciscebatur: inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, præripientiq; se similis, exclamabat: Porrò Quirites libertatem perdimus. Et paulò pòst adiecit: Necesse est multos timeat, quem multi timent. Quo dicto uniuersitas populi ad solum Cæsarem oculos, & ora conuertit: notãtes eius *impotentiam hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium uertit fauorẽ. Is Publius natione Syrus, cùm puer ad patronum domum esset adductus: promeruit eum non minus salibus, & ingenio, quàm forma. Nam fortè cum illc*

*Als: potentiam

ille seruum suum hydropicum iacentem in area uidisset: increpuissetq́;, quid in sole faceret: respōdit, Aquam calefacit. Ioculari deinde super cœnā exorta quæstione, quod nam esset molestum otium: aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc, & alia manumissus, & maiore cura eruditus, cùm mimos componeret: ingentiq́; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit: ut singuli secum, posita inuicem materia, pro tempore contēderent. Nec ullo recusante, superauit omnes: in queis & Laberium. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiauit: Fauente tibi me, uictus es Laberi à Syro. Statim'que Publio palmam, & Laberio anulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem, ait: Qui cum contendisti scriptor, hunc spectator subleua. Sed & Laberius sequenti statim commißione, mimo nouo interiecit hos uersus: Publij dicta.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore. Ex Gel. lib. 17. cap. 14.
Summum ad gradum cum claritatis ueneris,
*Consistes ægrè: & citius quàm *ascendas, decides.* *descendas
Cecidi ego, cadet qui sequitur. laus est publica.

Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, & ad communem usum accommodatißimæ. Ex quibus has ferè memini singulis uersibus circunscriptas: Publij sententiæ lepidæ.

Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.

Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe Neptunũ accusat, qui iterũ naufragiũ facit.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur, si citò neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunquàm periclum sine periclo uincitur.

Pylades & Hylas histriones.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrio nobis omittendus est: qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusq; suffragia diuisus est. Et cùm canticũ quoddam saltaret Hylas, cuius clausula erat τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, sublimem ingentemq; Hylas uelut metiebatur. Nõ tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν οὐ μέγαν ποιεῖς. Tunc eum populus coëgit idem saltare canticum. Cumq; ad locum uenisset, quem reprehenderat, expreßit cogitantem: nihil magis ratus magno duci conuenire, quàm pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem, & Pylades hac uoce securitatẽ saltantis castigauit, σὺ βλέπεις. Cum in Herculem furentem prodisset, & nonnullis incessum histrioni conuenientem non seruare uideretur: deposita persona, ridẽtes increpuit, μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι. Hac fabula & sagittas iniecit in populũ. Eandẽ personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, & spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar, eodẽ se loco Pyladi, quo po. Ro. fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, qui apud maiores uiguit, & uenustam induxisse nouitatẽ: interrogatus ab Augusto, quæ saltationi cõtulisset, respondit: *αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπ*

*μεγαποιεῖς

*λυλῶν

τ' ἐνοπλῶν, ἐμαυτὸν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi seditionem pro contentione inter se Hylamq; habita, concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

Quomodo Plato uino indulgendum esse præceperit: & quàm periculosum turpeq; sit, tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. CAP. VIII.

*His dictis, & excitata lætitia, cùm in Auieno memoria florida, & amœnitas laudaretur ingenij, mensas secundas minister admouit. Et Flauianus: Multi (ut extimo) in hoc à Varrone dissentiunt, qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper serus uehat: de secũda mensa placentas remouit. Sed quæso dicas, Cecinna, uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus: Locus, inquit, Varronis, quẽ referri à me imperas, in his ferè uerbis est: Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt: *Dulcibus enim cum pepsi societas infida. Significãt autem bellaria, omne mensæ secundæ genus. Nam quæ πέμματα Græci, uel τραγήματα dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora est inuenire in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite antequàm surgendũ nobis sit, uino indulgeamus. Quod decreti Platonici autoritate faciemus: qui existimauit fomitem esse quendam, & incitabulum ingenij, uirtutisq;: si mens, et corpus hominis uino flagret. Tum Eustathius: Quid *agis, inquit, Euangele? an Platonem extimas hauriendà passim uina suasisse: & non magis inter minuta pocula iucundiorẽ, liberalioreq; inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc est,*

*Masserius apud Aulũ Gellium capite 11. lib. xiij. ex Cælio Rhodigino, hunc locum sic restituit, πέμμασιν enim, & πέψει societas infida.

*ais

est, quod in primo, & in secundo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis, honestisq; inter bibendũ remißionibus refici, integrariq; animos ad instauranda sobrietatis officia extimauit: redditosq; sensim lætiores, & ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores: & simul si qui penitus in his affectionũ cupiditatũq; errores inessent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiẽdas esse

*ad *huiuscemodi exercitationes *aduersus propulsandam uini uiolentiam: neq; ullum unquam continentẽ prorsum, aut temperantem satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui Libentiæ Gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint: quiq; illarũ omnino expers sit: si eum fortè ad participandas huiusmodi uoluptates aut uolũtas tulerit, aut casus induxerit, aut neceßitas impulerit: mox deliniri, & capi, neque mentem eius, animũq; consistere. Congrediendum igitur, & tanquam in acie quadam cum uoluptarijs rebus: cumq; ista uini licentia cominus decernendum: ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti: sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq; usu temperantiam continentiamq; tueamur: & calefacto simul, refotoq; animo, si quid in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.*

Ex Gel. lib. 19. cap. 2. *Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus uoluptatibus sit cauẽdum. Quinq; enim sunt sensus hominum, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo, aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus uoluptas*

quæ

quæ immodicè capitur, ea turpis, atque improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est: ea uoluptas, sicut sapientes uiri censuerunt, omnium rerum fœdißima est: eosq; maximè, qui sese duabus istis uoluptatibus dediderunt, grauißimi uitij uocabulis Græci appellauerunt, uel* ἀκρατεῖς, *uel* ἀκολάστους: *nos eos uel incontinentes dicimus, uel intemperantes. Istas autem uoluptates duas, gustus atque tactus, id est, cibi atque ueneris, solas hominibus communes uidemus esse cum beluis.* Et *idcirco in pecudum ferorumq; animalium numero habetur, quisquis est his ferarũ uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus proficiscentes, hominum tantùm propriæ sunt.* V*erba super hac re Aristotelis philosophi in mediũ proferam: ut quid de his infamibus uoluptatibus, tam clarus, atque inclytus uir sentiat, publicetur:*

*al's: improbata

Διατί οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὔσας κοινὰς αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταταί εἰσι. διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύω μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως, οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει, ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν, ἢ ὀσφραινόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ ταρίχους ὀδμὴ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν, ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα.

ἢ ᾗ τὸ πρόσθεν ἀεὶ ἥδιον.

Quis igitur, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coëundi atque comedendi, quæ homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent: se bibere atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem, diuina uir scientia, de coitu uenereo ita existimabat: Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. Nanque ipsius uerba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν: *id est, coitum esse paruum morbum comitialem.*

est Democritus

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principium, id facilius perspectu est, quàm ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse cohærentiam, in fine primi libri mentio facta erat de poëta Vergilio. Sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitũ fuit sermonem eum reseruari colloquio diei sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnã certe partem desiderari nemo nõ facilè animaduerterit. Sed hæc deplorari à nobis possunt, emendari non possunt.

Macrob

MACROBII AV-
RELII THEODOSII
uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber tertius.

Quàm accuratè Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. CAP. I.

V*iolatum cùm se nosset Aeneas, & multa cæde pollutum, ait:*

Tu genitor cape sacra manu, patriosq́; Penates. Aeneid. 2.
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas: donec me flumine uiuo
Abluero.

Post *Caietæ quoque nutricis sepulturam, quò potißimum nauigans appellitur: quàm ad eam partem, per quam fluuio* Tyberinus *amœno in mare prorumpit, ut cõfeſtim in ipso* Italiæ *limine fluuiali unda ablutus, posset quàm purißimè* Iouem, *Phrygiamq́; ex ordine matrem inuocare.* Quid, *quòd Euandrum aditurus per* Tyberim *nauigat: quòd eum esset reperturus* Herculi *sacra celebrantem, ut sic purificatus, sacris poßit hoſpitalibus interesse?* Hinc et Iuno *ipsa conqueritur, non magis quòd Aeneam contigisset contra suum uelle in* Italiam *peruenire: quàm quòd optato potiretur* Tybridis *alueo.* Quia *sciret eum hoc amne purificatum, posse sacra etiam sibi ritè perficere.* Nam *ne supplicari quidem sibi ab eo uellet.* Nunc *(quoniam purificationẽ ad sacra superorum pertinentẽ* Deorum, *in* Vergiliana *obseruatione monstrauimus) uidea-*

mus, utrum etiam circa inferorum Deorum cultum proprietatem moris idem poëta seruauerit. Constat Dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari. Cùm uerò inferis litandum est, satis actum uidetur, si aspersio sola contingit. De sacris igitur superorum ait Aeneas: Donec me *flumine uiuo* Abluero. *At* Dido *cùm sacra* Dijs *inferis instituit, ait:*

Aeneid.4. *Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.*
Dic *corpus ꝓperet fluuiali spargere lympha.* Et *alibi:*
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon *cùm* Misenum *sepulturæ mandari refert idem:*
*circunluit -Ter *socios pura * circuntulit unda,*
Spargens rore leui.

Sed & cùm facit Aeneam *apud inferos ramum* Proserpinæ *consecraturum, ita refert:*

Aeneid.6. Occupat *Aeneas adytum, corpusq́; recenti*
Spargit aqua.

Quàm propriè Vergilius usus sit uerbis ad sacra pertinentibus. CAPVT II.

VErborum *autē proprietas, tam poëtæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in* Vergilio *esse iam desinat.* Nullis *tamen magis propriè usus est, quàm sacris, uel sacrificialibus uerbis.* Et *primum non omiserim, in quo plerięq; falluntur,* Extaq́; *salsos* Porriciam *in fluctus: non (ut quidam)* Proijciā: *existimantes dixisse* Vergilium *proijcienda exta, qui adiecit, in fluctus.* Sed *non ita est.* Nam *ex disciplina* Aruspicum, *& ex præcepto* Pontificum, *uerbum hoc solenne sacrificantibus est: sicut* Veranius *ex primo libro* Pictoris *ita dissertationem huius uerbi executus est:* Exta *porriciunto* Dijs *danto in altaria, aram'ue, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt.* Porricere *ergo,*

Porricere.

non

non proijcere, proprium sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt: non pro ara, & pro foco mare accipiendum est, cùm sacrificium Dijs maris dicatur. Ait enim:

Dij quibus imperium est pelagi, quorũ æquora curro, Aeneid.5.
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, uoti reus: extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare ritè potuisse porrici exta, nõ proijci. Constituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut Reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat: Damnatus autẽ, qui promissa uota nõ soluit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri: cùm uir doctißimus Eustathius paulò antè hanc partẽ plenius executus sit. Est profundam scientiã huius poëtæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariã enim legimus, quòd litare sola non poßit oratio: nisi & is qui Deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro Rerũ diuin. lib. 5. dicit aras primũ ansas dictas: q; esset necessariũ à sacrificantibus ea teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo literarum, aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius, nunc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo poëta executus est uersu:*

Reus. Damnatus. * iam. Mos tangendi aras.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem Aeneid.4.
Audijt omnipotens.

Non'ne eò additum credideris, non quia orabat tantùm, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cùm ait:

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item: Aeneid.6.
Tango aras: medios ignes, & numina testor. Aeneid.12.

Eandem uim nominis ex apprehensione significat.

Idem

Idem poeta tam scientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis, quæ ad proprietatem sacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus est: ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. Nam primo Pontificij iuris libro apud Pictorem uerbum hoc positum est, uitulari. De cuius uerbi significatu Titius ita retulit: Vitulari est uoce lætari. Varr. etiam in lib. XV. Rerum diuinarum ita refert: quòd Pontifex in sacris quibusdam uitulari soleat, quod Græci παιανίζειν uocant. Has tot interpretationis ambages, quàm paucis uerbis docta Maronis elegantia expreßit,

–Lætumq; choro pæana canentes.

Nam si uitulari est uoce lætari, quod est παιανίζειν: nonne in cantu læti παιᾶνος enarratio uerbi perfecta seruata? Et, ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro, quem de Dijs composuit, ait Vitulam uocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait Vitulam uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert: quòd postridie Non. Iulias re bene gesta, cùm pridie populus à Tuscis in fugam uersus sit, unde Populifugia dicuntur, post uictoriam certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidam nomen eius animaduersum putant, quòd potens sit uitæ tolerandæ. Ideo huic Deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur: quia frugibus uita humana toleratur. Vnde hoc esse animaduertimus, quod ait uergilius:*

* Vitulinam

Eclog. 4 *Cùm faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.*

Vt uitula dixerit pro uitulatione: quod nomen esse sacrificij ob lætitiam facti, superius expreßimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablatiuum: Cùm faciam uitula pro frugibus, id est, cùm faciam rem diuinam, nõ oue, non capra, sed uitula: tanquam dicat, cùm uitulam pro frugibus

bus sacrificauero: quod est, cùm uitula rem diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi. & hos annales appellant equidem maximos, quasi à Pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneæ ait:

Et uacet annales nostrorum audire laborum. Aeneid. 1.

De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint: & quàm diligenter horum uerborum proprietates expresserit Maro. CAP. III.

ET quia inter decreta Pontificum hoc maxime quæritur, quid sacrum, quid sanctū, quid religiosum: quærendū utrum ijs secundū definitionē suam Vergilius usus sit, et singulis uocabuli sui proprietatē more suo seruarit. Sacrum.

Sacrum est, ut Trebatius libro primo de Religionibus refert, quicquid est, quod deorum habetur. Huius definitionis poëta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem Deorum penè semper adiecit:

Sacra Dioneæ matri, Diuisq; ferebam. Item: Aeneid. 3.
Sacra Ioui Stygio quæ ritè incœpta paraui. Item: Aeneid. 4.
Tibi enim, tibi maxima Iuno Mactat sacra ferens. Aeneid. 8.

Profanum omnes penè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit: quasi porrò à fano, & religione secretum. Cuius significatus exemplum consecutus est, cùm de luco & * adyto inferorum sacro utroq; loqueretur: Profanum. Porrò. hic procul. * aditu

Procul ô procul este profani,
Conclamat uates, totoq; absistite luco.

Eò accedit, quòd Trebatius profanum id propriè dici ait, quod ex religioso, uel sacro in hominum usum, proprietatemq; conuersum est. Quod uel apertissimè poëta seruauit, cùm ait:

Faune

Faune precor miserere, inquit: tuq; optima ferrum

Aeneid. 12. *Terra tene: colui uestros si semper honores,*

Quos cōtrà Aeneadæ bello fecere ꝓfanū. Dixerat enī:

Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrū Sustulerāt.

Vnde ostendit propriè profanum esse, quod ex sacro pro miscuum humanis actibus accommodatum est.

Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo Religionum refert, interdum idem quod sacrum, idemq; quod religiosum: interdum aliud, hoc est, nec sacrum, nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet.

Aeneid. 12. *Sancta ad uos anima, atq; istius nescia culpæ, Descēdā.*

Non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quā sanctā, hoc est, incorruptā, uoluit ostēdere. ut ī illo quoq;:

Aeneid. 11. *Tuq; ô sanctissima coniux Felix morte tua.*

In quo castitatis honorē incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ non debent pœnæ sanctione corrumpi. Quòd autē ad priorē speciei definitionē de sancto attinet, id est, ut nō aliud sit q̄ sacrum, aut religiosum:

Aeneid. 2 *Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli*

Fundere lumen apex. Et paulò pòst:

Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem

Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

Hic enim sanctos ac si sacros accipiemus: quia diuinitus contigerunt. Item:

Aeneid. 6 *–Tuq; ô sanctissima uates Præscia uenturi.*

Non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem, & Deo plenam, & sacerdotem.

Religiosum, & religio, de quibus & Gel. lib. 4. cap. 9. *Superest, ut quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. Seruius Sulpitius religionē esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit: quasi à relinquendo dicta, ut à carendo ceremonia.*

Hoc

Hoc Vergilius seruans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem Aeneid. 8
Relligione patrum latè sacer.

Et adiecit, quò proprietatem religionis exprimeret:

-Vndiq; colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit.

Quæ res utiq; faciebat lucum à communione populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatem:

Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos
Agrorum, pecorisq́; Deo.

Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait:

-Riuos deducere nulla Relligio uetuit. Georgic. 1.

Deducere, qd sit apud Vergilium.

Quòd autem ait deducere, nihil aliud est, quàm detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet.

In transcursu & hoc notandum est, quod & ipse uelut præteriens sub unius uerbi significatione proiecit. Cauetur enim in iure Pontificio, ut quoniam oues duabus ex causis lauari solent: aut ut curetur scabies, aut ut purgetur lana: festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat: liceat autem, si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoq; inter concessa numerauit:

Balantumq́; gregem fluuio mersare salubri. Ibidem.

Quod si hucusq; dixisset: licita, & uetita confunderet. sed adijciendo, salubri: causam concessæ ablutionis expreßit.

Quid delubrum, qui dii penates. Et quòd ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

CAPVT IIII.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, Pontificalis obseruatio est. Ergo

delubrum, quid Pontifices propriè uocēt, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo Rerum diuinarū: Delubrum ait alios extimare, in quo præter ædem sit area assumpta Deûm causa, ut est in circo Flaminio Iouis Statoris: alios, in quo loco Dei simulachrū dedicatum sit. Et adiecit, sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo Deum ponerent, nominatū delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potißimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit: ut ab Dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utrāq; rationē diligēter est executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrū nominaturus, aut propriè Deorū nomina, aut ea, quæ Dijs accōmodarētur, inserere:

Aeneid. 2. At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

Et ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

-Sæuæq; petunt Tritonidis arcem.
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur. Item:
Nos delubra deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem.

Illam uerò opinionem de area, quam Varro prædixerat, non dimisit:

Principiò delubra adeunt, pacemq; per aras
Aeneid. 4. Exquirunt. Et mox:
Aut ante ora Deûm pingues spatiatur ad aras.

Quid enim aliud est spatiari, quàm spatio lati itineris obambulare? ob quod adijciendo Ante aras, ostēdit aream assumptam Deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De Dijs quoq; Romanorū proprijs, id est, Penatibus, asper

aſperſa eſt huic operi non incurioſa ſubtilitas. Nigidius enim de Dijs libro decimonono requirit, num Dij Penates ſint Troianorũ Apollo & Neptunus, qui muros eis feciſſe dicuntur: & num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius quoq; Labeo libro de Dijs Penatibus eadem exiſtimat. Hanc opinionem ſequitur Maro, cùm dicit:

Sic fatus, meritos aris mactabat honores, Aeneid. 5.
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro Rerum humanarum ſecũdo, Dardanũ refert Deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneã ex Phrygia in Italiam detuliſſe. Qui ſint autem Dij Penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit: ſed qui diligentius eruunt ueritatem, Penates eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi poßidemus. Eſſe autem medium æthera Iouem, Iunonem uerò imum aëra cum terra, & Mineruam ſummum ætheris cacumen, eo argumento utuntur, quòd Tarquinius Demarathi Corinthij filius, Samothracijs religionibus myſticè imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto, numina memorata coniungit. Caßius uerò Hemina, dicit Samothracas Deos, eoſdemq; Romanorum Penates, propriè dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς. Noſter hæc ſciens ait:

Cum ſocijs, natoq;, Penatibus & magnis Dijs. Aeneid. 3.

Quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & omnia hæc nomina cũ in uno de ſupradictis numinibus ſeruat, doctrinã ꝑcul dubio ſuã de hac omni opinione confirmat. Cùm enim ait:

Iunonis magnæ primùm prece numen adora, Aeneid. 3.

τὴν μεγάλην nominat,

Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, Aeneid. 1.

τὴν χρηστήν: Dominamq; potentem, τὴν δυνατήν. Eodem

nomine appellauit & Vestam, quam de numero Penatū, aut certè comitem eorum esse manifestū est: adeò, ut & Cō-
*Sed & sules & Prætores *seu Dictatores cùm ineunt magistratum, Lauinij rem diuinam faciant Penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit:

Aeneid. 2. Sacra suosq; tibi cōmēdat Troia penates: Mox adiecit:
Sic ait: & manibus uittas, Vestamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Higinius in libro, quē de Dijs penatibus scripsit, uocari eos θεοὺς πατρῴους. Nec hoc Vergil. ignoratū reliqt:
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem. Et alibi:
Aeneid. 2. -Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit Deorum. CAPVT V.

NEc minus de sacrificiorum usu, quàm de Deorū scientia diligentiam suam pandit. Cùm enim Trebatius libro primo de religionibus doceat, hostiarum genera esse duo: unum, in quo uoluntas Dei per exta disquiritur: alterum, in quo sola anima Deo sacratur, unde & Aruspices animales has hostias uocant: utrunq; hostiarum genus Vergilius in carmine ostendit. Et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monstratur:

Duo hostiarum genera: animale unum, alterū consultatorium

Aeneid. 4. -Mactat lectas de more bidentes. Et mox:
-Pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud in quo hostia animalis dicitur, quòd eius tātùm anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum uictorē Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

Et ut

Et ut nũcupata uota significaret, ait, Persoluo: quod de uoto propriè dicitur. Vtq; ostenderet persolutum Dijs, significauit dicens:

Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos. Aeneid. 5.

Videndum etiam, ne & illam hostiã ostendat animalem:

Sanguine placastis uentos, & uirgine cæsa: Aeneid. 2.
Cùm primum Iliacas Danai uenistis ad oras.
Sanguine quærẽdi reditus, animaq; litãdũ Argolica.

Nam & animam, id est, hostiæ nomen, posuit: & litare, quod significat sacrificio facto, placare numen.

In his ipsis hostijs, uel animalibus, uel cõsultatorijs quædam sunt, quæ hostiæ iniuges uocantur: id est, quæ nunquàm domitæ, ac iugo subditæ sunt. Harum quoq; noster poëta sic meminit: Iniuges boues.

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos Aeneid. 6.
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Eximij quoq; in sacrificijs uocabulum, non poëticum ἐπίθετον, sed Sacerdotale nomen est. Veratius enim in Pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ eximantur è grege: uel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus, eligantur. Hinc ait: Hostiæ eximiæ.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

Vbi quòd eximuntur, eximios: quòd eliguntur, præstanti corpore monstrauit. Ambaruales hostia est, ut ait Põpeius Festus, quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur, ab his, qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentionẽ in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur: Hostiæ ambaruales.

Hæc tibi semper erunt, & cùm solennia uota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

Vbi lustrare significat circuire. Hinc enim uidelicet & nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Geor.*lib.*1.

Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.

Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset uehemẽtius reluctata: ostendissetq;, se inuitam altaribus admoueri: amoueretur. quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc uolenti numini dari existimabant. Hinc noster:

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Et alibi:

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Mezẽtius quare contemptor diuûm.

Adeò autem omnem pietatem in sacrificijs, quæ Dijs exhibenda sunt, posuit: ut propter contrariam causam Mezẽtium uocauerit contemptorem Deorum. Neq; enim (ut Aspro uidetur) ideo contemptor diuûm dictus est, quòd sine respectu Deorũ in homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset: quem longè crudeliorẽ, illaudatum uocasse contentus est. Sed ueram huius contumacissimi nominis causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim, Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerrent, quas Dijs primitias offerebant: & Latinos omnes similis imperij metu ita uouisse: Iupiter, si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius quàm Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo quòd diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Vergilio contemptor Deorum. Hinc pia illa insultatio Sacerdotis:

Aeneid. 11.

–Hæc sunt spolia & de rege superbo Primitiæ.

Vt nomine contumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notarent exuuias.

Mirandam fuisse Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam, quod ex Apollinis,

Delii, & Herculis uictoris sacris ostenditur.

CAPVT VI.

Miranda est huius poëtæ & circa nostra, & circa externa sacra, doctrina. Neq; enim de nihilo est, quòd cùm Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostiã, nisi cùm proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Constat enim (sicut Cloatius Verus Ordinatorum libro 2. docet) esse Deli aram, apud quam hostia non cædi tur, sed tantùm solenni Deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis γενέτορος, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram, uelut inuiolatam, adorasse produnt. Hanc ergo esse, quæ adoratur ab Aenea, γενέτορος aram poëta demonstrat. Siquidem templũ ingressus Pontifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precem: & ut genitora expreßius nominaret, Da pater augurium. At uerò cùm taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factum intelligimus. Et bene suprà tantummodo patrẽ, quod ibi proprium est: & infrà, quod commune est, Apollinem nominat. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis, ac tubis, sine hostijs: ut Deli ad Apollinis genitiui arã. Eodem uersu non omittẽdum puto, cur saxo uetusto dixerit extructum tẽplum. Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti: uult enim dicere uetustatem templi. Hunc multi alij commentatores secuti sunt. Sed frigidum est, ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, lib. 17. ait, Delphis quodam tempore euenisse, ut templũ religiosum antea & intactum, spoliatum incensumq; sit. Et adijcit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proximas terræmotu haustas, Delon neq; antea neq; postea hoc incommodo uexatam:

Hostia ubi Apollini non cæditur.

Templum uetusto saxo extructum esse cur dixerit.

sed semper eodē manere saxo. Thucydides *etiā historiarū libro 3.idem docet.* Non *mirū ergo si præsidio religionis tutam insulā semper ostendēs, & reuerentiā sibi locorum accessisse dicit,cōtinuā saxi eiusdē, id est, insulæ firmitatē.* Vt *seruauit* Apollinis *genitoris ꝓprietatē,patrē uocando.*

Aeneid.8. Hercules unde uictor dicatur.

I*dem curauit Herculem uocando uictorem.* H*æc,inquit,limina uictor* Alcides *subijt.* Varro Rerū *diuinarum libro 4.uictorem* Herculem *putat dictum, quòd omne animalium genus uicerit.* Romæ *autē uictoris* Herculis *ædes duæ sunt:una ad portam trigeminā,altera in foro boario.*

*Sabinus

Huius *commenti causam* Masurius* Albinus Memorabilium *libro 1.aliter exponit.* Marcus,*inquit,* Octauius Herennius *prima adolescentia tibicen,postquàm arti suæ diffisus est, instituit mercaturam: & bene re gesta, decimam* Herculi *profanauit.* Postea *cùm nauigans hoc idem ageret,à prædonibus circumuentus fortißimè pugnauit,& uictor receßit.* Hunc *in somnijs* Hercules *docuit sua opera seruatum.* Cui Octauius *impetrato à* Magistratibus *loco, ædem sacrauit,& signū:*V*ictoremq; incisis literis appellauit.*Dedit *ergo epitheton* Deo, *quo & argumentum ueterum uictoriarum* Herculis,*& commemoratio nouæ historiæ,quæ recenti* Romano *sacro causam dedit,contineretur.* N*ec frustra in eodem loco dixit:*

Pinarij custodes ædis Herculis.

E*t domus* Herculei *custos* Pinaria *sacri.*

Q*uidam enim aram maximam, cùm uicino flagraret incendio, liberatam à* Pinarijs *ferunt: & ideo sacri custodem domum* Pinariam *dixisse* Vergilium, κατὰ διασολὴν, *inquit* , Potitiorum , *qui ab* Appio Claudio *præmio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt.* Sed Veratius Pontificalis *in eo libro, quem fecit de* Supplicationibus, *ita ait:* Pinarijs *qui nouißimi comesso prandio uenissent,*

nissent, cùm iam manus pransores lauarent, præcepisse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi: sed ministrãdi tantũmodo causa, non ad epulas conuenirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Vergilius alibi:

At Triuiæ custos iandudum in montibus Opis, Aeneid. 11.

Id est, ministra. Nisi fortè custodem dixit eam, quæ se prohibuerit, & continuerit à sacris: ut ipse alibi:

Et custos furum atq; auium cum falce saligna Georg. 4.
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Hic utiq; custodem, prohibitorẽ auiũ, furumq; significat. Ritus sacrorum Aeneid. 8.

Hæc ubi dicta, dapes iubet & sublata reponi
Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.

Nõ uacat quod dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cornelius Balbus, ἐξηγητικῶν *lib. 18. ita ait: Apud aram maximam obseruatum, ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco, ut omnes aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde Dei, habitum eius imitetur. Nam ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia siue ipse, siue ab eo relicti, quia aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit C. Bassus. Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentum Aeneæ, in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.*

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio trãsmittũtur à legentium uulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. CAP. VII.

EA quoq; quæ incuriosè transmittuntur à legentiũ plebe, nõ carent profunditate. Nam cùm loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principem suũ spectaret, adiecit:

Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.

Traditur autem in libro Hetruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium felicitatẽ. Est super hoc liber Tarquinij transcriptus, ex ostẽtario Tusco. ibi reperitur: Purpureo, aureo'ue colore ouis, aries'ue si aspergetur, principi ordinis, & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniemq́; propagat in claritate, lætioremq́; efficit. Huiusmodi igitur statum imperatori in trãsitu uaticinatur. Verbis etiam singulis de ritu sacro quàm ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere:

Aeneid. 10. *Iniecere manum Parcæ, telisq́; sacrarunt*
Euandri. *Nam quicquid destinatum est Dijs, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos non potest, nisi libera ab onere corporis fuerit anima, quod nisi morte fieri non potest. Ita ergo opportunè sacrum Halesum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem & humani, & diuini iuris executus est. Nam ex manus iniectione, penè mancipium designauit: & sacrationis uocabulo, obseruantiã diuini iuris impleuit. Hoc loco non alienũ uidetur, de conditione eorum hominũ referre, quos leges sacros esse certis Dijs iubent. Quia nõ ignoro quibusdã mirũ uideri, quòd cùm cætera sacra uiolari nefas sit, hominẽ sacrũ ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est. Veteres nullũ animal sacrũ in finibus suis esse patiebãtur: sed abigebant ad fines Deorum, quibus sacrũ esset: animas uerò sacratorũ hominum, quos Græci ζωάνας uocãt, Dijs debitas existimabãt. Quemadmodum igitur quod sacrum ad Deos ipsos mitti nõ poterat, à se tamen dimittere non dubitant. Sic animas, quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore*

re quàm primùm illò ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiam Trebatius Religionum lib. 9. cuius exēplum ne sim prolixus, omisi. Cui cordi est legere, satis habeat, & autorem, & uoluminis ordinem esse monstratum.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quòd nec ea ratione apud hunc poëtam careant, quæ fortuita esse uidentur, cum aliis quibusdam.

CAPVT VIII.

NOnnullorum, quæ scientißimè prolata sunt, malè enuntiando, corrumpimus dignitatem. Vt quidam legunt:

Discedo, ac ducente Dea flammam inter, & hostes Aeneid. 2.

Expedior: Cùm ille doctißimè dixerit: Ducente Deo, non Dea. Nam & apud Caluum Acterianus affirmat legendum, Pollentemq; Deum Venerem, nō Deam. Signum etiā huius est Cypri barbatū corpore, sed ueste muliebri, cum sceptro ac statura uiri. Et putant eandem marem ac fœminam esse. Aristophanes eam ἀφρόδιτον appellat. Leuinus etiam sic ait: Venerem igitur almum adorans, siue fœmina, siue mas est: ita uti alma noctiluca est. Philochorus quoque in Atthide, eandem affirmat esse Lunam: Nam & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili: quòd eadem & mas existimatur, & fœmina.

Hoc quoq; de prudētia religionis à Vergilio dictū est,

Decidit exanimis, uitamq; reliquit in astris Aëreis.

Higinus enim de proprietatibus Deorum, cùm de astris ac stellis loqueretur, ait, oportere his uolucres immolari. Doctè ergo Vergilius dixit apud ea numina animam uolucris remansisse, quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, uacare permittit: Aues stellis ad litandum datæ. Aeneid. 5.

-Matrisq; uocauit

Camilla cur sic appellata.

Nomine Casmillæ mutata parte Camillam.

Nam Statius Tullianus de Vocabulis rerum libr. 1. ait dixisse Callimachum, Tuscos Camillum appellare Mercurium, quo uocabulo significant præministrum Deorum. Vnde Vergilius ait Metabum Camillam appellasse filiam, Dianæ scilicet præministram. Nam & Pacuuius, cùm de Medea loqueretur, Cœlitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani quoque pueros, puellas'ue nobiles, & inuestes, Camillos, & Camillas appellant, Flaminicarum & Flaminum præministros. Hanc quoq; obseruationem eius non conuenit præterire:

Mos. Aeneid. 7.

Mos erat (inquit) Hesperio in Latio, quē ꝑtinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit:– Varro de moribus, morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat cōsuetudo. Iulius Festus de uerborum significationibus libro decimotertio: Mos est, inquit, institutum patrium, pertinēs ad religiones, ceremoniasq; maiorum. Ergo Vergilius utrunque autorem secutus, & primo quidem Varronem, quoniā ille dixerat morem præcedere, sequi consuetudinem, postquàm dixit: Mos erat, subiūxit, quem protinus urbes Albanæ coluere: &, nunc maxima rerum Roma colit: quo perseuerantiam cōsuetudinis mōstrat. Et quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait, hoc idem docuit Maro, adijciendo Sacrum:

–Quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum. Mos ergo præcesßit, & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic definitionem Varronis impleuit. Adijciendo deinde Sacrum: ostendit, morem ceremonijs dicatum, quod Festus asseruit. Idem seruauit & in duodecimo libro, cum ait:

Morem ritusq; sacrorum

Adijciam.

Adijciam. In quo ostendit apertè, morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his uersibus secutus est, Mos erat Hesperio in Latio, & reliqua. Seruauit enim regnorum successionem. Quippe primi regnauerunt Latini, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat, primum dixit, Hesperio in Latio: & postea, quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum: deinde subiecit, nunc maxima rerum Roma colit.

De carmine quo euocari solebant Dii tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoueri.

CAPVT IX.

Excessere omnes adytis, arisq; relictis
Dij, quibus imperium hoc steterat.

Et de uetustissimo Romanorum more, & de occultissimis sacris, uox ista prolata est. Constat enim omnes urbes in alicuius Dei esse tutela: moremq; Romanorum arcanum, & multis ignotum fuisse, ut cùm obsiderēt urbem hostiū, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarēt tutelares Deos: quòd aut aliter urbem capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent, Deos habere captiuos. Nam propterea ipsi Romani & Deum, in cuius tutela urbs Roma est, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse uoluerunt. Sed Dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidētium libris insitum, & ideo uetustas persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij Lunam. Sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. Alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior, Opem Consiuiam esse dixerunt. Ipsius uerò urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est: cauentibus Romanis, ne quod sæpe aduersus urbes hostiū fecisse se nouerant, idem

De euocandis Dijs tutelaribus.

ipsi quoque hostili euocatione paterentur: si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Sed uidēdum, ne quod nonnulli male existimauerunt, nos quoq; confundat, opinātes uno carmine & euocari ex urbe aliqua Deos, & ipsam deuotam fieri ciuitatem. Nam reperi in lib. v. Rerum reconditarum Sammonici Sereni utrunq; carmen, quod ille se in cuiusdā Furij uetustißimo libro reperisse professus est. Est autem carmen huiusmodi, quo dij euocantur, cùm oppugnatione ciuitas cingitur: Si Deus, si Dea est, cui populus, ciuitas'que Carthaginiensis est in tutela, te'que maximè ille, qui urbis huius, populi'que tutelam recepisti, precor, ueneror'que, ueniam'que à uobis peto, ut uos populum ciuitatemq; Carthaginiensium deseratis: loca, templa, sacra, urbemq; eorum relinquatis, absq; his abeatis: eiq; populo, ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem inijciatis: proditiq; Romam ad me, meosq; ueniatis: nostraq; uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior, probatiorq; sit: mihi quoq; populoq; Romano, militibus'que meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusq;. si ita feceritis, uoueo uobis templa, ludosq; facturum.

Euocationis Deorum carmen.

Deuotionis urbium & exercituum uerba.

In eadem uerba hostias fieri oportet, autoritatemq; uideri extorum, ut ea promittant futura. Vrbes uerò, exercitusq; sic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores Imperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis: Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem, exercitumq;, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis: quiq; aduersus legiones, exercitumq; nostrum arma, telaq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eos'que homines, urbes, agrosq; eorum, & qui in his locis, regionibusq;, agris, urbibusq; habitant, abducatis, lumine supero prin

ro princeps: exercitumq́; hostium, urbes, agrosq́; eorum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes, agrosq́;, capita, ætatesq́; eorum deuotas, consecratasq́; habeatis, illis legibus, quibus quādoq; sunt maxime hostes deuoti: eosq́; ego uicarios pro me fide, magistratuq́; meo, & pro pop. Rom. exercitibus, legionibusq́; nostris do, deuoueo: ut me, meāq́; fidem, imperiumq́;, legiones, exercitumq́; nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. si hæc ita faxitis, ut ego sciam, sentiam, intelligam: tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq́; Iupiter obtestor. Cùm Tellurem dicit, manibus terram tangit: cùm Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cùm uotum recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem hæc oppida inueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam. Præterea Carthaginem, & Corinthum. Sed & multos exercitus, oppidaq́; hostium Gallorum, Hispanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumq́; gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc ergo est, quòd propter eiusmodi euocationem numinum discessionemq́;, ait Vergilius:

Excessere omnes adytis, arisq́; relictis
Dij. Et ut tutelares aßignaret, adiecit: — Aeneid. 2.
-Quibus imperium hoc steterat.

Vtq́; præter euocationem, etiam uim deuotionis ostenderet, in qua præcipuè Iupiter (ut diximus) inuocatur, ait:

Ferus omnia Iupiter Argos Transtulit.

Videtur'ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, non posse profunditatem Maronis intelligi?

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus Diis tauri immolari soleant.

CAPVT X.

Hic cum

Hic cùm omnes concordi testimonio, doctrinã & poëtæ, & narrantis æquarent: exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultrà dissimulandũ, quin in medium detegat insciẽtiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus Põtificij iuris auditũ. Et ex his, quæ nota sunt nobis, Maronem huius disciplinam iuris nescisse cõstabit. Quando enim diceret,

Aeneid. 3.

Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum:

Taurus quibus Dijs immolet.

*si sciret taurum immolari huic deo uetitum? aut si didicisset, quod Atteius Capito comprehendit? Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt: Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uerò sexagesimo & octauo libro * intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Ecce Pontifex tuus, quid apud quas aras mactetur ignorat: cũ uel æditui hæc nota sint, & ueterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, quibus Deorum immoletur tauro, si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit:*

*innuit

Cur Ioui taurũ immolari fecerit Vergilius, cum tamen id non liceret.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in ope poëtæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc doctè, ita illud argutè. Nã ostendit Deo nõ litatũ, ideo secutum,

Horrendum dictu, & uisu mirabile monstrum.

*Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc uerba: Si quis fortè Ioui tauro fecerit, piaculum * dato. Committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. Et committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo.*

*esto

Quòd Vergilius illo uersu primi Georgicon: Cui tu

ritè

ritè fauos & miti dilue Baccho, significarit Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. CAPVT XI.

Subiecit Euangelus: Si euentu excusantur illicita, dic quæso, quod erat monstrũ secuturum, & cùm Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur,

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho?

Vinum autem Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere: qui in Aulularia ait: Cererin' mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester Flamen, & Pontifex, & omnia, tam quid immoletur, quàm quid libetur ignorat. Et ne non ubique in libando pari errore sit deuius, in octauo ait: Georg. 1.

In mensam læti libant, Diuosq; precantur:

cùm non in mensam, sed in aram secundum morem libare debuerint. Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immeritò de usurpata in mensam libatione quæsisse: ampliusq; speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensa similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem.

Nam & P. Tertius cum de ritu sacrorũ multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire, nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolui. Ego autem quid mihi magistra lectione compertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatum est, aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis Populoneæ augusta mensa est. Nanque in fanis alia uasorum sunt, & sacræ supellectilis: alia ornamẽtorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper In mensam quãdo libare licuerit.

sacrifi

sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesq́;, & stipes reponuntur. Ornamenta uerò sunt, clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At uerò mensa, arulæq́; eodem die, quo ædes ipsæ, dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo, aræ usum, & religionem obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio: quippe apud eam mensam, quæ cum ara maxima, more utique religionis, fuerat dedicata: & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uerò Didonis, quod tantũ regiũ cõstat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo: quia non erat religiosa, sed usurpata libatio: solam fecit libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio. At uerò hic: —Omnes

Dido quomodo in mensam libat.

Aeneid. 8.

In mensa læti libant, Diuosq́; precantur.

Quia quod rectè fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus, & uni sacratæ assidentibus mensæ factũ esse memorauit. De illo autem uersu:

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

Paucis quod Maro accusatur absoluam. Poeta enim æquè in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantiæ, sciens Cereri mulso libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitescere uinum dicens: mulsum cùm cœperit fieri. Nam mite hìc uinum ita dixit, ut alibi ait domitum:

Geor. 4.

—Et durum Bacchi domitura saporem.

*ad diem

*Notum autem esse non diffitebere, quòd * diem duodecimum Calend. Ianuarias Herculi, & Cereri faciunt sue prægnante, panibus mulso.*

Hercu

Herculi cur Salios aſsignarit Vergilius: curq; hos populeis ramis coronatos induxerit. CAP. XII.

Opportunè mehercule Prætextate feciſti Herculis mentionē, in cuius ſacra hic ueſter gemino errore cōmiſit:

Tum Salij ad cantus incenſa altaria circum Aeneid. 8.
Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam, ſola lauro capita, & alia fronde non uinciant. Videmus & in capite Prætoris urbani lauream coronam, cùm rem diuinam Herculi facit. Teſtatur etiam Terentius Varro in ea ſatyra, quæ inſcribitur περὶ κεραυνοῦ, *maiores ſolitos decimam Herculi uouere: nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad* ἀσύμβολον, *cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine eſt (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico erraſſe Vergilium. Nam ut primum de frondis genere dicamus, conſtat quidem nunc lauro ſacrificantes apud aram maximā coronari. Sed multò poſt Romam conditam hæc conſuetudo ſumpſit exordium, poſtquàm in Auentino lauretum cœpit uirere: quam rem docet Varro rerum Humanarum libr. II. E monte ergo proximo decerpta laurus ſumebatur operantibus, quam uicina offerebat occaſio. Vnde rectè Maro noſter ad tempora reſpexit, quibus Euander ante urbem conditam, apud aram maximam ſacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcidæ gratiſſima. Salios autem Herculi propter ubertatem doctrinæ altioris aſſignat: quia is Deus, & apud Pontifices idem, qui & Mars habetur. Et ſanè ita Menippea Varronis affirmat, quæ inſcribitur,* ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς, *qua cùm de Hercule multa loqueretur, eundē eſſe ac Martem probauit. Chaldæi quoque ſtellam Herculis uocant,*

Populeæ coronæ in ſacris Herculis.

Salij Herculi cur aſsignētur.

quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauij Hersenij liber, qui inscribitur, de Sacris saliaribus Tyburtium: in quo Salios Herculi institutos, operari diebus certis, & auspicatò docet. Item Antonius Enipho, uir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium minusculum in sacrario: quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis (ut credo) autoribus, certisq; rationibus, error qui putabatur uterque defensus est. Si qua sunt alia, quæ nos commouent, in medium proferamus: ut ipsa collatio nostrum, non Maronis, absoluat errorem.

Tunc Euangelus: Nunquam'ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto (ut aiunt) cœlo errasse Vergilium, cum Dido suam rem diuinam pro nuptijs faceret?

Aeneid.4. *—Mactat enim (inquit) lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœboq;, patriq; Lyæo.

Et quasi expergefactus adiecit:

Iunoni ante omnes, cui uincla iugalia curæ.

Et hîc multa deesse uerba, quis tam stupidus, ut non uel sine admonitione omni animaduertat? Nam neq; respondetur ad quæstionem ab Euangelo propositam, neq; sequentia ulla ratione cum his, quæ præcedunt, cohærent. Nobis apparet loci continentiam habuisse hoc modo: In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, ostẽsum iam erat, quàm peritus iuris Pontificii esset Vergilius: Quare cum cœnæ tempus sermonem de Vergilio interrumperet, dilatus est sermo hic in diem sequẽtem, atq; interim inter cœnandum hilariora quædam tractata, quemadmodum & in secundo libro factum uidemus. Quantum itaq; suspicari licet, ortus inter cœnandum sermo fuit de luxu. Vbi cum Horus sui seculi luxuriã nimiam reprehẽderet, Cecinna ita ei respondet, ut ostẽdat antiquitati maiorem deliciarum curã fuisse, quàm seculo suo. Hori uerba omnia desiderantur, nec Cecinnæ responsio plenè adest.

De

De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli pontificis maximi: Tum de Porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione.

CAPVT XIII.

Accipite & M. Varronis uerba, de agricultura libro tertio: qui cùm de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait: Primus hos Q. Hortensius augurali adijciali cœna dicitur posuisse. Quod potius factum tum luxuriosè, quàm seuerè boni uiri laudabant. Quem citò secuti multi, extulerunt eorum pretia: ita ut oua eorum denarijs ueneant quinis, ipsi facilè quinquagenis. Ecce res *non admiranda solum, sed & pudenda: ut oua pauonum, quinis denarijs ueneant, quæ hodie non dicam uilius, sed omnino nec ueneunt.* Is Hortensius *platanos suas uino irrigare consueuit: adeò, ut in quadam actione, quam habuit cum* Cicerone *susceptam, precariò à* Tullio *postulasset, ut locum dicendi permutaret secum. Abire enim in uillam necessariò se uelle, ut uinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed fortè ad notam seculi sui non sufficit* Hortensius, *uir alioqui ex professo* mollis, *& in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim uestitu ad munditiem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas, non fortè, sed industria locatas artifex nodus astringeret: & sinus ex composito defluens, modum lateris ambiret.* Is *quondam cum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd sibi in angustijs obuius, offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capitale putauit, quòd in humero suo locum ruga mutasset.* Ergo *hoc prætermisso, ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit.* Et *ut taceam Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum, quia insigni-*

Luxus ac mollities Q. Hortensij.

Luxuria Fabij Gurgitis, & Metelli Pij.

bus uirtutis secutæ uitia prioris cõpensauit ætatis: in quam foueam luxus, & superbiæ Metellus Pius successuum continuatione peruenit? Et ne multis morer, ipsa de eo Sallustij uerba subieci; At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique uirili, & muliebri sexu, per uias & tecta omnium uisebatur. Cùm Quæstor C. Vrbinus, alijq́; cognita uoluntate eum ad cœnam inuitauerant, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem, curabant, exornatis ædibus per aulæa, & insignia, scenisq́; ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi. Præterea cùm sedenti in transenna demissum uictoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum uenienti, ture quasi Deo supplicabatur. Toga picta plerunque amiculo erat ei accumbenti. Epulæ quæsitißimæ, neque per omnem modò prouinciam, sed trans maria ex Mauritania uolucrum, & ferarum incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantam partem gloriæ dempserat: maximè apud ueteres, & sanctos uiros, superba illa, grauia, indigna Romano imperio extimantes. Hæc Sallustius, grauißimus alienæ luxuriæ obiurgator, & censor.

Luxuriosa cœna pontificis.

Accipite inter grauißimas personas non defuisse luxuriam. Refero enim pontificis uetustißimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto, Metelli illius pontificis maximi, in hæc uerba; Ante diem Nonum Calend. Septembris, quo die Lentulus Flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs Pontifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæuola sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus,

uanus, & L. Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines Vestales: & ipsius uxor Publicia Flaminica, & Sempronia socrus eius. Cœna hæc fuit: Ante cœnam echinos, ostreas crudas, quantum uellent, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrearum peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterum sphondylos, glycomaridas, urticas, ficedulas, * lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepôres, altilia assa, amylum, panes Picentes. Vbi iam luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus farta fuit cœna Pontificũ? Ipsa uerò eduliûm genera, quàm dictu turpia? Nam Cincius in suasione legis Fanniæ, obijcit seculo suo, quòd porcum Troianum mensis inferat. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidũ, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia, ut & lepôres saginarentur: teste Varrone, qui de Agricultura libro tertio, cum de leporibus loqueretur, sic ait: Hoc quoq; nuper institutum, ut lepôres saginarentur, cum exceptos è leporario quidam in caueis, & loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirum uidetur, quod ait Varro, lepôres ætate illa solitos saginari: accipiat aliud, quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa, qui uolet legere, ubi debeat quærere, indicaui. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos uel comparandos dico: sed respondi obiurganti Horo, asserens, uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse, quàm nostro.

* Lumbos caprigenos fortè legendum.

Saltandi, cantandiq; studium, atq; adeò ne histrionicam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse. CAP. XIIII.

*SVbiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus, quàm Cecinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres. Et Cecinna: Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte * lectu comperisti. Vltra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est: Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe secula sunt, quæ hoc imperium uel sanguine, uel sudore pepererunt, quod non nisi uirtutum faceret ubertas. Sed quod fatendum est, in illa uirtutum abundantia, uitijs quoq; ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro seculo morum sobrietate correcta sunt. Et de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere instituеram: sed quia in assertionem nostræ emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto: sed differo, dum de alia lasciuia, qua nunc caremus, admoneo. Dic enim Hore, qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius tricliniium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim, uel ab honestis appetebatur. Ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui? filij Senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illhic crotala gestantes saltare discebant. Taceo, quòd matronæ etiam saltationem nõ inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura: dummodo non curiosa, usque ad artis perfectionem. Quid enim ait Sallustius: Psallere, saltare elegantius, quàm necesse est probæ*

Margin: *& tu

Margin: Saltandi mos ante triclinia et alibi.

probæ? Adeò & ipse Semproniam reprehendit, non quòd saltare, sed quòd optimè scierit. Nobilium uerò *filios, & (quod dictu nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem, testis est* Scipio Africanus *Aemilianus: qui in oratione contra legem iudiciariam* Tiberij *Gracchi sic ait:* Docentur *præstigias inhonestas: cum cinædulis, & sambuca, psalterioq; eunt in ludum histrionum: discunt cantare: quæ maiores nostri ingenuis probro ducier uoluerunt.* Eunt, *inquam, in ludum saltatorium inter cinædos, uirgines, puericq; ingenui.* Hæc *cùm mihi quisquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cùm ductus sum in ludum saltatorium, plus mediusfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq; quingentis.* In *his unum (quo me* Reipubl. *maximè misertum est) puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus seruulus honestè saltare non posset.* Vides *quemadmodum ingemuit* Africanus, *quòd uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est, candidati, quem ne tum quidem spes, & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coërcere, quò minus faceret, quod scilicet turpe non habebatur: cæterùm superius pleranque nobilitatem hæc propudia celebrare conquestus est.* Sic *nimirum* M. Cato Senatorem *non ignobilem Cæcilium spatiatorem, &* Fescenium *uocat: cumq; staticulos dare his uerbis ait:* Descendit *de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere.* Et *alibi in eundem:* Præterea *cantat,* Cantandi studium. *ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. hæc* Cato. Cui *(ut uidetis) etiam cantare non serij hominis uidetur, quod apud alios*

adeò non inter turpia numeratum est: ut L. *Sylla, uir tanti nominis, optimè cantasse dicatur.* Hiſtriones. *Cæterùm histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est: quem nullus ignorat* Roſcio *&* Aeſopo *histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur.* Q*uod cùm alijs multis, tum ex epistolis quoque eius declaratur.* Nam *illam orationem quis est, qui non legerit, in qua populum* Romanum *obiurgauit, quòd* Roſcio *gestum agente, tumultuauerit?* Et *certè satis constat, contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sentētiam uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronuntiaret.* Q*uæ res ad hanc artis suæ fiduciam* Roſcium *abstraxit, ut librum conscriberet, quò eloquentiam cum histrionia compararet.* Is *est* Roſcius, *qui etiam* L. *Syllæ charißimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est.* Tanta *autem fuit gratia, & gloria: ut mercedem diurnam de publico mille denarios, sine gregalibus, solus acceperit.* Aeſopum *uerò ex pari arte ducenties sestertiûm reliquisse filio constat.* Sed *quid loquor de histrionibus, cum* Appius *Claudius uir triumphalis, qui Salius ad usque senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quòd inter collegas optimè saltitabat?* Ac *priusquàm à saltatione discedo, illud adijciam: uno eodemq; tempore, tribus nobilißimis ciuibus, non modò studium saltandi, sed etiam (si* Dijs *placet) peritiam, qua gloriarentur fuisse,* Gabinio *consulari* Ciceronis *inimico, quod ei & Cicero non dißimulanter obiecit, &* M. *Cælio noto inter turbas uiro, quem idem* Cicero *defendit, &* Licinio *Craſſo, Craßi eius, qui apud* Parthos *extinctus est, filio.*

Quanto in pretio fuerint apud paulò uetustiores Romanos, pisces, & præsertim muræna.

CAP.

CAPVT XV.

SEd de saltatione ueterum, ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit: quos Muræ-nas cognominatos, quòd hoc pisce effusißimè delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M.Varro consentit: asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quòd ei pisces, qui auratæ uocantur, charißimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autẽ ætate L.Craßi illius diserti: qui quàm grauis, & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius. Nam cum Cn.Domitio Censor fuit, cùm supra cæteros disertus haberetur, essetq; inter clarißimos ciues princeps: tamen murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus, tanquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in Senatu hoc ei, quasi deforme crimen, obiecit. Neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si Dijs placet) gloriatus est Censor: piam, affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autem, quàm refertas habuerint pretiosißimis piscibus Romani illi nobilißimi principes, L.Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M.Varro in libro de Agricultura refert, M.Catonem, qui pòst Vticæ perijt, cùm hæres testamento * Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius x L. millibus uendidisse. Accersebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegyum à Messana despicit. Illhic enim optimæ à prodigis esse creduntur, tam Hercule, quàm anguillæ. Et utræque ex illo loco, Græcè πλῶτ) uocantur, Latinè flutæ: quòd in summo supernantes, sole

* L.Philippi

torrefactæ curuare se posse, & in aquam mergere desinunt: atque ita faciles captu fiunt. Et *si enumerare uelim, quàm multi magniq; autores murænas è freto Siculo nobilitarint: longum fiet. Sed dicam, quid M.Varro in libro, qui inscribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis: In Sicilia quoque, inquit, manu capi murænas flutas, quòd hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregrè accitus erat. Autor est Plinius, C. Cæsarem dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrij uillam, quamuis non amplam, aut latam, constat propter uiuaria, quæ habuit, quadragies sestertiûm uenundatam.*

Pli. lib. 9. cap. 17. & Varro de Re rustica lib. tertio, cap. 17.

De acipensere, mullo, scaro, lupo.

CAP. XVI.

NEc *acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat, secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse: accipite, ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti:*

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
Quàm ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pompa?
Vel nunc, qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus, &
manibus?

Et ne uilior sit testis poëta: accipite, assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de Fato uerba

Ciceronis: Nam cùm esset apud se ad Lauernium Scipio, unáq; Pontius: allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum rarò capitur. Sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cùm autem Scipio unum, & alterum ex his, qui eum salutatum uenerant, inuitasset, pluresq; etiam inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in Naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir, ut eo seculo, doctus, cum ad principem suum scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinij, quæ superius posui, præmisit, & ita subiecit: Plinius (ut scitis) ad usque Traiani Imperatoris uenit ætatem. Nec dubium est, quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuisse, ego testimonijs palàm faciam: uel eò magis, quòd gratiam eius uideo ad epulas, quasi postliminio, redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum cõuiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum naturaliũ indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de Animalibus quarto ita positum est: Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit. Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudando notat: prodens uenerationem, qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarũ, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur, Plin. lib. 9. cap. 17.

acipen

acipenserem graui pretio taxari solitum: Asinius Celer uir
Mullus. Lib.9.cap.17. *consularis (ut idem Sammonicus refert) mullum unum se-*
ptem millibus nummûm mercatus est. In qua re luxuriam
illius seculi eò magis licet æstimare, quòd Plinius Secundus
temporibus suis negat facilè mullum repertum, qui duas
pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis pas-
sim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta
illa ingluuies fuit maris sui copijs. Nam Octauius Præfe-
Scarus. *ctus classis, sciens scarum adeò Italicis litoribus ignotum,*
ut nec nomen Latinum eius piscis habeamus, incredibilem
scarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam in-
ter Hostiam & Campaniæ litus in mare sparsit: miroq́;,
ac nouo exemplo pisces in mari tanquam in terra fruges
aliquas seminauit. Idemq́;, tanquam summa in hoc utilita-
tis publicæ uerteretur, quinquennio dedit operam, ut si quis
inter alios pisces scarum fortè cepisset, incolumem confe-
stim, & inuiolatum mari redderet. Quid stupemus capti-
uam illius seculi gulam seruisse mari, cùm in magno, uel di-
cam maximo, apud prodigos honore fuerit etiam Tiberi-
Lupus. *nus lupus, & omnino omnes ex hoc amne pisces? quod e-*
quidem cur illis ita uisum sit, ignoro. Fuisse autem etiam
M. Varro ostendit: qui enumerans, quæ in quibus Italiæ
partibus optima ad uictum gignantur, pisci Tiberino pal-
mam tribuit, his uerbis, in libro Rerum humanarum unde-
cimo: Ad uictum optima fert ager Campanus frumentum,
Falernus uinũ, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Ta-
rentinus, piscẽ Tiberis. hæc Varro de omnibus scilicet hu-
ius fluminis piscibus. Sed inter eos, ut suprà dixi, præci-
puum locũ lupus tenuit: & quidem is, qui inter duos pon-
tes captus esset. Id ostendunt cùm multi alij, tum etiam
C. Titius, uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Fan-
niam

niam suasit. Cuius uerba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant, facilè publicabunt. Describens enim homines prodigos, in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quæq; soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiosè unguentis delibuti, scortis stipati. Vbi horæ decem sunt, iubent puerum uocari, ut Comitium eat percontatum: quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad Comitium uadunt, ne litem suã faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam nõ impleant, quippe qui uesicam plenam uini habeant. Veniunt in Comitium tristes, iubent dicere. Quorum negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsus it mictum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit. Literas inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunti in consiliũ, ibi hæc oratio: Quid mihi negotij est cum istis nugatoribus* * *potius, quàm potamus mulsum mistum uino Græco? edimus turdum pinguem, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* Hæc Titius. *Sed & Lucilius, acer, & uiolentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset: eumq;, quasi liguritorem, catillonem appellat; scilicet qui proximè ripas stercus insectaretur. Propriè autem Catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirẽt, catillos liguribant. Lucilij uersus hi sunt:* * *quin potius* **Catillones, qui dicerentur.**

Fingere præterea afferri quod quisq; uolebat.
Illum sumina ducebant, atq; altilium lanx:
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum.

CAP.

CAP. XVII.

LOngum fiat si enumerare uelim, quot instrumenta gulæ inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio confecta. Et hæ nimirũ causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis, & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur.* Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit, quam tulit C. Orchius Tribunus plebis de Senatus sentẽtia, tertio anno, quàm Cato Censor fuerat. Cuius uerba (quia prolixa sunt) prætereo. Summa autem eius præscribebat numerum cõuiuarũ. Et hæc est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabatur: quòd plures, quàm præscripto eius cauebatur, tum ad cœnã uocarentur.

*Sic, ut

Orchia lex.

Cumq; autorem nouæ legis aucta necessitas imploraret, post annum XXII. legis Orchiæ, Fannia lex lata est, anno post Romã conditam, secundum Gellij opinionẽ LXXXVIII. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia sanctißimi Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Neque eam Prætores, aut Tribuni, ut plerasq; alias, sed ex omnium bonorum consilio & sententia, ipsi Consules pertulere: cùm Respublica ex luxuria conuiuiorum maiora, quàm credi potest, detrimenta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gula illecti pleriq; ingenui pueri, pudicitiam & libertatem suam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in Comitium uenirent, & ebrij de Reipublicæ salute consulerent. Hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quòd in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuiq; bona sua inter paucos consumere: Fannia autem & sumpti-

Fannia lex.

bus modum fecit aßibus centum. Vnde à Lucilio poëta festiuitatis suæ more centußis uocatur.

Fanniam legẽ post annos decẽ & octo lex Didia consecuta est. Eius ferũdæ duplex fuit causa: Prima & potißima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur: Italis æstimantibus Fanniam legẽ, non in se, sed in solos urbanos ciues esse cõscriptam. Deinde, ut non soli, qui prandia cœnas'ue maiore sumptu fecissent, sed etiã, qui ad eas uocati essent, atq; omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Didia lex.

Post Didiam Licinia lata est à P. Licinio Crasso diuite. Cuius ferundæ probandæq; tantũ studium ab optimatibus impensum est: ut cõsulto Senatus iuberetur, ut ea tantũmodo promulgata, priusquàm trinundino cõfirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sentẽtia cõprobata. Lex uerò hæc paucis mutatis in plerisq; cũ Fannia cõgruit. In ea enim ferenda quæsita est nouæ legis autoritas, exolescente metu legis antiquioris: ita Hercules, ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa, ut Calendis, Nonis, nundinis Romanis, cuiq; in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa cõsumere liceret. Cæteris uerò diebus, qui excepti nõ essent, ne amplius apponeretur, quàm carnis aridæ pondo tria, & salsamentorũ pondo libra, quod ex terra, uite, arbore'ue natum sit. Video quid remordeat. Ergo indicium sobrij seculi est, ubi tali præscripto legum coërcetur expensa cœnarum. Non ita est. Nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi peßimis, effusißimisq; moribus uiueretur, profectò opus ferundis legibus non fuisset. Vetus uerbũ est: Leges bonæ ex malis moribus procreantur. Licinia lex.

Has

Lex Cornelia. Has ſequitur lex Cornelia, & ipſa ſumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla Dictator: in qua nō conuiuiorum magnificentia probibita eſt, nec gulæ modus factus: uerùm minora pretia rebus impoſita: & quibus rebus (Dij boni) quamq; exquiſitis, & penè incognitis generibus deliciarum? Quos illhic piſces, quaſq; offulas nominat? Et tamen pretia illis minora conſtituit: auſim dicere, ut uilitas eduliûm animos hominum ad parandas opſoniorum copias incitaret: & gulæ ſeruire, etiam qui paruis eſſent facultatibus, poſſent. Dicam planè, quod ſentio. Apprimè luxurioſus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc ſeculum ad omnem incontinentiam promptius, ut pleraque earum rerum, quæ Syllana lege, ut uulgo nota, cōprehenduntur, nemo noſtrum uel fando compererit. Sylla mortuo, Lepidus Conſul legem tulit & ipſe cibariam. Cato enim ſumptuarias leges, cibarias appellat. Dehinc paucis interiectis annis, alia lex peruenit ad populum ferente Antio Reſtione: quam legē, quamuis eſſet optima, obſtinatio tamen luxuriæ, & uitiorum firma concordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamē memorabile de Reſtione latore ipſius legis fertur: eum, quoad uixit, foris poſtea non recœnaſſe, ne teſtis fieret contemptæ legis, quam ipſe bono publico pertuliſſet.

Lex à Lepido data.

Lex Antij Reſtionis.

Antonij edictū His legibus annumerarem edictum de ſumptibus ab Antonio propoſitum, qui pòſt Triumuir fuit: ni indignum crederem, inter cohibentes ſumptus Antonio locum facere: cuius expenſæ in cœnam ſolitæ conferri, ſola Vnionis à Cleopatra uxore conſumpti, æſtimatione ſuperatæ ſunt. Nam cum Antonius quicquid mari, aut terra, aut etiam cœlo gigneretur, ad ſatiandam ingluuiem ſuam natum exiſtimans, faucibus ac dentibus ſuis ſubderet: eaq; re captus, de

Romano Imperio facere uellet Aegyptiũ regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit, insumere posse in unã cœnam sestertiûm centies. Id Antonio mirũ uisum: nec moratus, sponsione contendit * dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sanè cœnam parauit, sed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia, quæ apponebantur, ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens, phialam poposcit, cui aceti nõnihil acris infudit, atque illhuc unionem demptũ ex aure altera festinabunda demisit: eum'que maturè dissolutũ, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quamuis eo facto spõsione uicisset, quippe cùm ipsa margarita centies sestertiûm sine contentione eualuisset, manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium maturè pronuntiasset. Ipse autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit; quòd qui superfuit postea uicta regina, & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusq; est, & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulachro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo, quod Pantheum dicitur.

*alias: dignus culna. funt qui legãt pignus cu stodiente Munasio Planco.

De nucum generibus. CAP. XVIII.

Adhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principiũ dederunt. Symmachus enim duas attrectans manu nuces: Vellem, inquit, ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ causa uel origo uariauerit: aut unde tot mala, cùm hac una appellatione uocitentur, fiant tamen seorsum diuersa, tam uocabulo quàm sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo, quæ tibi memo-

ria crebræ lectionis occurrunt. Et Seruius: Nux ista iu-

Iuglans.

glans, secundum nonnullorum opinionem, à iuuando, & à glande dicta existimatur. Caius Bassus uerò in libro de Significatione uerborũ hoc refert: Iuglans arbor dicta inde est, perinde ac Iouis glãs. Nã id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore quàm glans est. Hũc fru-

*quia

ctum antiqui illi, qui egregiũ glandiq; similem, ipsamq; arborẽ Deo dignã existimabãt, Iouis glandem appellauerũt: quæ nũc, literis interlisis, iuglans nominatur. Cloatius autem Verrius in libro à Græcis tractorum ita memorat: Iuglans, di prætermissum est, quasi dijuglans, id est, διὸς βάλανος: sicut Theophrastus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα, ἡ καὶ διὸς βάλανος. Hanc Græci etiam basilicam uocant.*

Hæc quidẽ ita in antiquo codice, locus autẽ Theophrasti in uulgatis codicibus libro tertio aliter habet.

Nux hæc auellana seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est, quæ corylus dicitur, de qua Vergilius dixit:

Neúe inter uites corylum sere.

Nux auellana siue Prænestina.

*Est autem natio hominum iuxta agrum Prænestinũ, qui Carsitani uocãtur ἀπὸ τῶν καρύων: cuius rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur, Marius de fortuna: Inde scilicet Prænestinæ nuces. Est & illud apud Næuiũ in fabula Ariolo: Quis heri apud te? Prænestini, et Lanuuini hospites: suopte utrosq; decuit acceptos cibo, alteris inanem * bullam madidam dari, alteris nuces in procliui profundere. Hanc autem nucem Græci Ponticam uocãt: dum unaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco, in quo nascitur copiosior.*

*bulbam

Nux Pontica.

Nux castanea.

Nux castanea, de qua Vergilius, Castaneasq; nuces: uocatur & heracleotica: Nam uir doctus Oppius in libro, quem fecit de Syluestribus arboribus, sic ait: Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam nominant: itemq; Pontica nux, atque etiam quæ dicuntur Basilicæ

iuglandes, germina atq; flores agũt similiter iisdem temporibus, quibus Græcæ nuces.

Nunc dicendum est quæ sit Græca. Ac simul hoc dicens, amygdalã de lance tulit* & ostẽdit, nux Græca est, quæ & amygdala dicitur. Sed & thasia eadẽ nux uocatur. Testis est Cloatius, in ordinatorũ Græcorum lib. 4. cùm sic ait: Nux Græca amygdala. Acca uerò in supplicatione: Nucem Græcam, ait, fauumq; adde quantũ libet. Nux Græca. *Et ostẽdẽs, nux Græca hæc est, inquit, &

Nucem molluscam licet hyemis nobis tẽpus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, sed quæ sit mollusca nux, nõ exprimit. Est autem persicum, quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quòd cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius, uir longè doctissimus, in edulio quod inscribitur Moretum. Nam cùm loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera quæ eò mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis: Mollusca nux.

Adnisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,
Partim persica: quod nomen sic deniq; fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti,
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello
In Persas retulere suo, pòst inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graiis
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis fortè inscius erret.

Nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata frangatur. De qua in libro Faborini sic reperitur: Itemq; quidam Tarentinas oues, uel nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua Nux Tarẽtina.

molle. Vnde Terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait:

Et molle Tarentum.

Nux Pinea. *Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria:*

Qui è nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

De generibus malorum & pyrorum. CAP. XIX.

Nuces & mala quo distent.

ET quia mala uidemus admista bellarijs, post nuces de malorum generibus disserendũ est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidunt: ut Nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est: Malum uerò, quod foris habeat quod est esui, & durum intus includat. Secundũ hanc definitionem persicum, quod Sueuius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

Malorum genera. *His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius Ordinatorum Græcorũ lib. 4. ita diligẽter enumerat: Sunt autẽ genera malorũ, armeniũ, cotoniũ, citreũ, coccymelium, conditiuũ, ἐπιμηλὶς, musteũ, mattianũ, orbiculatũ, ogrannũ, præcox, panunceũ, puniceũ, persicũ, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, syluestre, struthium, scantianum, tibur, uerianum. Vides persicum à Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis suæ tenuit, licet iandudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius, citreum, & ipsum persicum malum est, secundum Vergilium:*

Georg. 2. *Felicis mali, quo non præstantius ullum.*

Et reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium: accipite quæ Oppius in libro de Syluestribus arboribus dicat: Citrea item malus et persica altera generatur

ratur in Italia, & in Media altera. Et paulò pòst de citreo loquẽs, ait: Est autẽ odoratissimũ, ex quo interiectũ uesti tineas necat. Fertur autem uenenis contrariũ, quod tritum cum uino purgatione uirium suarũ bibentes seruat. Generãtur autẽ in Perside omni tẽpore mala citrea. Alia enim præcarpũtur, alia interim maturescunt. Vides hic & Citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit: licet nomẽ citrei ille nõ dixerit. Nã & Homerus qui citreum θύον appellat, ostendit esse odoratũ pomũ θύου δ' ἀπὸ καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter uestẽ poni citreũ, idem significat & Homerus, cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

Hinc et Næuius poẽta in bello Punico ait citrosam uestẽ.

Notandum in odys. ε. θύου δ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει, sicut aliã etiam clausulã sequentis uersus legi ibidẽ καὶ λούσασα.

Pyra hæc quæ uidemus, uarietas nominum numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorũ uocabula describit: Antianum, cucurbitinum, ciritum, ceruisca, calculosum, crustuminum, decimanum, græculum, lollianũ, lanuuinum, laureum, laterasianum, marapium, milesium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, rubile, signinum, tullianum, titianum, turrinianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium, serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

Pyrorũ genera.

De ficuum, olearum, uuarumq; generibus. CAP. XX.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, instruente. Sic enim diuersas ficus diligẽtiæ suæ more dinumerat: Africa, albula, arundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea, * lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciendũ quòd ficus alba ex felicibus fit arbo-

Ficorũ genera.

*liuiana

ribus: contrà, nigra ex infelicibus. Docent nos utrunque Pontifices. Ait enim Veranius de uerbis pontificalibus: Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, *supe rus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autē Priscus in ostentario arborario sic ait: Arbores quæ inferûm deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infelices nominăt. * Alternŭ sanguinem filicem, ficum atram, quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferūt, itemq; acrifolium, pyrum syluaticum, * pruscum, rubum, sentesq;, quibus portenta prodigiaq; mala cōburi iubere oportet. Quid quòd ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Selia: Pomum, holus, ficum, uuam. Sed & Cicero Oecononuicon lib. tertio: Neq; serit uitem, neque quæ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma, non habet. Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere. * Lacte propriè ficorum dicitur. Grossi appellantur fici, quæ non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλύνθυς. Marcus Attilius: In millibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et paulò pòst ait: Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et Posthumius Albinus annali primo de Bruto: Ea causa sese stultum brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat.

*Al's, sapinus

*Alnŭ: uel, at myrtum sanguine infelicem,

*Al's: prunŭ

Al's: Lactis

Olearum genera.

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Aegyptia, culminea, cōditiua, Liciniana, Orchas, oleaster, pausia, Paulia, radius, Salentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt genera: Amunea, scilicet à regione, nam Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumammia, aut (ut Græci dicunt) βουμαδῶ, dura cina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, numentana, prec

Vuarum genera.

na, precia, prannia, psithia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, Vellem Seruium nostrum diutius audire: sed hora nos quietis admonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur. Atque ita facta discessio est.

FINIS LIBRI TERTII.

VESALIENSIS IN LIBRUM QVARTVM.

Quemadmodum libro præcedenti pontificii iuris expertissimum fuisse Vergilium Prætextatus ostendit, ita hoc libro quantus in Rhetorica idem poëta fuerit, demonstrat Eusebius. Verum quota pars horum seruata ab interitu est? quando & principium & finis, cum aliis tam multis desiderantur ut uix sextam libri huius partem superesse sit uerisimile. Vtinam uero, aut casu, aut studiosorum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte integritati suæ restituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, sicubi fortè emendatius aliquod ex puluerulentis bibliothecis eruatur exemplar. Alioqui aut ego plane desipio, aut fieri isthuc non potest.

MACROBII AVRELII THEODOSII

uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber quartus.

De affectu mouendo ex habitu personæ. CAP. I.

Pathos ex habitu.

NEC magis incœpto uultũ sermone mouetur:
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atq; inimica refugit.

Item pathos est & in hoc uersu:

Obstupuit, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit.

Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem
Ore eiectantem.

Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter ostendit:

-Galeamq;, ensemq; uocati Accipiunt.

Quasi non sponte accepturi munus, quod erat dandum uerecundiæ.

Ex eodẽ genere est illud: -Totoq; loquentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Est & in descriptione languoris habitus: ut est tota descriptio pestilentiæ, apud Thucydidem. Et,

Labitur infelix, studiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus. Et,
-Demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Est

Est inter pathe & pudor:ut,
Circa Deiphobum pauitantem, & dira tegentem
Supplicia.
Et luctus habitu proditur,ut in Euryali matre,
Excußi manibus radij,reuolutaq; pensa,
Euolat infelix.
Et Latinus quia miratur,
Defixa obtutu tenet ora.
Et Venus quia rogatura est,
Tristior,& lachrymis oculos suffusa nitentes.
Et Sibylla quia insanit,
Subitò non uultus,non color unus,
Non comptæ mansere comæ.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur.

CAPVT II.

NVnc uideamus Pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus, quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim,ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur: quæ à Græcis οἶκτος, καὶ δείνωσις *appellatur. Horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Vergilium Iuno sic incipit:* De oratione Pathetica.

–Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et alibi:
–Me'ne incœpto desistere uictam? Et alibi:
*Heu stirpem inuisam,& * fatis contraria nostris* *Aliâs legitur, factis: id est, conatibus.
Fata Phrygum. Et Dido,
–Moriemur inultæ? Sed moriamur,ait. Et eadem,
–Prò Iuppiter ibit Hic ait. Et Priamus,
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis.

Nec initiũ solùm tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica: & breuibus sentẽtijs, & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exẽplo sit:

Exemplum orationis patheticę ex 7. Aenei.

Heu stirpem inuisam.

Initium ab ecphonesi. Deinde sequuntur breues interrogatiunculæ:

–Num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia uiros? Deinde sequitur hyperbole:
–Medias acies, mediosq; per ignes
Inuenere uiam. Deinde ironia:
–At credo mea numina tandem
Fessa iacent: odijs haud exaturata quieui.

Deinde ausus suos inefficaces queritur,

–Per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.

Secunda post hæc hyperbole,

Absumptæ in Teucros uires cœliq;, marisq;.

Inde dispersæ querelæ,

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uasta Charybdis
Profuit?

Iungitur inde argumẽtum à minore, ut pathos augeatur:

–Mars perdere gentem Immanem Lapithûm ualuit.

Minor scilicet persona, ideo illud sequitur:

Ast ego magna Iouis coniux.

Deinde cũ causas quoq; cõtulisset, quãto ĩpetu Dea dixit:

–Infelix quæ memet in omnia uerti?

Nec dixit, Non possum perdere Aeneam: sed, Vincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire

pedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, qđ irati libẽter faciunt, maledicit:

Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo.

Et protinus argumẽtũ à simili cõueniẽs ex præcedẽtibus:

–Nec face tantum
Cyssæus prægnans ignes enixa iugales.

Vides quàm sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira, quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam cõmouentes. Turnus ad Iuturnam:

An miseri fratris letum ut crudele uideres?

Et idem cùm auget inuidiam occisorũ pro se amicorum:

Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocãtẽ Muranum.

Et idem, cùm miserabilem fortunam suam faceret, ut uicto sibi parceretur,

–Vicisti, & uictum tendere palmas
Ausonij uidere. Idem:
Quos minime uellem.

Et aliorum preces orantium uitam,

Per te, per qui te talem genuere parentes. & similia.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

CAPVT III.

Pathos ab ætate.

NVnc dicamus de habitu pathus, quod est uel in ætate, uel in debilitate, & cæteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret. Ab infantia:

Infant

Infantumq́; animæ flentes in limine primo.

À *pueritia:*

Infelix puer, atq; impar congreßus Achilli. &,

-Paruumq́; patri tendebat Iulum.

Vt nõ minus miserabile sit periculum in paruo, q̃ in filio.

-Superest coniux'ne Creusa?

Ascaniusq́; puer? Et alibi:

-Et parui casus Iuli.

À *iuuenta uero:*

Impositiq́; rogis iuuenes, ante ora parentum,

Pubentesq́; genæ, iuuenili in corpore pallor.

À *senecta:*

-Dauni miserere senectæ. &,

Ducitur infelix æuo confectus Aletes. &,

Canitiem multo deformat puluere.

A fortuna. *Mouit & à fortuna modò misericordiam, modò indignationem.* Misericordiam:

Tot quondam populis, terrisq́; superbum

Regnatorem Asiæ. & Sinon,

-Et nos aliquod nomenq́;, decusq́; Geßimus. &,

-Ausonijsq́; olim ditißimus aruis.

Indignationem uerò ex uerbis Didonis:

-Et nostris illuserit aduena regnis.

Eleganter enim ex contemptu Aeneæ *auget iniuriam suam.* & Amata:

Exulibus'ne datur ducenda Lauinia Teucris?

& Numanus: *Bis capti Phryges.*

A debilitate. *Mouit pathos misericordiæ & ex debilitate:*

-Ex quo me Diuûm pater atq; hominum rex

Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. & alibi:

.Et truncas inhonesto uulnere nares. & de Mezẽtio:

-Attol

-Attollit in ægrum Se femur. & ,

Huc caput, atq; illhuc humero ex utroq; pepẽdit. & ,

Te decisa suum Laridæ dextera quærit. & ,

-Acerq; cruento

Puluere, perq; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos misericordiæ frequenter & à loco: A loco.

Cùm uitam in syluis inter deserta ferarum

Lustra, domosq; traho. & ,

Libyæ deserta peragro. & ,

At nos hinc alij sitientes ibimus Afros,

Pars Scythiam, & rapidum Cretæ ueniemus Oaxem.

Et illud egregiè, & breuiter:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.

Iliacos, id est, patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnauerat. & illud,

Nos patriam fugimus. & ,

Littora* cũ patriæ lacrymãs portusq; relinquo. & , * tum

Dulces moriens reminiscitur Argos. & ,

Ignarum Laurens habet ora Mimanta,

Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrum.

Et ut Agamemnonem indignè ostẽderet occisum, assumpsit locum:

-Prima inter limina dextra Oppetijt. & illud,

Mœnibus in patrijs, atq; inter tuta domorum.

Sacer uerò locus præcipuè pathos mouet. Occisum inducit Orphea: & miserabiliorem interitũ eius, à loco, facit:

Inter sacra Deûm, nocturniq; Orgia Bacchi.

Et in euersione Troiæ,

-Perq; domos, & relligiosa Deorum Limina.

Cassandræ quoq; raptum, uel diminutionem quàm miserabil

rabilem facit sacer locus?

Ecce trahebatur passis Priameia uirgo

Crinibus à tẽplo Caßãdra, adytisq; Mineruæ. et alibi,

–Diuæ armipotentis ad aram Procubuit.

Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.

Et Venus, quòd Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, quàm inuidiosè queritur Neptuno de loco:

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos sæpe & ex tempore: –Priusquàm

Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.

Et Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menses,

Rupe sub aëria, deserti ad Strimonis undam Fleuisse.

Et Palinurus, –Vix lumine quarto

Prospexi Italiam. & Achimenides,

Tertia iam Lunæ se cornua lumine complent. &,

*æstas *Septima post Troiæ excidium iam uertitur * ætas.*

Pathos à causa, modo, & materia. CAP. IIII.

*conficit *FRequens apud illũ pathos à causa. Re uera enim plerunq; * efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. Vt Cicero in Verrem: Qui ob sepulturã in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tam obrogari, aut pecuniã exigere, quàm ob hanc causam indignum erat. Et Demosthenes cum queritur quendam*

*à Midia *inuidia circumuẽtum, ex causa auget inuidiam. Circumuenit, inquit, arbitrum, qui inter me, atq; se integrè iudicauerat. Ergo & Vergilius egregiè sæpe ex hoc loco traxit affectũ. Occiditur, inqt, in acie Galesus. Hoc per se nõ est dignũ misericordia belli tẽpore, sed admouit causam:*

Dum paci medium se offert. Idem alio loco,
Sternitur infelix.
Deinde subijcit causam miserabilem:
Alieno uulnere: id est, cùm in alium telum esset emissum. Et cùm Palamedem indignè occisum uellet:
–Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella uetabat,
Demisere neci.
Et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:
–Et pariter comitiq́; oneriq́; timentem.
Quid Iapyx ut cōtēptis cæteris artificijs inglorius (quē-admodum poëta ait) uiueret, qualis causa proponitur?
Ille ut depositi proferret fata parentis.
Ex eodem genere est, *Fallit te incautum pietas tua.*
Hæc enim causa illum hostibus etiā sic miserabilem fecit.
Sed Aeneas cùm hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?
–Qui sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.
Necnon & indignatio demonstratur à causa, ut illhic:
Multa gemens, ignominiam, plagasq́; superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores.
Et illud à causa est ex effectu indignantis,
–An solus tangit Atridas
Iste dolor? solisq́; licet capere arma Mycenis? Et illud:
–At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia:
Vendidit hic auro patriam.
Quiq́; ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.
Ad pathos mouēdū nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellāt, à modo, & à materia. Modus est cū di- A modo.
co, occid

co, occidit manifestè, uel occultè: Materia est cũ dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Midiæ facit, se pulsatũ cothurno: Cicero Verri, cum nudũ quendã dicit ab eo statuæ impositũ. Vergilius nõ minus euidẽter,

-Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. &,
-Capulo tenus abdidit ensem.

Et illa omnia à modo sunt:

-Rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens. & reliqua. &,
Quos super atra silex iamiam lapsura cadenti
Imminet assimilis.

Sed et misericordiã à modo sæpe cõmouet, ut de Orpheo:

Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud:
Obruit Auster aqua inuoluens nauemq;, uirosq;. &,
Saxum ingens uoluunt alij. &,
Mortua quinetiã iungebat corpora uiuis. Et in Geor.
Nec uia mortis erat simplex.
Et cætera in descriptione morbi.

A materia. Sed et materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo* necat. Hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno: & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cùm flagellis cæsum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergilium:

*necatum

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, non ille faces nec fumea tædis.

Et reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus

apud

apud rethores pathos nascitur: quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur: ut in Turno ab ætate:

–Miserere parentis Longæui. A' loco:

–Quem nunc mœstum patria Ardea longe Diuidit.

Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahebatur.

Ex habitu corporis, Paßis Priameia uirgo Crinibus.

Ex loco, A' templo, adytisq; Mineruæ.

Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycenæus.

A' fortuna, Magnorum ductor Achiuûm.

A' neceßitudine, Coniugis infandum.

A' loco, Prima inter limina dextra.

Tacitè quoq;, & quasi per definitionem pathos mouere solet: cùm res quæ miserationem mouet, non dilucidè dicitur, sed datur intelligi, ut cùm Mezentius dicit:

–Nunc altè uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quàm hoc altum uulnus esse, amittere filium? Et rursus idem:

Hæc uia sola fuit, qua perdere posses.

Sed et hic scilicet accipiēdū est perire, esse amittere filiū.

Et Iuturna cū queritur, q̃ adiuuare fratrē prohibeatur:

Immortalis ego.

Quid enim sequitur? nō est immortalitas in luctu uiuere. Hæc, ut dixi, uim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta sunt.

Pathos à simili. CAP. V.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouēdis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græcè

παράδειγμα, παραβολὴ, ἀκών.

Pathos ab exemplo.

Ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
-Quid Thesea? magnum Quid memorem Alciden?
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis &c.

Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniam indignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus.

Habes causam disparem: manes illhic coniugis, hic patris: illhic accersere, hic uidere.

Threicia fretus cithara,

* materiam Hic*misericordiam eius irrisit.

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq;, reditq; uiam toties.

Hoc iam à modo. Plus est enim sæpe ire, quàm semel.

-Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden?

Hic propter egregias personas non habuit, quod minueret, uel quod augeret: uerùm quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse commune:

-Et mi genus ab Ioue summo.

Simile est & illud ab indignatione:

Quid enim (ait Iuno)
Pallas'ne exurere classem Argiuûm?

Iam hoc plus est, classem uictricem, quàm reliquias fugientium. Deinde causam minuit:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.

Quàm minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomẽ est: &

est: & unius, quod facilè poßit ignosci: & furentis, ut nec culpa sit. & alibi:

– Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm ualuit.

Vides easdem obseruationes, gentẽ & immanem. Deinde aliud exemplum: – Conceßit in aras

Ipse Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ.

Antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroq; causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone merẽte?

Parabola uerò quoniam magis hoc poëtæ cõuenit, sæpissime pathos mouit: cùm aut miserabilem, aut iracundum uellet inducere. Miserabilem sic: A parabola.

Qualis populea mœrens philomela sub umbra.
– Qualis commotis excita sacris Thyas.
Qualem uirgineo demessum pollice florem.

Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira?

Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili,
Dum fremit ad caulas. &,
**Mugitus ueluti fugit cùm saucius aram Taurus.* * Apud ipsum Vergiliũ, Mugitus, qualis fugit.

Et alia plura similia qui quærit, inueniet. Et imago, quæ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit, cùm aut forma corporis absentis describitur, aut omnino quæ nulla est, fingitur. Vtrunque Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Ascanium: Ab imagine.

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Fingit uerò cùm dicit: – Quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sed prior forma οἶκτον præstat, hæc δείνωσιν, id est, prior,

misericordiam commouet, horrorem secunda. Sicut alibi:

Et scissa gaudens uadit Discordia palla,
Quam consanguineo sequitur Bellona flagello.

*fama — *Et oĩa illa quæ de *forma dixit. Sed illud nimiũ patheticè:*

–Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis
Post tergum nodis fremit horridus, ore cruento.

Pathos à maiori & minori. CAP. VI.

DIximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poëta positũ. Nempe cùm aliquid proponitur, quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur, quàm illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur. ut est illud:

O' felix una ante alias Priameïa uirgo,
Hostilem ad tumulum, Troiæ sub mœnibus altis,
Iussa mori.

Primum, quod ait felix, comparationem sui fecit: deinde posuit à loco, Hostilem ad tumulum. Et à modo, quod nõ minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, quamuis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori, felicior tamen, quàm ego, quia sortitus non pertulit ullos. Simile est & illud:

–O' terq; quaterq; beati.

Et quod de Pasiphaë dicit:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

Deinde, ut minus hoc esse monstraret:

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid illud? non'ne uehementer patheticum est, à minore?

Nec uates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus: non dira Celæno.

Quid

Quid hic intelligimus, nisi omnia, quæ passus erat, minora illis uisa, quàm patris mortem?

A maiore negauerunt quidã rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem *Vergilius induxit:*

Non aliter, quàm si immißis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quàm si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus *idem fecit :* ὡς εἰ ἅπασα Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης. *Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter spem.* Hunc Vergilius *frequenter exercuit:*

Nos tua progenies, cæli quibus annuis arcem.

Et *cætera. &* Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero. Aeneas *de* Euandro:
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & uota facit. Et *illud: –Aduena nostri*
(Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander:

Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν *uocãt, quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud* Vergilium: A similitudine passionis.

Fuit & tibi talis Anchises genitor. &,
Patriæ strinxit pietatis imago. &,
Subijt chari genitoris imago. & Dido:
Me quoq; per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum uoluit consistere terra.

Ex sermone cō uerso ad inanimata.

Est & ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunq; Vergilius benè patheticè tractauit, uel cùm ait Dido:

Dulces exuuiæ, dum fata, Deusq; sinebant.

Vel cùm Turnus:

-Tuq; optima ferrum Terra tene.

Et idem alibi:

-Nunc ô nunquàm frustrata uocatus Hasta meos. &,
Rhebe diu, (res si qua diu mortalibus ulla est,)
Viximus.

Ab addubitatione.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quā Græci ἀπόρησιν uocant. Est enim uel dolentis, uel irascentis, dubitare, quid agas.

En quid ago? rursus'ne procos irrisa priores
Experiar? Et illud de Orpheo:
Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

Et de Niso:

Quid faciat? qua ui iuuenum, quibus audeat armis
Eripere? Et Anna permouetur,
Quid primū deserta querar? comitem'ne sororē, &c.

Ab attestatiōe.

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur:

Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt uidit, leuiq; patens in pectore uulnus. & illud,
Impleuitq; sinum sanguis. &,
-Moriensq; suo se in sanguine uersat. &,
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. &,
Ora uirûm tristi pendebant pallida tabo. &,
Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus
It cruor. &,

Vidi

Vidi egomet duo de numero cùm corpora nostro.

Facit hyperbole, id est, nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira, uel misericordia. Ira, ut cùm fortè dicimus: Millies ille perire debuerat, quod est apud Vergilium: Per hyperbolen.

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

Miseratio, cùm dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.

Et illud seorsum:

—Maria antè exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. &,
—Non si tellurem effundat in undas.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poëtæ, nonnunquã ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poëtæ est: Per exclamationem.

Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ.
Infelix, utcunq; ferent ea fata nepotes.
Crimen amor uestrum. *Et alia similia.*

Ex persona uerò alterius:

—Dij capiti ipsius, generiq; reseruent. &,
Dij talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco. &,
Dij talem terris auertite pestem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illhic aliqua exclamãdo dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere poßit auditor. Hoc autem præcipuè irascentibus cõuenit, ut Neptunus:

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.
Et *Mnestheus:* *–Nec uincere certo.*
Quanquã ô. sed superẽt, quibus hoc Neptune dedisti.
Et *Turnus:*
Quanquam.ô si solitæ quicquam uirtutis adesset.
Et *in Bucolicis:*
Nouimus, & qui te transuersa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles Nymphæ risere) sacello.
Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone:
–Donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autẽ nequicquam ingrata reuoluo?
Nascitur pathos & de repetitione, quã Græci ἐπαναφορὰν *uocant, cùm sententiæ ab ijsdem nominibus incipiũt.* Hinc *Vergilius:*
–Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud:
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud:
Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ἐπιτίμησις, *quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos:* Id *est, cum obiecta ijsdem uerbis refutamus:*
Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.

Deesse huic libro finem iam antè monuimus.

MACROBII AV-

RELII THEODOSII *uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber quintus.*

Si non aliis, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quòd ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit, de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. CAP. I.

POST *hæc cùm paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem, quàm poëtam habendum pronuntiabant: in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostēderetur. Et Auienus: Dicas mihi, inquit, uolo, doctorum optime, si concedimus (sicut necesse est) oratorem fuisse Vergilium: si quis nunc uelit orandi artem consequi, utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quò me trahere coneris: eò scilicet, quò minimè uolo, ad comparationem Maronis & Tullij. Verecundè enim interrogasti, uter eorum præstantior: quandoquidē necessariò is plurimū collaturus sit, qui ipse plurimū præstat. Sed istam mihi necessitatē, altā, et profundā remittas uolo: quia non nostrū, inter illos tantas cōponere lites: nec ausim in utrāuis partē talis sententiæ autor uideri. Hoc solùm audebo dixisse, quia facūdia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicēdi genus omne cōplectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrēs, & copiosus. Oratorū autem*

non simplex, nec una natura est: sed hic fluit, & redũdat: contrà, ille breuiter, & circuncise dicere affectat: tenuis quidã, & siccus, & sobrius amat quandam dicẽdi frugalitatem: alius pingui, & luculenta, & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium* dißimulatione unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiã ex omni genere conflauerit. Respondit Auienus: Apertius uellẽ, me has diuersitates sub personarũ exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: Copiosum, in quo Cicero dominatur: breue, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secũdus quondã, & nũc nullo ueterũ minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illũ tanta breuitate dicentem, ut arctari magis & cõtrahi breuitas ipsa non poßit?

*dißimilitudine

Dicẽdi genera quatuor.

-Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucißimis uerbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosißime dicat?

Venit summa dies, & * ineluctabile fatum
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
O` patria, ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poßit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

* Apud Vergilium, & ineluctabile tempus

Quis fons, quis torrẽs, qđ mare tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedò nunc siccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antè uolans tardum præcesserat agmen,

Viginti

Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq; tegit galea aurea rubra.

Hoc idem quo cultu, quàm florida oratione, cùm libuerit, proferetur?

Fortè sacer Cybele Choreus, olimq; sacerdos
Insignis, longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortinia cornu,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere, quemadmodū hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.
Siue inde occultas uires & pabula terræ
Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille uias & cæca relaxat
Spiramenta, nouas ueniat quà succus in herbas:
Seu durat magis: & uenas astringit hiantes,
Ne tenues pluuiæ, rapidi'ue potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus et grauis: qualis Crasso aßignatur. Styli dicendi duo.

Hoc

Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcepit Turno:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est
Consulere. Et reliqua.

Alter huic cõtrarius, ardens, & erectus, & infensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris.

–Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.

Vides'ne eloquentiam omni uarietate distinctam, quam quidem mihi uidetur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria permiscuisse: idq; non mortali, sed diuino ingenio præuidisse: atq; adeò nõ alium ducem secutus, quàm ipsam rerũ omnium matrem naturam, hãc pertexuit uelut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poëtici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nũc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparaui. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis, quodq; tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliados atq; Odyssеæ Homericę. CAPVT II.

TVnc Euãgelus irridenti similis: Bene, inquit, opifici Deo

Deo à rure Mantuano poëtam comparas: quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum notitia literarum?

Et Eustathius: Caue, inquit, Euangele, Græcorũ quenquam uel de summis autoribus tantam Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam solertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digessit. Nam præter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua suprà disseruimus, non parua sunt alia, quæ traxit à Græcis, & carmini suo, tanquam illhic nata, conseruit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoq; communicata nobiscum uelis, quãtum memoria repentè incitata suffecerit. Omnes Prætextatum secuti, ad disserendum Eustathium prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ Vergilius traxit à Græcis, dicturum'ne me putatis ea, quæ uulgo nota sunt? quòd Theocritum sibi fecerit pastoralis operis autorem, ruralis Hesiodum? et quòd in ipsis Georgicis, tempestatis serenitatisq; signa de Arati Phænomenis traxerit? uel quòd euersionem Troiæ, cum Sinone suo, & equo ligneo, cæterisq; omnibus, quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quod à nuptijs Iouis & Iunonis incipiens uniuersas historias quæ medijs omnibus seculis usq; ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unũ ex diuersis hiatibus temporũ corpus effecerit? In quo opere inter historias cæteras interitus quoq; Troiæ in hunc modũ relatus est. Quæ fideliter Maro interpretãdo, fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris

decant

decantata prætereo. Iam uerò Aeneis ipſa, non'ne ab Homero ſibi mutuata eſt errorẽ primum ex Odyſſea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinẽ neceſſariò rerũ ordo mutauit: cùm apud Homerum prius Iliacum bellũ geſtum ſit, deinde reuertenti de Troia error contigerit Vlyßi: apud Maronem uerò Aeneæ nauigatio bella, quæ poſtea in Italia ſunt geſta, præceſſerit. Rurſus, Homerus in primo cùm uellet iniquum Græcis Apollinem facere, cauſam

* Hinc ſtruxit de ſacerdotis iniuria. *Hic ut Troianis Iunonẽ faceret infeſtam, cauſarum ſibi congeriem comparauit. Nec illud cum cura magna relaturus ſum, licet (ut exiſtimo) non omnibus obſeruatum, quòd cùm primo uerſu promiſiſſet producturum ſeſe de Troiæ litoribus Aeneam:

-Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaq; uenit Littora:

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ claſſem nõ de Troia, ſed de Sicilia producit:

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totũ Homericis filis texuit. Ipſe enim uitãs in poẽmate hiſtoricorum ſimilitudinem, quibus lex eſt, incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem uſq; perducere: ipſe poëtica diſciplina, à rerum medio cœpit, & ad initium pòſt reuerſus eſt. Ergo Vlyßis errorem nõ incipit à Troiano litore deſcribere: ſed facit eum primò nauigantem de inſula Calypſonis, & ex perſona ſua perducit ad Phæacas. Illhic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipſe quemadmodum de Troia ad Calypſonem uſq; peruenerit: Poſt Phæacas rurſus Vlyßis nauigationem uſq; ad Ithacam ex perſona propria poëta deſcribit. Quem ſecutus Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigationem

nem describendo perducit ad Libyam. Illhic in conuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usque ad Siciliam de Troia nauigationem suam: & addidit uno uersu, quod iam copiose poëta descripserat:

Hinc me digressum uestris deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter.

Quid quòd et omne opus Vergilianum, uelut de quodam Homerici operis speculo, formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; qui uolet conferat. Vt Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi, conuiuium celebrantis. Scylla quoq; & Charybdis, & Circe decenter attingitur: & pro Solis armẽtis, Strophades insulæ finguntur: At pro consultatione Inferorum, descẽsus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ consilijs, Anchisæ monita respondent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorum, & ludicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges, et ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achillis exemplo: & super Pallante, ut Patroclo lamentatio, & altercatio: ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis et Turni (utrobiq; enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat): pugna singularis Aeneæ atq; Turni, ut Achillis & Hectoris: & captiui Inferis destinati, ut illhic Patrocli, hìc Pallantis:

-Sulmone creatos

Quatuor

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet umbris.

Quid quòd pro Lycaone Homerico, qui inter fugientes deprehensus, non mirum si ad preces cõfugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

*cõtenderat *Inde Mago procul infestam * cùm tenderet hastam.*

Et cũ ille genua amplectẽs uitã supplex petisset, respõdit:

-Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam peremptum, in Tarquitium à Marone transfertur. Ille ait:

Iliad. 21. Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες, οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις, εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. &c.

*uester *At hic * noster: Isthic nunc metuende iace. & reliqua.*

De diuersis Vergilii locis ex Homero traductis.

CAPVT III.

ET si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbũ penè translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obuios, annotabo.

Iliad. 4. Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit? Vester, licet periodo usus, idem tamen dixit,

Adduxit longè, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoq; papillam.

Odyss. 12. Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων

Νηὸς

Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, οὐχ᾽ ἤλυσε δ᾽ πόντος ὑπ᾽ αὐτῆς.

-Nec iam amplius ullæ

Apparent terræ, cœlum undiq; & undiq; pontus.

Πορφύρεον δ᾽ ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον Odyss. 11.

Κυρτωθέν.

Curuata in montis faciem circunstetit unda.

Et de Tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ᾽ ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐσ᾽ ἀπὸ γαίης. Iliad. 8.

Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras,

Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. Iliad. 1. & alibi

Post quàm exempta fames, & amor compressus edendi.

Ὣς ἔφατ᾽ εὐχόμενος, τοῦ δ᾽ ἔκλυε μητίετα Ζεύς, Iliad. 16.

Τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσεν.

Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε.

Δῶκε, σόον δ᾽ ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audijt, & uoti Phœbus succedere partem

Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει, Iliad. 20.

Καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Et alibi ille ait:

Καὶ τότ᾽ Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ Odyss. 5.

Ὀχθήσας δ᾽ ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

Hic de duobus unum fabricatus est.

Extemplò Aeneæ soluuntur frigore membra.

Πότνι᾽ Ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων Iliad. 6.

Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν

Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens præses belli Tritonia uirgo,

Frange manu telum Phrygij prædonis: & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub ipsis.

Iliad.4. Ητ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Ille de somno ait:

Odyss.13. Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.
Dulcis, & alta quies: placidæq; simillima morti.

Iliad.α. Αλλ᾽ ἔκτοι ἐρέω καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ᾽ ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες ἀχαιῶν,
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται, ὃ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquàm fronde leui fundet uirgulta, neq; umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam, si uidetur, à collatione uersuum translatorum fa-cesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidiũ, & sermo ad alia non minus præsenti causæ apta uertatur. Perge quæso, inquit Auienus, omnia quæ de Homero subtraxit, inuestigare. Quid enim suauius, quàm duos præcipuos uates audire idem loquentes? Quia cùm tria hæc ex æquo impoßibilia putentur, uel Ioui fulmen, uel Herculi clauam, uel uersum Homero subtrahere: quod etsi fieri posset, aliũ tamen nullum deceret uel fulmen præter Iouem iacere,

iacere, uel certare præter Herculem robore, uel canere quod cecinit Homerus: hic opportunè in opus suum, quæ prior uates dixerat transferendo, fecit ut sua esse credantur. Ergo pro uoto omnium feceris, si cum hoc cœtu communicata uelis quæcunq; à uestro noster poëta mutuatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianū uolumen: quia locos eius singulos inspiciēs, Homericorum uersuū promptius admonebor. Cumq; Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitū librū detulisset, temere uoluit Eustathius. Et dum uersus, quos fors obtulisset, inspiceret, Videte, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice latè
Aequora tuta silent: tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, uiuoq; sedilia saxo,
Nympharum domus: hic fessas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat ancora morsu.

Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος, Odyss. 13.
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι,
Αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαέων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν, ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη,
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.

Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

De his, quæ in primo Aeneidos sunt ex Homero traducta. CAP. IIII.

ET cùm rogasset Auienus, ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem folijs, sic exorsus est:

Aeole, nanq; tibi diuûm pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.

Odyss. Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων
Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὄρνυμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ:
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Iliad. ξ. Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Aeneæ Aeolo cõcitante cum allocutione ducis res suas conclamantis, de Vlyßis tempestate, & allocutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobiq; multi sunt, non inserui: qui uolet legere, ex hoc uersu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odysseæ:

Odyss. ε. Ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
Χερσὶ τρίαιναν ἑλὼν, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Vt primum lux alma data est, exire, locosq;
Explorare nouos: quas uento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) hominesne, feræne:
Quærere constituit, socijsq; exacta referre.

Ἑζόμενος

Ἐξόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
Ὤμοι ἐγώ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω.
Ἦ ῥ' οἵ γ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι, οὐδὲ δίκαιοι.
Ἠὲ φιλόξεινοι καὶ σφιν νόος ἐστὶ θεουδής.
Ἀλλ' ἄγ' ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι, ἠδὲ ἴδωμαι.
Nulla tuarum audita mihi, neq; uisa sororum:
O quàm te memorem uirgo: nanq; haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat: ô dea certè:
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una.

Odyss. 6. In antiquo codice citant versus ex ὀδυσ. κ. ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' Ἠώς, δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήιον ἐς περιωπήν, εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πυθοίμην.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα, θεός νύ τις, ἦ βροτός ἐσσί,
Εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum:
Antè diem clauso componet Vesper Olympo.

Odyss. 6.

Πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
Ὅσσας ἡρώων ἀλόχους ἴδον, ἠδὲ θύγατρας
Πρὶν γάρ κεν καὶ νὺξ φθῖτ' ἄμβροτος.

Odyss. 11. Hoc quoq; loco citantur in antiquo codice uersus ex ὀδυσ. γ τίς κεν ἐκεῖνα πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων. οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι ἀχαιοί.

At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multum nebulæ circùm Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poßit,
Moliri'ue moram, aut ueniendi poscere causas.
Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.

Odyss. 7.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiens'q; Deas supereminet omneis.

Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.

Odyſ.6. Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὣς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.

Restitit Aeneas, claraq; in luce refulsit,
Os humerosq; Deo similis: nanq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus: aut ubi flauo
Argentum, Pariusue lapis circundatur auro.

ὀδυσ. ζ. Τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαυῖα
Et hoc loco citantur in antiquo uerſus his quidē ſimiles, ſed ex ὀδυσ. ψ.
Μείζονά τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα. κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνήρ.
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελείει.
Ὣς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

-Coram quem quæritis, adſum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.

ὀδυσ. ω. Ἔνθεν μὲν δὴ ὅ δ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.

Quæ in ſecundo Aeneidos traducta ſint ab Homero. CAP. V.

CONticuere omnes, intentiq; ora tenebant.

ἰλιαδ. γ. Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

Infand

Infandum regina iubes renouare dolorem:
Troianas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα ὀδυσ. ι.
Εἴρεσθ' ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στεναχίζω.

In ant. hoc loco sunt positi uersus ex ὀδυσ. κ. ἀργαλέον βασίλεια διηνεκέως ἀγορεῦσαι κήδε' ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.

Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
Et molem mirantur equi: primusq; Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaq; dona
Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis:
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.
Ὣς ὁ μὲν ἑστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον ὀδυσ. θ.
Ἥμενοι ἀμφ' αὐτόν. τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή.
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ
Ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης.
Ἢ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι.
Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq;, polumq;.
Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο ἰλιαδ. θ.
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi, qualis erat: quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Ὢ πόποι ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι ἰλιαδ. χ.
Ἕκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
-Iuuenisq; Chorœbus
Mygdonides: illis qui ad Troiam fortè diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore:

Et gener auxilium Priamo,Phrygibusq́; *ferebat.*

ἰλιαδ. ν. Πέφνε γὰρ ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει
Ἤτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην
Κασσάνδρην ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον.
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας ἀχαιῶν.

Sic animis iuuenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores,atra in nebula,quos improba uentris
Exegit cæcos rabies,catuliq́; relicti
Faucibus expectant siccis: per tela,per hostes
Vadimus,haud dubiam in mortem: mediæq́; tenemus
Vrbis iter,nox atra caua circumuolat umbra.

ἰλιαδ. κ. Βὰν ῥ' ἴμεν, ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν
Ἀμφόνον, ἂν νέκυας, διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.

Inuenio & hoc loco citari uersus 8. ex ἰλ. μ. quorũ primus est, Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅς τ' ἐπιδευὴς δηρὸν ἔῃ κρειῶν.

Improuisam aspris ueluti,qui sentibus anguem
Preßit humi nitens: trepidusq́; repentè refugit
Attollentem iras,& cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeus,uisu tremefactus,abibat.

ἰλιαδ. γ. Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς.
Ὃς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων
Δείσας ἀτρέος υἱὸν ἀλέξανδρος θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum,quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs,nitidusq́; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem,& linguis micat ore trisulcis.

ἰλιαδ. χ. Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μῖν χόλος αἰνὸς.
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.

Ὣς Ἕκτορ' ἄσβεστον. ἔχων μένος ἐκ ἀντεχώρει.

Non ſic aggeribus ruptis, cùm ſpumeus amnis
Exijt, oppoſitasq́; euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo: camposq́; per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit.

Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάῤῥους κατ' ὄρεσφιν ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.

Ter conatus ibi, collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago:
Par leuibus uentis, uolucriq́; ſimillima ſomno.

Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε. Ὀδυσ.λ.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Tertius & quartus Aeneidos, quæ habeant ab Homero ſumpta. CAP. VI.

Alia tempeſtas Aeneæ hic, & illhic Vlyßis, numeroſis ambæ uerſibus. Sed hæc incipiunt ita:

Poſtquàm altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ. Ille ait:

Ἀλλ' ὅτε δὴ κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη Ὀδυσ.μ.
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Accipe & hæc, manuum tibi, quæ monumenta mearum
Sint puer.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι Odyſ. 13.
Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.

Tendunt uela Noti: *fugimus ſpumantibus undis,*
Qui curſum uentusq́;, gubernatorq́; uocabant.

Odyſ.11. Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet: atq; imo Barathri ter gurgite uaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusq; ſub auras
Erigit alternos, & ſidera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circunflectere curſus:
Quàm ſemel informem uaſto uidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

Homerus de Charybdi & de Scylla:

Odyſ.12. Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη,
Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ. Homerus de Scylla,
Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακόν, οὐδέ κέ τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδών, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἓξ δέ τε οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ

Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
Πυκνοὶ καὶ θαμέες πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέντε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Ἔξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτοῦ δ' ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶντε βολαί, κεφαλή τ', ἐφύπερθέ τε χαῖται.
Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedêre:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia uidimus aſtra.
Τῷ δ' ὑπὸ δῖα χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ Odyſ.4.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι τρὶς δ' ἀναρροιβδεῖ.
—Qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creßia fixit
Paſtor agens telis, liquitq́; uolatile ferrum
Neſcius: illa fuga ſyluas, ſaltusq́; peragrat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον ὅντ' ἔβαλ' ἀνήρ, Ἰλιαδ. λ.
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσι
Φεύγων ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρει.
Dixerat: ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis ſiue æquora ſupra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit.
Dat ſomnos, adimitq́;, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat Nubila.

ἰλιάδ. 14. & alibi.

Ὣς ἔφατ᾽, οὐδ᾽ ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης
Αὐτίκ᾽ ἔπειθ᾽ ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ᾽ ὑγρὴν,
Ἠδ᾽ ἐπ᾽ ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο,
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ᾽ αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων, πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.

Iliad. 12. In antiquo codice citant uersus ex ἰλιάδ. ρ. οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ. ὅθ᾽ ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ καλὸν τηλεθάον, τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσι παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθεϊ λευκῷ, ἐλθὼν δ᾽ ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ βόθρου τ᾽ ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ᾽ ἐπὶ γαίῃ.

Ac ueluti annoſam ualido cùm robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illhinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & altè
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes.
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ᾽ ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ᾽ ἀραρυῖαι.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ᾽, ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος, ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ᾽ αἶαν.

Quæ in quinto & ſexto libris Vergilius ab Homero ſit mutuatus. CAP. VII.

VT pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; & undiq; cœlum:
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememq; ferens: & inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ *τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων,
Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat

* κρήτην μὲν

Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.

Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν
ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο. Iliad. 23.

Leuibus huic hamis consertam, auroq; trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.

Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηύρων
Χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται. Iliad. 23.

Et cursorum certamen utrobique simile. Et quia uersibus est apud utrunque numerosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.

Στὰν δὲ μεταστοιχί. σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς. Iliad. 23.

Pugillum certamen apud hunc incipit:

Constitit in digitos extemplò arrectus uterq;.

Apud illum:

Ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω
Σὺν ῥ' ἔπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν. Iliad. 23.

Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusque principia:

Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,
Κὰδ δ' ἐτίθει, δέκα μὲν πελέκεας, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα. Iliad. 23.

Capita locorum ubi longa narratio est, dixisse sufficiet, ut quid unde natum sit, lector inueniat.

Dixerat: & tenues fugit, ceu fumus, in auras.

ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα. Iliad. 23.

Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis? inquit:
Quem fugis? aut quis te à nostris complexibus arcet?

Ter conatus erat collo dare brachia circùm,
Ter frustra compressa manus effugit imago.

Odys. 11. Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura.

Hæc incipit:

Principio pinguem tædis & robore secto.

Ille sic ait:

Iliad. 13. Οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκυς μετὰ
χερσὶν ἔχοντες. *Et alibi:*

Iliad. 13. & alibi. Κηδεμόνες δὲ πυρὴν αὖθι μένον καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ipsa verò utriusq; tumuli insignia, quàm paria?

At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit: suaq; arma viro, remumq;, tubamq;
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Odys. 12. Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.

Tum consanguineus Leti sopor.

Iliad. 14. Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli:
Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, nanq; potes, portusq; require Velinos.

Odys. 11. In ant. totus locus expositus erat. Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρός, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,
Μή μ' ἄκλαυστον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν

Νόσφι

Νοσφισθεὶς, μή τι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσά μοί ἐστιν
Σῆμα τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

*Necnon & Tityon terræ*omnipotentis alumnum* *omniparentis
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tundens, fœcundáq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν Odyſ.11.
Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντε, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ ἕλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν.
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

Non mihi si linguæ centum sint, oráq; centum,
Ferrea uox: omneis scelerum comprendere formas,
*Omnia pœnarum percurrere nomina*possem.* *poßim

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω, Iliad.2.
Οὐδ', εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

In ſeptimo & octauo, qui uerſus ſunt ab Homero ſumpti. CAP. VIII.

HInc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum,
Setigeriq; ſues, atq; in præſepibus urſi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominum ex facie Dea ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης, Odyſ.10.
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,

Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egenteis
Littus ad Ausonium tot per uada cærula uexit?
Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.

Odysſ.3.& alibi. Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα, τοί τ' ἀλόωνται
Ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
Cùm sese à pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis, & Asia longè
Pulsa palus.

Iliad.2. Τῶν δ' ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celereis nec tingeret æquore plantas.

Iliad.20. Αἳ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

Iliad.7. Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.
Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.

Postquàm

Postquàm exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

Iliad. 9.

Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini uolucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaq; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis:
Tum lateri atq; humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq́; canes comitantur herilem.

Ἕζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα,
Καλὸν, νηγάτεον. περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος·
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Ἀμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν, παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷγε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.

Iliad. 2.
Pro his sunt in ant. codice uersus ex ὀδυσ. β.
ὄρνυτ' ἄρ ἐξ εὐνῆφιν ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς &c.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq́; incendi uictor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi,
Nascenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda:
Ter leto sternendus erat: cui tum tamen omneis
Abstulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ὡς ὁπότ' Ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Ἀμφὶ βηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα
Ἐσθλὸν Ὑπειροχίδην. ὃς ἐν Ἤλιδι ναιετάασκεν,
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ᾗσι βόεσι.

Iliad. 11.
Pro his uersibus est in ant. expositus locus ex ἰλιάδ. η. Cuius initiũ: αἲ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον ἡβῷμ' ὡς ὅτι, &c.

Ἔβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι,
Καδδ' ἔπεσεν.

Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq́; resoluit.

Iliad. 22. Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ
Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit.
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Iliad. 18. Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
Τεῦξε δέ οἱ κυνέην βριθρὴν κροτάφοισ' ἀραρυῖαν
Καλὴν, δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε.
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.

Ille Deæ donis, & tanto lætus honore
*atqui *Expleri nequit:* atq; oculos per singula uoluit:*
Miraturq́;, interq́; manus & brachia uersat.

Iliad. 19. Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων.

Nono libro quæ insint, sumpta ab Homero. CAP. IX.

IRi decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?

Ἶρι θεά, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;

– Nec solos tangit Atridas Iste dolor.

Iliad. 13. Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας

Ἀτρείδης; ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων — Iliad. 9.
Ἀτρεῖδαι;
Sed uos ô lecti, ferro quis ſcindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia caſtra?
Ὄρνυσθ' ὑπόδαμοι Τρῶες ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ. — Iliad. 10.
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam ſperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν ἄρηα. — Iliad. 19. & alibi.
Sic ait illachrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
*Gnoſius, atq; habilem *uagina aptarat eburna.* — *uaginæ aptarat eburnæ
Dat Niſo Mneſteûs pellem, horrentisq́; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.
Τυδεΐδῃ μὲν δῶκε Μενεπτόλεμος θρασυμήδης. — Iliad. 10.
Φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
Καὶ σάκος, ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἥ τε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq́; ſenumq́;
Proſequitur uotis: necnon & pulcher Iulus.
Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην, — Iliad. 10.
Βὰν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egreßi ſuperant foſſas, noctisq́; per umbram
Caſtra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio, paßim ſomno uinoq́; per herbam
Corpora fuſa uident, arrectos littore currus,

Inter lora rotasq; uiros, simul arma iacêre,
Vina simul: prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.
Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis
A tergo poßit, custodi, & consule longè.
Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.
Iliad. 10. Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα·
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες. ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
Τρισοιχὶ, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
Et paulò pòst:
Ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμάσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗτοι δέ τοι ἵπποι.
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.
Iliad. 2. Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τί σε χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λύ' ἵππους,
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Iliad. 11. Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι.
Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret, ut per muros & uirorũ agmina ululans, & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.
Interea pauidam uolitans pennata per urbem

Nuntia fama ruit, matrisq́; allabitur aures
Euryali. at subitus miseræ calor ossa reliquit,
Excußi manibus radij, reuolutaq́; pensa:
Euolat infelix, & fœmineo ululatu
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa uirûm, non illa pericli
Telorumq́; memor: cœlum dehinc questubus implet.
Hunccine te Euryale aspicio? tu'ne illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam
Crudelis? nec te sub tanta pericula missum
Affari extremum miseræ data copia matri?

Ὣς φαμένη, μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση
Παλλομένη κραδίην. ἅμα δ᾽ ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ᾽ ἐπὶ τείχει. τὸν δ᾽ ἐνόησεν.
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

Ἰλιάδ. χβ.

Ὀ *uerè Phrygiæ, neq; enim Phryges.*
Ὦ μοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ᾽ ἀχαιοί.
Quos alios muros, quæ iam ultrà mœnia habetis?
Vnus homo & uestris, ô ciues, undiq; septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, ueterumq́; Deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq́; pudetq́;?

Pro hoc ille citatur in ant. uersus. ὦ πέπονες κάκ᾽ ἐλέγχε᾽ ἀχαιΐδες οὐκέτ᾽ ἀχαιοί. Ἰλιάδ. Β.
Aeneid. 9.

Ἦέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἦέ τι τεῖχος ἄρειον ὅ κ᾽ ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι,
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα
Ἧ κ᾽ ἀπαμυναίμεσθ᾽ ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλὰ γὰρ ἐν Τρώων πεδίῳ. &c.

Ἰλιάδ. ο.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab
Homero Vergilius.

CAPVT X.

TElamanu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.

Iliad.3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὣς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρὸ,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.

Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Syrius ardor:
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
Iliad.5. Ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Iliad.22. Παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο.
Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅν τε κύν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat sua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.

Iliad.6. Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες
Iliad.π. Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;

Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.
Ἥιτόρ δ' ἄγχ μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος ῥ. Iliad. 13.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;.
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi: non hic uictoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat, Aeneas contrà cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis, belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis, capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει ἀτρέος υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα. Iliad. 6.
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα.
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.

Pro his sunt in anti. multò plures uersus ex ἰλιαδ. λ. de filijs Antimachi.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comasq; *arrexit, & hæret *arrectat
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα.
Πεινάων.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

Iliad. 3.
In antiq. totus locus expositꝰ estꝰ additis & alijs ex ἰλιαδ. μ. βῆρ ἴμεν ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος. quos & paulò antè citari indicauimus Iliad. 13.

Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
Δάκρυσι.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus.
Iamq; adeò rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſurasq; incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat enſem,
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Iliad. 19. & alibi.

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας,
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνεν
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠΰτε μήνης.

Citantur in antiq. uerſus ex ἰλιαδ. π. de Patroclo.

Purpureus ueluti cùm flos ſucciſus aratro,
Langueſcit moriens: laſſoq; papauera collo
Demiſêre caput, pluuia cùm fortè grauantur.

Iliad. 8.

Μήκων δ' ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν.
Ὣς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

Quos locos ita tranſtulerit Vergilius, ut Homero uideatur ſuperior. CAP. XI.

ET hæc quidem iudicio legentium relinquenda ſunt: ut ipſi æſtiment, quid debeant de utriuſq; collatione ſentire. Si tamen me conſulas, non negabo, nonnunquam Vergilium in transferendo denſius excoluiſſe, ut in hoc loco:

Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor: cùm gentis adultos
Educunt fœtus: aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq́; thymo fragrantia mella.

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων Iliad.2.
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν, τε ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ, τε ἔνθα.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab homero uagas? Alter discursum, & solam uolatus uarietatem: alter exprimit natiuæ artis officium. In his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres.

O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
O passi grauiora: dabit Deus his quoq; finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonanteis
Accestis scopulos: uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstumq́; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit,
Per uarios casus. & reliqua.

Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν, Odyss.12.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι.
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν, καί που τῶν δε μνήσεσθαι ὀΐω.

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, καί που τῶν δε μνήσεσθαι ὀΐω, *hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc quod noster adiecit, solatij fortioris est. Suos enim non tantùm exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit: per hos labores non solùm sedes quietas, sed & regna promittens.*

Hos quoq; uersus inspicere libet:

Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa usq; minatur,
*nutat *Et tremefacta comam concusso uertice * nutat:*
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Ιλιαδ. δ. Ὁ δ᾽ ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὥς
Ἥ ῥά τ᾽ ἐν εἰαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Λείη, ἀτάρ τε οἱ ὄζοι ἐπ᾽ ἀκροτάτῃ πεφύασιν
Τὴν μέν θ᾽ ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ᾽, ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ
Ἡ μέν τ᾽ ἀζομένη κεῖται ποταμοῖο παρ᾽ ὄχθας.

Citãtur in antiq. hoc loco uersus ex Ιλιαδ. ν. de Asio, qui sunt & in π. de Sarpedone.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expreßit, uerum nullo negotio Homerica *arbor abscinditur.*

Haud segnis strato surgit Palinurus: & omnes
Explorat uentos, atq; auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
Arcturum, Pleiadasq; Hyadas, geminosq; Triones,
Armatumq; auro circunspicit Oriona.

Odyss. 5. Αὐτὰρ ὁ, πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ᾽ ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτον θ᾽, ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ᾽ αὐτοῦ στρέφεται καί τ᾽ ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ᾽ ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebrò reflectere ceruicem debet captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mirè, & uelut coloribus Maro pinxit. Nam quia Arcturus iuxta Septẽtrionem est, Taurus uerò in quo

in quo ſunt Hyades *&* Orion,*in regione Auſtri ſunt,cre bram ceruicis reflexionem in* Palinuro *ſidera conſulente deſcripſit,*Arcturum,*inquit,ecce intuetur partem Septẽtrionis.Deinde* Pleiadasq́; Hyadas. *ecce ad* Auſtrum *flectitur.*Geminosq́; Triones. *rurſus ad* Septentriones *uertit aſpectum.*Armatumq́; *auro circũſpicit* Oriona.*iterum ſe ad* Auſtrum *reflectit.Sed & uerbo,circũſpicit,uarietatem ſæpe ſe uiciſſim cõuertentis oſtendit.*Homerus *gubernatorem ſuum ſemel inducit intuentem* Pleiadas, *quæ in* Auſtrali *regione ſunt,ſemel* Booten,*&* Arcton, *quæ ſunt in* Septentrionali Polo.

Nec tibi diua parens,generis nec Dardanus *autor*
Perfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus,Hyrcanæq́; *admorunt ubera tigres.*

Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς. — Iliad.16.
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Planè Vergilius *non partionem ſolam, ſicut ille quem ſequebatur, ſed educationem quoq; nutricationis tanquam belualem & aſperam criminatur.addit enim de ſuo,*Hyrcanæq́; *admorunt ubera tigres:quoniam uidelicet in moribus inoleſcẽdis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet: quæ infuſa tenero,& miſta parentum ſemini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat.* Hinc *eſt quod prouidentia naturæ, ſimilitudinem natorum atque gignentium ex ipſo quoque nutricatu præparans, fecit cum ipſo partu alimoniæ copiam naſci.* Nam *poſtquam ſanguis ille opifex in penetralibus ſuis omne corpus effinxit atq; aluit: aduentante iam partus tempore,idẽ ad corporis materni ſuperna conſcendens,in naturam lactis albeſcit:ut recens natis idem*

Eiuſmodi ferè Gel.lib.12.capit.1.

idem sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut ualeat ad fingendas corporis, atq; animi similitudines uis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietates ualere. Neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quoq; animaduersum. Nam si ouiũ lacte hœdi, aut caprarum agni forsitan alantur: constat ferme in his lanam duriorem, in illis * capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detrectandam uel augendam, maior plerũq; uis & potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, quàm ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætam, nitentemq; arborem, si in locum alterum transfera tur, succo terræ deterioris elanguisse. Ad criminãdos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit:

*pilum

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere iugis, proniq; in uerbera pendent.

Iliad. 23.

Μάσιγι δ' αἰὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δέ οἱ ἵπποι
Ὑψόσ' ἀειρέδην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον.

In anti. hi sunt: οἱ δ' ἄρ ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι. πάντες ὁμ' ὁρμηθέντες ὑπὸ πληγῆσιν ἱμάσθλης. ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Graius poëta equorum tantum meminit flagro animante currentiũ: licet dici non possit elegantius, quàm quod adiecit * ὕψος ἀειρέδην, quo expressit, quantum natura dare poterat impetum cursus: Verùm Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit: & accepto breui semine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undãtia, et pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarũ partem intactã reliquit, ut esset illius certaminis plena descriptio.

* ὕψος ἀειρόμενοι

-Magno ueluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,

Exult

Exultantq; æstu latices: furit intus aquæ uis, *aquai
*Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis, *Humidus
Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ, Iliad. 21.
Κνίσση μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.

Græci uersus aheni continēt mentionē multo igne ebulliētis, & totū ipsum locū hæc uerba ornāt, παντόθεν ἀμβολάδην. Nam scaturigines ex omni parte emergētes, sic eleganter expreßit. In Latinis uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ. Et pro hoc quod ille dixerat, παντόθεν ἀμβολάδην, exultātes æstu latices, & amnē* fumidum exuberantē spumis, atq; intus furentem (unius enim uerbi non reperiēs similē dignitatē, compēsauit, quod deerat copiæ, uarietate descriptiōis) adiecit post omnia: Nec iam se capit unda: quo expreßit, quod semper usu euenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poëticæ tubæ cultus, omnia, quæ in hac re eueniunt, comprehendēs. *humidum

Portam quæ imperio ducis est commiſſa recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant,
Armati ferro, & cristis capita alta coruscis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus: intonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Νύπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους Iliad. 12.
Υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν Πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον ἄρηϊ,
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων

Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκίαι' ἀραρυῖαι
Ὣς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι.
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polypœtes & Leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio. Verũ Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat: ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modò turres uocat, modò describit luce cristarum coruscos. Nec arborum ut ille similitudinem prætermisit, sed uberius eam, pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Iliad. 11. Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

In quibus par utriusque poëtæ sit splendor.

CAPVT XII.

IN *aliquibus par penè splendor amborum est, uti:*
_Spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mistaq; cruor calcatur arena.

Iliad. Λ. _Αἵματι δ' ἄξων,
Νέρθεν πᾶς πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ δίφρον.
Ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.

_Et luce coruscus ahena.

Iliad. ν. Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.

_Quærit pars semina flammæ.

_Σπέρματα πυρὸς σώζων.

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro Si quis ebur.

Ὡς

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ. Iliad.4.
–Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Iouis poscunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi uexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret: uideatq; indigna suorum
Funera: nec cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι Odyss.9.
Υἱὸν Λαέρτεω ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἑταίρους
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos ubi Solis filia lucos
Aßiduo resonat cantu: tectisq; superbis
Vrit odoratam, nocturna in lumina, cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Ἦιεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, ᾧ ἔνι νύμφη Odyss.5.
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος, τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν.
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων, ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.
Mæonio regi, quem serua Licinia furtim
Sustulerat, uetitisq; ad Troiam miserat armis.
Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος Iliad.6.
Πρεσβύτατος γενεῇ σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.

Ille autem expirans, Non me, quicunq; es, inulto
Victor, nec longum lætabere: te quoq; fata
Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.

Iliad.16. Οὔθην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκε θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή,
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος αἰακίδαο.

Ad quem subridens mista Mezentius ira,
Nunc morere: ast de me Diuûm pater atq; hominum rex
Viderit.

Iliad.21. Τὸν καὶ τεθνειῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεύς,
Τέθναθι, κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλη τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum
Sustulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus.

Iliad.2. Οἴμησεν δὲ ἀλεὶς ὥς τ' αἰετὸς ὑψιπετήεις
Ὅς τ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
Ἁρπάξων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.

—Vndiq; clamor
Tollitur, inuadunt, & fossas aggere complent.

Iliad.11. Αὐτοὶ δὲ πρυλέες σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες
Ῥῶοντ', ἄσβεστος δὲ βοὴ γένετ' ἠῶθι πρό.
Φθάν δὲ μεθ' ἱππήων ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες.

In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem non æquet. CAP. XIII.

*ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior * autor.*

*autore

Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.

Hi

Hi duo uersus de illo translati sunt:

Ἦ καὶ ὁ μέν μιν ἔμελλε γενείου χειρὶ παχείῃ, Iliad. 10.
ἁψάμενος, λίσσεσθαι. ὁ δ' αὐχένα μέσσον ἔλασσε
φασγάνῳ ἀΐξας. ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.
Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦ γε, κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, & alterũ penè coniunctum sequendo qua luce signauit.

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον, εὐρέε τ' ὤμω Iliad. 23.
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.

–Humescunt spumis, flatuq; sequentum.

Mirabilior est celeritas consequentis priorem cursu pedum apud eundem uatem.

Ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι. Iliad. 23.

Est autem huius uersus hic sensus: Si per solum puluerem fortè curratur, ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur: & tamen celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis uestigium antequàm puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemq; terit iam calce Diores. Vide & in hoc Homeri cultum.

* Ἧκε δ' ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος. *Iste ait:* · κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.
Ceruicem inflexam posuit.

Hos quoq; uersus, si uidetur, comparemus.

Ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ
Ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.

Iamq; humilis, iamq; elati sublimè uidentur
Aëra per tenerum ferri.

Odyss.6. Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.

–Gradiensq; Deas supereminet omnes.

Iliad.2. Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,

ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε, ἴστε πάντα.

Et meministis enim Diuæ, & memorare potestis.

Iliad.19. Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος

Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα

Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Qualis mugitus, fugit cum saucius aram

Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq; filo, quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto loquēs, meminit & Apollinis, ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα: *sed & Neptuni meminit,* γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων. *His autem duobus, præcipuè rem diuinam fieri tauro, testis est ipse Vergilius:*

Taurum neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Iliad.2. Ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην

Οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.

Iliad.4. Ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες

Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ

Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης

Τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν

In segetem ueluti cùm flamma furentibus Austris

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit sata læta boumq; labores.

Præcipitesq; trahit syluas, stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Pro his citātur in antiquo alij duo loci, unus ex ἰλιαδ. λ. **de Agamemnone,** ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον, **&c. alter de Diomede,** θῦνε γὰρ ἀμπεδίον ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς χειμάρρῳ. **&c.** ἰλιαδ. ε.

Et duas parabolas temerauit, ut unā faceret, trahens hinc ignem, inde torrentem: & dignitatem neutrius impleuit.

Ὡς

Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα, Iliad. 9.
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ, τε θρήκηθεν ἄητον.
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.
Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq; Notusq; & lætus Eois
Eurus equis: strident syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitiũ, quod supериus incurrit, de duabus Græcis parabolis unam dilucidius construendo.

Ἡμῖν δ' αὖ μετόπισθε νεὼς κυανοπρώροιο Odyss. 11.
Ἴκμενον οὖρον ἵει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον.
Prosequitur surgens à puppi uentus eunteis.

Quod noster dixit ἴκμενον, uester ait, surgens à puppi, satis decorè. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.

Σὺν δὲ δύω μάρψας ὥς τε σκύλακας ποτὶ γαίῃ.
Κοπτ', ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.
Ἦσθιε δ', ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε, καὶ ὀστέα μυελόεντα.
Visceribus miserorum, & sanguine uescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit, contrà Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

Τὴν δὲ μετ' Ἰφιμέδειαν ἀλωῆος παράκοιτιν
Εἰσίδον, ἣ δὴ φάσκε ποσειδάωνι μιγῆναι. Odyss. 11.
Καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε μινυνθαδίω δὲ γενέσθην,

Ὠτόν τ' Ἀντίθεόν, τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην,
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γάρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Hinc & Aloidas geminos immania uidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggreßi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum altè, lateq; dimensus est, & uerborum ambitu membra depinxit: Vester ait, immania corpora: nihilq; ulterius adiecit, mensurarum nomina non ausus attingere. Ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expreßit: hic aggressos rescindere cœlum dixisse contentus est. Postremò, locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

Iliad. 4. Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον ζεφύρου ὕποκινήσαντος,
Πόντῳ μέν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐόν, κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ille cùm marino motu & litoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruolat. Deinde quod ait ille,

Πόντῳ μέν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare.

Ille fluctus incremento suo ait sublimè curuatos litoribus illidi, & asperginem collectæ sordis expuere: quod nulla expreßius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usq; perducit.

Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris,
Per pice torrenteis atraq; uoragine ripas
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.

ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾿ ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. Iliad. 1.
Ἀμβρόσιαι δ᾿ ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ᾿ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾿ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Et alibi:

Καὶ τὸ κατειβόμενον στυγὸς ὕδωρ ὅστε μέγιστος Odyss. 5.
Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

*Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam*imitaretur effigiē: respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus inuenisse:* *mutuaretur

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾿ ὀφρύσι νεῦσε κρονίων Iliad. 1.
Ἀμβρόσιαι δ᾿ ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ᾿ ἀθανάτοιο μέγαν δ᾿ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Nā de superciliis, & crinibus totū se Iouis uultū collegisse. Quod utrūq; uidetis à Vergilio prætermissum. Sanè cōcussum Olympū nutus maiestate nō tacuit. Iusiurādū uerò ex alio Homeri loco sumpsit: ut trāslationis sterilitas hac adiectione cōpensaretur: πρῶτον ὑπηνήτῃ τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη. Οδυσ. 10.

Ora puer prima signans intonsa iuuenta.

Prætermissa gratia incipiētis pubertatis, τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη, *minus gratam fecit Latinam descriptionem.*

Ὡς δ᾿ ὅταν ἔν τε κύνεσσι καὶ ἀνδράσι θηρευτῇσι
Κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων,
Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,
Ἀντίοι ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς

Pro his citatur elegātiss. locus in ant. ex ἰλιάδ. υ. σιντιῆος δ᾿ ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο λέων ὣς &c.

Αἰχμὰς ἐκ χειρῶν, τὸ δ' οὔποτε κυδάλιμον κῆρ
Ταρβεῖ, οὐδὲ φοβεῖται, ἀγηνορίη δέ μιν ἔκτα
Ταρφέα τε στρέφεται στίχας ἀνδρῶν πειρητίζων
Ὅππῃ τ' ἰθύσῃ, τῇ τ' εἴκουσι στίχες ἀνδρῶν.

Vt fera, quæ densa uenantum septa corona,
Contra tela furit: seseq; haud nescia morti
Inijcit, & saltu supra uenabula fertur.

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse ieiunius? Græcam contrà, & uerborum, & rerum copia pompã ueræ uenationis impleſse? In tanta ergo differẽtia penè erubescendũ est cõparare.

Iliad. 13. Φράξαντες δόρυ δουρί, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Haud aliter Troianæ acies, aciesq; Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Quanta sit differentia utriusq; loci, lectori æstimandum relinquo.

Iliad. 12. Ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος περὶ δειρὴν,
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω. ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vtq; uolans altè raptum cùm fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit.
Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis.

Vergilius

Vergilius solam aquilæ prædam refert, nec Homericæ aquilæ omen aduertit, quæ & sinistra ueniens uincentium prohibebat accessum: & accepto à captiuo serpente morsu, prædam dolore deiecit: factoq; tripudio solistimo, cum clamore dolorem testante præteruolat. Quibus omnibus uictoriæ præuaricatio significabatur. His prætermissis, quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in Latinis uersibus corpus remansit.

Parua metu primò, mox sese attollit in auras
Ingrediturq; solum, & caput inter nubila condit.

Ἥ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Iliad. 4.
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc est, contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incremẽtum cœlum usq; subcrescere. Hoc idem Maro de fama dixit, sed incongruè. Neq; enim æqua sunt argumenta contentionis & famæ: Quia contentio, etsi usq; ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ creuit: fama uerò cùm in immensum prodit, fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab autore transscripsit, quod in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitationem uolebat inserere: nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubiq; poterat æquare: ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerua Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addidit ardorem: & inter hostium cædes fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ Iliad. 5.

Ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus.
Modo enim ita de Turno ait:

–Tremunt sub uertice cristæ
Sanguineæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modò idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod quàm importune positum sit, hinc apparet, quòd *è naui *necdum pugnabat Aeneas, sed tantum* *in naui ueniens, apparebat. Alio loco,*

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet, Aetneos efflantem faucibus ignes.

Quid quòd Aeneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra positis, miratur terribilem cristis galeam flammasq; *mouentem *uomentem? Vultis aliam fruendi auiditatem uidere? Loci huius, cuius suprà meminimus, fulgore correptus,*

Ἤ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. *Serò uoluit loquenti Ioui aßignare parem reuerentiā. Nam cùm & in primo uolumine, & in quarto, & in nono loquatur quædam Iupiter sine tumultu: deniq; post Iunonis & Veneris iurgium, infit, eo dicente:*

–Deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.

Tanquam non idem sit, qui locutus sit paulò antè sine ullo mundi totius obsequio. Similis *opportunitas est in eiusdem Iouis lance, quam ex illo loco sumpsit.* (*importunitas)

Iliad. 22. Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

Εν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο.
Τὴν μὲν Αχιλλῆος, τὴν δ' Εκτορος ἱπποδάμοιο.
Ελκε δὲ μέσα λαβών. ῥέπε δ' Εκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
Ωχετο δ' εἰς ἀΐδαο, λίπεν δέ ἑ φοῖβος Απόλλων.

Nam cum iam de Turno prædixiſſet Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis:
Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat.

Manifeſtumq; eſſet, Turnum utiq; periturum, ſerò tamen

Iuppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum.

Sed hæc & alia ignoſcenda Vergilio: qui ſtudij circa Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnē poëſim ſuam hoc uno eſt præcipue uſus archetypo. Acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur eius non modò magnitudinem, ſed & ſimplicitatem & præſentiam orationis, & tacitam maieſtatem. Hinc diuerſarum inter heroas ſuos perſonarum uaria magnificatio: hinc Deorum interpoſitio, hinc autoritas fabuloſorum, hinc affectuum naturalium expreßio, hinc monumentorum perſecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis ſonitus, hinc rerum ſingularum cum ſplendore faſtigium.

Intantum Vergilio dulcem fuiſſe imitationem Homeri, ut uitia quoq; nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius ſit imitatus epitheta, cæteraq;, quæ gratiorem reddunt orationem.

CAPVT XIIII.

ADeò autem Vergilio Homeri dulcis imitatio eſt, ut & in uerſibus uitia, quæ à nonnullis imperitè reprehenduntur, imitatus ſit, eos dico, quos Græci uocant ἀκεφάλυς, λαγάρυς, ὑπερκαταληκτικοὺς. *Quos hic quoq; Homericum ſtylum approbans nō refugit, ut ſunt apud ipſum,*

ἀκέφαλοι, *Arietat in portas*, Parietibus *textum cæcis iter*, *& similia.* Λάγαροι *autem, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent:*Et *duros obijce postes*, Consiliũ *ipse pater & magna incœpta* Latinus. ὑπερκαταληκτικοί, Syllaba *longiores sunt*: Quin *protinus omnia*, Vulcano *decoquit humorem.* Et,

Spumas miscent argenti uiuaq́; sulphura.

Et, Arbutus *horrida. Sunt apud* Homerum *uersus uulsis ac rasis similes, & nihil differentes ab usu loquendi.* Hos

Iliad.λ. *quoq; tanquam heroicè incomptos adamauit*: ἵππους δ᾽ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα θηλείας πάσας.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure *iacebis arena.*

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit, ut,

Pan *etiam* Arcadia *mecum si iudice certet,*

Pan *etiam* Arcadia *dicat se iudice uictum.*

Homerica *quoq; epitheta quantũ sit admiratus, imitando cõfessus est*: Μοιρηγενὲς ὀλβιόδαιμον. Χάλκεο θωρήκων. Ἀσπίδας ὀμφαλοέσσας. Θωρήκων. Νεοσμήκτων. Κυανοχαίταν. Ἐνοσίχθων. Ἐνοσίγαιος. Νεφεληγερέταο. Οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες. Et *mille talium uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas.* Ad *hæc à uestro respondetur*, Malesuada *fames*, Auricomos *ramos*, Centumgeminus Briareus. Adde *&*, Fumigeram *noctem*: *& quicquid in singulis penè uersibus diligens lector agnoscit.* Sæpe Homerus *inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem:*

Iliad.γ. Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ᾽ αὔτως. Et,

Iliad.ε. Τυδείδην δ᾽ οὐκ ἂν γνοίοις ποτέροισι μετείη. Et,

Iliad.δ. Ἔνθ᾽ οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον.

Nec *hoc* Vergilius *omisit,*

Migrantes cernas, totáq; ex urbe ruentes.
–Totumq́; instructo Marte uideres
Feruere Leucatem. Et,
–Pelago credas innare reuulsas Cycladas,
Et studio incassum uideas gestire lauandi.

Item diuinus ille uates, res uel paulò uel multò antè transactas, opportunè ad narrationis suæ seriē reuocat, ut & historicum stylum uitet, non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ ciuitatem, aliasq; plurimas Achilles antequā irasceretur, euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit erordiū. Ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiua narratio.

Ὠχόμεθ' εἰς θήβην ἱερὴν πόλιν ἠετίωνος. Et, Iliad. 1.
Λυρνησὸν διαπορθήσας καὶ τείχεα θήβης. Iliad. 2.

Item, ne ignoraremus, quo duce classis Græcorum ignotum sibi Troiæ litus inuenerit, cùm de Calchante loqueretur, ait:

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω Iliad. 1.
Ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε φοῖβος Ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denuntiatum est, exercitum annos decem in hostico futurū. Alio item loco senex, ut referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν Iliad. 1.
Ἀνδράσιν ὡμίλησα. *& reliqua.* Et alibi:
Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη. Iliad. λ.

Et sequentia.

Vergilius omne hoc genus pulcherrimè æmulatus est,
Nam memini Hesionc uisentem regna sororis

Laome

Laomedontiaden Priamum. Et,

Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et,

Qualis eram cum primã aciẽ Præneste sub ipsa Straui.

Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ autoris sui imitator ingereret.

Nanq; ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

Et similia.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. CAPVT XV.

*VBi uerò enumerantur auxilia, quem Græci catalogũ uocant, eundem autorem suum conatus imitari, in nõnullis paululum à grauitate Homerica deuiauit. Primũ, Quòd Homerus prætermissis Athenis, ac Lacedæmonijs, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiã in catalogi sui capite locauit: non ob loci aliquam dignitatẽ, sed notissimum promontoriũ ad exordium sibi enumerationis elegit. Vnde progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrunque situm cohærentium locorum disciplina describentis, uelut iter agentis accedit. Nec ullo saltu cohærẽtiũ regionum in libro suo hiare permittit: sed hoc * hiandi more procedens, redit unde digressus est: & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. Contrà, Vergilius nullum in cõmemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Addacit primum Clusio & Cosis Massicum. Abbas hunc sequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. Post hos Asilam misêre Pisæ. Quæ in quàm longinqua sint Hetruriæ parte, notius est quàm ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauiscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illum*

*uiandi

pit illum Cygnus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorũ Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum. Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiã pugnãtes uel prospera uel sinistra sorte commemorat. Et cùm uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quoties multam necẽ significare uult, messem hominũ factam dicit: nulli certum nomen facilè extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè non dictos. Sub Maßico duce mille manus iuuenũ uenisse dixit, qui mœnia Clusi, quiq; Cosas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Clusinis aduectus Osinius oris, quem Osinium nunquàm antè nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Maßico militare. Præterea nec Maßicus, nec Osinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortemq; Gyam, fortemq; Serestũ, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hæmon, & fortißimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullũ locũ inter pugnantium agmina, uel gloriosa, uel turpi cõmemoratione meruerũt. Astur, itemq; Cupauo, & Cygnus insignis Cygni Phaëthontisq; fabulis nullam pugnæ operã præstant: cùm Alesus & Sacrator ignotißimi pugnent, & Atinas antè nõ dictus. Deinde in his quos nominat, fit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. Deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

Obuius ambustum torrem Corinæus ab ara
Corripit, & uenienti Ebuso plagamq; ferenti
Occupat os.

Sic &

Sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. *Camertem in decimo Aeneas sternit, at in duodecimo Iuturna formam assimulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapyx Iasides, quæro an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corynæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unũ nomen habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio?*
Iliad. 2. *apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit:* οἰλῆος ταχὺς Αἴας: *modo,* Τελαμώνιος Αἴας. *Item alibi:*

ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit, quos iungit nomine, insignibus separare: ne cogatur lector suspiciones de uarietate appellationis agitare. Deinde in catalogo suo curauit Vergilius uitare fastidium: quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. οἱ δ' ἀσπληδὸν ἔναιον. οἱ δ' εὔβοιαν ἔχον. οἱ τ' ἄργος τ' εἶχον, οἵ τ' εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν. *Hîc autem uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem:*

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic iuxtà Lausus.
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Mesapus equûm domitor.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine.
Hinc Agamemnonius.
Et te montosæ.
Quin & Marrubia uenit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferen

præferendas. Sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unicè decet, & est genio antiqui poëtæ digna, enumerationiq; conueniens: quòd in loco mera nomina relaturus non incuruauit se, neque minutè torsit, deducendo stylum per singulorum uarietates: sed stat in consuetudine percensentium, tanquam per aciem dispositos enumerans. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregiè ubi oportet, de nominibus ducum uariat.

Αὐτὰρ φωκήων σχέδιος καὶ ἐπίστροφος ἦρχον
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' αἰσύμνηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam uerò enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus, ita expreßit, ut penè eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἳ κνωσσόν τ' εἶχον, γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
Λύκτον μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα λύκαστον
Φαιστόν τε. *Et similia.*

Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densantur campis, Argiuaq́; pubes,
Aruncæq́; manus, Rutuli, ueteresq́; Sicani,
Stant Sarranæ acies, & picti scuta Labici.
Qui saltus Tyberine tuos sacrumq́; Numici
Littus arant, Rutulosq́; exercent uomere colles
Circæumq́; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
Præsidet, &c.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quàm crebræ apud utrunque sententiæ. Tum in quibus siue casu, siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

CAPVT XVI.

VTerq; in catalogo suo post difficilimam rerum uel nominum narrationem, infert fabulam uersibus amœniori

nioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

Iliad. 2o Οἳ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν,
Καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἰπυ,
Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθά τε μοῦσαι
Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν. *Et alibi:*
Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευε
Ὃν τέκεν ἀστυόχεια βίῃ ἡρακληείῃ.
Τὴν ἄγετ' ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἀπὸ σελλήεντος.

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc secutus autorẽ in priore catalogo, modò de Auentino, modò de Hippolyto fabulatur: in secundo, Cygnus ei fabula est. Et sic amœnitas intertexta, fastidio narrationũ medetur. In omnibus uerò Georgicorum libris, hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit: primũ de signis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ secundum, & tertius desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis, Homerica *elucet **lucet imitatio. Homerus omnem poësin suam ita sententijs farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum in omnium ore fungantur: ut,*

Οὐ γὰρ

—Οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται. Odys. 1. 2. & 3

Οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Et alia innumerabilia, quæ ſententialiter proferuntur.

Nec hæc apud Vergilium fruſtra deſideraueris:

Non omnia poſſumus omnes,
Omnia uincit amor,
Labor omnia uincit Improbus,
Vſqueadeóne mori miſerum eſt?
Stat ſua cuique dies,
Dolus an uirtus quis in hoſte requirat?
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet,
Auri ſacra fames.

Pro his in ant. hæ ſententiæ ſunt, ἀλλ' ὅπως ἅμα πάντα διδοῦσιν ἀνθρώποισι. χὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν. μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον. οἱ πλέονες κακίες. δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι. ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

Et ne obtundam nota referendo, mille ſententiarum taliũ, aut in ore ſunt ſingulorum, aut obuiæ intentioni legentis occurrunt.

In nõnullis ab Homerica ſecta, haud ſcio caſúne an ſponte* deſciſcit. Fortunam Homerus neſcire maluit, & ſoli decreto, quã μοῖραν uocãt, omnia regẽda cõmittit: adeò ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contrà, Vergilius non ſolùm nouit & meminit, ſed omnipotentiã quoq; eidem tribuit: quam & Philoſophi qui eam nominant, nihil ſua ui poſſe, ſed decreti, ſiue prouidentiæ miniſtram eſſe uoluerunt. *diſceßit

Et in fabulis ſeu in hiſtorijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerũ auxiliò eſt Ioui. Hunc contra Iouem armant uerſus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibúſque parentem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis ſit. Nullam commemorationẽ de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, ſed

Iouialium poculorum ministrũ, in cœlum à Dijs ascitum refert, uelut θεοπρεπῶς decorum. Vergilius tantam Deam, quod cuiuis de honestis fœminæ deforme est, uelut specie uictam, Paride iudicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic autorem suum dißimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione Terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Iliad. 20. Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
ὑψόθεν, αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πολυπίδακος Ἴδης,
Καὶ κορυφαί. Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν, ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς.
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη,
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοίπερ,
Τόσσος ἄρα κτύπος ὦρτο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur:

Non secus ac siqua penitus ui Terra dehiscens,
Infernas reseret sedes & regna recludat
Pallida, Dijs inuisa, superq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immisso lumine Manes.

Hoc quoq; dißimulando surripuit. Nam cùm ille dixisset, Deos sine labore uiuere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες, hoc idem dixit occultißimè:

Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem

Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Quibus ipsi scilicet carent.

Non satis aptè Vergiliū fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit. Qúamq; Græcorū cùm uocabulis, tum inflexione etiam sit delectatus. CAP. XVII.

QVid Vergilio cōtulerit Homerus, hinc maximè liquet: quòd ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionē inchoandi belli, quam non habuit Homerus, quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ partum, ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue, nimis'que puerile, dolorem auxit agrestium: ut impetus eorū sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maximè stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cū Troianis Latinus icerit: ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorantes, bellum generi Deûm oportebat inferre. Quid igitur? Deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima furiarum de Tartaris asciscitur. Sparguntur angues uelut in scena parturientes furorem. Regina non solùm de penetralibus reuerentiæ matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc cōtenta, syluas petit, accitis reliquis matribus in societatē furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, et Orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissem Maronem & in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur, habuisse.

Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeò, ut de Argonauticorū quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos

suæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam continentiam Medeæ circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius autore digeßit, ut fabula lasciuiẽtis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per
*uera tot tamen secula speciem ueritatis obtineat: & pro * uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictores'que, qui figmentis liciorum cõtextas imitantur effigies, hac materia uel maximè in efficiendis simulachris tanquam unico argumento decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœnissæ castitatis conscij, nec ignari manum sibi iniecisse reginã, ne pateretur damnum pudoris, cõniueant tamen fabulæ: & intra conscientiam ueri fidẽ prementes, malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quẽ Flaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uerò locum, quẽ tentauit ex integro penè transcribere, uolo cõmunicare uobiscum, quia dignus est, ut eum uelimus altius intueri.

Gel. li. 17. cap. 10. Cum Pindari carmen, quod de natura atque flagrantia montis Aetnæ compositum est, æmulari uellet, eiusmodi sententias & uerba molitus est: ut Pindaro quoq; ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidior'que sit. Atque uti uosmetipsos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod est super monte Aetna, quantulum mihi est memoriæ, dicam.

Κίων Δ' οὐρανία συνέχει
Νιφόεσσ' αἴτνα πάνετες
Pindarus in Pythijs. Χιόνος ὀξείας τιθήνα,

Τᾶς

Τᾶς, ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
Του πυρὸς ἁγνώταται
Ἐκ μυχῶν παγαί, ποταμοὶ
Δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι, ῥόον καπνοῦ
Αἴθων. ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ, ἐς βαθεῖ-
Αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμπει.

Audite nunc Vergilij uersus, ut inchoasse eũ uerius quàm perfecisse dicatis.

Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis.
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flammarum, & sidera lambit.
Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis
Erigit eructans: liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

Iam principio Pindarus ueritati obsecutus, dixit quod res erat, quodq; illhic oculis deprehenditur, interdiu fumare Aetnã, noctu flammigare. Vergilius autem dum in strepitu sonituq; uerborum conquirendo laborat, utrunq; tempus nulla discretione facta cõfundit. Atq; ille Græcos quidem fontes imitatus, ignes eructare, & fluere amnes fumis, & flammarum fulua & tortuosa uolumina in plagas maris ferri, quasi quosdam igneos angues luculentè dixit. At hic uester atram nubem turbine piceo, & fauilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari uolens, crassè & immodicè congessit: globos quoque flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter posuit, & ἀκύρως. Hoc uerò

incenarrabile est, quòd nubem atram fumare dixit turbine piceo, & fauilla candente. Non enim fumare solent, neque atra esse, quæ sunt candentia: nisi fortè candente dixit peruulgatè & impropriè pro feruenti, non pro relucenti. Nam candens est à candore, non à calore dictum. *erectari Quòd autem scopulos * eructari & erigi, eosdemq; ipsos statim liquefieri & gemere, atque glomerari sub auras dixit: hoc nec à Pindaro scriptum, nec unquam fando auditum: & omnium, quæ monstra dicuntur, monstrosissimum est. Postremò, Graiæ linguæ quàm se libenter addixerit, de crebris, quæ usurpat, uocabulis, æstimate: Dirus Vlysses, Spelæa ferarũ, Dedala tecta, Rhodopeiæ arces, Alta'que Panchæa, atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyïa.* Et,

Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron. Et,
Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ. Et,
Ferte simul Fauniq; pedem, Dryadesq; puellæ. Et,
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. Et,
Pars pedibus plaudunt choreas. Et,
–Milesia uellera nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore. Et,
Drymoq;, Xantoq;, Lygeaq;, Phyllodoceq;. Et,
–Melite Panopæaq; uirgo,
Nesea, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. Et,
Alcandrumq;, Haliumq;, Noëmonaq;, Prytaninq;. Et,
Amphion Dyrcæus in Actæo Aracintho.
Et, Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon.

Versus est Parthenij, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est,

Γλαύκῳ καὶ νηρῆ καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ.

Hic

Hic ait:

Glauco, & Panopee, & Inoo Melicertæ. Et,

Tritonesq; citi. Immania cete.

Adeò autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnestheum. Sicut ipse alibi: Nec *fratre Mnestheo.*Et *pro Orpheo dicere maluerit* Orphi, *Græcè declinando: ut,*

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. Et,

–*Vidimus ô ciues Diomede.* Et *talium nominum accusatiuus Græcus est in e, desinēs. Nam si quis eum putat Latinè dixisse* Diomedem, *sanitas metri in uersu desiderabitur.*Denique *omnia carmina sua Græcè maluit inscribere,*Bucolica, Georgica, Aeneis, *cuius nominis figuratio à regula Latinitatis aliena est.*

Quæ Vergilius tam occultè à Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, posſit agnosci. CAP. XVIII.

SEd *de his hactenus, quorum plura omnibus, aliqua nonnullis* Romanorum *nota sunt.* Ad * *alia uenio,* *illa *quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta, nullis cognita sunt: nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt.* Fuit *enim hic poëta ut scrupulosè & anxiè, ita dißimulanter & quasi clanculò doctus: ut multa transtulerit, quæ unde translata sint, difficilè sit cognitu.* In *exordio* Georgicorum *posuit hos uersus:*

Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit arista,

Poculaq; inuentis Acheloia miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, nisi illud: opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uerò uitis repertorem,

præstitisse humano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potißimum Vergilius, cum aquam uellet intelligi, nominarit: nemo uel quærit, uel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus doctum poëtam, antiquißimorum Græcorum more, sicut docebit autoritas, elocutum: apud quos propriè in aquæ significatione ponebatur Achelous. Neque id frustra, nam causa quoque eius rei cum cura relata est. Sed priusquàm causam propono, illud antiquo poëta teste monstrabo, hunc morem loquendi peruagatum fuisse, ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait:

Ἤμην ἄχθιον βάρος.
Ἤπειρε γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμαν
Ἀχελώου.

Grauabar, inquit, uino, cui aqua non fuisset admista, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint, Ephorus notißimus scriptor historiarũ libro secundo ostendit his uerbis: Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσι, τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον ἅπαντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων, τοῦ Ἀχελώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν εἰς τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν. τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτερον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς, σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προσάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν Ἀχελῴῳ θύειν, ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ

καλεῖσθαι, ἰδιοῦνται) τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δέ, ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.

Poteſt'ne lucidius oſtendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacunque aqua dici ſolitum? Vnde doctißimè Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum patrem miſcuiſſe. Ad quam rem etſi ſatis teſtium eſt, cum Ariſtophanis comici, & Ephori hiſtorici uerba prodiderimus: tamē ultrà progrediemur. Didymus enim grammaticorum facilè eruditißimus, poſita cauſa, quam ſuperius Ephorus dixit, alteram quoque adiecit his uerbis: Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν ὅτι διὰ τὸ πάντων ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν, ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν, ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος, ἔφη γάρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν ἑαυτοῦ ἀδελφήν, τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί, Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde iſta ſufficiāt, ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi uſus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur: tamen his quoque & Euripidis nobilißimi tragœdiarum ſcriptoris addetur autoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως *ſcripſit, poſuit his uerbis:* Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ, λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος φησὶ δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in libro ſeptimo illi uerſus, quibus Hernici populi, & eorum nobilißima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur:

Aeneid. 7. -Quos diues Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſúe ſonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu: fuluosq́; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: ueſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuiſſe, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nuſquam adhuc quod ſciam reperiri: ſed eam Græcorum nonnullis conſuetudinem fuiſſe, locupleti autore iam palàm faciam. In qua quidem re mirari eſt poëtæ huius occultiſsimam diligentiam. Qui cùm legiſſet Hernicos, quorum eſt Anagnia, à Pelaſgis oriundos, appellatosq́; ita à Pelaſgo quodam duce ſuo, qui Hernicus nominabatur: morem, quem de Aetolia legerat, Hernicis aſsignauit, qui ſunt uetus colonia Pelaſgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelaſgum ducem Hernicis fuiſſe Iulius Higinus in libro ſecundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uerò Aetolis fuiſſe uno tantummodo pede calceato in bellum ire, oſtendit clariſsimus Euripides, ſcriptor tragicus. In cuius tragœdia quæ Meleager inſcribitur, nuntius inducitur deſcribens, quo quiſque habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uerſus ſunt:

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρὸς. βότρυσι δ᾽ ἔστεφεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Καὶ πρὸς δὲ μίσημ᾽ Ἀρκὰς Ἀταλάντη κύνας.
Καὶ τόξ᾽ ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, πέπλ᾽ ἀλλακάτου. οἱ δὲ Θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς.

Τὸν

Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

Animaduertis diligentißimè uerba Euripidis à Marone seruata? Ait enim ille:

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός.

Et eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri Instituere pedis. In qua quidem re, quò uobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucißimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit. Aetolos enim non læuum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius quàm probem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poëtis secundo suprà scripsit, in quo de Euripide loquens, ait:

Τοὺς δὲ θεσίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα, φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον, λέγει γοῦν ὅτι τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδὸς, τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὅς ἐλαφρίζον γόνυ ἔχοιεν, ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς αἰτωλοῖς, τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δέξιον ἀνυποδετοῦσι, δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα.

Cum hæc ita sint, uidetis tamen, Vergilium Euripide autore, quàm Aristotele uti maluisse. Nam ut hæc ignorauerit, uir tam anxiè doctus, minimè crediderim. Iure autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox dicētur, opinari.* * *Aristoteli*

De aliis locis, quos Vergilius à Græcis sumpserit, quarto & nono Aeneidos. CAP. XIX.

I*N libro quarto in describenda Elissæ morte, ait quod ei crinis abscissus esset, his uersibus:* Aeneid. 4.

Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem

Abstul

Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.

*Deinde Iris à Iunone iussa abscidit ei crinem, & ad Orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliàs doctißimus, Cornutus extimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit, his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poëtico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet quòd tantus uir, Græcarum etiam doctißimus literarum, ignorauit Euripidis nobilißimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula, in scenam * Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur:*

* al. Charon

Loquitur Charon.

Πόλλ' ἂν σὺ λέξας, οὐδὲν ἂν πλέον λάβοις.
Ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ἅδου δόμους.
Στείχω δ' ἐπ' αὐτήν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius, fabulam abscindendi crinis induxerit: ἁγνίσαι autem Græcè dicũt Dijs consecrare. Vnde poëta uester ait, ex Iridis persona:

–Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia, quæ suprà dixi, instructa autoritate Tragicorum probaui: id quoq;, quod à Sophocle tractũ est, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Elissam facit, postquàm ab Aenea relinquitur, uelut ad Sacricolarum Sagarumq; carmina, & deuotiones fugientem: & inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarētur. Hæc res nonne quæstione digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint? Ponam itaque Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis,

Sophoclis, quos Maro æmulatus est:

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis,
Pubentes herbæ, nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. Inscribitur enim ῥιζοτόμοι *: in qua Medeam describit maleficas herbas secantē: sed auersam, ne ui noxij odoris ipsa interficeretur : & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt:*

Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Καλκέοισι κάδοις δέχεται. *Et paulò pòst:*
Αἱ δὲ καλύπτραι κίσαι ῥιζῶν κρύπτουσι τομὰς,
Ἃς ἥδε βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Καλκέοισιν ἤμα δρεπάνοις.

Hæc Sophocles: quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem diuinam pleraque ænea adhiberi solita, multa indicio sunt : & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut denique exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinum, cum ait: Mecum habet pagus, morbus, æs: & quod alibi Vergilius,

–Curetum sonitus, crepitantiaq́; æra.

Sed Carminij curiosissimi, & docti uerba ponam: qui in libro de Italia secundo sic ait: Prius itaq; & Tuscos æneo uomere uti, cum conderentur urbes, solitos, in traiectitijs eorum sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur. Post hæc Carminij uerba, longum fiat, si uelim percensere, quàm multis in locis Græcorum uetustissimi æris sonos, tanquam rem ualidissimā, adhibere soliti sunt. Sed præsenti opere docuisse nos sufficit, falces

æneas

* *Maroni æneas * Maronis, exemplo Græci autoris inductas.*

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:

Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi implacabilis ara Palici.

Quis hic Palicus Deus, uel potius qui dij Palici, nam duo sunt, apud nullum penitus autorem Latinum quod sciam reperi: sed de Græcorum penitißimis literis hãc historiam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dij Palici in Sicilia coluntur: quos primum omnium Aeschylus tragicus, uir utiq; Siculus, in literas dedit. Interpretationem quoq; nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν uocant, expreßit uersibus suis. Sed priusquàm uersus Aeschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. Iuxta hunc Nympha Thalia compressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret: quod & factum est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, & duo infantes de aluo Thaliæ progreßi, emerserunt: appellatiq; sunt Palici, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec longè inde lacus breues sunt, sed immensùm profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ
Crateræ *crateras uocant, & nomine Dellos appellant, fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. Præcipuèq; circa exigẽdum iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numen ostenditur. Nam cùm furti negati, uel eiuscemodi rei fides quæritur, & iusiurandum à*

suspec

ſuſpecto petitur: uterq; ab omni contagione mundi ad crateras accedũt, accepto prius fideiuſſore à perſona quæ iuratura eſt, de ſoluendo eo quod peteretur, ſi addixiſſet euẽtus. Illhic inuocato loci numine, teſtatũ faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. Quòd ſi fideliter faceret, diſcedebat illæſus: Si uerò ſubeſſet iureiurando mala conſciẽtia, mox in lacu amittebat uitam falſus iurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uocarentur. Nec ſine diuinatione eſt Palicorũ templum. Nam cùm Siciliam ſterilis annus areſeciſſet, diuino Palicorum reſponſo admoniti Siculi, heroi cuidam certum ſacrificium celebrauerunt, & reuertit ubertas. Qua gratia Siculi omne genus frugum congeſſerunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipſa pinguis uocata eſt. Hæc eſt omnis hiſtoria, quæ de Palicis eorumq; fratribus in Græcis tantummodo literis inuenitur: quas Maro, non minus quàm Latinas, hauſit. Sed hæc quæ diximus, autoritatibus approbãda ſunt. Aeſchyli tragœdia eſt, quæ inſcribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, ſic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς παλίκους ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
Ἦ καὶ παλίκων εὐλόγως μένει φάτις.
Πάλιν γὰρ ἵκουσ᾽ ἐκ σκότους τοῦδ᾽ ἐς φάος. *Hæc Aeſchylus.*

Callias autẽ in ſeptima hiſtoria de rebus Siculis ita ſcribit: Ἡ δ᾽ ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χερρός ἐστιν τό τ᾽ ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ᾽ ἧς καὶ τοὺς δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσίν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσι. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσι. *Hactenus Callias. Polemon uerò in libro qui inſcribitur* περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυ-

μαζομένων

Deus iste, uel unde sit dictus, tam nesciunt, quàm scire nolunt: quia nec ubi quærant suspicantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

De Gargaris & Mysia ex primo Georgicon.

CAPVT XX.

NEc illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo γεωργικῶν:

Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas,
Agricolæ, hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum se Mysia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur obscurior, pauloq; perplexius, quàm poëtæ huius mos est, pronuntiatus, tamen habet in se animaduertendam quæstionem ex Græca antiquitate uenientem, quæ sint ista Gargara, quæ Vergilius esse uoluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellesponti prouincia. Sed significatio nominis, & loci duplex est. Nam & cacumen montis Idæ, & oppidum sub eodem mõte hoc nomine uocantur. Homerus significationem cacuminis ita posuit:

Ἴδην δ᾽ ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν Iliad. 1
Γάργαρον.

Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi conuenire & ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi, eodem Homero teste, manifestius exprimitur.

Ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ,

Et Epicharmus uetustissimus poëta in fabula quæ inscribitur, Troës, ita posuit:

Ζεὺς ἄνα ναίων γάργαρ᾽ ἀγάννιφα.

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Idæ montis appellitari.

pellitari. Pro oppido autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notißimus historiarum scriptor, in libro quinto sic ait:

Μετὰ δὲ τὴν ἄσσον ἐστι γάργαρα πλησίον πόλις.

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor, in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit:

Μετὰ ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα γάργαρα,
Ταύτης ἔχεται Ἀντανδρος.

Arati etiam liber Elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poëta sic ait:

Αἰάζω Διότιμον ὃς ἐν πέτρῃσι κάθηται
Γαργαρέων παισὶ βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cùm igitur constet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracem, requiramus. Et omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cum dixisset, Humida solstitia, intulit, Nullo tantum se Mysia cultu Iactat: * atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit fœcunditates aruorum Mysiæ. Sed Homerus cùm ait: Ἴδην δ' ἵκανε πολυπίδακα: humidum designat subiacentem monti agrum. Nam polypidaca significat fontibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant: ut qui magnum cuiusque rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immensa, Gargara nominaret. Testis Alcæus, qui in Cœlo tragœdia sic ait:

* atq; si diceret

Ἐντυγχάνων μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων

Εἰς τὴν

Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσσον οἶον εἴκοσι

Ὁρῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κυκλῷ.

Gargara (ut uidetis) manifestè posuit, pro multitudine. Nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις, ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα. Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris, innumerabilem (ut eius lepos est) numerum conatur exprimere. In fabula enim Acharnensium ait:

Ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν.

Ἥσθην δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιά. τέτταρα.

Ἃ δ' ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.

Φέρ' ἴδω τί δ' ἥσθην ἄξιον χαιρηδόνος.

*Arenam autē seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. Sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundum hæc sensus horum uersuum talis: Cùm ea sit anni temperies, ut hyems serena sit, solstitium uerò imbricum: fructus optimè proueniunt. Hæc autem adeò agris necessaria sunt: ut sine ijs, nec illi natura fœcundißimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim Gargara: quòd ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur: poßitq; uideri, solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, quòd uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ montis, sed & uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus: Μυσοὶ ἐπίρροαί. Quid de Græcis in hoc loco traxerit, diximus. Addemus præterea hoc cum iucunditatis gratia: & ut liqueat Vergilium nostrum undique ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit:

*ψαμμακόσια

-Hyberno lætißima puluere farra.

 In lib

In libro enim uetustißimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus. CAP. XXI.

Ex diuersis Vergilij locis. *NOmina poculorum Vergilius plerunq; Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, scyphos.*

De carchesijs ita:

-Cape Mæonij carchesia Bacchi,
Oceano libemus, ait. *Et alibi:*
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs:

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

De scyphis:

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Poculorũ uaria genera. *Ea autem cuius figuræ sint, quis'ue eorum fecerit mentionem, nemo quærit: contenti scire, huiusmodi esse pocula. Et scyphos quidem, cantharosq; consueta uulgi nomina, ferendum si transeant. Sed de carchesijs, cymbijs'que quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarißima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid sibi noua, & peregrina Græca nomina uelint.* Carchesium. *Est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarũ: aitq; Iouem Alcumenæ pretium cõcubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomen reliquit, aitq;* Patera. *in fabula Amphitryone, paterã datam: cùm longè utriusq; poculi figura diuersa sit. Patera enim, ut & ipsum nomẽ indicio est, planum ac patens est, Carchesium uerò procerum.*

rum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertingētibus. Asclepiades autē, uir inter Græcos apprimè doctus ac diligēs, carchesia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorem Pateram uocari: at circa mediam ferme partem τράχηλον dici, summam uerò partem Carchesium nominari: & inde diffundi in utrunque ueli latus, eaque cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alij illustres poëtæ, ut Sappho, quæ ait:

Κοινῆ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' ἔχον,
Καὶ ἔλειβον. ἀράσαντο δὲ πάμπαν
Ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ. Cratinus:
Θύρσον, κροκωτὸν ποικίλον καρχήσι.

Sophocles, in fabula quæ inscribitur Tyro:

Πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκων
Προσεληλυθέναι τοὺς δράκοντας καὶ
Γένεσθαι περὶ τὰ σιτία καὶ τὰ
Καρχήσια.

Hæc de carchesijs ignoratis Latinitati, & à sola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notißimus comicus in Phasmate ait:

Ἐπεὶ δὲ ἡ ῥοδῆ κυμβίον ἀκράτου
Κατασέσεικεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula ἐν ἀγροίκοις:

Μεγάλ' ἴσως ποτήρια, προπινόμενα
Καὶ μετ' ἀκράτου
Κυμβί' ἐκάρωσεν ὑμᾶς. *ἐκάκωσεν

Meminit eius & Demosthenes in oratiōe, quæ est ī Midiā: ἐπ' ἀστράβης δὲ ὀχούμενος ἐξ ἀργυρᾶς εὐβοίας χλανίδας δὲ καὶ κύμβια ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι.

Cymbia autem hæc (ut ipsius nominis figura indicat) diminutiuè à cymba dicta: quod & apud Græcos, & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sanè animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carchesia suprà docui, ut hæc cymbia, pocula procera, ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes, uir lōgè doctißimus, in epistola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

In antiquo sequētia citantur in hūc modum: κρατῆρα παρίσωσαν οὐκ ἀργυροῦν οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς κωλιάδος γῆς τοῦτον δὲ ὁσάκις ἐκπληρώσαιεν ἀποσπένδοντες τοῖς θεοῖς ἀνεχέον ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. Est autem totus locus exposit' ab Athenæo in 11.

Θαυμάζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ πῶς κύαθον μὴ κεκτημένος, ἀλλὰ κυμβίον μόνην φιάλην προσεκέκτητο, δοκεῖ δή μοι, τὸ μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων χρείας ἕνεκα, τὸ δὲ τῆς τῶν θεῶν τιμῆς εἰς τὴν κτῆσιν παρειληφέναι. Fuerūt qui cymbium à cissymbio per syncopam dictum extimauerunt. Cissymbij autem (ut de Homero taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Vlysse datum memorat) multi faciunt mētionem: uoluntq́; nonnulli propriè cissymbium ligneū esse poculum ex hedera, id est, κισσοῦ. Et Nicāder qdā Colophonius in 1. *Aetolicō sic ait: Ἐν τῇ ἱεροποιΐῃ τοῦ διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέον) πεπάλαισιν. Ὅτε τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνεῖται.

*Hyalicon

Sed & Callimachus meminit huius poculi:

Καὶ γὰρ ὁ θρηϊκίην μὲν ἀπήνατο χανδὸν ἄμυστιν
Ζωροποτεῖν. ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.
Τῷ μὲν ἐγὼ τό δ' ἔλεξα περιστείχοντος ἀλείσου
Τὸ τρίτον.

Qui autem cissymbium ex hedera factum poculum οἷον εἰ κίσσινον dici arbitrantur, Euripidis autoritate niti uidentur, qui in *Andromeda sic ait:

* Andromacha

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔῤῥει λεώς
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Cantharus. Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cantharū & poculi, & naui

& nauigij genus esse suprà diximus, probetur exẽplis. Et pro poculo quidem nota res est, uel ex ipso Vergilio, qui aptißimè propriũ Liberi patris poculum aßignat Sileno. Sed id, ut suprà polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum, debemus ostendere. Menander in Nauclero:

Ηκει λιπὼν αἰγαίων ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος, ἡμῖν ὦ στράτων, ὡς ἐγκαλὸν,
Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον
Πρῶτος δ᾽ ἐγώ σοι τόν δ᾽ ἐχρύσουν κάνθαρον,
Ποῖον, τὸ πλοῖον, οὐ γὰρ μ᾽ οἶδας σ᾽ ἄθλιε.

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis po culum est, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uerò fictores ueteres non sine causa cum poculo fecerunt: & nonnunquam quassabundum, & ebrium: non solum quòd is heros bibax fuisse perhibetur, sed etiam quòd antiqua historia est, Herculem poculo tanquam nauigio uentis immensa maria transisse. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. Et multibibum heroa istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quòd Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem: οὐκ οἶδας μ᾽ ὄντα πρὸς θεῶν, πρύνθιον; ἀργεῖον, οἱ μεθύοντες αἰὲν τὰς μάχας πάσας μάχονται. Scyphus.

Est etiam historia nõ adeò notißima: nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum: composito nomine, ἀπὸ τοῦ κύλικος, quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. Poculo autem Herculem uectum, ad Ἐρύθειαν Hispaniæ insulã nauigasse, & *Panyasis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecides autor est: quorum uerba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ, quàm historiæ. Ego tamen arbitror nõ poculo Herculem maria trans- Calix. *ἐγγύτηρα *Pimastis

 uectum,

uectum, ſed nauigio cui ſcypho nomen fuit: ita ut ſuprà cantharum, & carcheſium, & à cymbis deriuata cymbia, omnia hęc aſſeruimus eſſe nauigiorum uocabula.

De aliis quibuſdam locis Vergilii. CAP. XXII.

N*Omina quoq; Vergilius nonnunquam & ex antiquiſsimis Gręcorum hiſtorijs mutuatur. Scitis apud illum unam ex comitibus Dianę Opin uocari. Quod nomen uulgò fortaſſe temere impoſitum, uel etiã fictum putatur ab ignorantibus, ingenioſum poëtam, cognomen, quod à ueteribus Grecis ſcriptoribus ipſi Dianę fuerat impoſitum, comiti eius aſsignare uoluiſſe: Sed Vergilius ſic ait:*

Velocem intereà ſuperis in ſedibus Opin
Vnam ex uirginibus ſocijs ſacraq; caterua
Compellabat, & has triſtis Latonia uoces
Ore dabat. Et infrà:
At triuię cuſtos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & ſociam Dianę. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit: qui (ut dixi) quod epitheton ipſiuſce legerat, ſocię eius impoſuit. Alexander Aetolus, poëta egregius, in libro qui inſcribitur Muſę, refert quanto ſtudio populus Epheſius dedicato templo Dianę curauerit pręmijs propoſitis, ut qui tunc erant poëtę ingenioſiſsimi, in Deam carmina diuerſa componerent. In his uerſibus Opis non comes Dianę, ſed Diana ipſa uocata eſt. Loquitur autem (ut dixi) de populo Epheſio.

Ἀλλ' ὄγε πευθόμενος πάγχυ γραικοῖσι μελέσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων
Υἱὸν Θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν πάντοτε χιλιάδα
Ὑμνῆσαι ταχέων ὦπιν βλητῆραν ὀϊστῶν.

Appa

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij.

Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquirit, sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus inducit *Apollinem, cùm Troia capienda esset, ista dicentem: *Neptunum

Ἐγὼ δὲ νικῶμαι γὰρ ἀργείας θεοῦ
Ἥρας, ἀθάνας θ᾽ αἳ συνεξεῖλον φρύγας,
Λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον, βωμούς τ᾽ ἐμούς.
Ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

In antiq. citatur initiũ modo tertij uersus: λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον, quæ sunt Neptuni uerba apud poëtam.

Qui uersus docent unde Vergilius usurpauerit discessisse Deos à ciuitate iam capta. Nec hoc sine autoritate Græcæ uetustatis est, quod ait:

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum classem à Neptuno petentem, dicentemq; debere illum facere, quod Iupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere Lunam illexisse perhibetur, in nemora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In hoc loco Valer. Probus, uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiam siue fabulam, quo referat autore. quod tantum uirum fugisse miror. Nam Nicander huius est autor historiæ, poëta, quem Didymus grãmaticorum omnium quiq; sint, quiq; fuerint, instructissimus, fabulosum uocat. Quod sciẽs Vergilius adiecit, Si credere dignũ est: adeò se fabuloso usum autore fatetur. In tertio libro cursim legitur, neq; unde translatum sit, quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo

Prædixit, &c.

In talibus locis grãmatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis, quàm doctrinæ Maronis àßignant: nec dicunt eum ab alijs mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctißimum uatẽ etiam in hoc Aeschylum eminentißimum tragœdiarum scriptorem secutum, qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait:

Στέλλομεν ὅπως τάχιστα ταῦτα γὰρ
Ζεὺς ἐγκαθίει λοξίᾳ θεσπίσματα.

Et alibi:

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea uaticinetur, quæ sibi Iupiter fatur? Probatum'ne uobis est, Vergilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum Latinæ uocis ignorat: ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit, extrema satietate, doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ à penitißima Græcorũ doctrina transtulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ, relata sufficient.

FINIS LIBRI QVINTI.

MAC

MACROBII AV-
RELII THEODOSII
uiri consularis & illustris, Saturnaliorum liber sextus.

Quos uel ex dimidio sui, uel solidos etiã uersus, ab antiquis Latinis poëtis sit mutuatus Vergilius. CAP. I.

HIC *Prætextatus: Mirum, inquit, in modum digeßit Eustathius, quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostra ætate longè doctißimos, Furium, Cecinnamq; Albinum, promisisse se prodituros, quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus: Etsi uereor, ne dum ostendere cupio, quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit: & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta libauerit: occasionem reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem: exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationem: nec considerantibus, hunc esse fructum legendi, æmulari ea quæ in alijs probes: & quæ maximè inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere: quod & nostri tam inter se, quàm à Græcis, & Græcorum excellentes inter se sæpe fecerũt. Et ut de alienigenis taceã, possem pluribus edocere, quantum se mutuò compilarint bibliothecæ ueteris autores. Quod tamen opportunè aliâs (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam, quod ad pro-*

banda

banda, quæ assero, penè sufficiet. Afranius enim togatarũ scriptor, in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, non inuerecundè respondens arguentibus, quòd plura sumpsisset à Menandro: Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modò, sed ut quisq; habuit, quod conueniret mihi, quodq́; me nõ posse melius facere credidi: etiam à Latino. Quòd si hæc societas, & rerum communio, poëtis, scriptoribusq; omnibus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit? Cui etiam gratia hoc nomine est habenda, quòd nõnulla ab illis in opus suum, quod æternò mansurum est, transferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleretur: quos (sicut præsens* tempus ostendit) non solum neglectui, uerùm etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi, consecutus est: ut quod apud illum legerimus alienum, aut* illius esse malimus: aut melius hîc quàm ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaq; primum, quos ab alijs traxit uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos: post hoc locos integros cum parua quadam mutatione translatos: sensus'ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Post hæc, quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse: & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

*sensus

*aliud

Vergilius:

Vertitur intercà cœlum, & ruit Oceano nox.

Ennius in sexto:

Vertitur intereà cœlum cum ingentibus signis.

Vergilius:

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius

Ennius in primo:

Qui cœlum uersat stellis fulgentibus aptũ. Et in tertio:

Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptũ. Et in*nono: *decimo

Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.

Vergilius:

Conciliumq́; uocat Diuûm pater atq; hominum rex.

Ennius in sexto:

Tum cum corde suo Diuûm pater atq; hominum rex,
Effatur.

Vergilius:

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

Vergilius:

Tuq́; ô Tybri tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo:

Teq́; pater Tyberine tuo cum flumine sancto.

Vergilius:

Accipe, daq́; fidem. sunt nobis fortia bello Pectora.

Ennius in primo:

Accipe, daq́; fidem, fœdusq́; feri bene firmum.

Vergilius:

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo:

Cum Superûm lumen nox intempesta teneret.

Vergilius:

Tu tamen intereà calido mihi sanguine pœnas
Persolues.

Ennius in primo:

Nec pol homo quisquam faciet iam impunè animatus
Hoc, nisi tu: nam mi calido das sanguine pœnas.

Vergil

Vergilius:

-Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Postquàm defeßi sunt, stant, & spargere sese
Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.

Vergilius:

-Summa nituntur opum ui.

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum ui. Et in XVI.
Reges per regnum, statuasq;, sepulchráq; quærunt.
Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.

Vergilius:

Et mecum ingentis oras euoluite belli.

Ennius in sexto:

Quis potis ingentis oras euoluere belli?

Vergilius:

Ne qua meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo:

Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.

Vergilius:

Inuadunt urbem somno, uinoq́; sepultam.

Ennius in octauo:

Nunc hostes uino domiti, somnoq́; sepulti.

Vergilius:

Tollitur in cœlum clamor, cunctiq́; Latini.

Ennius in decimoseptimo:

Tollitur in cœlum clamor tum exortus utrisq;.

Vergilius:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto:

Explorant Numidæ, totam quatit ungula terram.

Et in

Et in octauo:

Cùm sequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

Et in decimoseptimo:

It eques, & plausu caua concutit ungula terram.

Vergilius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Vergilius:

Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.

Ennius in decimosexto:

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

Vergilius:

Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo:

Cùm primum aurora respergit lumine terras.

Vergilius:

Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.

Lucretius in secundo:

Non'ne uides longos flammarum ducere tractus?

Vergilius:

-Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo:

Nunc hinc, nunc illhinc abruptis nubibus ignes.

Vergilius:

-Belli simulachra ciebat.

Lucretius in secundo:

Componunt, complent, belli simulachra cientur.

Vergilius:

-Simulachraq; luce carentum.

Lucret

Lucretius in quarto:

-Cùm ſæpe figuras
Contuimur miras,ſimulachráq; luce carentum.

Vergilius:

Aſper acerba tuens retrò redit.

Lucretius in quinto:

Aſper acerba tuens immani corpore ſerpens.

Vergilius:

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Furius in primo Annalium:

Interea Oceani linquens Aurora cubile.

Vergilius:

Quod genus hoc hominũ?quæ'ue hunc tam barbara morẽ
Permittit patria?

Furius in ſexto:

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?

Vergilius:

Rumoresq́; ſerit uarios,ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresq́; ſerunt uarios,ac multa requirunt.

Vergilius:

Nomine quenq; uocans,reficitq́; in prælia pulſos.

Furius in decimo:

quenq; Nomine quoq; ciet,dictorum tempus adeſſe
Commemorat. Deinde infrà:
Confirmat dictis,ſimul atq; exuſcitat acreis
Ab bellandum animos,reficitq́; ad prælia mentes.

Vergilius:

Dicite Pierides,non omnia poſſumus omnes.

*Lucilius *Lucretius in quinto:

Maior erat natu,non omnia poſſumus omnes.

Verg

Vergilius:

Diuersi circunspiciunt, hoc acrior idem.

Pacuuius in Medea.

Diuersi circunspicimus, horror percipit.

Vergilius:

Ergo iter incœptum peragunt rumore secundo.

Sueuius in libro quinto:

Redeunt, referuntq; petita rumore secundo.

Vergilius:

Nunquàm hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.

Næuius in equo Troiano:

Nunquàm hodie effugies, quin mea manu moriare.

Vergilius:

Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Varius de Morte:

Vendidit hic Latium populis, agrosq; Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atq; refixit.

Vergilius:

Vt gemma bibat, & Sarano dormiat ostro.

Varius de Morte:

Incubet & Tyrijs, atq; ex solido bibat auro.

Vergilius:

Talia secla suis dixerunt currite fusis.

Catullus:

Currite ducentes subtegmina, currite fusi.

Vergilius:

Felix heu, nimium felix* ni littora tantum *si
Nunquàm Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo

Gnoſia Cecropiæ tetigiſſent littora puppes.

Vergilius:

-Magna oſſa, lacertosq́; Extulit.

*Lucilius *Ennius in decimoſeptimo:*

-Magna oſſa, lacertiq́; Apparent homini.

Vergilius:

-Placidam per membra quietem Irrigat.

Furius in primo:

-Mitemq́; rigat per pectora ſomnum. Et,

Lucretius in quarto:

Nunc quibus ille modis ſomnus per mēbra quietē Irrigat.

Vergilius:

-Camposq́; liquentes.

Lucretius in ſexto de mari ſimile:

-Et liquidam molem, camposq́; natantes.

Vergilius:

-Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen, Carthaginis horror.

Vergilius:

-Et ora Triſtia *tentantum ſenſu torquebit amaror.*

Lucretius in ſecundo:

-Fœdo pertorquent ora ſapore.

Vergilius:

Morte obita quales fama eſt uolitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti uideamur eas, audireq́; coràm,
Morte obita, quorum tellus amplectitur oſſa.

Hinc eſt & illud Vergilianum:

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.

Verg

Vergilius:

-Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo:

Sed quædam ſimulachra modis pallentia mirls.

Vergilius:

Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

Ennius in decimoſexto:

Tunc timido manat ex omni corpore ſudor.

Vergilius:

Labitur uncta uadis abies.

Ennius in decimoquarto:

Labitur uncta carina,uolat ſuper impetus undas.

Vergilius:

-Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo:

Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.

Vergilius:

-Apicem tamen incita ſummum Haſta tulit.

Ennius in decimoſexto.

Tamen inde uolans ſecum abſtulit haſta Inſigne.

Vergilius.

Puluerulentus eques furit,omnes arma requirunt.

Ennius in ſexto.

Balatum pecudes quatit,omnes arma requirunt.

Vergilius.

Nec uiſu facilis,nec dictu affabilis ulli.

Actius in Philoctete.

Quem neq; tueri contrà,neq; affari queas.

Vergilius.

Aut ſpolijs ego iam raptis laudabor opimis,

Aut leto inſigni.

Accius in armorum iudicio.

Nam trophæum ferre me à forti uiro, pulchrum est.
Si autem & uincar: uinci à tali, nullum est probrum.

Vergilius.

-Nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit: uanum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telepho.

Nam si à me regnum fortuna, atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.

Vergilius.

Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem:
Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio.

Virtuti is par, dispar fortunis patris.

Vergilius.

-Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Actius in Antigona.

Iamiam neq; Dij regunt,
Neq; profectò Deûm summus rex omnibus curat.

Vergilius.

Nũ capti potuere capi? num incẽsa cremauit Troia uiros?

Ennius in 10. cum de Pergamis loqueretur.

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire:
Nec cùm capta, capi: nec cùm combusta, cremari.

Vergilius.

Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro.

Multi alij aduentant, paupertas quorum obscurat nomina.

Vergilius.

Audentes fortuna iuuat.

Ennius

Ennius in ſeptimo.

Fortibus eſt fortuna uiris data.

Vergilius.

-Recoquunt patrios fornacibus enſes:
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.

Lucretius in 5.

Inde minutatim proceßit ferreus enſis,
Verſaq; in obſcurum ſpecies eſt falcis ahenæ.* *obſcœnum

Vergilius.

Pocula ſunt fontes liquidi, atq; exercita curſu Flumina.

Lucretius in 5.

Ad ſedare ſitim fluuij fonteſq; uocabant.

Vergilius.

Quos rami fructus, quos ipſa uolentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit.

Lucretius in 5.

Quod ſol, atq; imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua: ſatis id placarat pectora donum.

Quos locos aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis ſcriptoribus Vergilius tranſtulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facile deprehendatur. CAP. II.

Poſt uerſus ab alijs, uel ex integro, uel ex parte tranſlatos: uel quædam immutando uerba, tanquam ſucco alio tinctos: nunc loculos locis componere ſedet animo: ut unde formati ſint, quaſi de ſpeculo, cognoſcas.

Vergilius.

Nec ſum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaßi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum

Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in 1.

Nec me animi fallit, quàm sint obscura, sed acri
Percußit thyrso laudis spes magna meum cor:
Et simul incußit suauem mi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti,
Auia Pieridum peragro loca, nullius antè Trita solo.

Accipe & alterum locũ Maronis, illi unde traxerat comparandum: ut eundem colorem, ac penè similem sonum loci utriusque reperias.

Vergilius:

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis uomit ædibus undam:
Nec uarios inhiant pulchra testudine postes. Et mox:
At secura quies, & nescia fallere uita,
Diues opum uariarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuiq; lacus: at frigida Tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni.
Non absunt illhic saltus, ac lustra ferarum:
Et patiens operum paruoq; assueta iuuentus.

Lucretius in 2.

Si non aurea sunt iuuenum simulachra per ædes,
Lampadas ignifcras manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
**tecta* *Nec citharam reboant laqueata, aurataq; *templa:*
Cùm tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè, corpora curant:
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt uiridanteis floribus herbas.

Vergil

Vergilius in Georg.

Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum: non qui per saxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in 2.

Nec teneræ salices, atq; herbæ rore uigentes,
Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uerò pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicon, color totus, & liniamenta penè omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretij. Nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas: totoq; autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uerò sic incipit:

Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros:
Vastauitq; uias, exhausit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere, satis longum est: excerpam aliqua, ex quibus similitudo geminæ descriptionis apparet. Vergilius:

Tum uerò ardentes oculi, atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis: imaq; longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius.

Principiò caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, & ulceribus uocis uia septa coibat.

Atq; animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Vergilius sicat.

Hæc ante exitium primis dant signa diebus. Et quæ *darent signa, suprà retulit idem.*

-Demissæ aures, insertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.

Lucretius.

Multáq; prætereà mortis tunc signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuq́;:
Triste supercilium: furiosus uultus, & acer:
Sollicitæ porrò, plenæq; sonoribus aures:
Creber spiritus, ac ingens, raroq́; coortus:
Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
*contacta *Tenuia sputa minuta croci *contracta colore:*
Salsáq; per fauces raucas uix edita tussis.

Vergilius in Georg.

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius.

Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Quod nam alijs dederat uitalis aëris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, lætumq́; parabat.

Vergilius.

Prætereà nec iam mutari pabula refert,
Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.

Lucretius.

Nec requies erat ulla mali: defessa iacebant

Corpora

Corpora: mussabat tacito medicina timore.

Vergilius.

Ipsis est aër auibus non æquus: & illæ
Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius.

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat auis: nec tristia secla ferarum
Exibant syluis: languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

*Non'ne uidentur *nobis membra descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.* **uobis hæc membra*

Vergilius.

-Gaudent perfusi sanguine fratrum:
Exilioq; domos, & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio.

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

Vergilius.

-Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuisens
*Lusit, & in*solido rursus fortuna locauit.* **solio*

Ennius in octauo.

-Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ fortè recumbunt.
Haudquaquam quenquam semper fortuna secuta est.

Vergilius Aeneid. 12.

O' præstans animi iuuenis, quantùm ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est
Consulere, atq; omneis metuentem expendere casus.

Actius in Antigona.

Quantò magis te istiusmodi esse intelligo,
Tantò Antigona magis me par est tibi
Consulere, & parcere.

Vergilius.

O' lux Dardaniæ, spes ô fidißima Teucrûm. & reliqua.

Ennius in Alexandro.

O' lux Troiæ germane Hector,
*Quò *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?*
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?

Vergilius Georg. 3.

Fræna Pelethronij Lapythæ gyrosq; dedêre
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare sôlo, & gressus glomerare superbos.

Varius de Morte.

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Quà uelit ire, sed angusto prius ore coërcens,
Insultare docet campis, fingitq; morando.

Vergilius in Bucol.

Talis amor Daphnin, qualis cùm fessa iuuencum
Per nemora, atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de Morte.

Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
Si ueteris potuit ceruæ comprændere lustra,
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans,
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Vergil

Vergilius.

-Nec te tua funera mater
Produxi,pressi'ue oculos,aut uulnera laui.

Ennius in Ctesiphonte.

Neq; terram inijcere,neq; cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lauêre lachrymæ salsum sanguinem.

Vergilius in Bucol.

Nanq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq́;,animæq́;,marisq́; fuissent,
Et liquidi simul ignis,ut ijs exordia primis
Omnia,& ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum,& discludere Nerea ponto
Cœperit,& rerum paulatim sumere formas.
Iamq́; nouum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto,ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur.

His neq; tum solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat,neq; magni sidera mundi,
Nec mare,nec cœlum,nec deniq; terra,nec aër,
Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
Sed noua tempestas quædam,molesq́; coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere,paresq́;
Cum paribus iungi res,& discludere mundum,
Membraq́; diuidere,& magnas disponere partes.

Et infrà:

Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsum item puri secretiq́; ætheris ignis.

Et infrà:

Omnia enim magis hæc ex leuibus,atq; rotundis.

Vergilius Aeneidos 2.

Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro.

Nam maximo saltu superauit
*Grauidus *Grauibus armatis equus,*
Qui suo partu ardua perdat Pergama.

Vergilius.

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit, eo dicente Deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione.

Mundus cœli uastus constitit silentia,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis uolantibus,
Consistere amnes perennes, arbores uento uacant.

Vergilius.

Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto.

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq; abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
Arbustum in fremitu syluai frondosai.

Vergilius.

Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq;, Notusq;, & lætus Eois

Eurus equis.

Ennius in 17.

Concurrunt ueluti uenti cum spiritus Austri
Imbricitor, Aquiloq́; suo cum flamine contrà,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius.

Nec tamen, hæc cum sint hominumq́; boumq́; labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto.

Sed tamen interdum magno quæsita labore,
Cum iam per terras frondent, atq; omnia florent,
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus Sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæq́; pruinæ,
Flabraq́; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorũ uersuum, quos Maro in opus suum cum paucorũ immutatione uerborũ à ueteribus transtulit. Et quia longum est uniuersos ex utroque transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illhic legẽdo æqualitatem locorum cõferendo miretur. In primo Aeneidos tempestas describitur: & Venus apud Iouem queritur de periculis filij: & Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est, ex primo libro belli Punici. Illhic enim æquè Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur: & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est, ex libro quintodecimo Ennij, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undiq; ornamenta sibi conferret, abstinuit. O' fama ingens, ingẽtior armis Vir Troiane. Nempe hoc ait: Aeneam famam suam factis fortibus

super

supergressum, cùm plerunq; fama sit maior rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis his uerbis: Contingebat in eo, quod plerisq; contrà solet, ut maiora omnia re, quàm fama uiderentur, id quod non sæpe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Item: Proximus huic longo, sed proximus interuallo. Cicero in Bruto: Duobus igitur summis Crasso & Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, tamen proximus.

Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciuerit. CAP. III.

SVnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris autoribus sumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quòd cùm ita à plurimis aduersus eum uigilatum sit, coactæq; omnium uires manum contrà fecerint: ille uelut pelagi rupes immota resistit. Homerus de Aiacis forti pugna ait:

Iliad. 16. Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι,
Δάμνα μιν Ζηνός τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε· βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον. οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν,
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν. οὐδέ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij Tribuni his uersibus transfert:

Vndiq; conueniunt, uelut imber, tela Tribuno
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,

Aerato

Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisquam
Vndiq; nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundantes hastas frangitq; quatitq;.
Totum sudor habet corpus, multumq; laborat.
Nec respirandi fit copia præpete ferro.
Histri tela manu iacientes sollicitabant.

Hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra ualet, obiectis sic undiq; telis
Obruitur: strepit aßiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt.
Discussæq; iubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus: ingeminant hastis & Troës, & ipse
Fulmineus Mnestheûs: tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Φράξαντες δόρυ δουρί, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ
Ἀσπὶς δ' ἄρ ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ. Iliad. 13.

Furius in quarto Annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait:

-Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Homeri est:

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω Iliad. 2.
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

Hūc secutus Hostius poëta in libro secūdo belli Histrici ait:

-Non si mihi linguæ
Centum, atq; ora sient totidem, uocesq; liquatæ.

Hinc

Hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc uerba:

Iliad.6. Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας, θείει πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρρεῖος ποταμοῖο
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται, ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς.

Ennius hinc traxit:

* *fatus* *Et tum sicut equus, qui de præsepibus* actus,*
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaq; prata
Celso pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius:

Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis, &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poëtas, quòd uersus eorum scabri nobis uidentur. Ille enim stylus Enniani *seculi auribus solus placebat: & diu laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cecinnam, quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.*

De uocabulis Latinis, Græcis, Barbarisq;, quibus Vergilius primus usus esse uideri possit, cum tamen antè, & ueteres iisdem usi sint. CAP. IIII.

T*Vm Cecinna: In uersibus uel in locis, quantum sibi Maro ex antiquitate quæsiuerit, Furius ut memor & ueteris, & nouæ autorum copiæ disseruit. Ego conabor ostendere hunc studiosissimum uatem, & de singulis uerbis ueterum aptissimè iudicasse: & inseruisse lecta operi suo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetustatis. Vt*

ecce Addita, pro inimica et infesta, quis nō extimet poëtā arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fabricare? Sed non ita est, nam quod ait: Nec sæuis addita Iuno Vsque aberit, id est, affixa, & per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in libro 14. his uersibus: Additus.

Si mihi non prætor siet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus.

Vergilius.

Manè salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchrè, Vomit undam, & antiquè: nam ait Ennius: Vomere undā.

Et Tyberis flumen Vomit in mare salsum.

Vnde & nunc Vomitaria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes, in sedilia se fundunt. Vomitaria.

Agmen pro actu, & ductu quodam ponere nō inelegans est: ut, Leni fluit agmine Tybris: imò & antiquum est. Ennius enim in quinto ait: Agmen.

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbum, sed prior Lucretius in sexto posuit: Crepitantibus flammis.

Nec res ulla magis quàm Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis Horret ager. Horret mire se habet. Horret ager.

Sed & Ennius in decimoquarto:

Horrescit telis exercitus, asper utrinq;.

Et in Erechtheo:

Arma rigent, horrescunt tela. Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας. Iliados. 13.

–Splendet tremulo sub lumine pontus. Tremulum lumen.

Tremulum lumẽ de imagine rei ipsius expressum est. Sed prior Ennius *in Menalippe:.*

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent.

Et Lucretius in sexto:

Præterea Solis radijs iactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Vmbracula. *Hic candida populus antro Imminet, & lentæ texũt umbracula uires. Sunt qui extiment hoc uerbum umbracula,* Vergilio *autore compositum, cum* Varro Rerum *diuinarum libro* 10. *dixerit, nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi cõcessum.* Et Cicero *in quinto de Legibus: Vis'ne igitur (quoniam Sol paululum à* Meridie *iam deuexus uidetur, neq; dũ satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) descẽdatur ad Lirim: eaq; quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur? Similiter in Bruto: Sed ut & Theophrasti doctißimi hominis umbraculis, &c.*

Transmittere. *Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui*
Pulueruleuta fuga glomerant.

Quod ait speciose transmittunt pro transeunt.

Sic & Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repentè
Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Pestanus Vibonensis *sic ait: Pedibus equos transmisimus: quod est, transiuimus. Quam tota cohors imitata, relictis* Defluere. *Ad terrã defluxit equis. Sic Furius in primo:*

Ille graui subitò deuinctus uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis sonitum.

Discludere. *Tum durare solum, & discludere Nerea ponto*
Cœperit. Ferit aures nostras hoc uerbum discludere,

ut

ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum.
–Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen:

Deductum pro tenui & subtili eleganter positum est. Sic autē & Afranius in Virgine: Verbis pauculis respondit, tristis uoce deducta: malleq; se non quieuisse, dixit. Item apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerūt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait: Vocē deducas oportet, ut mulieris uideātur uerba: Iube modò afferatur unus, ego uocē reddā tenuē & tinnulā. et infrà: Etiam nūc uocē deducā. **Deductum carmen.**

–Proiectaq; saxa Pachyni Radimus. Proiecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur abiecta: si secundum ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait: **Proiectus.**

–Proiecto dum pede læuo Aptat se pugnæ. Sed & Sisenna in secundo dixit: Et Marsi propius succedunt. Atque ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus coniiciunt in hostes. Et in eodem: Vetus atq; ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio:

Quamlibet immani proiectu corporis extet.
Et tempestiuam syluis euertere pinum. **Tempestiua pinus.**

Hoc uerbū de pino tempestiua à Catone sumpsit, qui ait: Pineam nucem cùm effodies, luna decrescēte eximito, post meridiem, sine uento Austro. Tum uerò erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non primus hoc ausus. Autorum enim ueterum audaciam secutus est. Dependent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in 9. Lychnorum lu- **Lychni.**

mina bis sex. Et *Lucretius in quinto:*

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucil. in 1. Porrò chænopodas, clinopodas, lychnosq́; et Diximus cennos ante pedes lecti atq; lucernas. Et *quod dixit,* Nec *lucidus æthra Siderea polus:* Ennius *prior dixerat in 16.* Interea *fax* Occidit, Oceanúq; *rubra tra-*
Aethra. *cti obruit æthra.* Et *Ilius in Theutrante: Flamineam per*
Dædalus. *æthram altè feruidã ferri facem. Dædala Circe, quia Lu-*
Reboare. *cretius dixerat: Dedala tellus. Reboant syluæq; & magnus Olympus, quia est apud Lucretium: Nec cithara reboant laqueata aurataq; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro. Quippe illi dixerunt &*
*acacian *pausam, & macharam, & *acotiam, & malacem, & alia similia. Necnõ & Punicis Oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorũ imitatione Vergilius peregrina uerba nõ respuit,*
Vri. *ut in illo, Syluestres uri aßiduè. Vri enim Gallica uox est, qua feri boues significãtur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camuris peregrinũ uerbũ est, id est, in se redeũ-*
Camurus. Camera. *tibus. Et fortè nos quoq; hac ratione camerã figuramus.*

Epitheta quæ apud Vergilium noua uidentur, uetustioribus quoque in usu fuisse. CAP. V.

MVlta quoq; epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc à ueteribus tracta monstrabo. Sunt autẽ ex his alia simplicia, ut Gradiuus,
Mulciber. *Mulciber: alia cõposita, ut arcitenens, uitisator. Sed prius de simplicibus dicam: Et discinctos Mulciber Afros. Mulciber est Vulcanus: q, ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de Rer. na. li. 1. Deniq; Mulciber & ipse ferens altißima cœli cõtingũt.*

Hœdiq;

Hœdiq; petulci Floribus insultent. Lucret. in 2. Petulcus.

Praeterea teneri tremulis in uocibus hœdi
Corniferas norunt matres, agniq; petulci.

Illud audaciae maximae uideri poßit, qd' ait in Bucolicis: Et *liquidi simul ignis.* pro puro uel lucido, seu pro effuso & abũdãti: nisi prior hoc epitheto Lucr. usus fuisset in 6. Liquidus ignis.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Tristis pro amaro translatio decens est. Vt, *Tristesq; lupini.* Et ita Ennius in li. Sabinarũ 4. *Neq; triste quaeritat sinapi, neq; cepe mœstũ.* Auritos lepores nõ Maro primus usurpat, sed Afraniũ sequitur: qui in prologo ex persona Priapi ait: *Nam quod uulgò praedicãt aurito me parente natum, non ita est.* Et ut cõposita subiungam, quod ait Verg. *Vidi turicremis cum dona imponeret aris.* Iam Lucretius in secundo dixerat: Tristis pro amaro. Auritus lepus. Turicremus.

Nam saepe ante deûm uitulus delubra decora,
Turicremas propter mactatus concidit aras.

Quã pius arcitenẽs. Hoc epitheto usus est Naeuius belli Punici lib. 2. *Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens, sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo.* Idem alibi: Arcitenens.

Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici: *Dia Minerua, simul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius.* Etiam *Syluicolae Fauni.* Naeuius lib. 1. belli Punici: Syluicolae.

Syluicolae homines belliq; inertes. Accius in Bacchis:
Syluicolae ignota inuisentes loca.
Despiciens mare ueliuolum. Liuius in Helena: Veliuolum.
Tu q permensus ponti maria alta ueliuola. Enn. in 14.
Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis
Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache:

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitisator. *Vitisator seruans curuam sub imagine falcem.*

Accius in Bacchis:

O' Dionyse pater optime uitisator Semela genitus euchia.

Noctiuagus. *Almaq; curru noctiuago Phœbe.*

Egnatius de Rerum natura libro primo:

Rosida noctiuagis astris labentibus Phœbe,

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Bimembres. *Tu nubigenas inuicte bimēbres.* Cornific.in Glauco:

Centauros fodêre bimembres.

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbas.

Caprigenum. *Pacuuius in Paulo:*

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Actius in Philoctete:

Caprigenûm trita ungulis. Idem in Minotauro:

Taurigeno semine ortum fuisse, an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam: quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est. Nam Sueuius in lib. 5. ait: uolucrumq; uolatile telum. Ac Laberius in Ephebo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infrà: Idcirco ope nostra dilatatum est dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiares Vergilio, ut apud alios aut raró, aut nunquam reperiantur. CAP. VI.

Figuras uerò, quas traxit de uetustate, si uolētibus uobis erit, cùm repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, non à ueteribus accepta: uel ausu poëtico nouè quidē, sed decenter usurpata. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem uatem, necesse est habeat

beat huius annotationis scientiam promptiorem. Placuit *uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruiū,ut quæ in se refusa sunt,annotaret.* Ille *sic incipit:* Vates *iste uenerabilis, uariè modò uerba,modò sensus figurādo multū* Latinitati *lepôris adiecit:qualia sunt hæc:*

Supposita de matre nothos furata creauit:

ut ipsa creauerit,quos creari fecerit. Tepidaq; *recentem* Cæde *locum:cum locus recens cæde,nouè dictus sit.* Et,

Hæc ait,& socij cesserunt æquore iusso. Pro *eo quod iussi cesserunt.* Et,

Cæso sparsurus sanguine flammas. Qui *ex cæsis uidelicet profunditur.*

Vota Deûm *primò uictor soluebat* Eoo. Pro, *quæ* Dijs *uota sunt.*

Et *me consortem nati concede sepulchro.*

Alius dixisset,

Et *me consortem nato concede sepulchri.* Et,

Illa *uiam celerans per mille coloribus arcum.* Id *est, per arcum mille colorum.* Et,

Hic *alij spolia occisis direpta* Latinis

Coniciunt *igni.* Pro,*in ignem.* Et,

Corpore *tela modo,atq; oculis uigilantibus exit.*

Tela *exit,pro uitat.* Et,

Senior *leto canentia lumina soluit.* Pro, *uetustate senilia.*

Exesæq; *arboris antro.* Pro *cauerna.* Et,

Frontem *obscœnam rugis arat.* Arat, *non nimiè, sed pulchrè dictum.*

Ter *secū ærato circumfert tegmine syluā.* Pro *iaculis.* Et, Vir *gregis.* Pro *capro.* Et *illa quàm pulchra sunt:* Aquæ *mons,telorū seges,ferreus imber,ut apud* Homerū:

Δαῖνὸν ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ᾽ ὅσσα ἔοργας. Et,

Dona laboratæ Cereris. Et,

Oculisq́; aut pectore noctem Accipit. Et,

Vocisq́; offensa resultat Imago. Et,

Pacemq́; per aras Exquirunt. Et,

Paulatim abolere Sychæum Incipit.

Sæpe etiam uerba pro uerbis pulchre ponit.

Oraq́; corticibus sumunt horrenda cauatis. Ora, *pro personis.* Et,

Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quid *est enim aura auri? aut quemadmodũ aura refulget?* Sed *tamen pulchre usurpauit.* Et,

Simili frondescit uirga metallo.

Quàm bene usus est: frondescit metallo? Et,

Nigri cum lacte ueneni.

Nigro imponere nomen lactis. Et,

Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.

Odio esse aliquem, usitatũ: iræ esse, inuentum Maronis est.

Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:

Interea reges, ingenti mole Latinus

ὀδυσ. ν. *Quadrijugo inuehitur curru:* Vt est apud Homerum:

Οἱ δ᾽ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἵκανε

Ὀξείῃ κορυφῇ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε. Et,

Protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrûm

Corpora, sed Buten aduersum cuspide fixit. & cæt.

Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri

Suasi: cùm solitum sit dici, *Iuturnæ suasi.* Et,

Vrbem quam statuo uestra est. Et,

Tu modò quos in spem statues submittere gentis.

Præcipuum iam inde à teneris impẽde laborem. Pro, *in eos impende.*

Facit pulcherrimas repetitiones.

Nam neque Parnaßi uobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere.
Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiones eius otiosæ sunt.

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
At ramũ hunc (aperit ramũ q̃ ueste latebat) Agnoscas.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantißima est, ut de quo loquebatur, subitò ad ipsum uerba conuertens.

Vt bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamq́; , Oechaliamq́; , & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimẽbreis. Et reliqua.

Illa uerò intermißio:

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.

tracta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου.

Hæc uerò quàm poëtica indignatio,

Prò Iuppiter ibit Hic ait: Hæc miseratio:
O patria, ô rapti nequicquam ex hoste penates.

Et illa trepidatio,

Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros:
Hostis adest. Et conquestio,
Me'ne igitur sociũ tantis adiungere rebus Nise fugis?

Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut,

Mentitaq́; tela. Et, Ferrum armare ueneno. Et,
Cultusq́; feros mollire colendo.
Exuerint syluestrem animum. Et,

Virgineumq; altè bibit acta cruorem.

Vt apud Homerum de hasta:

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. *Et,*

Pomaq; degenerant, succos oblita priores. Et,

Glacie cursus frænaret aquarum. Et,

Mistaq; ridenti colocasia fundat acantho. Et,

Est mollis flamma medullas.

Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et,

Duro sub robore uiuit

Stuppa uomens tardum fumum. Et,

Sæuitq; canum latratus in auras. Et,

Cælataq; amnem fundens pater Inachus urna. Et,

Affixæ uenis, animasq; in uulnera ponunt.

Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem: ut adderet quoq; mores, & studia, populos & prælia, quid plura? ut & Quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta sunt, omnia simulia lector diligẽs annotabit.

Vexare, illaudatus, & squallere, apud Vergilium quid significent. CAPVT. VII.

CVm Seruius ista dissereret, Prætextatus Auienum Eustathio insusurrantem uidens: Quin age, inquit, Eustathi uerecũdiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius, Iandudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officium literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, quòd ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit à nobis doctißimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur: quia in commune proficient,

ficient, quæ desideras audire. Ne tu modò ultrà cesses aperire Seruio uiam de Vergilio disserendi. Tum Auienus totus cõuersus in Seruium: Dicas uolo, inquit, doctorum maxime, quid sit, quod cùm Vergilius anxiè semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponẽdis, incuriose et abiecte in his uersibus uerbũ posuit:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias uexasse rates.

Vexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens: cùm repente homines à belua immanißima rapti, laniatiq; sint. Sed & aliud huiusce modi deprehendi: Gel.lib.2.c.6.

Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Hoc enim uerbum, Illaudati, non est idoneum ad exprimendam sceleratißimi hominis detestationem: qui, quòd homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est: sed detestatione, execratiõeq; totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur: Per tunicam squallentem auro. Non enim conuenit dicere, auro squallentẽ: quoniã nitori splendoriq; auri contraria sit squalloris illuuies.

Et Seruius: De uerbo uexasse, ita respõderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est: tractumq; ab eo uidetur quod est uehere: in quo inest iam uis quædam alieni arbitrij: nõ enim sui potẽs est qui uehitur. Vexasse autẽ quod ex eo inclinatũ est, ui atq; motu proculdubio uastiore est. nã qui fertur et raptatur, atq; huc atq; illhuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare preßius, crebriusq; est, quàm tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq; est, quàm iacere: unde id Vexare.

uerbum

*uerbum traductum est. Quassare etiã, quàm quatere grauius uiolentiusq; est. Non igitur quia uulgò dici solet, uexatum esse quẽ fumo, aut uẽto, aut puluere laborare uidemus: propterea debet uis uera, atq; *naturæ uerbi deperire, quæ à ueteribus, qui propriè, & signatè locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. Marci Catonis uerba sunt ex oratione, quã de Achæis scripsit: Cumq; Annibal terrã Italiam laceraret, atq; uexaret. Vexatã Italiam dixit Cato ab Annibale, quãdo nullũ calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod eo tempore Italia nõ perpessa sit. Marcus Tullius quarto in Verrem: Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, ut non ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis iura retineret: sed ut à Barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur responderi posse: Vnum est eiusmodi: Nemo quisquam tam afflictis est moribus, quin faciat, aut dicat nõnunquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquißimus uersus uice prouerbij celebratus est:*

* natiua

Illaudatus.

Πολλάκι * κὰι κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

*γὰρ καὶ μωρὸς

Sæpe etiam est holitor ualdè opportuna locutus.

*Sed enim qui in omni re, atq; in omni tẽpore omni laude uacat, is illaudatus est: isq; omniũ peßimus, deterrimusq; est. *Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatũ facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis, laudare ampliter solet. Hoc enim est:*

*Sic utique

Ἤυδα μάντις ἀμύμων. Et

Τὸ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,

Illi haud inuiti uolarunt.

ἰλιαδ. δ. Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον.

Tunc

Tunc neq; cernere erat torpentem Agamēnona dium.
Οὐδὲ καταπτώσσοντ᾽ οὐδ᾽ οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.
Nec pauidum, nec uolentem decernere ferro.

Epicurus quoq; simili modo maximā uoluptatē, priuationem, detractionemq́; omnis doloris definiuit, his uerbis: Ex Gellio.
ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις.
Eadē ratione idem Vergilius inamabilem dixit Stygiam paludē. Nā sicut illaudatū κατὰ στέρησιν *laudis, ita inamabilem per amoris* στέρησιν *detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq́;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunquam nominandus. Sicuti quondā à cōmuni cōcilio Asiæ decretū est, uti nomē eius qui tēplum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tēpore nominaret. Tertiū restat ex his quæ reprehensa sunt, quòd tunicam squallentem auro dixit. Id autem significat copiā, densitatemq́; auri in squamarum speciem intexti. Squallere enim dictum ab squamarum crebritate, asperitateq́;, quæ in serpentum, pisciumúe corijs uisuntur. Quam rem & alij, & hic idem poëta locis aliquot demonstrat:* Squallere.

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumā squamis auro cōserta tegebat. Et alio loco:
Iamq́; adeò rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: Eius serpentis squamæ squallido auro, & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumq́; aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squallere dicebatur: sicut in corporibus incultis squamosisq́; alta congeries sordium, squallor appellatur. Cuius significationis multo

aßiduóque usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squallor de re alia nulla, quàm de solis inquinamentis, dici cœperit.

Alii tres loci apud Vergilium explicati. CAP. VIII.

Gel.lib.5.c.3. GRatum mihi est (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid:

Ipse Quirinali lituo, paruaq; sedebat
Succinctus trabea.

Lituus. *Si enim nihil deesse cõcedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdißimum. Quippe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua Augures utuntur: non uideo, qualiter poßit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius: Sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. Veluti cum dicitur: Marcus Cicero homo magna eloquentia: & Roscius histrio summa uenustate: Non plenum hoc utrunq;, neq; perfectum est: sedenim pro pleno, ac perfecto auditur. Vt Vergilius alio in loco:*

Victorem Buten immani corpore, *id est, corpus immane habentem. Et item alibi:*

In medium geminos immani pondere cæstus
Proijcit. *Ac similiter:*
Domus sanie, dapibusq; cruentis.

Sic igitur id quoq; dictum uideri debet: Ipse Quirinali lituo, id est, lituũ Quirinalẽ tenẽs. Quod minimè mirãdum foret, si ita dictũ fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus, statua grãdi capite erat. Est autem, & Erat, & Fuit, plerunq; absunt cũ elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniã litui facta mentio est, prætermittendũ nõ est: quòd posse quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus

Augur

Auguralis appelletur, an tuba à lituo Augurum, lituus dictus sit. Vtrunq; enim pari forma, & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λίγξε βιὸς: necesse est, ut uirga Auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vtitur autem uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.

Subiecit Auienus: Maturate fugã, quid sit, parum mihi liquet. Contraria enim mihi uidetur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quæso me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius, Maturare, inquit, est quod neque citius, neque serius: sed medium quiddam, & temperatum est. Bene, atque propriè Nigidius. Nam & in frugibus, & in pomis matura dicuntur: quæ neq; cruda, & immitia sunt: neque caduca, & nimium cocta: sed tempore suo temperatè adulta. Hanc interpretationẽ Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferũt, σπεῦδε βραδέως. Per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. Ex quibus duobus contrarijs, fit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunum discessum uentis imperantem: ut & tam citò discedant, tanquam fugiant: & tamen standi mediocritatem in regressu teneant: tanquam maturè, id est, temperatè, abeuntes. Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceant: dum raptu nimio, tanquam per fugam, redeunt. Idem Vergilius, duo ista uerba maturare & properare, tanquam plenè contraria, scitissimè separauit his uersibus:

Gel. lib. 10. capitu. 11.

Maturare.

Frigidus agricolam si quando continet imber,

Multa forent, quæ mox cœlo properanda sereno,

Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Nanq; in præparatu rei rusticæ, per tēpestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uerò, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sanè cùm significandum est coactius quid, & festinantius factum, rectius hoc dicitur Præmaturè factum, quàm Maturè. Sicuti Afranius dixit in Togata, cui Titulus nomen est:

Appetis dominatum demens præmaturè præcocem.

In quo uersu animaduertendum est, quòd præcocem, inquit, non præcoquem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat: Cùm Vergilius, inquit, Aeneam suum tanquam hominem pium à contagione atrocis uisus apud Inferos uindicauerit, & magis cum fecerit audire reorum gemitus, quàm ipsa uidere tormenta, in ipsos uerò campos piorum licenter induxerit: cur hoc tamen uersu ostēdit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur,

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci?

Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam ædem iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero. Ad hæc Seruius: Pleraq; sunt uocabula, quibus uulgò utimur: non tamen liquidò animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent. Sicuti est Vestibulum in sermonibus celebre atq; obuium uerbum: non omnibus tamen, qui illo facilè utuntur, liquidò spectatum. Putant enim Vestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum, quæ ad ius ciuile pertinent, secundo, Vestibulum dicit

Gel.li.16.c.5.

*dicit esse non in ipsis ædibus, neq; ædium partem: sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusq; ad fores ædium sit. Ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area intersita, quæ uacaret. Quæ porrò huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Væ particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionem. Nam Vetus, & Vehemens, alterum ab ætatis magnitudine compositum, elisumq; est: alterum à nimio impetu, & ui mentis instructum. Vecors autem & Vesanus, priuationem significant sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset. In eo loco qui dominum eiusdem domus salutatum uenerant, priusquàm admitterentur, consistebant. Et neq; in uia stabant, neq; intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci * consistione,* * constitione

& quasi quadam stabulatione, Vestibula appellata sunt spatia, in quibus multũ staretur ab aduenientibus priusquàm intromitterentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanẽt: quoniam illhic nunquàm consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, exeundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendum est: tamen uestibula constat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum: nec contactu ædium execrabili, sæuoq; polluitur: sed

de uia uidet loca inter uiam, & ædes locata.

Bidentes, quid significent, & unde dictæ. Deinde equitem id ipsum significare nonnunquam, quod significatur nomine equi. CAPVT IX.

Gellius lib. 16. cap. 6. *Bidentes hostiæ, quid essent, inquit Auienus, interrogaui quendam de grammaticorum cohorte. Et ille bidentes, oues esse respondit, idcircoq; lanigeras adiectũ, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. atq; ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quòd duos tantùm dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & iritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ conscium. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cùm ipse iam riseris. Verùm procurandum mihi est, ne illud obrepat, quòd bidentes epitheton sit ouium, cùm Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallis Transalpinis hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. Publius autem Nigidius in libro, quem de extis composuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas: Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta: sicut pro reire, redire dicitur: & pro reamare, redamare: & redarguere, pro rearguere. Ad hiatum*

Bidentes.

enim

enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d, litera. Ergo bidennes primùm dictæ sunt, quasi biennes: & longo usu loquendi corrupta est uox: & ex bidennibus, bidentes dictæ. Higinus tamen, qui ius Pontificum non ignorauit, in quinto librorum, quos de Vergilio fecit, Bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Auienus in his uersibus:

Fræna Pelethronij Lapithæ, gyrosq; dedêre Gellius lib. 18. cap. 5.
Impositi dorso: atq; equitem docuere sub armis
Insultare sôlo, & gressus glomerare superbos.

cur Vergilius equi officium equiti dederit. Nam insultare sôlo, & glomerare gressus, equi constat esse, non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi quæstio nata ex incuria ueteris lectionis. Nam quia seculum nostrum ab Ennio, & omni bibliotheca uetere desciuit: multa ignoramus, quæ non laterēt, si ueterum lectio nobis esset familiaris. Omnes Eques. enim antiqui scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum cùm portaret hominem, equitem uocauerunt: & equitare non hominem tantùm, sed equum quoq; dixerunt. Ennius libro Annalium septimo ait:

Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephanti
Proijciunt sese.

Nunquid dubium est, quin equitem in hoc, ipsum equum dixerit, cùm addidisset illi epitheton quadrupes? Sic & equitare, quod uerbum è uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo, & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanq; uir apprimè linguæ Latinæ scius, equum & currere & equitare dicit hoc uersu:

Nempe hunc currere equũ nos atq; equitare uidemus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligēs fuit, ita intelligendum est, Atque equitem docuere sub armis: id est, docuerunt & equum portantem hominem insultare sōlo, & gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus: Cùm iam trabibus contextus acernis Staret equus. Scire uellem in equi fabrica casu'ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ sit, solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

VESALIENSIS.

Dolendum erat profectò, ne hunc quidem librum haberi integrum, si, quæ in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquam morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facilè sentiantur: ita præcedentium librorum hiatus, tanto nimirum studiosos omneis dolore afficiunt, uti hic uix ullus esse posit dolori locus.

MACROBII AV-
RELII THEODOSII
Viri consularis & illustris, Saturnaliorum liber septimus.

Quando, & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. CAPVT I.

PRIMIS *mensis post epulas iam remotis, & discursum uariantibus poculis minutioribus, Prætextatus: Solet cibus, inquit, cùm sumitur, tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter pocula silemus, tanquam debeat serijs uel etiam Philosophicis carere tractatibus tale conuiuium: Et Symmachus, Vtrum'ne ita sentis Vecti, ut Philosophia conuiuijs intersit: & non tanquam Censoria quædam, & plus nimio*uerecunda materfamiliâs penetralibus suis contineatur: nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt: cùm ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modò uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat? Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, nõ cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has & in uulgus produci, & lasciuire quoq;: illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producẽdam Philosophiã, quò rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coëgit, cùm in conuiuio à sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus: Quæ præsens, inquit,*

*reuerenda

Parthorũ mos.

locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsenti sunt apta, nec tempori. Ad hæc Eusta-thius: Probo Symmache propositum tuum, quòd Philoso-phiam ea, quam maximam putas, obseruatione uenerariis: ut tantùm intra suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiuijs exulabit: procul hinc facessant & alumnæ eius: Honestatem dico, & Modestiam, nec mi-nus cum Sobrietate Pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem? Ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus re-legatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuio-rum solis concubinis, id est, uitijs & criminibus addicat. Sed absit, ut Philosophia, quæ in scholis suis solicitè tra-ctat de officijs conuiualibus, ipsa conuiuia reformidet: tan quam nõ poßit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ a-ctibus terminos ipsa constituit. Neq; enim ita ad mensas inuito Philosophiam: ut non se ipsa moderetur, cuius disci plina est, rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te, & Vectium uelut arbitrali iudicatione compo-nam: aperiam quidem Philosophiæ tricliniorum fores. Sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notæ sibi, ac secta toribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius: Quia te unicum Eustathi, inquit, sectatorem Philosophiæ nostra ætas tulit: oratus sis, ut modum dispensationis, quam das & conuiuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustathius: Pri-mum hoc eam scio seruaturam, ut secum æstimet præsen-tium ingenia conuiuarum. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in conuiuij societate repererit, sermonem de se patietur agitari. Quia uelut paucæ literæ mutæ, disper-sæ inter multas uocales, in societatem uocis facilè mansue scunt: ita rariores imperiti gaudentes consortio peritorũ:

Græca sic habent: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινός, οὐχ ὁ νῦν καιρός, ἐν οἷς δὲ ὁ νῦν καιρός, οὐκ ἐγὼ δεινός.

Philosopho cõuiuarum in primis esse spectanda ingenia: & pro horum qualitate nunc tacẽdum esse, nunc loquendum.

aut consonant, si qua possunt: aut rerum talium capiuntur auditu. Si uerò plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererunt, sanciet dissimulationem sui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorem sociare: ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus Philosophiæ: quia cùm orator non aliter nisi orando probetur: Philosophus non minus tacendo pro tempore, quàm loquendo philosophatur. Sic ergo pauci qui aderũt doctiores, in consensum rudis consortij, salua & intra se quiescente ueri notione migrabunt: ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirũ si doctus faciet, quod fecit quõdam Pisistratus Athenarum tyrannus: qui cùm filijs suis rectũ dando consilium nõ obtinuisset assensum: atq; ideo esset in simultate cum liberis: ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij comperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatem: uniuersitate ciuium cõuocata, ait, succensuisse quidem se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiam liberorum ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolẽ regis cum patre esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnãtis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipuéq; in lætitia conuiuali, omne quod uidetur absonum, in unam concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuiũ, quia Socrates, Phædros, Pausanias, & Erisymachos habuit, sic ea cœna quam Callias doctissimus dedit, Carneadẽ dico, Antisthenẽ, & Hermogenẽ, cæterosq; his similes, uerbum nullum nisi philosophicũ sensit. At uerò Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta delicijs, habuit hæc Ioppam, illa *Demodocum cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoum uiri saltatores,

Pisistrati factũ notatu dignũ.

*Polyphemum

*res, & apud Didonem Bitias, ſic hauriens merum, ut ſe totum ſuperflua eius effuſione prolueret. Non'ne ſi quis aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, ſermones de ſapientia exutos conuiualibus fabulis miſcuiſſet: & gratiam illis cœtibus aptam perderet, & in ſe riſum planè *iuſtè moueret? Ergo prima eius obſeruatio erit æſtimare conuiuas. Deinde ubi ſibi locum patere uiderit, non de ipſis profunditatis ſuæ inter pocula ſecretis loquetur: nec nodoſas & anxias, ſed utiles quidem, facilesq; quæſtiones mouebit. Nam ſicut inter illos, qui exercitij genus habent in medijs ſaltare conuiuijs, ſi quis ut ſe amplius exerceat, uel ad curſum, uel ad pugillatum, ſodales laceßiuerit, quaſi ineptus relegabitur ab alacritate conſortij: ſic apud menſam, quando licet, aptis philoſophandum eſt: ut crateri liquoris ad lætitiam nati, adhibeatur non modò Nympharum, ſed Muſarum quoq; admiſtione temperies. Nam ſi (ut fateri neceſſe eſt) in omni conuentu aut tacendum eſt, aut loquendum: quæramus, ſilentium'ne conuiuijs, an & opportunus ſermo conueniat. Nam ſi, ſicut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet ſemper ſileri: non eſt ultra quærendum, inter menſas philoſophandum, nec'ne ſit. Si uerò non erunt muta conuiuia, cur ubi ſermo permittitur inhoneſtus, honeſtus prohibetur? maximè cùm non minus, quàm dulcedo uini, hilarent uerba conuiuium. Nam ſi Homeri latentem prudentiam inſcruteris altius, delinimētum illud quod Helena uino miſcuit νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν τ' ἐπίληθες ἁπάντων, non herba fuit, non ex India ſuccus: ſed narrandi opportunitas, quæ hoſpitem mœroris oblitum flexit ad gaudium. Vlyßis enim præclara facinora filio præſente narrabat:

Odyſſ. 4. Πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω

Ὅσσοι

*iuſtum

De quibus rebus philoſophādū in conuiuio, ſi modò philoſophandi detur occaſio.

Ὅσσοι Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος εἰσὶν ἄεθλοι.
Ἀλλ' οἷον τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
Δήμῳ ἐνὶ τρώων, ὅθι πάσχετε πήματ' ἀχαιοί,

Ergo paternã gloriam, & singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem: & ita credita est, contra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad Philosophiam? *Imò nihil tam cognatum sapientiæ, quàm locis & temporibus aptare sermones: personarum, quæ aderunt, æstimatione in medium uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationem uenirent. Sic autem uitijs irretitos, si & hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo, feriet Philosophia non sentientes: ut* Liber *pater thyrso ferit per obliquationem circunfusæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in cõuiuio Censorẽ, ut palàm uitia castiget. Cæterũ his obnoxij repugnabunt: & talis erit conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto.*

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus *breuius & expreßius dixit:*

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα. Iliad. 19.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit: sic à Philosopho *proficisceretur, ut & tecta, & efficax sit. Quid mirum, si feriet sapiens (ut dixi) nõ sentientes? cùm interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur. Nec tamen fabulis suis, sed interrogationibus quoque uim* Philosophiæ *nibil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus, locus'ue, cœtus nullus excludat: quæ ita se aptat, ut ubique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.*

De quibus libenter quisque interrogetur. CAP. II.

ET Auienus: Nouas mihi duas disciplinas uideris inducere, interrogandi, uel etiam reprehendendi: ut alacritas utrinq; ijs, ad quos sermo est, excitetur: cùm dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc, quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciem accusationis habet, sed quæ uituperationis instar est. Hoc Græci σκῶμμα uocant: non minus quidem amarum, quàm accusatio, si importunè proferatur. Sed à sapiente sic profertur, ut dulcedine quoque non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeam: qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. Gaudet enim, quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo uult latêre, quod didicit: maximè si scientia, quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita: ut de astronomia, uel dialectica, cæterisq; similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cùm adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant, sine ostentationis nota: qua caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contrà, magnæ amaritudinis est, si coram multis interroges aliquem, quod non optima sciētia quæsiuit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnū putant: aut respondere temere, & fortuito se euentui ueri falsi'ue cōmittere. Vnde sæpe nascitur inscitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris sui, imputat consulenti. Necnon & qui obierunt maria, & terras, gaudent, cùm de ignoto multis, uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenterq; respondent, & describunt,

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

bunt, modò uerbis, modò radio loca: gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint, aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiunt: & tamen tacent, arrogantiæ metu? Non'ne si ut hæc referant inuitentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam: remunerationem putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint? Adeò autem id genus narrationum habet quendam gloriæ saporè: ut si inuidi, uel æmuli fortè præsentes sint, tales interrogationes obstrependo discutiant: & alias inserendo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solēt narranti laudem creare. Pericula quoq; præterita, uel ærumnas penitus absolutas qui euasit, ut referat, gratißime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululū detinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Id adeò Euripides expreßit, ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. Adiecit enim σωθέντα, ut ostenderet, post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poëta uester adijciendo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris?

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel transacta meminisse: nec minus interrogatus offenditur, quàm cùm in ipsis malis fuit. Vt qui carnifices expertus est, & tormenta membrorum: ut qui infaustas pertulit orbitates: uel cui nota quondam afflicta Censoria est. Caue interroges, ne uidearis obijcere. Illum sæpe si potes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est: uel qui liberè & feliciter legationem peregit: uel qui ab Imperatore comiter, affabiliterq; susceptus est: uel si quis tota penè classe à piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis,*

**al's, adficta: uel, adfixa*

rerum

rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere, uel dicere: modò iactantiæ, modò malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorũ, de uenationis euentu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia Deorum, *quãtus illi ceremoniarũ fructus: quia & hoc genus religionis existimãt,* Numinũ *beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos se* Numinibus *extimari. Si uerò & senex præsens est, habes occasionem, qua plurimũ illi cõtulisse uidearis, si eum interroges, uel quæ ad illum omnino nõ pertinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens* Homerus, *quandam congeriem simul interrogationum* Nestori *fecit offerri:*

Odys. γ. Νῦν δ᾽ ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι
Νέστορ᾽, ἐπεὶ περίοιδε δίκας καὶ φρόνιν ἄλλων.
Τρὶς γάρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε᾽ ἀνδρῶν.
Ὥς τέ μοι ἀθάνατος ἰνδάλλεται εἰσοράασθαι.
Ὦ Νέστορ Νηληϊάδη, σὺ δ᾽ ἀληθὲς ἔνισπε.
Πῶς ἔθαν᾽ Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
Ποῦ Μενέλαος ἔην, τίνα δ᾽ αὐτῷ μήσατ᾽ ὄλεθρον
Αἴγισθος δολόμητις, ἐπεὶ κτάνε πολλὸν ἀρείω,
Ἢ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιϊκοῦ, ἀλλά πῃ ἄλλῃ
Πλάζετ᾽ ἐπ᾽ ἀνθρώπους, ὁ δὲ θαρσήσας κατέπεφνε.

Tot loquendi semina interrogando congeßit, ut pruritum senectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas *gratum se ad omnia præbens* Euandro, *uarias illi narrandi occasiones ministrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, sed singula lætus* Exquiritq; *audit que uirũm monumenta priorum. Et* Euander *consultationibus captus, scitis quàm multa narrauerit.*

De ua

De uario scommatum genere, & quàm cautè his utendum inter conuiuas. CAP. III.

HAec dicentem fauor excepit omnium. Sed mox subiecit Auienus: Vos omnes, qui doctorum doctißimi adestis, orauerim: ut hortatu uestro Eustathius, quæ de scommate paulò antè dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocantibus, ille contexuit: Præter categorian, quæ est ψόγος: & præter διαβολὴν, quæ delatio est: sunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία, καὶ σκῶμμα: quibus nec uocabula Latinè reperio, nisi fortè dicas lœdoriã exprobrationem esse ad directam contumeliam. scomma enim penè dixerim morsum figuratum: quia sæpe fraude, uel urbanitate tegitur: ut aliud sonet, aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit: sed nõnunquam ijs, in quos iacitur, & dulce est. Quod genus maximè uel sapiens, uel aliâs urbanus exercet: precipuè inter mensas, & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nam sicut in præcipiti stantem uel leuis* flatus impellit: ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriã. Tantò enim pressius hærent talia dicta, quàm directæ lœdoriæ: ut hami angulosi, quàm directi mucrones tenacius infiguntur: maximeq; dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi: Oblitus'ne es, quia salsamenta uendebas? Scomma autem, quod diximus sæpe contumeliam esse celatam, tale est: Meminimus quando brachio te emungebas. Nam cùm res eadem utrobiq; dicta sit, illud tamen lœdoria est, quod apertè obiectũ exprobratumq; est: hoc scomma, quod figuratè. Octauius qui natu* Libyus uidebatur,

*tactus

Alterum genus scommatum.

*nobilis

Cicero

Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille respondit, Certè solebas bene foratas habere aures. Hoc eò dictũ est, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cùm ab eo ad consessum non reciperetur, dicẽtem: Reciperem te nisi angustè sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas duabus sellis sedere: obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero dixit, nisi angustè sederemus, scomma est in C. Cæsarem, qui in senatum paßim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio est.

Sunt alia scommata minus aspera, quasi edẽtatæ beluæ morsus: ut Tullius in consulem, qui uno tantum die Consulatum peregit. Solẽt, inquit, esse Flamines Diales, modò Consules Diales habemus. Et in eundem: Vigilantißimus est Consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemq́; exprobranti sibi, quòd ad eundẽ Consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent. Vt sunt & illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitium cuiusquam dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu Socraticam depreßionem. Hæc enim quantò minoris infortunij sunt, tantò lenioris doloris. Cõtrà oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritũ Chium, de quo iurauerat quòd ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. Cùm enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis, ac spem pollicentibus, quòd omnino clementiã regis experturus esset, cùm ad eius ocu-

*Ex capit. 1. libri 2. hunc locũ sic restituimus: ut M. Voracilius in Consulẽ, qui uno tãtum die Cõsulatum peregit. Solebant, &c.

los ue

los uenisset, respōdit: Ergo impoßibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, male dicacem luce priuauit. Nec negauerim Philosophos quoq; incurrisse nonnunquam per indignationem hoc genus scommatis. Nam cùm regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, Philosophos ad cōuiuium congregasset: & irridendo eorum minutulas quæstiones, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices Philosophus indignè ferens, Tu nobis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata quæ in superficie habent speciem contumeliæ, sed interdū non tangunt audientes, cùm eadem si obnoxio dicantur, exagitent: ut contrà sunt, quæ speciē laudis habent, & personā audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore prius dicam: Lucius Quintus Prætor de prouincia nuper reuerterat, obseruata, quod mireris, Domitiani temporis præturæ maxima castitate. Is cùm æger aßidenti amico diceret, frigidas se habere manus: renidens ille ait: Atqui eas de prouincia calidas paulò antè reuocasti. Risit Quintus, delectatus'que est, quippe alienißimus à suspicione furtorum. Contrà, si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditū. Critobolum famosæ pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad cōparationem formæ prouocaret, iocabatur, nō irridebat. Certè si dicas consummatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratæ sunt tibi meretrices, quia cōtinua eas largitate ditasti: utiq; delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut cōtrà sunt, quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulò antè diuisi. Nam si timidißimo dixero, Achilli uel Herculi comparandus es: aut

Rursū duo scōmatum genera.

Prius.

famo

famosæ iniquitatis uiro, ego te Aristidi in æquitate præpono: sine dubio uerba laudem sonãtia ad notã uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadem scommata eosdẽ modò iuuare, modò mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarũ. Sunt enim, quæ si coram amicis obijciantur nobis, libenter audire poßimus. Vxore uerò seu parentibus, magistris'ue præsentibus, dici in nos aliquod scõma nolimus: nisi fortè tale sit, quod illorũ censura libẽter accipiat. Vt si quis adolescentẽ coram parentibus, uel magistris irrideat, quod insanire poßit cõtinuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præsente, quòd stultè faciat uxorium se præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hæc enim & in quos dicuntur, & præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma & conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat: si obscurè natum, natus obscurè. Nam Tharsius Amphias, cùm ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset, mox subiecit: Sed & nos de eisdem seminibus sumus. & omnes pariter lætos fecit. Illa uerò scommata directa, lætitia eum in quem dicuntur, infundunt: si uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentem: aut si obieceris liberali, quòd res suas profundat, minus sibi quàm alijs consulendo. Sic & Diogenes Antisthenẽ Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim, aiebat, mendicum me fecit è diuite: & pro ampla domo, in dolio fecit habitare. Melius autem ista dicebat, quàm si diceret, gratus illi sum, quia ipse me Philosophum, & consummatæ uirtutis uirum fecit. Ergo cùm unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedæmonios inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq; exerci

exercitij genus à Lycurgo est institutum: ut adolescentes & scõmata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cùm ergo uideas mi Auiene (instituẽda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est, ut discẽda præcipiat) cùm uideas, inquam, anceps omne esse scommatum genus, suadeo in conuiuijs, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab eiusmodi dictis facessas: & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec cõtemnendum sit, quod tot philosophantium curã meruit.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. CAP. IIII.

ET Prætextatus: *Hoc quæstionũ genus, cùm & senilẽ deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hîc, apta conuiuio fabulemur, ne de cibatu tantum, sed & siqua de natura corporum, uel alia: præsente maximè Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionũ poterit ars & doctrina conferre: sortiamurq́; (si uidetur) ut per ordinem unusquisq; proponat quam soluendã existimet quæstionẽ.* * *Hic assensi omnes,* *Huic *Prætextato anteloquium detulerunt, orantes, ut cùm ipse cœpisset, cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum. Tum ille: Quæro, inquit, utrũ simplex an multiplex cibus digestu facilior sit: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidẽ superba ac contumax, & ueluti sui ostentatrix continentia: contrà, amœnam se, & comem appetentia uult uideri. Cùm ergo una Censoria sit, delicata altera, scire equidẽ*

Simplex an multiplex cib⁹ sit digestu facilior.

uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longè petendus assertor est, cùm Disarius adsit, qui quid cõueniat corporibus humanis nõ minus callet, quàm ipsa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset, quia plebeia ingenia magis exemplis quàm ratione capiuntur: admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multò saniores sunt corporibus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicãtur, quibus (ut altiles fiant) offæ compositæ, & quibusdam cõdimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret posthac, cùm aduertisset animalibus simplici cibo utẽtibus familiarem sanitatẽ, *ægrescere autem inter illa quæ saginã composita uarietate patiuntur: quia cõstat id genus alimoniæ nõ magis copia quàm uarietate crudescere. Fortasse illũ attentiorẽ exemplo altero fecissem: ut consideraret, nullum unquam fuisse medicorũ circa curas ægrescentiũ tam audacis negligẽtiæ, ut febrienti uarium & non simplicem cibum daret. Adeò constat, quàm facilius digestu sit uniformis alimonia: ut ei uel cùm infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatẽ, ut uaria solent uina uitari. Quis enim ambigat, eũ qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autẽ Vecti, cui soli perfectionẽ disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis, quàm ratione tractandũ est: quæ & me tacente, clàm te esse nõ poterat. Cruditates eueniunt, aut qualitate succi, in quẽ cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura

*Al's: ægrescere autem quæ saginantur, & composita uarie crudescere.

natura, ad omnia, quæ congesta sunt, concoquenda. Ac *primùm de succi qualitate uideamus.* Qui *simplicẽ cibum sumit, facilè quo succo eius corpus uel iuuetur, uel grauetur, usu docente cognoscit.* Nec *enim ambigit, cuius cibi qualitate possessus sit, cùm unũ sumpserit.* Et *ita fit, ut noxa, cuius causa deprehẽsa est, facilè uitetur.* Qui *autẽ multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex diuersitate succorũ: nec cõcordant humores ex materiæ uarietate nascẽtes, nec efficiunt liquidũ purum'ue sanguinẽ, in quẽ iecoris ministerio uertuntur, & in uenas cũ tumultu suo transeũt.* Hinc *morborũ scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorũ discordia nascuntur.* Deinde *quia nõ omniũ quæ esui sunt, una natura est: nõ omnia simul coquuntur: sed alia celerius, tardius alia.* Et *ita fit, ut digestionum sequentiũ ordo turbetur.* Neq; *enim cibi, quẽ sumimus, una digestio est: sed ut corpus nutriat, quatuor patitur digestiones: quarũ unã omnes, uel ipsi quoq; hebetes sentiũt, alias occultior ratio deprehendit.* Quod *ut omnibus liqueat, paulò altius mihi causa repetẽda est.* Quatuor *sunt* Digestiones quatuor.
in nobis uirtutes, quæ administrandam alimoniam receperunt: quarum una dicitur καθεκτικὴ, *quæ deorsum trahit cibaria confecta mandibulis.* Quid *enim tam crassam materiam per faucium angusta fulciret, nisi eam uis naturæ occultior hauriret?* Hausta *uerò non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum usque descendunt, & talia qualia accepta sunt egeruntur, sed salutare officium digestionis expectant.* Secundæ *hæc cura uirtutis est, quam* Græci, *quia retentatrix est, uocant* καταδεκτικήν. Tertia, *quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur* ἀλλοιωτική. Huic *obsequuntur*

omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia: quorum superius erectum recipit deuorata, & in follem uentris recōdit: hic est stomachus, qui pater familiâs dici meruit, quasi omne animal solus gubernans: nā si ægrescat, uita in ancipiti est, titubāte alimoniæ meatu, cui natura tanquā rationis capaci uelle ac nolle cōtribuit. Inferius uerò demissum intestinis adiacētibus inseritur, & inde uia est egerēdis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute alloeotica in succum uertente, quicquid acceptū est, cuius fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτικὴ nomen est, procuratur egestio. Ergo postquàm in succū cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur cōcretus sanguis, & ideo habet natiuū calorē, qui confectum succū uertit in sanguinē. Et sicut cibū in succum uerti, prima est: ita succum trāsire in sanguinē, secūda digestio est. Hunc calor iecoris administratū per uenarum fistulas in sua quæq; membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidißima est, in lienē refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. Nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores sunt, & debiliores sinistræ, quia has regit calor uisceris sui: illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis autem & arterijs, quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nā acceptum sanguinē quodāmodo defæcāt, & quod in eo aquosum est, uenæ in uesicā refundunt: liquidū uerò, purumq; & altilem sanguinē singulis totius corporis membris ministrāt. Et ita fit, ut cùm cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per uniuersos mēbrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in sin-

gulis membris fit, dum quod unicuiq; membro datum est, ipsi membro fit nutrimentũ. Nec tamen huic toties defæcato retrimẽta sua desunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescũt meatus. Si qua uerò pars corporis ægrescat, in ipsam quasi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. Et hinc nascuntur causæ morborum, quæ ῥεύματα medicis uocare mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hanc à se repellit pars corporis illa, quæ sanior est: & sine dubio labitur in infirmã, quæ uires nõ habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quẽ ceciderit, & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ, uel cuiuslibet ex confluẽtia morbi: id est, multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipiẽtis infirmitas. Cùm igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, quarũ altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus: recurramus animo ad illã primam digestionem, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. Diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cùm ergo prima digestio uertitur in succum, quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit, & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic illa imminente igne naturæ, fumant, dum tardius coquuntur. Siquidem nec hoc sensum eructantis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in simplicem simul succum uertitur: nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum di-

mensione succedunt. Si quis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine: nec uelit de qualitate tractare: hic quoq; multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultrà quàm naturæ necesse est, lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certè de singulis parua libãtur. Hinc Socrates *suadere solitus erat, illos cibos, potus'ue uitandos: qui ultra sitim, famem'ue sedandã pro ducunt appetentiam. Deniq; uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs, & studiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quàm* Virtus, & Voluptas*? Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum, in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.*

Contrà, cibum multiplicem aptiorem esse quàm sit simplex. CAP. V.

HAec cùm Prætextato, & cæteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignũ toleratu, quàm quòd aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur: circũuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendã fidẽ agit in audientes tyrannũ. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, agè Vecti hortemur Eustathiũ: ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo dici pòtest, uelit cõmunicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat: & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquã cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus: Rem iucundã Euangele amarius postulasti. Audere enim contra tam copiosè & elegãter inuenta, res est

quæ

quæ habeat utilem uoluptatem: sed nõ tanquam ingenijs insidiantes, & gloriosis tractatibus inuidentes, hoc debemus expetere, nec abnego, potuisse me quoq; tanquam palinodiã canere. Est enim rhetorica prælusio, cõmunes locos in utramuis partem inuentorũ alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorũ inuentionibus à Græcis fortè alijs relata respõdent, te Eustathi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij cõtrarijs repellendo, in integrũ restituas exautoratum conuiuiorum lepôrem. Ille diu hoc à se officiũ deprecatus, ubi tot impellentiũ procerum, quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit: Bellum, inquit, duobus mihi amicißimis cogor indicere, Disario, & Cõtinentiæ. Sed ab autoritate uestra, tanquam ab edicto Prætoris, impetrata uenia, Gulæ patronum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosis magis quàm ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingeniũ. Ait enim pecudes uti simplici cibo: & ideo expugnari difficilius carũ, quàm hominũ sanitatẽ. Sed utrunq; falsum ꝓbabo. Nã neq; simplex est animalibus mutis alimonia: nec ab illis, quàm à nobis, morbi remotiores. Testatur unũ uarietas pratorum quæ depascuntur: quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces: aliæ succum calidum, aliæ frigidũ nutrientes: ut nulla culina poßit tam diuersa cõdire, quàm in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poëtas. Is in fabula quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes:

Βοσκόμεθα ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης
Πρίνου, κομάρου τε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι,
Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ'· οἷον κύτισόν τε, ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.

*ἐρείκην

Κότινον, σχῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιτρὸν,* μυρίκην
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλῶμον, ἀνθερικὴν κισσὸν,
Φηγὸν, θύμα θύμβραν.

Videtur'ne uobis ciborũ ista simplicitas, ubi tot enumerãtur uel arbusta, uel frutices, nõ minus succo diuersa, quàm nomine? Quòd autem non facilius morbis homines, quàm pecudes, occupentur: Homero teste contentus sum. qui pestilentiã refert à pecudibus esse inchoatam: quãdo morbus antequàm in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed et quãta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare? nisi recurras fortè ad ea, quæ de coruis, atq; cornicibus fabulosa dicũtur: quos tamẽ uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus insidiari, fructus arborũ persequi. Nam non minus edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundum (si bene recordor) exemplum est, solere medicos ægris simplicẽ cibum offerre, non uariũ: cum hunc offeratis (ut opinor) nõ quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniæ, edendi desiderium languesceret: quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescentium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis commẽto tali, non qualitas, sed modus quæritur. Quòd autem in edendo, sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterùm longè alia ciborũ ratio est. Quis enim unquam edendo plurimũ, mente sauciatus est: quod in bibendo cõtingit? Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur: infusus uino, fit similis insano, opinor,

quia

quia craßitudo cibi uno in loco permanēs, expectat administrationē digestionis, & tūc demum membris sensim confectus illabitur: potus ut natura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumu calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad poßidendū caput repentina est, calore tā diuerso quàm subito consilij sedem sauciet. Quod æquè in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uerò disputatione, qua digestionum ordinem & sermone luculēto & uario digeßisti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocēt propositæ quæstioni, & eloquenter dicta nō abnego. Illi soli non assentior, quòd succos uarios de ciborū uarietate confectos, dicis cōtrarios esse corporibus: cùm corpora ipsa de cōtrarijs qualitatibus fabricata sint. Ex calido enim, et frigido, de sicco, & humido constamus. Cibus uerò simplex cui adest, succū de se unius qualitatis emittit. Scimus autē similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutrirētur? Singula autē ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, q ait: Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσε, ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ. *Te autē sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem:* εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἤλγεεν, ἀλγεῖ δὲ οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. *Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & Deus omnium fabricator, aërem quo circūfundimur, & cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat: sed nec continuæ siccitati, nec perpetuo eum addixit humori: quia una nos non poterat qualitate nutrire, de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum: sicca est æstas, & cali-*

Ita nunc legimus: ἐν τῷ περὶ φύσιος ἀνθρώπου. ἐγὼ δέ φημι εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἤλγεεν ἔστι γὰρ ἓν ὄντι τῷ ἀλγήσειν.

da: autumnus ſiccus, & frigidus: hyems humida pariter & frigida eſt. Sic & elemẽta quæ ſunt noſtra principia, ex diuerſitatibus etiã ipſa conſtant, & nos nutriunt. Eſt enim ignis calidus, & ſiccus: aër humectus, & calidus: aqua ſimiliter humecta, & frigida: terra frigida pariter, & ſicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs de quibus ſumus, uniforme ſit? Quòd autem aceſcere, uel nõnunquam fumare in ſtomacho cibum, uis aßignare uarietati: ut credamus, pronũties oportet, aut ſemper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunquàm illũ pati, qui ſimplicem ſumit. Si uerò & qui menſa fruitur copioſa, hoc uitiũ ſæpe nõ ſentit: et qui ſe uno cibo afficit, ſæpe ſuſtinet quod accuſas: cur hoc uarietati, & non modo edacitatis aßignas? Nam & de ſimplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digeſtionis commodo fruitur. At inquies, Ipſa immoderatio ex ciborũ uarietate naſcitur: titillante gula, & ad aſſumẽda plura quàm neceſſe eſt prouocante. Rurſus ad ea, quæ iam dixi, reuoluor: cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim ſeruat, qui ſui potens eſt: * & in menſa Sicula, uel Aſiana. Excedit impatiens, etiam ſi ſolis oliuis, aut olere ueſcatur. Et tamen ille copioſus, ſi moderationem tenuit, ſanitatis compos eſt: contrà, inſanus fit ille, cui merus ſal cibus eſt, ſi hoc ipſum uoraciter inuaſerit. Poſtremò, ſi in his, quæ ſumimus, uarietatem noxiam putas: cur potionum remedia, quæ per os humanis uiſceribus infunditis, ex tam cõtrarijs, ac ſibi repugnantibus miſta componitis? Succo papaueris admiſcetis euphorbium, mãdragoram, aliasq; herbas * conclamati frigoris, pipere temperatis. Sed nec monſtruoſis carnibus abſtinetis, inſerentes poculis teſticulos caſtor

*etiam

*Cõclamatum frigus, pro maximo, & propè mortifero.

castrorum, & uenenata corpora uiperarum: quibus admiſcetis quicquid nutrit India: quicquid deuehitur herbarum, quibus Creta generoſa eſt. Cum ergo ad cuſtodiã uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: ſi quidem illa eam reuocent, iſte contineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, iſti ſquallorem uniformitatis adijcis? Poſt omnia in uoluptatem Cẽſura cothurnati ſermonis inuectus es, tanquã uoluptas uirtuti ſemper inimica ſit: & non, cùm in luxũ, ſpreta mediocritate, prolapſa eſt. Quid enim agit ipſe ſeruus, non edendo niſi cogente fame, nec potando præter ſitim: niſi ut de utroq; capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipſo infamis eſt: ſed fit modo utendi uel honeſta, uel arguenda. Parũ eſt ſi accuſata ſit, & nõ etiam laudetur uoluptas. Nã cibus qui cum uoluptate ſumitur, deſiderio tractus, in uentrẽ reconditur, patula expectatione rapientẽ: & dum animoſe fruitur, mox eum concoquit: quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla ſui dulcedo cõmendat. Quid ergo accuſas uarietatem, quaſi gulæ iritamentum: cùm ſalus ſit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente langueſcit, & periculo fit propior? Nam ſicut in mari gubernatores uento ſuo, etiam ſi nimius ſit, cõtrahendo in minorem modum uela præteruolant: & flatum, cùm maior eſt, coërcent: ſopitum uerò excitare non poſſunt: ita & appetentia cùm titillatur, & creſcit, rationis gubernaculo temperatur: ſi ſemel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibũ appetentia ſola cõmendat: elaborandum nobis eſt, commento uarietatis: ut hæc ſemper prouocetur, cũ præſtò ſit ratio, quæ intra moderationis ſuæ terminos temperetur. Memineritis tamẽ lepido me conuiuio adeſſe, non anxio. Nec ſic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quæruntur æſtiuæ niues,

& hyb

& hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quàm usui seruitur, syluarum secretum omne lustratur, & peregrina maria solicitantur. Ita enim fit, ut etiam si sanitatem sumẽtium mediocritas obseruata non sauciet: ipse tamen luxus morum sit ægritudo. His fauorabiliter exceptis, Disarius, Obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilius sanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quàm calidum.
Et cur rarò fœminæ, senes citò inebrientur.

CAPVT VI.

POst hæc Flauianus: Et alios quidem Medicos idẽ dicentes semper audiui, uinum inter calida censendum. Sed & nunc Eustathius cùm causas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sæpe hoc mecũ reputanti, uisa est uini natura frigori propior, quàm calori. Et in medium profero, quibus ad hoc extimãdum trahor: ut uestrum sit de mea extimatione iudiciũ. Vinum (quantum mea fert opinio) sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam appetẽs caloris fit, cùm calidis fuerit admotum. Nam & ferrum cùm tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ᾽ εἰσι χαλκὸν ὀδοῦσι: *si tamen solem pertulerit, cõcalescit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat, requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur, aut fotu ut superficiem curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec medici inficias eunt. Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistum calidis concalescat. Certè respondeant uolo, cur stomacho in laßitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægrescenti uinum: nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta?*

Vinum natura frigidum.

ſoluta? Et cùm laſſo (ut dixi) ſtomacho nil adhibeant calidum, ne creſcat ulterius laßitudo: à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis magis uino, quàm ingeniti caloris. Nam ſi quis aconitum neſciens hauſerit: nõ nego, hauſtu eum meri plurimi ſolere curari. Infuſum enim uiſceribus trahit ad ſe calorem, & ueneno frigido quaſi calidũ iam repugnat. Si uerò aconitum ipſum cum uino tritum potui datum ſit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admiſtione ſui frigus auxit ueneni: nec in interioribus iam caleſcit, quia nõ liberum, ſed admiſtum alij, imò in aliud uerſum deſcendit in uiſcera. Sed & ſudore nimio uel laxato uentre defeßis uinum ingeritur: ut in utroq; morbo conſtringat meatus. Inſomnem medici frigidis oblinunt, modò papaueris ſucco, modò mandragora, uel ſimilibus, in quibus eſt & uinũ. Nam uino ſomnus reduci ſolet, quod non niſi ingentis frigoris teſtimonium eſt. Deinde omnia calida uenerem prouocant, & ſemen excitant, & generationi fauent. Hauſto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt: quia uini nimietas, ut frigidi, facit ſemen exile uel debile. Hoc uerò uel manifeſtiſſimam exiſtimationis meæ habet aſſertionem: quòd quæcunq; nimium algentibus, eadem contingunt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues: & ſaltu tumultuantis ſpiritus artus ſuos, & membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio. Multis etiam morbus ille, quem παράλυσιν Græci uocant, ſic nimio uino, ut multo algore cõtingit. Reſpice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Non'ne cubare ſub multis operimentis iubẽtur, ut extinctus calor refoueatur? non'ne & ad

ad calida lauacra ducuntur? non'ne illis unctionum tẽpore calor corporis excitatur? Postremò, qui fiunt crebrò ebrij, citò senescunt. Alij ante tempus cõpetentis ætatis uel caluitio, uel canitie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit: dum per frigus suum calorem uincit elemẽti. Nec hoc prætereo, quòd ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia, seu granata, seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit, & exercuit, mecũ disputantem: quia in mediũ proferre uolui, quid de uino extimauerim sentiendũ. Cæterum consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absol uas. Legisse apud Græcum philosophũ memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quẽ de Ebrietate composuit, Mulieres rarò in ebrietatẽ cadere, crebrò senes. Nec causam uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporũ tota hæc quæstio pertinet, quã nosse & industriæ tuæ, & professionis officium est: uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tum ille: Rectè & hoc Aristoteles, ut cætera. Nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, rarò inebriantur, crebrò senes. Rationis plena gemina ista sentẽtia, & altera pendet ex altera. Nam cùm didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat: iam tenemus, quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturã sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & læuitas cutis, & splendor: docent

Mulieres cur rarius inebrientur.

cent præcipuè assiduæ purgationes, superfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius: nec facilè cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, quòd muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus cõsertum foraminibus: ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Cõtrà, senibus siccum corpus est: quod probat asperitas, & squallor cutis. Vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris: & integra ui sua adhæret corpori arido: et mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoq; esse senum corpora, nulla dubitatio est: & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur: & hausto uino, exhalatio nulla contingit: sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent: tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrij, quàm senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Senes cur facile inebrientur.

Titubãtia, primæ inflexionis.

Fœminis frigidiór ne sit natura quàm uiris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

CAPVT VII.

PRobata omnibus Disarij disputatione, subiecit Symmachus: Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit: ita unũ ab eo prætermissum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere

Mulieres frigidæ.

gescere haustum uinum: & ita debilitari, ut uis eius, quæ elanguit, nullum calorem poßit, de quo nascitur ebrietas, excitare. Ad hæc Horus: *Tu uerò Symmache frustra opinaris frigidam muliẽrum esse naturam, quam ego calidiorem uirili, si tibi uolenti erit, facilè probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas transijt pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tũc & pubes, & genæ, & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorum: & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor, et læuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est: qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit: lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quãdo usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adijcere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flãmei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor muliẽrum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quòd cùm calor semper generationis causa sit: fœminæ ideo celerius quàm pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem. Quid plura? Non'ne uidemus mulieres, quando nimiũ frigus est, mediocri ueste contentas, nec ita operimẽtis plurimis inuolutas, ut uiri solent: scilicet naturali calore, cõtra frigus, qd' aẽr ingerit, repugnante?* Ad hæc renidẽs Symmachus: *Bene, inquit,*

Mulierum naturam calidiorem esse quàm sit uirorum.

Horus

Horus noster tentat uideri Orator ex Cynico, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam quòd pilis (ut uiri) non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis desunt: quorũ naturam nullus negauerit frigidiorem uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maximè uestiũtur, quibus amplius inest caloris. Læue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, læuitas densitatem. Quòd uerò sæpe purgantur, non multi, sed uitiosi humoris indicium est. Indigestum est enim, & crudum quod egeritur, & quasi infirmũ effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxium, & magis frigidum pellitur. Quod maximè probatur, quia mulieribus, cùm purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidũ esse, quod effluit: & ideo in uiuo corpore non manere: quasi inopia caloris extinctum. Quòd muliebre corpus iuuabat ardentes uiros: non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quòd citò admouentur generationi: non nimij caloris, sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationem caloris: considera uiros longè diutius perseuerare in generando, quàm muliẽres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroq; sexu uel frigoris, uel caloris. Nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quòd frigus aẽris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem.

Contrà, frigidiorem esse naturam mulierum, quàm uirorum sit.

Sed de his singuli, ut uolunt, iudicent: ego uerò ad sor-

tem conſulendi uenio: & quod ſcitu dignum extimo, ab eodem Diſario *quæro, & mihi uſque ad effectum nimio amico, & cum in cæteris, tum in his optime docto.* Nuper *in* Tuſculano *meo fui, cum uindemiales fructus pro annua ſolennitate legerentur.* Erat *uidere permultos ruſticis ſeruos haurire uel de expreſſo, uel de ſponte fluente muſtum: nec tamen ebrietate capi.* Quod *in illis præcipuè admirabar, quos impelli ad inſaniam paruo uino nouerã.* Quæro *quæ ratio de muſto ebrietatem aut tardam fieri faciat, aut nullam.*

Muſtũ cur non inebriet. *Ad hæc* Diſarius: Omne *quod dulce eſt citò ſatiat, nec diuturnam deſiderij ſui fidem tenet: ſed in locum ſatietatis ſuccedit horror.* In *muſto autem ſola dulcedo eſt, ſuauitas nulla.* Nam *uinum cùm in infantia eſt, dulce: cùm pubeſcit, magis ſuaue quàm dulce eſt.* Eſſe *autem harũ duarum rerum diſtantiam, certè* Homerus *teſtis eſt, qui ait:*

Odiſ.15. Μαῖ' ἄγε δή μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἄφυσσον
Ἡδύν.

Ὀδυσ.ω. Καίτω δ' ἔντ' ἐσθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ
Καὶ μέλιτι γλυκερῷ.

Vocat *enim mel dulce, & uinum ſuaue.* Muſtum *igitur, cum needum ſuaue eſt, ſed tantummodo dulce, horrore quodam tantum ſumi de ſe non patitur, quãtum ſufficiat ebrietati.* Addo *aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinẽ repugnare: adeò, ut medici eos qui uſq; ad periculum uino diſtenduntur plurimo, cogant uomere: & poſt uomitum contra fumum uini qui remanſit in uenis, panem offerunt melle illitum: & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit.* Ideo *ergo non inebriat muſtum, in quo eſt ſola dulcedo.* Sed *& hoc idonea ratione*deſcendit, quòd muſtum graue eſt, & flatus, & aquæ permiſtione, & pondere*

*defendit

dere suo citò in intestina delabitur, ac profluit, nec manet in locis obnoxijs ebrietati. Delapsum uerò relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarũ altera in flatu, altera in aquæ substãtia est. Sed flatus quidem, quasi æquè ponderosus, in ima delabitur: aquæ uerò qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam: sed & siqua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit, & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, quòd cùm in uetustatem procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine: quia exhalata aqua, qua molliebatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum: deq; aliis quibusdam quæstiunculis oppidò quàm argutis. CAPVT VIII.

POst hæc Furius Albinus: Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestu facit isitium: quod ab insectione insitium dictum (amißione enim literæ, posteà, quod nunc habet nomen obtinuit) cùm multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens: & quicquid graue erat carnis absumpserit, cõsummationẽq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius: Inde hoc genus cibi difficilè digeritur, unde putas ei digestionem antè prouisam. Leuitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritum atq; firmatum, cùm in aquam conijcitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciẽs in uentris humore, subducit se digestionis necessitati: & tam serò illhic coquitur, quàm tardius conficiuntur quæ uapore (Isitiũ cur difficile digestu sit.)

aquæ, quàm quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur: qui prius in uentre consumendus est, ut tum demum cōficiatur quod remansit de carne iam liberum. Hoc quoq; *scire* *habeo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere quàm tenues.* Nam *cùm citò coquāt offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant.* In *his* Disarius *ait*: Huius *rei autor est nimia in homine uis caloris: quæ si idoneam materiam suscipit, liberè congreditur, & citò eam in concertatione consumit: leuem modò præterit ut latentem, modò in cinerem potius quàm in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertuntur: paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri.* Habes & *hoc exemplum non dissonum, quòd potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit.* Vento *nimio abies, aut quercus auellitur: cannam nulla facilè frangit procella.* Cumq; Furius *delectatus enarrantis ingenio, plura uellet interrogare, Cecinna se* Albinus *obiecit*: Mihi *quoq; desiderium est habendi paulisper negotij cum tam facunda* Disarij *doctrina.* Dic *oro te, inquit, quæ facit causa, ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent: deuorata uerò nullam uentris corpori inferant læsionem.* Et Disarius: Species, inquit, & *acres & calidæ, superficiem cui apponuntur, exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiam.* Sed *si in uentrem recepta sint, soluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores.* Deinde *prius uertūtur in succum uentris calore, quàm ut integra poßint nocere.* Cecinna *subiecit*: Dum *de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitu dignam putaui*:

Margin notes:

*aueo

Carnes ualidiores quare aliquādo facilius digerantur q̄ tenues.

Sinapi & piper cur apposita cuti uulnus excitent, deuorata nō lædunt.

taui: Cur in Aegypto quæ regionum aliarum calidißima est, uinum non calida, sed penè dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi, Albine, compertum est: aquas, quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi quòd aëre, qui nobis circũfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarũ ima demergitur, & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contrà, cùm hyemem aër præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Quod ergo ubique alternatur, uarietate temporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aër semper est in calore. Frigus enim ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerũt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorẽ, non facilè aliò digreditur. Dicas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitatu suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & toties aqua urit amplius, quoties nouus ei motus accesserit. Et Disarius: Calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem: uel quia cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uerò aquam nouam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulò antè diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cùm aër calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ, & aëris calore. Illa enim corporis solidioris est: & crassa materies, cùm mouetur, integra ui suá superficiem, cui admouetur, inuadit: aër motu in uentum soluitur, & liquidior se

Cur uina frigida in Aegypto

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Aestate cur aër motus flabro frigidius acquiratur.

factus agitatu, flatus efficitur. Porrò ut flatus illud remouet, quod circunfusum nobis erat: erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore, restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

Cur se in orbem rotantes patiantur uertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Inibiq; obiter quæ partes humani corporis sensu careant.

CAPVT IX.

Rotantes se in orbē, cur uertiginem patiunt.

INterpellat Euangelus pergentē consultationē: & , Excerebo, inquit, Disariū nostrū, si tamē minutis illis suis, & rotantibus responsionibus satisfaciet cōsulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbē rotētur, & uertiginē capitis, & obscuritatē patiuntur oculorū: postremò si perseuerauerint, ruūt, cū nullus alius motus corporis hāc ingerat necessitatē? Ad hæc Disarius: Septē, inquit, corporei motus sunt. Aut enim accedit priorsum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram læuam'ue diuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septē motibus, unus tantū in diuinis corporibus inuenitur: sphæralem dico, quo mouetur cœlum, quo sidera, quo cætera mouentur elementa. Terrenis animalibus illi sex præcipuè familiares sunt, sed nonnunquā adhibetur & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentū: quod animā cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti, ministrat. Hoc est autē spiramentū, quod ambiens cerebrū, singulis uim suam sensibus præstat: hoc est, quod neruis, & musculis corporis fortitudinē præbet. Ergo uertigine turbatū, & simul agitatis humoribus oppressum languescit, & ministeriū suū deserit. Inde fit ijs, qui raptantur in gyros, hebetior auditus,

*ditus, uisus obscurior. Postremò neruis, & musculis nullam ab eo uirtutem, quasi deficiente, sumentibus: totum corpus, quod ijs sustinetur, & in robur erigitur: desertum iam fulcimentis suis, labitur in ruinam. Sed contra hæc omnia, consuetudo, quam secundam naturam pronuntiauit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulò antè diximus, assuetum rei iam non sibi nouæ, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est. Et Euangelus: Irretitum te iam Disari teneo: &, si uerè opinor, nusquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro non esse sensum: sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verum'ne est hæc uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari? Verum, ait ille. Euangelus: Ecce iam clausus es. Vt enim concedam tibi, præter capillos, in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasu est: tamen cur sensus omnes paulò antè dixisti à cerebro ministrari, cùm cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potest'ne excusari huius contrarietatis * ausum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens: Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossa, dentes cum unguibus, & capillis nimia siccitate ita densata sunt: ut penetrabilia non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore, atq; mollitie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas non recipit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, unguibus, oßibus & capillis, quàm adipi, medullis, & cerebro sensus inesse non potuit.*

Dentes, ossa, & alia quædā in homine sensu carentia.

*Ausum pro audacia.

potuit. Et *ſicut ſectio capillorum nihil doloris ingerit: ita ſi ſecetur uel dens,uel os,ſeu adeps,ſeu cerebrũ,ſeu medulla, aberit omnis ſenſus doloris.* Sed *uidemus, inquies, tormentis affici,quibus ſecantur oſſa: torqueri homines & dolore dentium.*Hoc *uerum quis abneget?* Sed *ut os ſecetur,omentum quod impoſitum eſt oſſi, cruciatum,dum ſectionem patitur, importat.* Quod *cùm medici manus tranſit,os iam cum medulla, quam continet, habet indolentiam, ſectioni ſimilem capillorum.* Et *cùm dentium dolor eſt: non os dentis in ſenſu eſt, ſed caro quæ continet dentem.* Nam *& unguis quantus extra carnem creſcendo pergit, ſine ſenſu ſecatur. qui carni adhæret, iam facit ſi ſecetur dolorem:non ſuo,ſed ſedis ſuæ corpore.Sicut capillus dum ſuperior ſecatur,neſcit dolorem:ſi auellatur, ſenſum accipit à carne, quam deſerit.* Et *cerebrum, quod tactu ſui hominem uel torquet, uel frequenter interimit:non ſuo ſenſu, ſed ueſtitus ſui, id eſt, omenti, hunc importat dolorem.*Ergo *diximus quæ in homine ſine ſenſu ſint,& quæ hoc cauſa faciat,indicatum eſt.* Reliqua *pars debiti mei de eo eſt,cur cerebrum,cùm ſenſum nõ habeat,ſenſus gubernet.*Sed *de hoc quoq; tentabo, ſi potero eſſe ſoluendo.Senſus, de quibus loquimur,quinq; ſunt:uiſus, auditus,odoratus,guſtus & tactus.* Hi *aut in corpore ſunt,aut circa corpus, ſoliſq; ſunt caducis corporibus familiares.* Nulli *enim diuino corpori ſenſus ineſt.* Anima *uerò omni corpore, uel ſi diuinum ſit, ipſa diuinior eſt.* Ergo *ſi dignitas diuinorum corporum, ſenſum dedignatur,quaſi aptum caducis: multò magis anima maioris eſt maieſtatis, quàm ut ſenſu egeat.* Vt *autem homo conſtet & uiuum animal ſit,anima præſtat,quæ corpus illuminat.* Porrò *illuminat,inhabitando,& habitatio eius in cerebro eſt.*

Cerebrum ſenſu carens, quomodo corporis ſenſus gubernet.

*Et

est. *Et *sphæralis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine altam, & sphæralem tenuit, & quæ sen- su careat, qui non est animæ necessarius. Sed quia necessa- rius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis: cuius spiramenti natura hæc est, ut sensus & ingerat & gubernet.* De *his ergo cauernis, quas uen- tres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorũ septem* συζυγίαι*: cui rei nomen quod ipse uoles* Latinum *fa cito.* Nos *enim* συζυγίαν *neruorum uocamus, cùm bini ner- ui pariter emergunt, & in locum certum desinunt.* Septẽ *igitur neruorum* συζυγίαι *de cerebri uentre nascentes, ui- cem implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quæq; loca naturali lege ducentes: ut sensum uicinis, & longè positis membris animalis infundant.* Prima *igitur* συζυγία *neruorum talium petit oculos, & dat illis agnitio- nem specierum, & discretionem colorum.* Secunda *in au- res se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum.* Tertia *naribus inseritur, uim ministrans odorandi.* Quar *ta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur.* Quinta *ui sua corpus omne implet. omnis enim pars corporis mol lia & aspera, frigida & calida discernit.* Sexta *de cere- bro means stomachum petit, cui maximè sensus est neces- sarius: ut quæ desunt appetat, superflua respuat, & in ho- mine sobrio se ipse moderetur.* Septima συζυγία *neruorum, infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est naui carina.* Et *adeò usu, aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit uocata.* Ex *hac de- niq;, ut ex cerebro, diuersi nascuntur meatus, uirtutem tri bus animæ propositis ministrantes.* Tria *sunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis: ut uiuat, ut decorè uiuat, & ut immortalitas illi successione quæratur.*

* Ex sphærali enim natura

*His tribus propositis,ut dixi, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. Nam cordi,& iecori, & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires ex spinalibus,quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiam manuum,pedum, aliarum'ue partium, per quas decorè uiuitur, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio procuretur,nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici,ut suum opus impleant,ministrantur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento,quod in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit,ut cum ipsum cerebrum sensu careat,sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge Græculus noster,Euangelus ait, tam planè nobis ostendit res*opertu naturæ tectas:ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustathio iam cedo,cui præripui consulendi locum. Eustathius: Modo uel uir omnium disertißimus Eusebius,uel quicunq; uolent alij,ad exercitium consultationis accedant. Nos posteà liberiore otio congrediemur.*

*operto

Quî fiat,ut caluitium pariter atq; canities,anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde cur fœminis atq; eunuchis uox fit quàm uiris exilior. CAPVT X.

Canities & caluitiũ, cur priorem capitis partem principiò occupent.

ERgo(ait Eusebius) habendus mihi sermo est, Disari, tecum, de ætate, cuius ianuam iam penè ambo pulsamus. Homerus cùm senes πολιοκροτάφους uocat: quæro utrũ ex parte poëtico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipuè parti capitis aßignet? Et Disarius: Et hoc diuinus ille uates prudenter, ut cætera. Nã pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebrò solet incipere canities. Et si pars anterior,ait ille,humidior est,cur caluitium patitur: quod non

nisi

nisi siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio: sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed non caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitisicciora esse dixisti: cur caluum occipitium nunquam uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitij non ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν uocare solent, contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciore sint, tardè canescunt, cito in caluitium transeunt. Contrà, qui capillo sunt rariore, non eo facilè nudantur, nutriente humore quod φλέγμα uocitatur: sed fit illis cita canities. Nam ideo alibi sunt cani, quia colorem humoris, quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta, ille inquit, extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi, & superflui nascuntur humores. Cæterùm liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris: humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quòd ex uigilijs ætas grauior efficitur: quia somnus, qui maximè ex humore contingit, de non naturali nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est, abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadē ratio est, quæ pueritiā canescere non

re non patitur: cùm sit humectißima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali, & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur: ut superfluus, ita & noxius est. Hunc *uidemus in fœminis, ubi nisi crebrò egeratur, extrema minitantem.* Hunc *in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem: quorum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facilè intorquentur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt: sicut canna, pondere sibi imposito, curuatur.* Et *Eusebius*: *Quoniam nos à senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio: dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier, an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoq; facere superflui humoris abundantiã ille respondit. Ipse enim* ἀρτηρίαν *per quã sonus uocis ascẽdit, efficiẽs crassiorẽ, angustat uocis meatũ: & ideo uel fœminis, uel eunuchis uox acuta est: uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberũ & ex integro patentem meatum.* Nasci *autem in eunuchis, & in fœminis ex pari frigore parem penè importuni humoris abundantiam: etiã hinc liquet, quòd utrunq; corpus sæpe pinguescit: certè ubera propè similiter utrisq; grãdescũt.*

Vox in fœminis & eunuchis quare tenuior sit.

Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubescãt: at metuentes pallor inuadit. CAPVT XI.

D*ictis his, cùm ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usq; ad proditionem caloris erubuit.* Et *Disarius*: Age *Serui, non solum adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctißime, commascula frontem: & sequestrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum liberè quod occurrerit interrogationibus tuis: non*

Commasculare frontem.

minus

minus doctrinæ collaturus, quàm si alijs consulẽtibus ipse respõdeas. Cumq; diutulè tacentem crebris ille hortatibus excitaret, Hoc,*inquit Seruius,ex te quæro,quod mihi con tigisse dixisti. Quæ facit causa,ut rubor corpori ex animi pudore nascatur?* Et *ille,* N*atura, inquit, cùm quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem:quo commoto, atq; diffuso,cutis tingitur: & inde nascitur rubor.* Dicunt *etiam physici, quòd natura pudore tacta,ita sanguinem ante se pro uelamento tendat.* Vt *uidemus quemq; erubescentem manum sibi ante faciẽ frequenter opponere.* Nec *dubitare de ijs poteris, cùm nihil aliud sit rubor,nisi*color sanguinis.* Addit *Seruius:*Et *qui gaudent,cur rubescunt?* D*isarius,*G*audium,inquit,extrinsecus contingit.* Ad *hoc animoso occursu natura festinat, quam sanguis comitando,quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem.* Et *inde similis color nascitur.* I*dem refert: Contrà,qui metuunt, qua ratione pallescunt?* Nec *hoc,* D*isarius ait,in occulto est.* N*atura enim cùm quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur:sicut nos quoq; cùm timemus,latebras & loca nos occulentia quærimus.*Ergo *tota descendens ut lateat,trahit secum sanguinem:quo,uelut curru,semper uehitur.*Hoc *demerso,humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit.* I*deo timentes & tremunt,quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit,quibus tenebatur fortitudo membrorum:& inde saltu timoris agitantur.*Hinc *et laxamentum uentris comitatur timorem:quia musculi,quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsum animæ uirtute deserti,laxant uincula,quibus retrimẽta usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus,obticuit.*

Gellius lib. 19. cap. 6.

*calor

Quare timẽtes pallescunt.

De

tatur? Quòd citò, inquit Disarius, permouet, hæc ratio est: quia quantò penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tantò fit liquidius fæce purgata. Ideo autem facilè mutatur, quòd nullo firmamēto nixū undiq; sui ad noxā patet. Fæx enim uino sustinendo, & alēdo, & uiribus sufficiēdis qua si radix eius est. Et hoc quæro, Auienus ait cur, fæx in imo subsidit omnium, nisi mellis: mel enim solum est, quod in summum fæcē expuat? Ad hoc Disarius: Fæcis materia ut spissa, atq; terrena, cæteris laticibus pōdere præstat, melle uincitur. Ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit: in melle uerò, ut leuior, de loco uicta sursum pellitur. Tertia.

Quoniā ex ijs quæ dicta sunt, ingerunt se similes quæstiones: cur Disari, ita mel & uinū diuersis ætatibus habētur optima? mel quod recentißimum, uinū quod uetustißimum. Vnde est & illud prouerbiū, quo utuntur gulones: Mulsum quod probè temperes, miscendū esse nouo hymettio, & Falerno uetulo. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ contemplator effectū. Nam quæ udanda sunt corporis, uino fouētur: quæ siccanda sunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate tēporis de utroq; aliquid exorbente, uinum meracius fit, mel aridius. Et ita mel succo priuatur, ut uinū aqua liberatur. Quarta.

Nec hoc quod sequitur, dißimile quæsitis est, cur si uasa uini atq; olei diutulè semiplena custodias, uinū fermè in acorem corrumpitur, oleo contrà sapor suauior cōciliatur. Vtrunq; Disarius ait, uerū est. In illud enim uacuū, quod supernè liquido caret, aër aduena incidit: qui tenuißimum quenq; humorem elicit, & exorbet. Eo siccato, uinū, quasi spoliatum uiribus, prout ingenio imbecillū, aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur. Quinta.

Oleum

Oleum autem superuacuo humore siccato, uelut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit nouam suauitatem sapo-
Sexta. *ris. Rursus, ait Auienus, Hesiodus cùm ad medium dolij peruentum est, comparcendum, & cæteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum: optimum uinum sine dubio significans, quod in dolij medietate consisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo optimum esse quod supernatat,*
Septima. *in melle quod in imo est. Quæro igitur cur oleum, quod in summo est, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur? Nec cunctatus Disarius, ait: Mel quod optimum est, reliquo ponderosius est. In uase igitur mellis, pars quæ in imo est, utiq; præstat pondere: & ideo supernatante pretiosior est: Contrà, in uase uini, pars inferior admistione fæcis nõ modò turbulenta, sed etiam sapore deterior est. Pars uerò summa, aëris uicinia corrrumpitur, cuius admistione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non con-*
*tecto *tenti sub *tectum reposuisse, defodiunt: & operimentis extrinsecus illitis, muniunt: remouentes, inquantum fieri potest, à uino aëris cõtagionem: à quo tam manifestè læditur, ut uix se tueatur in uase pleno, & ideo aëri minus peruio. Cæterum si inde hauseris, & locum aëris admistioni patefeceris, reliquum quod remansit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à confinio summi utriusq;, tantum à noxa remota est, & quasi nec turbulẽta, nec diluta.*

Octaua. *Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quàm ei qui cibum sumpsit? Et ille: Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit.*

Igitur cùm potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo uenas inuenit, neq; fit admistione dilu-
Nona. *tior, per uacuũ means, gustatu fortiore sentitur. Hoc quoque sciendum est mihi, Auienus inquit, cur qui esuriens biberit,*

berit, aliquantulum famem subleuat: qui uerò sitiens cibū sumpserit, non solùm nō domat sitim, sed magis cupidinē potus accendit. Nota est, inquit Disarius, causa. Nam liquori quidē nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes, quoquò uersus permânet, & uenas cōpleat. Et ideo inedia, quæ inanitatē fecerat, accepto potus remedio, quasi iam nō in totum uacua recreatur. Cibatus uerò, utpote concretior & grandior, in uenas non nisi paulatim confectus admittitur. Ideo sitim, quam reperit, nullo solatio subleuat: imò quicquid foris humoris nactus est, exorbet: & inde penuria eius, quæ sitis uocatur, augetur. Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratum relinquo, cur maior uoluptas est, cum sitis potu extinguitur, quàm cū fames sedatur cibo. Et Disarius: Ex prædictis quoq; liquet. Nā potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unam maximam, & sensibilem uoluptatem: cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. Ideo uoluptas eius multifariam cōminuitur. Hoc quoq;, si uidetur, addo quæsitis, cur qui auidius uorant, facilius satias capit, quàm qui eadem quietius ederint. Breuis est, inquit ille, respōsio. Nam ubi auidè deuoratur, tunc multus aër cum edulijs infertur, propter hiatum rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aër uenas cōpleuit, ad abijciendū fastidiū pro cibo pensatur. Ni molestus sum Disari, patère plus nimio, ex discendi cupidine, garriētem: & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore, quàm manu sustinemus: & si quid eorum plus feruet, quàm ut diutius mandi poßit, ilico deuoramus: et tamen aluus nō perniciose uritur? Et ille: Intestinus calor, qui in aluo est, quasi multò maior uehementiorq;, quicquid calidum accipit, magni-

Decima. Vndecima. Duodecima.

tudine sua circumuenit, ac debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidum admoueris, nō (ut quidam faciunt) hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres, sed paulisper labra comprimere: ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calorē. Manus autē, ut rem

Decimatertia. feruidā ferre posit, nullo proprio iuuatur calore. Iandudum, inquit Auienus, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita glo-

*niuium bis *nubium perducitur ad niualem rigorem, nō minus in potu noxia est, quàm ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus enim quot, quātaq; noxæ epoto niuis humore nascātur. Et Disarius: Addo aliquid antè quæsitis. Aqua enim ex niue resoluta, etiā si igne calefiat, et calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam, quam non pigebit aperire, autore Aristotele: qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hūc sensum (nisi fallor)

Gel.li.19.c.5. absoluit: Omnis aqua, inquit, habet in se aëris tenuißimi portionem, quo salutaris est: habet et terream fæcem, qua est corpulēta post terram. Cùm ergo aëris frigore, & gelu coacta calescit, necesse est per euaporationē uelut exprimi ex ea auram illam tenuißimā: qua *descēdente con-

* discedente ueniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cùm fuerit eadem aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quàm fuit antequàm congelasceret. Deest enim, quod euaporatio solū in aqua salubre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, q̄ aqua in aëre densata, tenuitatem sui cum densaretur, amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborū gene-

Decimaquarta Gell.17.cap.8. ra uisceribus inseminantur. Nominatum gelu, ueteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis: cur uina aut nūquàm, aut rarenter congelascant: cæteris, ex magna parte

humoris

humoris nimietate frigoris, cogi solitis? Num quia uinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον, non, ut quidam putant, propter colorem: an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius: *Esto, uina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitū est, aut minorē uim in corporibus calefactandis habet? & tamē gelu stringitur. Certè si putas ea, quæ calidiora sunt, difficilius congelascere: congruens erat nec oleum*concrescere, & ea quæ frigidiora sunt, facilè gelu cogi. Acetū autem omniū maximè frigorificum est, atq; id tamen nunquàm gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & leuigatius, et spißius est? Faciliora enim ad coëundum uidentur, quæ leuigatiora, densioráq; sunt: Vino autem non contingit tanta mollities, & est quàm oleū multò liquidius. Acetum uerò & liquidißimum est inter cæteros humores: & tantò acerbius, ut sit acore tristificū: & exēplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq; amaritudine sui aspera est, nunquàm gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme, qui hæc quæsierunt, opinionem, scripsit: mare Bosphoricum, quod et Cimmerium appellat, earumq; partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu constringi, & consistere: aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis, coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frusta quædam, & (ut ita dixerim) * prosiciæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrium undarum multitudine: in*

* concrasscere

* superficies

quas licet frigore concretæ, tamẽ sunt natantes, quasi læuigatiores marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore (propter quod ait Sallustius, mare Ponticũ dulcius quàm cætera) est hoc quoq; testimonio: quòd si in Pontum uel paleas, uel ligna, seu quæcunq; alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem: atq; ita in mare, quod alluit Asiæ oram, cùm cõstet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim, qui solus de Oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamq́; interiacet: & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum litora, in Tyrrhenum prodit. Inde Hadriaticũ mare facit: ex quo dextra in Partheniũ, læua in Ionium, & directim in Aegæum pergit, atq; ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cùm foris influẽtes aquas Pontus accipiat? Sed cõstat utraq; ratio. Nam superficies Ponti, propter nimias aquas, quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorsum uerò intrò pergit influxio. Vnde probatũ est, natantia quæ (ut suprà dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli: si uerò columna deciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæq; in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una cõsultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uidetur, cùm frigidum est, quàm si caleat? Respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris prouenta suauitas excluditur. Quòd si caloris absit iniuria: tum demum potest lingua incolumi blandimẽto dulcedinem pro merito eius excipere. Prætereà succus dulcis per calorem

non

non impunè penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

De quæstionibus tribus, quas Horus Disario proposuit.

CAPVT XIII.

SVccessit Horus: &, Cùm multa, inquit, de potu, & cibatu quæsisset Auienus, unum maximè necessarium (sponte, an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiant, quàm esuriant. **Ieiuni cur magis sitiãt, quàm esuriant.** *Hoc in cõmune nobis Disari, si uidetur, absolue. Et ille: Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cùm enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maximè ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorẽ sibi semper exigit ministrari. Certè de ipsis quatuor elemẽtis extrinsecus uidemus nec aquam, nec aërem, neq; terram aliquod quo alatur, aut quod cõsumat exigere, nullamq; noxam uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimẽti perpetui desiderio, quicquid offendit, absumit. Inspice & primæ ætatis infantiam, quantũ cibum nimio calore conficiat, & contrà, senes cogita facilè tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorem, animosius cibũ appetit. Cõsideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant, penuria caloris. Ergo si calor in appetẽtia semper est, liquor autem proprium caloris alimentum est: bene in nobis, cùm ex ieiunio corpori nutrimẽta quæruntur, præcipuè calor suũ postulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis, Auienus annulũ de mẽsa retulit, qui illi de breuissimo dexteræ manus digito repentè deciderat. Cumq;*

à præsentibus quæreretur, cur cum alienæ manui & digito, et nõ huic gestamini deputatis potius insereret: ostẽdit manũ læuam ex uulnere tumidiorem. Hinc Horo nata quæstionis occasio. Et dic, inquit, Disari (omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionem, tu uerò doctrinam, & ultrà quàm medicina postulat consecutus es) dic inquam, cur sibi cõmunis assensus annulum in digito, qui minimo uicinus est, quem etiã medicinalẽ uocãt, & manu præcipuè sinistra gestandũ esse persuasit? Et Disarius: De hac ipsa quæstione sermo quidã ad nos ab Aegypto uenerat: de quo dubitabã fabulamne, an uerã rationẽ uocarem. Sed libris anatomicorũ postea cõsultis, uerũ reperi, neruum quendã de corde natũ priorsum pergere usq; ad digitum manus sinistræ minimo proximũ, & illhic desinere implicatum cæteris eiusdẽ digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus annulo, tãquã corona, circũdaretur. Et Horus: Adeò, inquit, Disari uerũ ita ut dicis, Aegyptios opinari, ut ego Sacerdotes eorũ, quos Prophetas uocant, cùm in templo uidissem circa Deorum aras, hunc in singulis digitum cõfectis odoribus illinire, et eius rei causas inquisiissem, & de neruo quod iam dictũ est, principe eorũ narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Cõplicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat: qui omnifariam plenus, perfectus, atq; diuinus est. Causasq;, cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit: ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Aegypto diuinarũ omniũ disciplinarũ cõpote, cur annulus huic digito magis inseratur, agnoui. Inter hæc Cecinna Albinus: Si uolentibus erit uobis, inquit, in mediũ profero, quæ de hac eadẽ causa apud Atteiũ Capitonẽ Pontificij iuris inter primos peritum,

Annulus cur in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est pximus.

Gel. li. 10. c. 10.

*tum,legisse memini:q cũ nefas esse sanciret,Deorũ formas insculpi annulis:eò usq; processit,ut et cur hoc digito,uel in hac manu gestaretur annulus,non taceret. Veteres,inquit,nõ ornatus,sed signandi causa annulũ secũ circunferebant. Vnde nec plus habere q̃ unum licebat: nec cuiquã nisi libero: quos solos fides * decerneret, quæ signaculo continetur. Ideo ius annulorum famuli nõ habebant. Imprimebatur autẽ sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabatur ut quisq; uellet,quacunque manu,quolibet digito. Postea,inquit, usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere:et certatim hæc omnis imitatio lacessiuit, ut de augmẽto pretij,quo sculpendos lapides parassent,gloriarentur. Hinc factum est,ut usus annulorũ exemptus dexteræ, quæ multum negotiorũ gerit,in læuam relegaretur, quæ otiosior est:ne crebro motu,& officio manus dexteræ,pretiosi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, ipsa læua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris,cui cõmendaretur annuli pretiositas. Nam pollex, qui nomẽ ab eo,quòd pollet,accepit, nec in sinistra cessat: nec minus, q̃ tota manus, semper in officio est. Vnde & apud Græcos ἀντίχειρ, inquit,uocatur, quasi manus altera. Pollici uerò uicinus,nudus,& sine tuitione alterius appositi uidebatur.nam pollex ita inferior est,ut uix radicem eius excedat. Medium et minimum uitauerũt,inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: & electus est, qui ab utroque clauditur,& minus officij gerit, & ideo seruãdo annulo magis accommodatus. Hæc sunt quæ lectio Pontificalis habet. Vnusquisque ut uolet,uel Hetruscam,uel Aegyptiam opinionem sequatur.* *deceret

*Inter hæc Horus ad consulendum*seuerus:Scis,inquit,* *reuersus

à nominis Disari, præter hunc uestitum qui me tegit, nihil me in omni censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi est, nec ut sit opto: sed omnem usum, qui uiuo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo cùm in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutulè laui, & super litus sole siccaui: nihiloq; minus cædê in ipso post ablutionem maculæ sordium uisebantur. Cumq; me res ista stupefaceret, aßistês fortè nauta, Quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatum. Parui, ut uerum probarem: & aqua dulci ablutum atq; siccatum, uidi splendori suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salsa idonea sit sordibus abluendis. Iandudũ, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita, & soluta est. Ait enim aquam marinam multò spißiorẽ, quàm est dulcis, imò illam esse fæculentã: dulcem uerò puram, atque subtilem. Hinc facilius, ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cum fluuialis aqua, quasi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquam dulcem dixit, quasi natura leuem, celerius immergere in ea, quæ abluenda sunt: & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam uerò quasi craßiorem, nec facilè penetrare purgando, propter sui densitatem, & dum uix siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumq; Horus ijs assentire uideretur, Eustathius ait: Ne decipias quæso credulum, qui se, quæstionemq; suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acutè, quàm uerè ista disseruit. Adeò autem aquæ densitas non nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem: uel, si defuerit, terrenum puluerem, ut craßior facta

Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea sit quàm salsa.

facta celerius poßit abluere. Nibil ergo impedit marinæ aquæ densitas. Sed nec ideo quia salsa est, minus abluit. Salsitas enim findere, & uelut aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluẽda. Sed hæc una causa est, cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est, & sales docẽt, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quòd cùm inspargitur flammæ, non tam extinguit, quàm pariter accẽditur, aquæ pinguedine alimoniã igni subministrante. Postremò, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. Facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, cùm super mare esset, non in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Vlysses enim cùm iandudum mare euasisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulas: Odyss.6.

Ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἅλμην ὤμοισιν ἀπολεύσομαι, ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ
Χρίσομαι, ἦ γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροὸς ἔστιν ἀλοιφή.

Post hæc cùm descendisset in fluuiũ: Ἐκ κεφαλῆς ἔσμιχεν ἁλὸς χνόον. *Diuinus enim uates, qui in omni re naturam secutus est, expreßit, quod fieri solet: ut qui ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti flos quidam, qui & in detergẽdo sentiatur. Et hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.*

Simulachra cur sub aquis maiora esse uideantur, quàm re uera sunt: Tum in uniuersum quomodo uisio fiat, an susceptione simulachrorum, quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emißione radiorum ex ipsis oculis.

CAPVT XIIII.

ET *quia cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modò autem nobis de aqua sermo fuit, quæro cur in aqua simulachra maiora ueris uidentur: quod genus apud popinatores pleraq; scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie, quàm corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingentibus. Et omnino ipsum uidere, qua nobis ratione constet: quia solent de hoc nonnulli nec uera, nec uerisimulia sentire.* Et Disarius: *Aqua, inquit, densior est aëris tenuitate, & ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scinditur, & in se recurrit. Scissa dum redit, iam non directo ictu, sed undiq; uersum incurrit liniamenta simulachri: & sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grãdior.* Nam & *Solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipsum aër adhuc de nocte rosidus, & grandescit imago eius, tanquam in aquæ speculo uisatur.* Ipsam *uerò uidendi naturam non * subinde introspexit* Epicurus: *cuius in hoc non est (ut existimo) improbanda sententia, astipulãte præcipuè* Democrito: *qui sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt.* Ergo *censet* Epicurus, *ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam simulachra manare: nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprij sensus recurrunt. Hæc sunt, quæ uir ille commemorat: quibus si occurris obuius, expecto quid referas.* Ad *hæc renidẽs* Eusthathius: In *propatulo est, inquit, quod decepit* Epicurum. A' *uero enim lapsus est,* aliorum

Simulachra maiora ueris cur in aqua uideantur.

*insubide

De uidendi ratione.

Gell. lib. 5. cap. 16.

aliorum quatuor ſenſuum ſecutus exemplum: quia in audiendo, & guſtando, & odorando, atq; tangendo, nihil è nobis emittimus, ſed extrinſecus accipimus, quod ſenſum ſui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur, quod gignat ſaporem, & corpori noſtro applicātur tactu ſentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficiſci, ſed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, qđ in ſpeculis imago aduerſa cōtemplatorem ſuum reſpicit: cùm debeat (ſiquidem à nobis orta recto meatu proficiſcitur) poſterā ſui partē cùm diſcedit oſtēdere: ut læua læuā, dextera dexterā reſpiciat. Nam hiſtrio perſonā ſibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, ſcilicet non faciem, ſed poſteriorem cauernam. Deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolant, cùm eſt qui uelit uidere: an & cùm nullus aſpicit, emicant undiq; ſimulachra. Nam ſi quod primū dixi teneat: quæro cuius imperio ſimulachra præſtò ſint intuenti: & quoties quis uoluerit ora conuertere, toties ſe & illa conuertant? Sin ſecundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerū omniū manare ſimulachra: quæro quādiu cohærētia permanēt, nullo coagulo iuncta ad permanendū? Aut ſi manere dederimus, quēadmodū aliquē retinebunt colorem, cuius natura cùm ſit incorporea, tamē nunquā poteſt eſſe ſine corpore? Deinde quis poteſt in animum inducere, ſimulatq; oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabiliū præterea rerum, quas uno oculorū iactu uidemus, cùm ſit pupilla, quæ uiſu pollet oppidò parua? Et quo nam modo totus exercitus uiſitur? an de ſingulis militibus profecta ſimulachra ſe cōgerunt, atq; ita collocata tot millia penetrāt oculos intuentis?

Prima ratio, quòd uiſio fiat emiſsione radiorum ex oculis, nō receptione ſimulachrorum.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

tis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cùm ipsa rei uanitas se refellat? Constat autē uisum nobis hac prouenire ratione. Genuinum lumen è pupilla quacunq; eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum profluuium, si repererit in circunfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quādiu corpus offendat. Et si faciē uerteris, ut circunspicias: utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipse autē iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiēs à tenui radice, in summa fit latior, sicut radij à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria nobis ista necessaria sunt ad effectū uidendi: lumen quod de nobis emittimus: & ut aër, qui interiacet, lucidus sit: & corpus, quo offenso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectam intensionē lassata non obtinet, sed scissa in dexteram, læuamq; diffunditur. Hinc est, quòd ubicunq; terrarum steteris, uideris tibi quandā cœli conclusionē uidere: & hoc est, quòd horizontē ueteres uocauerunt: quorū indago fideliter deprehēdit directam ab oculis aciem per planū contrà aspiciētibus, nō pergere ultra CLXXX. stadia, & inde in orbem iam recuruari. Per planum, ideo adieci, quia altitudines longißimè aspicimus: quippe qui & cœlū uidemus. Ergo in omni horizōtis orbe ipse qui intuetur, cētron est. Et quia diximus quātum à centro acies usq; ad partē orbis extēditur, sine dubio in horizonte διάμετρος orbis CCCLX. stadiorum est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, simulem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cùm lumen quod pergit è nobis, per aëris lucē in corpus inciderit, impletur officiū uidēdi. Sed ut poßit res uisa cognosci, renūtiat uisam speciē rationi sensus oculorum: & illam

illam aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculo-rum est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quia trinũ est officium, quod uisum complet ad dignoscendã figurã, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quid uisum sit recordatur. Adeò autẽ in tuẽdo neces-sarium est rationis officiũ: ut sæpe in uno uidẽdi sensu, etiã alium sensum memoria suggerẽte ratio deprehẽdat. Nam si ignis appareat, scit eũ, & ante tactum ratio, calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiã tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est: adeò, ut quòd re mus in aqua fractus uidetur, uel quòd turris eminus uisa cùm sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negli gentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ Acade-micis damnandorũ sensuum occasionẽ dederũt: cùm sensus unus inter certissimas res habẽdus sit: comitante ratione, cui nonnũquam ad discernendã speciem non sufficit sen-sus unus. Nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura uisatur, non omnino id malũ est, potuit enim ex aliqua ma teria fingi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter cõgeriem malorum positum, auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consu-lendus est, qui potest de pondere iudicare. Sed metus ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendũ est igitur ad saporem, qui si formæ consentiat, malũ esse nulla dubitatio est. Sic pro-batur, efficaciã sensuũ de ratione pendere. Ideo Deus opi fex omnes sensus ĩ capite, id est, circa sedẽ rationis, locauit.

Satin' rectè scriptum sit à Platone, cibũ per stomachum trahi: potum uerò per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dici-tur, fibris pulmonis illabi.

CAP

CAPVT XV.

Gell.lib.17. cap.11.

His dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem: adeò ut attestari uel ipsum Euangelū non pigeret. Disarius deinde subiecit: *Isti plausus sunt, qui prouocant Philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores.* Vt Plato *uester, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet, risum de se posteris tradidit.* Dixit enim *diuisas esse uias deuorandis cibatui & potui: & cibum quidem per stomachum trahi, potum uerò per* ἀρτηρίαν, *quæ* τραχεῖα *dicitur, fibris pulmonis illabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendū.* Vnde Erasistratus *medicorum ueterum nobilißimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longè diuersa, quàm ratio deprehendit.* Duas *enim esse fistulas instar canalium, easq́; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci, delabiq́; in stomachum esculenta omnia & poculenta: ex eoq́; ferri in uentriculū, quod Græcè appellatur* ὑπάτω κοιλία, *atq; illhic subigi, digeriq́: ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuertire, quod Græcè* κῶλον *dicitur: humidiora autem per renes in uesicam trahi: & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græcè appellatur* τραχεῖα ἀρτηρία, *spiritum à summo ore in pulmonem, atq; inde rursum in os & in nares, commeare: perq́; eandem uocis fieri meatum: ac ne potus cibus'ue aridior, quem oporteret in stomachū ire, procideret ex ore, labereturq́; in eam fistulam, per quam spiritus reciprocatur, ex eaq́; offensione intercluderetur animæ uia, impositam esse arte quadam & ope naturæ* ἐπιγλωττίδα, *quasi claustrum mutuum utriusque fistulæ, quæ sibi sunt cohærētes:*

Contra Platonem.

eamq́;

camq; ἐπιγλωττίδα inter edendũ bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν, ne quid ex esca potu'ue incideret in illud quasi æstuãtis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonẽ ore ipso arteriæ communito. Hæc Erasistratus, cui (ut extimo) uera ratio cõsentit. Cùm enim cibus non squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferendus sit, necesse est eandem uiam ambobus patêre, ut cibus potu temperatus, per stomachum in uentrem condatur: nec aliter natura cõponeret, nisi quod salutare esset animali. Deinde cùm pulmo & solidus et læuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis: cùm constet, si quando casu aliquid paulò densius in pulmonem uiolentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes, usq; ad uexationem salutis? Si autem naturalis uia potum in pulmonem traheret, cùm corpulenta bibuntur, uel cùm hauritur potus admistus granis, seu ex re aliqua densiore, quid ijs sumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωττὶς à natura prouisa est, quæ cum cibus sumitur operimento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu paßim trahente labatur. Sicut cùm sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere *promittat. Est & hoc de experientia notũ, quòd qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore, qui paulatim sumptus est, diutius permanente. Si quis uerò auidius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi, & potus diuisi essent meatus. Quòd autem Alcæus poëta dixit, & uulgò canitur, Οἴνῳ πνεύ-

*permittat

μονα

μονα τέγγε. Τὸ γὰρ ἄχρον περιστέλλεται, ideò dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahit quantum cibi extimat necessarium. Vides satius fuisse Philosophorum omnium principi, alienis abstinere, quàm minus nota proferre. Ad hæc Eustathius paulò commotior, Non minus te, inquit, Disari, Philosophis quàm medicis inserebam, sed modò uideris mihi rem consensu generis humani decantatam, & creditam, obliuioni dare: Philosophiam artem esse artium, disciplinam disciplinarum, & nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu medicina: cùm philosophia illhic habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis, disputat: & illhic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel siderum, tractat. Medicina autē physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeis terrenisq; corporibus. Sed quid rationem nominaui, cùm magis apud ipsam regnet coniectura, quàm ratio? Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare Philosophiæ, de incorporeis, & uerè diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quā memoras, inuentum naturæ est ad tegendas, detegēdasq; certa alternatione uias cibatus, & potus, ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: nō ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos si quid cibatus in pulmonē deciderit, succus eius mox migret in sedē digestionis. Deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras incolumi stomacho: quod non contingeret, nisi ἀρτηρία uia esset humoris. Sed et hoc in propatulo est, quia

Pro Platone.

quia quibus æger est pulmo, accendũtur in maximam sitim: quod non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; *intuere, quòd animalia, quibus pulmo non est, potũ nesciunt.* Natura *enim nihil superfluũ, sed membra singula ad aliquod uiuẽdi ministeriũ fecit: quod cum deest, usus eius non desideratur.* Vel *hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet, superfluus foret uesicæ usus.* Poterat *enim utriusq; rei stomachus retrimẽta intestino tradere, cui nũc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus, quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso.* Modo *autẽ seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ.* Nec *hoc prætereundum est, quòd in urina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi uestigium reperitur: sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris, uel odoris inficitur.* Quòd *si in uentre simul fuissent, aliqua illarũ sordium qualitas inficeretur.* Nam *postremò lapides, qui de potu in uesica nascuntur, cur nunquam in uentre coalescunt: cum non nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus?* In *pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant.* Ait *enim* Eupolis *in fabula quæ inscribitur* * Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ πρωταγόρας ἐκέλευεν ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον' ἔκλυτον φορῇ. Et Eratosthenes *testatur idem*: Καὶ βαθὺν ἀκρήτω πνεύμονα τεγγόμενος. Euripides *uerò huius rei manifestißimus astipulator est*: Οἶνος περάσας πλευμόνων διαῤῥοάς. Cum igitur & *ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis autoritas astipuletur* Platoni, *non'ne quisquis contrà sentit, insanit?*

Ouúm ne prius fuerit an gallina. CAP. XVI.

INter *hæc* Euangelus *gloriæ Græcorum inuidens, & illudens:* Faceßãt, *ait, hæc, quæ inter uos in ostentationem*

nem loquacitatis agitantur: quin potius si quid callet uestra sapiētia, scire ex uobis uolo, ouum'ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas, Disarius ait: et tamē quæstio, quā mouisti, & inquisitu, & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei *utilitate cōparās cōsuluisti, utrū prius gallina ex ouo, an ouū ex gallina prodierit. Sed hoc ita serijs inserendū est, ut de eo debeat uel anxiè disputari. Et proferā quæ in utranq; partē mihi dicēda subueniēt: relicturus tibi, utrū eorū uerius malis uideri. Si cōcedimus omnia, quæ sunt, aliquādo cœpisse: ouum prius à natura factum, iure existimabitur. Semper enim quod incipit, imperfectū adhuc, & informe est: & ad perfectionē sui per procedentis artis, & temporis additamenta formatur. Ergo natura fabricans auem, ab informi rudimēto cœpit: & ouū, in quo necdum est species animalis, effecit. Ex hoc perfectæ auis species extitit, procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid à natura uarijs ornatibus comparatum est, sine dubio cœpit à simplici: & ita cōtextionis accessione uariatū est. Ergo ouum uisu simplex, & undique uersum pari specie creatum est: & ex illa uarietas ornatuum quibus cōstat auis species, absoluta est. Nam sicut elementa prius extiterunt, & *ita reliqua corpora de cōmistione eorum creata sunt: ita rationes seminales, quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista translatio, uelut quædam gallinæ elementa credenda sunt. Nec importunè elementis, de quibus sunt omnia, ouū cōparauerim. Omni enim genere animantium, que ex coitione nascuntur, inuenies ouum aliquorum esse principium, instar elemēti. Aut enim gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando, uolando'ue uiuūt. In gradientibus lacertæ, et similia ex ouis creantur. Quæ serpunt, ouis nascuntur. Exordio uolantia uniuersa de ouis-

*uilitate

*dictio Ita neque ad rem q̄c quam facit, neque habetur in antiquis exemplaribus.

ouis prodeunt:excepto uno,quod incertæ naturæ eſt. Nã ueſpertilio uolat quidem pellitis alis, ſed inter uolantia non habendus eſt: quia quatuor pedibus graditur, formatosq́; pullos parit,& nutrit lacte quos generat. Natantia penè omnia de ouis oriũtur generis ſui: crocodilus uerò etiam de teſteis,qualia ſunt uolantium. Et ne uidear plus nimio extuliſſe ouum elementi uocabulo,conſule initiatos ſacris Liberi patris:in quibus hac ueneratione ouũ colitur,ut ex forma tereti,ac penè ſphærali, atque undiq; uerſum clauſa,& includente intra ſe uitam,mundi ſimulachrum uocetur. Mundum autem conſenſu omnium conſtat uniuerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorẽ uult eſſe gallinam,& in hæc uerba tentet,quod defendit, aſſerere. Ouum,rei cuius eſt,nec initiũ, nec finis eſt. Nam initium ſemen eſt,finis auis ipſa formata. Ouum uerò digeſtio eſt ſeminis. Cũ ergo ſemen animalis ſit,et ouũ ſeminis, ouum ante animal eſſe non potuit: ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequam ſit qui edit. Et tale eſt dicere, ouum ante gallinam factum:ac ſi quis dicat,matricẽ ante mulierem factam. Et qui interrogat, quemadmodum gallina ſine ouo eſſe potuit,ſimilis eſt interroganti, quonam pacto homines facti ſint ante pudenda, de quibus homines procreãtur. Vnde ſicut nemo rectè dicet hominem ſeminis eſſe, ſed ſemen hominis: ita nec oui gallinam,ſed ouum eſſe gallinæ. Deinde, ſi concedamus (ut ab aduerſa parte dictum eſt) hæc quæ ſunt,ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium:natura primum ſingula animalia perfecta formauit: deinde perpetuam legem dedit, ut continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autẽ in exordio fieri potuiſſe,teſtimonio ſunt nunc quoq; non pauca animantia,quæ de terra,& imbre perfecta naſcuntur: ut in

*Aegypto mures, & alijs locis ranæ, serpentesq́;, & similia. Oua autem nunquam de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uerò perfecta format, & de perfectis ista procedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium esse seminaria, uideamus quid de semine ipso Philosophorum definitio testatur, quæ ita * sancit: Semen generatio est, ad eius ex quo est, similitudinē pergens. Non potest autem ad similitudinē pergi rei, quæ necdū est: sicut nec semē ex eo, quod adhuc nō subsistit, emanat. Ergo in primo rerū ortu intelligamus, cum cæteris animantibus quæ solo semine nascūtur, de quibus nō ambigitur, quin prius fuerint, q̄ semen suum, aues quoq; opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animātiū natura uariauit. Habes Euangele utrobiq; quod teneas: et dissimulata paulisper irrisione, tecū delibera quid sequaris. Et Euangelus: Quia etiā ex iocis seria facit uiolētia loquēdi: hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenātibus. Et quia diutulè continuata uenatio est, perlati sunt alij interdiu, noctu alij. Quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarūt: q uerò per noctē lunari plenitudine lucēte portati sunt, putruerunt. Quod ubi scitū est, qui sequēti nocte deferebāt, infixo cuicunq; parti corporis acuto æneo, apros carne integra pertulerūt. Quæro igitur, cur noxā quam pecudibus occisis Solis radij nō dederūt, lunare lumē effecerit? Facilis est, inquit Disarius, & simplex ista respōsio. Nullius enim rei fit aliquādo putredo: nisi calor, humorq́; cōuenerint. Pecudum autem putredo nihil aliud est, nisi cum defluxio quæ*

* sensit

dam

dam latens, soliditatem carnis in humorem resoluit. Calor autem si temperatus sit, & modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol, ut maioris caloris, haurit humorem: lunare lumen, in quo est nō manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore, & aucto humore, putredo. His dictis, Eustathiū Euangelus intuens: Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiā. Omnia, inquit, Eustathius, à Disario & luculentè, & ex uero dicta sunt. Sed illud preßius intuendū est, utrū mensura caloris sit causa putredinis, ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimiū feruet, quādo annus in æstate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summißiorē calorē diffundit humores. Sed nescio quæ proprietas, quā Græci ἰδίωμα uocāt, et quædam natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora, et uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutiùs fuerit infusus. Neq; enim omnis calor unius est qualitatis: ut hoc solo à se differat, si maior, minor'ue sit: Sed esse in igne diuersißimas qualitates, nullā secum habentes societatē, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurū, nullo nisi de paleis utūtur igne: quia cæteri ad producendā hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs cōcoquendis, magis sarmētis, quàm ex alio ligno ignem requirūt. Qui* uitro soluēdo, firmandoq; curant, de arbore, cui myricæ nomē est, igni suo escam mini strant. Calor de lignis oleæ, cùm sit corporibus salutaris, mandumq; pernic

*Vitrum soluendum, firmandum

perniciosus est balneis: & ad dissoluendas iuncturas mar morũ efficaciter noxius est. Ergo *non mirũ, si ratione pro prietatis, quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris hu mectat.* Hinc *& nutrices pueros alentes operimentis ob= tegunt, cùm sub luna prætereunt: ne plenos per ætatem na turalis humecti amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio.* Hoc *quoq; notũ est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægrè excitatur, & proximus fit insano: põdere pressus hu moris, qui in omne eius corpus diffusus, atq; dispersus est, proprietate lunari: quæ ut corpus infundat, omnes eius a- perit, et laxat meatus.* Hinc *est quòd* Diana, *quæ luna est,* ἄρτεμις *dicitur, quasi* ἀερότομις, *hoc est, aërem secans.* Lu= *cina à parturiẽtibus inuocatur: quia propriũ eius munus est, distẽdere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerando partui salutare est.* Et hoc *est, quod eleganter poëta* Timotheus *expreßit:* Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας. Nec *minus circa inanima lunæ pro prietas ostẽditur.* Nam *ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis: quasi e- mollita, per humoris conceptionem.* Et *agricolis curæ est, frumenta de agris, nõ nisi luna deficiẽte, colligere, ut sic= ca permaneant.* Contrà, *quæ humecta desideras, luna cre= scente cõficies.* Tũc *et arbores aptius seres: maximè cùm illa est super terram: quia ad incrementa stirpium necessa rium est humoris alimentum.* Aër *ipse proprietatẽ lunaris humoris & patitur, & prodit.* Nam *cùm luna plena est, uel cùm nascitur (& tunc enim à parte, qua sursum su= scipit, plena est) aër aut in pluuiam soluitur: aut si sudus sit, multũ de se roris emittit.* Vnde Alcman *Lyricus dixit*

Humectũ, genere neutro ꝓ humiditate.

Rorem

Rorem Aëris et Lunæ filiũ. Ita undiq; uersum probatur, ad humectandas dissoluendasq; carnes, inesse lunari lumini proprietatẽ: quam magis usus, quàm ratio deprehendit.

Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo (ni fallor coniectura mea) à uero nõ deuiat. Est enim in ære uis acrior, quàm medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illhic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit, & exiccat quod male influit. Vnde et Homerus modò ἤνοπα, *modò* νώροπα χαλκὸν, *has causas secutus, appellat. Aristoteles uerò autor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quàm quæ ex ferreo, faciliusque curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis, & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.*

VESALIENSIS.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit, facilè animaduertet quædam adhuc operis huius absolutioni deesse. Verùm ea, autór ne ipse siue aliis præpeditus, siue morte præreptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria interciderint, facilè dici non potest.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM HVIVS OPERIS.

Acacia. pagina 484
Acarnanum annus semestris. 227
Acca Larentia nobilissimum scortum, populum Ro. hæredem moriens nuncupauit, Faustuli coniux, Romuli et Remi nutrix. 215
Accius. 484
Ἀκέφαλοι uersus. 425
Ἀκερσεκόμης Apollo. 258
Acetum frigidum. 526
gelu non stringi. 547
Achelous cur pro aqua Vergilio dictus. 440
Acheron fluuius quid. 55
Acipenser in delicijs. 346
Acipenser Traiani tẽpore non in magno pretio. 347
Acipenseris squama aduersa. [347
Acitani. 287
ἀκόλαστοι. 311
Aconitũ haustum plurimi meri potu curari. 525
ἀκρατεῖς. 311
Actiũ imitatus Verg. 467. 468. 473. 474.
Adad summus deus apud Assyrios. 474
Adargatis Dea apud Assyrios. 282
ἀδελφός. 261
Adeps sine sensu. 535
Addita pro infesta & inimica. 481
Addubitatio ad pathos mouendum. 374
Adiectiuũ Græcis ἐπίθετον. 190
Adonis pro Sole. 273
Adonis quando Veneri redditus intelligatur, 274. ab apro interemptus. ibidem
Ad unguem, prouerbium. 249
Aegæon aliter ab Homero q̃ Vergilio descriptus. 433
Aegæum mare. 548
Aegris simplex'ne an uarius cibus offerendus. 514. 520
Aegyptus torridæ zonæ uicina. 140
Aegyptus artium mater. 239
Aegypti calidissimæ regionis cur

cur frigida uina. 533
Aegyptij philosophicæ disciplinæ parentes, 87. primi astrorum scrutandorũ autores.102.diuinarũ rerum maxime periti quondam. 238
Aegyptiorum prophetæ. 550
Aegyptijs nunquã fas pecudibus aut sanguine litare. 203
Aegyptijs solis certum modum fuisse anni. 226
Aemilia Vestalis quando damnata. 214
Aemilianus ab Aemilio. 200
Aemilius Regilius prætor. 214
Aeneas pontifex. 317
Aenea sacris plerunque adhiberi solita. 445
Aeneis Vergiliana quomodo ad Homeri Iliada & Odysseam effigiata. 286.383
Aenopides. 256
Aequinoctialis parallelus. 75
Aequinoctialis circulus. 138
Ambitus eius. 98
Aër hũidus & calidus. 33.522
Aër cœlo subiectus. 83.107
Aëris nõ simplex qualitas.522
Aërẽ motũ in uentũ solui. 533
Aerarium Ro.cur Saturni templum. 209
Aes primum ab Iano signatũ nauis imagine. 205
Aeris in re diuina apud ueteres usus. 445
Aeris squamæ contra putredinem. 567
Aeris stiptica uis. ibidẽ
Aeschyli locus. 263.446.447. 451.458.459
Aesculapius pro sole. 270
Aesculapius idem cum Apolline diuinationibus & augurijs præfectus. 271
Aesculapij simulachrum cur cum dracone. 270
Aesopus histrio. 344
Aesopi fabulæ. 16
Aesopi in Demosth.patronum fides. 220
Aestas quando fiat. 138
Aestas calida & sicca. 522
Aestate cur aër flabro motus frigidior sentiatur. 533
Αἰσθητικὸν naturæ unde. 62
Αἰσθητικὸν animæ. 69
Αἰσθητικὸν ad nos de sole. 91
Αἰσθήσεις. 310
Aetas perfecta septenarij multiplicatio. 43
Aether. 107
Aetherea terra. 58

Aetherea lucis couersiones. 39
Aethiopia torridæ zonæ uicina. 140
Aethiopes cur nigri. 147
Αἴθοπα οἶνον cur dixerit Homerus. 847
Aethra. 484
Aetnæ descriptio ex Pindaro & Vergilio. 477
Aetolorum mos uno tantum pede calceato bellum ingredi. 442.443
Affectus quomodo uel boni uel mali. 173
Affectuum mouendorum ratio quàm egregiè Vergilio obseruata. 380. & deinceps.
Afranius togatarum scriptor. 460
Africa ficus. 357
Africana olea. 358
Agathonis conuiuium 503
Agendi uis animæ unde. 62
Agmen pro actu et ductu. 481
ἀγνίσαι 444
Agonalia. 190
Agonium Martiale. 191
ἀγυιεὺς Apollo. 211
ἀγυιαί. ibidem.
Alba ficus. 357
Albena uua. 358
Albidij fors Catonis scommate notatur. 291
Albigerus olea. 358
Albuierus uua. 358
Albula ficus. 357
Alcæus. 559
Alcinoi mensa. 503
Alcman lyricus. 566
Alexander Aetolus poëta. 458
Alexandrina olea. 358
ἀλεξίκακος dictus Apollo. 253
ἀλλοιωτική, uis alteratiua. 515
Amatur quicunq; colitur, non autem qui timetur. 219
Ambarualis hostia. 323
Ambire pro circumire. 338
Amicũ nõ foris tantũ quærẽdũ, sed reperiri etiã domi. 219
Aminea uua. 358
Aminei qui. eodem
Ammon pro Sole occidẽte. 277
Amoris insomnium. 19.20
Amphionis fabula. 122
ἀμφίκυρτος Luna. 39
Amygdala nux. 355
An pro circum. 238
Anagnia Hernicorũ urbs. 442
ἀνάγνωσις Græcis cur, quod Latinis lectio. 51
Anatomica. 558
Anaxandrides Comicus. 453
Anaxilaus Messenius. 222

Ancil

Anciliorum. 191
Ancillarum festum Nonis Iulijs. 223
Ancillarũ insigne facinus. ibidẽ
Andron Laodicenus. 296
Angeronia dea unde dicta. 214
Angeroniæ deæ simulachrum quale. ibidem
Angeroniæ feriæ. ibidem
Angerona dea. 331
Angina morbus 214
Anguillæ ubi optimæ. 346
Anguis inter Septẽtriones. 84
Anima quid secundũ diuersor. philos. sentẽtias. 71. & 154.
Anima quomodo monas. 30
Anima immortalis. 63. 65
Anima non solum immortalis, sed deus etiam siue diuina 153.
Anima incorporea, & essentia eius in motu. 81
Anima pro mente. 68
Anima ex mente. 70. 82
Anima αὐτοκίνητος. 163
Anima motus principium. 156 175.
Anima sensum subministrat. 535.
Anima uerus homo. 154
Anima mundi. 81, 82
Anima mundi mens. 70
Anima mundi quomodo ex numeris fabricata. 116. 118
Anima mundana primum septenario numero generata. 37
Anima pro spiritu siue spiramento. 70
Anima pro hostia animali. 322
Animã ex symphonijs musicis constare. 37
Anima quomodo pro sphærarum, per quas delabitur diuersitate, diuersis etiam uirtutibus amicitur. 62
Anima uniuersa animari quæ uiuunt. 70
Animæ essentia, motus. 170 171. 172.
Animæ immortalitas. 156
Animæ incorporalitas. 72
Animæ perfecta sapientia. 51
Animæ partes tres. 36. 68. 69.
Animæ habitatio in cerebro. 536.
Animæ triplex prouidentia. 537.
Animæ quomodo diuisionis nũc capaces, nunc expertes. 60
Animæ ad originis suæ sedem migratio necessaria. 176

Animæ mundanæ motus. 173
Animæ mors & uita quæ. 54. 56. 58. 63.
Animam omnino non moueri Aristoteli. 157. 159
Animam semper moueri quomodo dicatur. 158. 163
Animam nunquam stare aut quiescere. 81
Animam sensu non egere & carere. 536
Animas post defuncta corpora uiuere. 54
Animã morte sua nõ extingui, sed ad tẽpus tantũ obrui. 63
Animarũ omnium fons, mundi anima. 32
Animarum origo de cœlo, 51 *atq; eò reditus.* ibidẽ
Animas à Ioue dari, eidem'que post mortem reddi ueteribus persuasum. 215
Animarum immortalitas. 13
Animarum in corpora descensus. 59. 60
Animarum circa corpus aut sepulturæ locum uagatio. 65
Animas bene de Republ. meritorum cœlum & beatitudinem sortiri. 24. 47
Animarum ebrietas. 61
Aiarũ obliuio ex ebrietate. ibi.
Animus unde hominibus inditus. 64
Animus quomodo nobis cum sideribus communis. 68. 71
Animi natura ac uis. 155
Animi uim corporis densitate hebescere. 70
Animi iam purgati uirtutes. 49
Animi nostri quomodo hic in terris esse dicantur. 106
Animũ recte instituti, quæ utilißima & honestißima requies. 183
Animum remittere, esse quasi amittere. 195
Animum bifariam sumi. 60
Animorum cœlestis origo. 106
Animositas. 36
Animositatis ardore animam per Martis sphæram dum labitur indui. 62
Animal ex corpore & aĩa. 57
Animal ex diuersis constat elementis. 549
Aĩalis prima substãt. corp. 62
Animalis mors. 357
Animales hostiæ. 22
Animalia cætera, excepto homine, cur prona, & rationis expertia. 69

Animalium mutorum quantò maior quàm hominum infirmitas. 520
Animalibus sola sentiendi crescendiq; uis cum homine cõmunis. 70
Animalium an simplex alimonia. 514. & 519
Annales maximi. 317
Annus, solis anfractus & reditus. 45
Annus unde dictus. 238
Annus uertens, siue magnus 149. 150. ibidem. & 238
Annus λυκάβας cur dictus. 257
Annus magnus, solaris. 150
Annus mundanus. 150. 151
Annus Romuli decem mẽsium, & à Martio incipiens. 226.
Anni dimensio præcipua Solis potestas. 211
Anni diuersitas apud diuersos. 227
Anni diuisio per Numam. 232.
Anni correctio per Augustum facta. 239
Annorum diuersitas. 149
Annij ob neglectum deorũ per quietẽ cõmissum pœna. 217
Annibalis ioci. 291
Anna perenna, Annare perennare. 227
Anteuorta. 205
Ἀνθεστηριὼν mensis apud Athenienses qui Romanis Aprilis. 228
Antianum pyrum 357
Ἀντίχειρ pro pollice cur. 551
Antigonus rex Theocritum ob scõma in se dictũ occidit. 510
Antigonus unoculus. 511
Antius Restio serui fide liberatus. 220
Antij Restionis lex. 352
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis scommate notata. 290
Antipodes. 110
Antipodum assertio. 132. & deinceps.
Antipodum numen Proserpina. 274
Antiquitas uocabulorum autor. 75
Antiquitas artium parens. 193
Antiquitatẽ moribus potius q̃ uerbis cõmendabilem. ibidẽ
Antisthenes Cynicus Diogenis magister. 512
Antistrophe hymnorum. 121
Ἀντίχθοι. 133
Antonius Enipho. 338

Antonij

Antonij edictum de sumptibus, eiusq; luxus. 352
Antonij fuga scommate notata. 292
Annulus cur in sinistra, & digito qui minimo proximus est geratur. 550
Annuli gestandi quæ causa ueteribus. 551
Aper hyemis imago. 274
ἀφρόδιτ(ος). 329
ἀφρὸς *spuma Græcis, unde Aphrodite Venus.* 209. 227.
Apiana uua. 358
Apicia uua. ibidem
Apis bos Mẽphis ꝑ Sole. 277
Aplanes sphæra. 32. 53. 57. 59. 72. 105. 135.
ἀποκρυπτικὴ *uis.* 516
Apollo Epimelius, ποίμνιος, ἀρνοκόμης, νόμιος, ἑλελεῦς, chrysocomas, ἀκερσεκόμης, Argyrotoxus, Smyntheus. 258
Κάρνειος, σκιάλλιος, θυμβραῖος, Philesius, Pythius. 259. ἑκηβόλος, ἑκατηβόλος, 260. θυραῖος, ἀγυιεύς, 210. λοίμιος, Medicus, Pæan, 253. ἰήιος ibidẽ οὔλιος, 254. Didymæus. 261 Delphius. ibidem
Apollo Admeti pastor. 258
Apollo unde dictus. 252
Apollo quasi aspellẽs mala. 253
ἀλεξίκακος. ibidem
Apollo idem cum Iano. 212
Apollo idẽ cũ Mercurio. 268
Apollo pro Sole. 252
Apollo idem qui & Sol. 275
Apollo & Neptunus Troianorum dij. 321
Apollo μυσηγέτης. 121
Apollo Musarum præses. 268
Apollinis ludi Romæ, q Apollinares, unde. 254
Apollinis arcus & sagittæ, & simulachrum. 272
Apollinis duplex & diuersa potestas. 254
Apollinis nascentis & Pythonem occidentis fabula. 259
Apollinis sagittæ pro radijs Solis. 260
Apollinis simulachrũ siue imago. 261
Apollinis γενέτορος *ara.* 325
Apollini cur medendi potestas tribuatur. 252
ἀπολλωνόβλητοι. 252
Apollodorus περὶ θεῶν. 254
Apollonium ubi imitatus Vergilius. 436
ἀπόρρησις. 374

ἀποσιω

ἐκπαθητικῶς pathetica. 375
Apophthegmata Homeri & Verg. prouerbiorũ uice. 433
Appetentia comis. 513
Appetentiæ uigor hominis saluus, unde uarietate prouocanda. 523
Appij Claudij saltandi peritia. 344
Aprilis secundus anni mensis unde dictus. 228
Aprilis dictus quasi aperilis. 228.
Aprilis mẽsis Veneri sacer. 274
Aqua frigida & humida. 33. & 522.
Aqua calida cur mota fiat calidior. 533
Aqua omnis aëri & terræ quomodo participat. 546
Aqua marina pinguis. 552
Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea quàm salsa. 552
Aqua niualis potui insalubris. 546.
Aquæ corpus & situs. 108
Aquarius Leoni aduersus. 61
Aquarius cur Saturno aßignetur. 105
Aquarius quomodo Solis naturam referat. 278
Aquilea olea. 358
Ara maxima. 327.337
Ara pinguis. 447
Aras tangendi inter litandum mos. 315
Aræ primum ansæ dictæ. ibidẽ
Arabia torridæ zonæ uicina. 140.
Arati locus. 82.265.450
Aratũ ubi imitatus Vergi. 381.
Arbores sola crescendi ui uiuere. 70
Arbores felices, & infelices quæ. 358
Arborum serendarum obseruatio. 566
Arcadũ annus triũ mẽsiũ. 226
Arcitenens. 484.485
Archilochus. 252
Archimedes interuallorũ cœlestium sphærarũ inuẽtor. 122
Architidis Veneris apud Aßyrios cultus. 273
Arctos nunquam mergi. 78
Areopagitas tacentes iudicare. 504
Argiphontes Mercurij cognomen. 268
Argus multoculus, pro cœlo stellato. ibidem

Argyrot

Argyrotoxus Apollo. 258
Aridicis philosophi scōma. 511
Aries *cur* Marti *aßignetur.* 105. 227.
Aries *æquinoctiale signum.* 85
Aries *cur primus iter signa.* 104
Aries *colorem mutans quid portendat.* 328
Arietis signi appellatio unū. 103
Arietis signum quatenus ad solis naturam referatur. 276
Aristidis æquitas. 512
Aristomenes. 451
Aristophanis locus. 440.451
Aristoteles aduersus Platonem *de animæ motu.* 157
Aristoteles notatus. 552
Aristotelis theologumena. 262
Aristo. de Ebrietate *liber.* 526
Aristotelis inuentis naturam ipsam non dissentire. 526
Aristotelē nihil ignorasse. 166
Armenium malum. 356
Ἁρμονία *spatium inter aquam & aërem.* 36
ἀργυροκόμης Apollo. 258
ἄρτεμις *cur dicta* Luna. 243
ἄρτεμις *quare dicta diana.* 566
ἀρτεμισόβλητοι. 252
Arteria τραχεῖα. 558
Arteriæ receptacula spūs. 516
Articulorum septenarius. 44
Artium parens antiquitas. 193
Aruncia. 341
Arundinea ficus. 357
Ansæ pro aris. 315
Asclepiades 453
Asiana mensa. 522
Asinastra ficus. 357
Asinæ cognomētum unde. 201
Asinius Pollio *quo* Patauinorū *seruorū fidem expertus.* 221
Asinius Celer. 348
Asinusca uua. 358
Ἀσφαλίων Neptunus. 254
Asper notatus. 324
Aspersio in sacris inferis pro purgatione. 314
Assyrijs Iupiter *pro sole.* 281
Ἀστὴρ, ἄστρον. 72
Astrorū potestas an aliquid in homines operetur. 92
Astris uolucres immolādas. 329
Atheniensium contra Amazonas *bellum.* 253
Atlanticum mare. 137.155
Atra ficus. 357
Atri dies q & cōes. 247.248
Atrium. 496
Atronius Maximus. 217
Atrusca uua. 358
Atteius Capito. 550

Attestat

Atteſtatio rei uiſæ pathetica.
Attis idē cū Sole. 275 (374
Auellana nux. 354
Aues ſtellis ad litādū datæ. 329
Auguſta ficus. 357
Auguſtus menſis, qui antea ſe=
xtilis. 231
Auguſti in alios ioci, et aliorū
ĩ ipsū uiciſsim. 297. 298. 299
Auguſti tragœdia Aiax. 297
Auguſti duæ filiæ Iulia et Reſ
pub. 303
Auguſti prouerbium. 495
A. Albinus Græcitatis à Cato=
ne reprehenſus. 181
Auratæ piſces. 345
Aurea ſecula. 148
Aurelius Symmachus. 185
Aurelius Cornutus. 444
Aurem perforandi mos. 510
Aurium ſenſus. 537
Aurifices igne de paleis uti. 565
Auriti lepores. 485
Aurunci. 193
Auſpiciorū tēpus qñ Ro. 187
Auſter cur ad nos callidus pue
niat, cū ſit natura frigidus.
Auſtralis parallelus. 68 (131
Auſtralis cardo. 130
Αὐτοκίνητον. 163
Autūnus ſiccus et frigidus. 522

B

Bacchanalia. 190
Bacchanalia in Parnaſſo
alternis tantum annis. 263
Bacchus taurus pro Sole. 277
Bacchus ἐνυάλιος cur 267
Bacchopæan. 263
Βάλλε παιάν. 253
Barbæ initia, 43. creſcendi in
longum quando finis, ibid.
item quando in latum. ibid.
Baſilica nux. 354
Beare uirtutum effectus. 50
Beatitudinē cōſtare ſola uirtute
Bellaria. 309 (48
Bellaria mellita quæ. ibid.
Bellum quo tempore inchoari
nefas. 246
Bibendi maior ſitiēti uoluptas
quàm edendi famelico. 545
Bibendum & edendum ut ui=
uas, non econtrà. 312
Bibentium ſenſim uentres hu=
mectiores. 559
Bidentes hoſtiæ quæ. 498
Biſera ficus. 357
Bimembres. 486
Bis bina bis, corpus ſolidū. 117
Biſextus ſiue biſextilis annus.
Bitias. 504 (236
Bona dea eadē cū Terra. 229.

Bona dea cur dicta. ibidem
Bonæ deæ ædes Calend. Maijs dicata. ibidem.
Bonæ deæ templum & sacrorum ritus. 230
Boristhenitæ quomodo seruorum ope seruati. 222
Bosphoricũ mare an gelu constrahatur. 547
Brachio se emungere. 509
Brisseus. 263 Bruma. 276
Bulla aurea, 197. triumphantium gestamen. ibidem
Bumammia uua, quæ Græcè βούμασθος. 358
Busyris cur illaudatus Vergilio dictus. 324

C

Caduceus Mercurij. 269
Cæcilius spatiator uocatus & Fescenius. 343
Cæcilius Gallus. 496
Cœlestium corporũ motus non carere harmonia. 112. quatenus se tendat. 109
Cœlestium corporum concentus. 119
Cœlestium corporum interualla. 123
Cælius. 192
Cælius Posthumius. 247
Cœlũ, 121. octaua sphæra. 120
Cœlum cur summus deus dicatur. 82.
Cœlum animæ fabrica. ibidem
Cœlum mundum uerè uocari. 94. 265
Cœlum ab omni parte terræ æquabiliter distare. 109
Cœlum prima sphæra, quæ & aplanes. 135
Cœlũ cur moueatur, et quò. 81
Cœlum pro uiuorũ regione. 20
Cœli sphæra, eiusq; motus. 78
Cœli totius integra conuersio diem noctemq; cõcludit. 98
Cœli concentum cur non audiamus. 136
Cœli pudenda à Saturno resecta, 16. & cur. 209
Cærete oppidum. 428
Cæsar seruorum opera in bellis usus. 222
Cæsaris dictatoris libido Ciceronis dicterio notata. 291
Cæsaris facilitas in diligendo senatu. 296
Cæsaris ĩ uestitu mollities. 295
Cæsaris impotẽtia Laberij dicto notata. 307
C. Bassus. 212
C. Cæsar. 193

C.Cæsar rex sacrorum. 347
C.Cæsar Ciceronis scommate notatus. 510
C.Cæsaris in disponendo anno industria. 238
C.Cæsa.murænarũ luxus. 346
C.Caßius Ciceronis cauillo notatus. 296
C.Gracchus, & serui in eum pietas. 221
C.Hirrij uilla & uiuaria. 346
Calabra curia. 242
Calata plebs. 242
Calculosum pyrum. 357
Caldica ficus. 357
Calendæ unde dictæ. 242
Calendæ nuptijs copulandis religiosæ. 243
Calendæ omnes Iunoni dicatæ. 212, 242. 243
Calendaris Iuno. 242
Calix. 455
Callias historicus. 447
Calliæ cœna. 503
Calliope. 120
Callimachus. 454
Καλῶ. 241
Calor generationis causa. 528
Calorem humore nutriri. 280
Caloris alimentũ liquor. 549
Calor aquæ calidæ cur ex motu uehementior. 533
Calor solis cur arefaciat, lunæ autem humectet. 566
Calphurniana ficus. 357
Caluitium cur priorem capitis partem primò occupet. 538
Caluitij causa. 526
Chaos cum fuit, non fuisse tempora. 209
Camera. 484
Camerienses. 256
Camese. 204
Camesene regio. ibidem
Camilla unde. 330
Camillus Tuscis est Mercurius. ibidem
Camilli, Camillæ. ibidem
Camœnæ cur dictæ musæ. 120
Camuris. 484
Cancer solis portarũ una, quæ hominum dicitur. 60
Cancer in æstiuo tropico. 255
Cancer quomodo pro sole. 277
Candelabrum. 320
Candens unde dicatur. 438
Cani quare albi. 539
Canities unde. 526
Canities cur priorem capitis partem primũ occupet. 538
Caninius Reuilius dialis consul. 293. 295

Canis tauro uicinus. 86
Canes in Aegypto fugiendo bibere. 292
Cannensis clades quo die accepta. 222.248
Cantandi studiũ reprehensum, et iter mollia numeratũ. 344
Cantharus. 452. 454
Cãtus ad mutãdos animos uis. (122
Capilli sine sensu. 535
Capitis uelãdi ĩ sacris mos. 327
Capitibus pro capitibus quomodo supplicatum. 207
Capricornus solis portarũ altera, quæ deorũ dicitur. 60
Caprigenum. 486
Caprotinæ Iunonis sacra. 223
Caprutinæ Nonæ. 223
Caput ĩ corpore, arcis loco. 44
Capitis humani cur sphærica forma. 469
Carchesia. 452.453
Cardines habitationum. 130
Carneades Romã legatus. 195
Carneadis facundia. 196
Καρνεῖος Apollo. 258
Carica ficus. 357
Carmentalia. 244
Carminius. 445
Carnea dea. 231
Carnes ualidiores cur aliquãdo facilius digerantur quàm tenues. 532
Carsitani. 354
Carthago deuota. 333
Caro cur ad usum diuturnum saliatur. 542
Carutius Accæ Larentiæ maritus. 215
Carutius Tuscus. ibidem
Casellij Iuriscõsulti dictũ. 304
Caspium mare. 143
Cassius Hemina. 247
Castanea nux. 354
Καταλλακτικὴ uis retentatrix. 515
Categoria, λόγος. 509
Catena Homeri aurea. 71
Καθεκτικὴ. 515
Catillo liguritor. 349
Catillones qui. ibidem
Catonis iocus. 291
Catonis iocandi festiuitas. 290
Catonis scomma in A. Albinum. 180
Catonum uirtus. 175
Catullũ imitatus Vergilius. 465
Caucasum transcẽdere nomen Romanorũ nõ potuisse. 146
Causæ uerè ĩsolubiles quæ. 107
Cebes Socraticus. 224
Cecinna Albinus. 185.188
Cecrops primus in Attica Saturnum

turnũ & Opem coluit. 216
Centrum quid. 95
Centrum immobile. 162
Centrum solum non moueri in sphæra. 107
Cepio serui fide liberatus. 220
Cerebrum sensu carens, quomodo corporis sensus gubernet. 536
Cerebrum consilij sedes. 521
Cerebrum sine sensu. 535
Cerebri dolor ubi. 536
Cerebri uentres. 537
Ceres pro Luna. 266
Cereis mißitandis mos in Saturnalibus unde. 207.225
Cereris & Herculis xv. Calen. *Ian. sacra.* 336
Cereri cur porca sacrificetur. 229
Cereri uinum non libari, sed mulsum. 335
Ceremonia à carendo. 318
Ceruisca pyrum. 357
Chaos. 259
Chia ficus. 357
χίλια, χιλιάς. 194
χρηματισμὸς. 19
χρόνος, qui & κρόνος, *hoc est,* Saturnus. 209
Chromaticum melodiæ genus. 136
Chrysocomas Apollo. 258
Cibariæ leges. 352
Cibus multiplex simplici aptior. 518
Cibus per stomachum ne trahatur, iuxta Platonem. 558
Cibus etiam multiformis morborum causa. 518
Cibi uitandi qui. 518. 521
Cibi expertem uiuere ultra septem dies non posse. 44
Cibi uarietas, gulæ iritamentũ, 523. *quõ probetur.* 524
Cibum simplicem multiplici præferendum, quia digestu facilior. 513
Ciborum uarietas uitanda. 514
Cibos calidos cur ore facilius quàm manibus comprimamus. 545
Cicero conuicijs impenetrabilis. 284
Cicero nullius sectæ ueteribus approbatæ inscius 83
Cicero non minus philosophus quàm orator. 284
Cicero consularis scurra dictus. 290
Cicero duabus sellis sedere solitus, notãte cũ Laberio. 296
Cicero Laberij *scommate notatus*

tatus. 510
Ciceronis & Platonis de Republ. librorum differentia & similitudo. 12
Ciceronis locus. 290.374 478.482
Ciceronis ioci. 294.291
Ciceronis iocādi uenustas. 289
Ciceroni uarices cauillo Vatinij obiecti. 295
Ciceronis mordacitas iocos & seria excedens. 296
Ciceronis exilium. 305
Ciceronis cum Roscio & Aesopo histrionibus familiaritas. 344
Ciceronis cum Vergilio comparatio. 377
Ciceronis copia. 378
Ciceronis scomma in consulem quendam dialem. 510
Cicer. scōma in Octauiū. 510
Cic. scōma in C. Caesarē. ibidē
Ciceronē à Platone dissentire in solaris sphaerae ordine. 87
Cimmerium mare. 548
Cingius siue Cincius fastorum scriptor. 228
Cinguli in coelo, quae in terra zonae. 136.138
Circensibus additus dies instauratitius. 218
Circi. 72 Circus. 73
Circuli coelum ambientes undecim. 74
Circulorum coelestium natura incorporalis linea. 75
Ciritum pyrum. 357
Cissymbium, Cymbium. 454
Citreum malum. 356
Citreum malum contra tineas & uenena. 357
Citrosa uestis. ibidem
Ciuitates deo acceptissimae. 48
Clarium oraculum. 263 (52
Claudia. 303
Clausius cur dictus Ianus. 212
Cleomenes Lacedaemone. 222
Cleopatrae luxus in unione absump. 353
Cloatius uerus 325
Cluentius Pelignus à proprio seruo necatus. 221
Cn. Domitius Caesar. 345
Cn. Flauius scriba fastorum proditor. 241
Cn. Marius uel Mattius. 192
Coccymelum malum. 356
Cochleae saginatae. 341
Cocytus flu. infernalis quid. 55
Coena pōtificis luxuriosa. 340
Cognitio suijpsius qualis. 51

Cognomina ex proprijs nominibus tracta. 200
Cohortes uoluntariæ. 222
Coitus uenereus comitialis morbi pars. 212
Colotes Epicureus taxatus. 15
Κῶλον. 558
Color quanquam incorporeus, nunquã tñ sine corpore. 555
Colotes Epicureus quid Platoni obiecerit. 15
Coluri duo. 75
Comœdiarum fabulæ. 161
Comitiales dies. 246
Comitialis morbi pars quædam coitus venereus. 312
Comitia mense Martio auspicari solita. 226
Commasculare frontem 540
Cõpitalia, 18 quibus uerbis cõcipiantur. 193.207.244
Comperendini dies. 246
Concentuum ratio sphærarum cœlestium quomodo recepta Pythagoræ. 112
Cõceptionis fœtus in utero dispensatio p hebdomadas. 41
Conceptiuæ feriæ. 244
Cõclamatum frigus, pro maximo. 522
Concubia nox. 191
Cõditione nõ æstimãdos homines quã casus aßignat. 218
Conditiua olea. 358
Conditiuum malum. 356
Conscientia uirtutis amplißimum præmium. 23. 155
Conscĩetiæ malæ tormenta uulturis iecur depascentis imagine significari. 55
Conscio sibi male, quantũlibet leuia scõmata, uideri acerba. (511
Consiuia Ops. 331
Consiuius cur dictus Ianus. 212
Cõsuetudo morẽ sequitur. 330
Consuetudo altera natura. 535
Conticinium. 187
Continentia ostentatrix. 513
Contraria uni rei accedere simul non posse. 169
Conuiuarum numerus. 203
Conuiuarum ingenia primum philosopho spectanda. 502
Conuiuiales sermones. 181 195.504
Conuiuia nihil magis decere quàm concordiam. 503
Conuiuio an interesse etiã philosophia debeat. 501
Copia rerum non negligenda grammatico. 285
Copiæ quõ ueteres indulſ. 191

Cordis figura in bulla cur gestata. 199
Corinthus deuota. 333
Corn. Labeo. 265
Cornelia lex. 352
Corn. Rufus Decemuir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla. 255
Cornificius. 212.486
Cornix cornici oculos, prouerbium. 518
Cornicum ætas fabulosa. 520
Cornu pellucidum natura. 23
Cornua ueli. 453
Cornutus Vergilij interpres taxatus. 444
Corpus nullũ proprie plenũ. 25
Corpus uelut carcer aĩæ. 54
Corpus uinculum, carcer, sepulchrum. 57
Corpus cur δέμας καὶ σῶμα. ibid.
Corpus animi custodia. 64
Corpus diuinarũ rerũ fæx. 62
Corpus animæ sarcina. 176
Corpus omne natura dissolubile. 542
Corporis dimẽsiones, longitudo, latitudo, altitudo. 27.35
Corporis humani membra septenario disponi. 43
Corporis densitate animi uim hebetari. 70
Corporis septẽ gradus, & partes totidem exteriores. 44
Corpora mathematica. 26 35.116
Corpora nostra inferi, & animæ sepulchra. 56
Corpora solida quibus dimensionibus constent. 116
Corporum omniũ termini incorporei. 26
Corporũ termini quatuor. 35
Corporum terrenorum & superorum differentia. 71
Corporũ soliditas, quibus constet, 27. corpus solidũ. ibid.
Corporum caducorum propria hæc duo, sentire et crescere. 91
Corporum qualitates contrariæ. 521
Corui salutatores. 301
Coruorum ætas fabulosa. 520
Coruncanus. 193
Corylus. 354
Cotonea mala frigida. 526
Cotoneum malum. 356
Crœsi seruitus. 218
Crassum semel tantùm in uita risisse. 289
Crassi in dicendo maturitas & grauit

grauitas. 379
Crater Liberi patris, sidus inter Coruum & Anguem. 61
Crateres Delli. 446
Crepitãtibus flammis antique dictum. 481
Crescere & sentire animalibus cæteris cum homine commune. 70
Crescendi uis animæ cur indita. 69
Crescendi ui sola uiuere arbores & herbas. 70
Crescendi natura ad nos de luna. 91
Κριός, unde dictus aries. 277.
Crinis abscindendi morituris mos. 444
Crispi capilli quare serò canescant. 539
Critobolus Socratis scommate notatus. 511
Critolaus Romam legatus. 195
Critologi facundia. 196
Crocodilus de testeïs ouis nascitur. 563
Cronia sacra. 208
Κρόνος, qui & Saturnus. 209
Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus. 279
Κρουνοί. 449
Cruditates unde. 514. 522.
Crustumnium pyrum. 357
Cubus. 27. 116
Cubus soliditatis perfectio. 117
Cucurbitinum pyrum. 357
Cucurbitina ficus. 357
Culminea olea. 358
Cupiditas. 36
Curis hasta Sabinis. 212
Curius. 193
Curtij equitis Rom. delicatum scomma in Augustum. 300
Custos pro ministro. 327
Cutuliensis lacus. 206
Cybele cur leonibus uehi fingatur. 275. 283
Cybele, siue mater deûm pro terra. 275
Cydonia mala, frigida. 526
Cylicranorum natio. 455
Cymbia. 452. 454

D

D Literã sæpe literæ I apponi decoris causa. 211
Dædalus. 483
Dæmones unde dicti. 280
Damasippus Ciceronis scommate notatus. 294
Damnatus sacrorum. 315
Darij matris seruitus. 218
Decadis perfectio. 43

December Saturno sacer. 205
Decimam Herculi uouere soliti ueteres. 137
Decimanum pyrum. 357
D. Syllanus. 341
Decimij Valerij dictum. 305
Decretum, hoc est, μοῖρα, siue prouidentia. 433
Deducere. 319
Deductum carmen, deducere uocem. 483
Defluere. 482
Defunctorum corpora cremandi mos. 528
Δείνωσις. 301
Delatio, Διαβολή. 509
Delebores rex. 281
Deli insulæ fluctuatio. 206
Delius cur dictus Apollo. 256
Delli, crateres. 446
Delos insula, curq́; in ea natus Apollo dicatur. 260
Delphis templum Apollinis incensum. 325
Delphius Apollo. 261
Δέλφον pro uno. ibidem
Delubrum quid. 320
Δέμας. 57
Demaratus Corinthius. 197
Demodocus citharœdus. 503
Demosthenes. 453
Demosthenis dictũ ĩ Laidẽ. 292
Demosthenis adulterium. 120
Dentes quãdo incipiãt mandibulis infantiũ emergere. 42
Dentes sine sensu. 535
Dentium dolor ubi. 536
Desideriũ motus aĩæ unde. 62
Deuotionis urbium & exercit. uerba. 332
Deus quid. 152
Deus summus & omnium princeps, τὸ ἀγαθὸν καὶ πρῶτος αἴτιος. 17. 32
Deus & mens ultra animam, & naturam. 17
Deus, & eius omnipotenti. 68
Deus prima rerum omnium causa & origo. ibidem
Deus mũdanæ molis artifex. 38
Deus summus cœlum. 80. 82
Dei templum mundus. 68
Deo cur nullum simulachrum apud ueteres. 171
Deo nihil acceptius quàm ciuitates. 48
Deum sola mente concipi. 68
Deorum adulteria. 161
Deorum numero rectè adscribi urbium conditores. 52
Deorum tutela & prouidẽtia nos gubernari. 65
Deos omnes quotquot sunt ad Solem referri. 250

Deos tutelares euocãdi mos. 331
Dextræ partes omnes cur ualidiores. 516
Δία uocari Cretensibus τὴν ἡμέραν. 242
Διαβολή, delatio. 509
Diana uiarum præses, unde & Triuia dicta. 211
Diana, quæ & Iana. ibidem
Diana Opis uocata. 456
Diametros quid. 96
Διὰ πασῶν harmonia. 37.119 duplari nũero nas. 114.115
Διαπασῶν καὶ διαπέντε, symphonia ex triplari numero. ibid.
Διὰ πέντε, 27. ex hemiolo nasci. 114.115.119
Διάφραγμα. 44
Διὰ τεσσάρων, 37. ex epitrito nascitur. 114.119
Diatonum melodiæ genus. 136
Dicendi genera quatuor. 378
Dicteria. 290
Didia lex. 351
Dido quõ in mensam libat. 336
Didonis conuiuium. 503
Didonis fabula falsa. 436
Didymus grãmaticus. 441.457
Didymæus Apollo. 261
Dij laneos habent pedes, prouerbium. 209
Dij penates qui, Magni, χρηστοί, δυνατοί, πατρῷοι. 321.322
À Dijs quid petendum. 202
Die quarto, & die quartè. 192
Diecrastini. 188.192
Die quinti & die quinte. 192
Die noni. 193
Diei obseruatio & diuisio. 186
Die pristinè. 192
Dies atri. 243
Dies atri, qui et cõmunes. 247
Dies Festi, profesti, intercisi, 245. Nefasti, Fasti. 246
Dies ciuil. 187. eius diuisio. ibi.
Dierum discrimina quæ apud Romanos. 244
Dierum in mensibus numerandis ratio. 250
Diesis. 115
Diespiter dictus Iupiter quare. [243
Digestiones quatuor. 515
Digestionum uarietas. ibidem
Digitus medicinalis, quiq; per ipsum nũerus significetur. 568
Diluculum. 188
Dimensio solidi corporis triplex. 116
Diocles Carystius. 41
Diogenes Romam legatus. 195
Diogenis facundia. 196
Diogenis seruitus. 218. 224
Diogenis in Anthistenẽ scomma. 512

Dionysius idem qui Sol. 264
Dionysius Siculus tyrãnus. 56
Διὸς βάλανος. 354
Disarius medicus. 514
Discludere. 482
Δὶς διὰ πασῶν, symphonia ex quadruplo numero. 118.119
Dis, mortis deus. 57
Dißipium siue dissептum. 44
Ditis imperium à lacteo circulo incipit. 60
Ditis & Proserpinæ sacrum, mundo patente. 246
Diti humana capita sacrificata. 207
Diuinationis & medicinæ cognatio. 271.
Diuinationum affectata confusio. 45
Dyadis uis. 32
Dysarius medicus. 202
Docenti modus quomodo seruandus. 135
Doctrinæ cuique suæ prolatio iucunda. 506
Dolo qualis ab Homero et Vergilio fingatur. 433
Domini patres famil. dicti. 219
Dñorũ in seruos tyrãnis. ibid.
Domitiani appellatio Octobri indita. 232
Domitiani scõma in L. Quintium. 511
Draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν dict' 270
Draco caudam suam uorans Iani imago cur. 212
Draconis species quõ ad solem refratur, nomẽ quoq; 270
Dracones quomodo reiuuenescant. ibidem
Draconibus cur ædium sacrarum & thesaurorum custodia aßignetur. ibidem
Duabus sellis sedere, prouerbium. 296
Dulce uocari mel, suaue uinum. 530
Dulcedo ebrietati aduersa ibid.
Dulcia cur frigida dulciora quàm calida. 548
Duplaris numerus. 114
Duplum, duo ad unum. 119
Duracina uua. 358
Duricoria ficus 357
Dyas. 60
Δυσκρασία. 539

E

Et i, indifferenter usos ueteres in fine. 192
Eanus, qui & Ianus. 212
ἑαυτὸν τιμωρούμενος, 166
Ebon Bacchus. 264
Ebrietas ex calore. 528
Ebrietatis comes obliuio. 61
Ebrietati aduersa dulcedo. 530

Ebriorum curationes. 525

Ebriorum mala, atq; his labo=rare senes etiam sanos. 527

Ebrijs eadem quæ nimium fri=gentibus contingunt. 525

Ebrios citò senescere. 526

Ebur natura densatum. 22

ἑκάτη χθονία. 229

Echo Inui *siue* Panos *amica.* 279

ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος Apollo *cur dictus.* 260

Edacitas acciditatis & fumorũ è stomacho ascendẽtium cau sa, non cibi uarietas. 522

Edecumati sodales. 196

Edẽtes auide, cur citiꝰ satiẽtur. 545

Edissertare. 226

Edecumati ioci. 289

Egnatius. 484. 486

Εἰκών. 370

Eclipticus locus. 39

Ecliptica linea. 75

ἐλελεὺς Apollo. 258

Elementa quatuor, 33. 36. *eo=rúmque discors concordia, & ordo.* ibidem

Elementa cum fluant, cur nun=quam soluantur. 154

Elementorum ordines. 58

Elementorum diuersitas. 521

Elemẽtorum in animalibus dis=positio. 549

Eleusinæ deæ. 18

Eleusina sacra à Numenio *pro dita.* ibidem

Elysij campi. 58

ἐμβόλιμοι *menses qui.* 234

Empedocles. 521

ἐν τὸ πᾶν. 251

Enarmonicum melodiæ genus. 136

Ennianus stylus. 480

Ennius. 191

Ennium Vergilius *quomodo & in quibus imitatus.* 461. 466. 468. 469. 473.

ἐνοσίχθων Neptunus. 256

ἐντελέχεια. 71

ἐνυάλιος *cur uocatus* Bacchus *cùm ita* Mars *dicatur.* 267

ἐνύπνιον. 19

Epaphus scriptor. 326

ἐπαναφορά *pathetica.* 376

ἐφιάλτης. 20

Ephippus. 455

Ephorus historicus. 441. 450

Epicadus. 225

Epicharmus poëta. 449

Epicuri error. 554

Epicurei à uero deuij. 15

Epictetus philosophus seruus. 224

ἐπίπλωστις. 558. 560

Epimelius Apollo. 258

ἐπίμηλις. 356

ἐπιφάνεια. 27

Epitheta Vergiliana. 484

ἐπίθετον. 190
ἐπιτίμησις pathetica. 376
Epitritus quid. 114.119
Epitritus primus. 37
Epogdous numerus. 114
ἐπιθυμητικόν. 36
ἐπιθυμητικὸν animæ unde. 62
Eques pro equo & sessore, sicut equitare tã equi quàm hominis. 499
Er Platonicus. 15.17.
Erasistratus in Platonem iure inuectus. 558
Eratosthenes. 454.561
Ἔρος. 413
Ἑρμηνευτικὸν animæ unde. 62
Ἑρμῆς Mercur. ab ἑρμηνεύειν 251.268.
Errãtes stellæ cur appellatæ. 73
Erraticarũ stellarum motus. 80
Eructionis causa, 517. edacitas. 522.
Erytheia insula. 455
Ἑσπέρα, hesperus stella. 188
Hesperia pro Italia. ibidẽ
Eßẽtia ĩdiuidua et diuidua. 60
Esuriens quomodo bibendo famem subleuet. 545
Ἐτυμολογία. 446
Euandri mater. 193
Euangelus medicus. 201
Eunuchi cur pilis careãt. 529
Eunuchis debilitas unde: item uocis gracilitas. 540
Euocãdi deos tutelares mos. 42
Euocationis deorũ carmẽ. 331
Eupolis. 519.561
Euporus, C. gracchi seruus. 221
Euripidis locus. 252.258.260. 263. 281. 441. 442. 444. 454.457. ibid. 507.561.
Euripidem Aristoteli cur & quo prætulerit Verg. 443
Eusebius rhetor. 184.196
Eustathius. 195
Eustathius & Flauianus amicitiæ par. 197
Exanimos & exanimes pariter dixere ueteres. 191
Exclamatio pathetica, ἐκφώνησις. 375
Exemplares uirtutes. 49.50
Exemplis quàm ratione magis capi plebeia ingenia. 514
Exemplum patheticum, παράδειγμα. 370
Eximiæ hostiæ. 323
Exit pro uitat. 487
Exprobratio ad contumeliam, quæ Græcis λοιδορία. 509

F

Fabariæ Calendæ. 231
Fabij Gurgitis luxus. 340
Fab. Max. Seruilianus. 247

Fabulæ cur repertæ. 16
Fabularum diuersitas. ibidem
Fabulis uti an conueniat philosopho, 15. & quando. 17
Fabulas philosophia quas reijciat, quas'ue recipiat. 15
Fabulosa narratio. 16
Familiarium appellatio. 219
Famæ incrementum. 423
Fannia lex, centußis appellata Lucilio. 350
Farra grandia hyberno puluere, uerno autē luto. 452
Fasti dies. 246
Fatua dea. 229
Fatum, fatalia uitæ tēpora. 66
Fama dea. 229
Fauces. 497
Fausti Syllæ iocus. 292
Fax prima. 188
Falx cur Saturno attributa, 205. 211
Februarius secundus à Numa mensis constitutus. 233
Februarius cur solus XXVIII. dierum tantum. ibidem
Februarius ultimus anni mēsis intercallatiōi deputatus. 235
Februus deus lustrationū potēs. [233
Fescēnini Augusti. 300
Fenestella. 21
Fenestra. 338
Ferialium dies. 191
Feriæ uiduis magis quàm uirginib. ad nubēdū aptæ. 243
Feriæ familiarū propriæ. 244
Feriæ quõ polluantur 245
Ferijs uim cuiquam fieri piaculare. 243
Ferijs quid agi liceat. 245
Ferrum natura frigidum. 525
Festi dies. 245
Festorū nomina neutra orū & ium in genitiuo plurali. 189
Fæx uini quasi radix. 543
Fæx mellis cur in summo, cum omnium aliarum rerum in imo sit. 543
Ficus à pomis cur secernatur. [358
Ficus alba ex fœlicibus arboribus, nigra ex infœlicibus. 358
Fici grossi. ibidem
Ficum solam ex omnibus arboribus non florere. ibidem
Ficorum genera. 357
Fidenæ oppidū deuotum. 333
Fidenates ancillarum in Ro. fide oppreßi. 223
Flatus ex aëre liquidiore se fa-
Flauianus. 193 cto. 534
Flauianus & Eustathius amicitiæ par. 197
Flaminiæ feriæ. 245
Floralium. 191

Floralia festum. ibidem
Flutæ.346. [540
Fœminarū uox quare gracilior.
Fœminæ duodecimo ætatis anno puberes. 528
Fons. 173
Fontium aquæ hyeme calidæ, æstate frigidæ. 533
Fortuna omnipotens dicta Vergilio: eadem prouidentiæ ministra. 433
Fortuna cur Homero neglecta. 433
Fortunarum simulachra apud Antium. 282
Fortitudo politica, 49. animi iā purgati, 50. exēplaris. ibi.
Fortitudo Scipionis. 53
Fortitudinis officium. 48
Fregellæ oppidū deuotum. 333
Frigus cur ex aëris motu æstate. 533
Frontonis siccitas. 378
Fructus acidi aut uini saporem referentes, frigidi. 526
Fructuū repertor Saturn. 205
Frumenta luna deficiente colligenda. 566
Fuluius fastorum scriptor. 228
Fuluius Fullonis filius. 292
Furius. 482
Furius Albinus antiquitatis peritus. 342
Furium in quibus imitatus Vergilius. 464. 466. 479
Furtum nullum sub Saturno commissum. 209
Fusius Viuaculus. 290
Fusij pro Furijs. 315

G

Gabij oppidū deuotū. 333
Gabinij saltandi peritia. 340
Gaditanum fretum. 548
Galaxias. 24
Galaxiam ultima sphæra, quæ aplanes dicitur, cōtineri. 53
Galbæ gibbus Augusti scommate notatus. 298
Galbæ eloquentia, & corporis ineptia. 304
Galla instrumentū sutoriū. 291
Gallicinium. 187
Gallina'ne an ouum extiterit prius. 561
Galli quando uitis aut oleæ cultum didicerint. 147
Gangen transcendere nomen Romanum nō potuisse. 146
Ganymedes qualis apud Homerum & Vergil. 433
Gargara Mysia quæ. 449

Gargara Idæ montis. ibidem
Gargares ciues. 450
Gaudentes cur rubeant. 341
Gellij annales. 247
Gemini cur Mercurio aßignati. 106
Gemini quomodo pro sole. 277
Geminorum signum. 86
Genesis. 269
Germanici appellatio Septembri mensi indita. 232
Geryonis armēta Herculi abacta. 225
Gigantes qui fuerint. 271
Glaucippus. 235
Gloria uirtutis præmium apud indoctos. 153
Γνῶθι σεαυτόν. 51. & Delphico templo inscriptum. 197
Γνώμων. 139
Gradiuus. 484
Grammæ, quæ nobis lineæ. 26
Grammatico rerum copia minime negligenda. 285
Granius Licinianus. 248
Grauiscæ oppidum. 428
Græca nux 355
Græcos sua omnia in immensum tollere. 284
Græcorū catalogus apud Homerum. 428
Græcorū uerborum usus apud Vergilium & alios Latinos ueteres. 483
Græculum pyrum. 357
Græculi cuiusdam uersificatoris apud Augustum impudentia. 302
Großi fici. 358
Grumenti obsidio. 221
Gulæ patrocinium. 519
Gulæ iritamentum cibi uarietas. 523
Gurges Fabius à luxu sic dictus. 340
Gustus uis unde. 537

H

Habitationū cardines. 130
Hadriaticum mare. 548
Harmonia. 28
Harmoniam cœli cur non sentiamus. 136 [279
Harmonia cœli, Soli amica.
Harmoniæ uocis & numerorū Pythagoras inuentor. 112. 113
Harundinea ficus 357
Hebdas, septenarius nūerus. 37
Hecubæ seruitus. 218
Hederæ natura. 267
Heliopolis. 281
Heliopolis Iupiter. 282.

Hemiolius numerus quid, 114 119. primus. 37
Hemisphærium. 85
Heraclea urbs. 455 [272
Heracles cur dictus Hercules.
Heracleotica nux. 354
Herbarum diuersi succi et qua litates. 519 [70
Herbas sola crescēdi ui uiuere.
Hercules idem cum Sole, 271 apud quos maxime colatur. ibidem [326
Hercules unde uictor dicatur.
Hercules idē apud Ro. Pontifices qui & Mars. 337
Hercules cur cum cantharo fingatur. 455
Herculis cum æditituo suo lusus.
Herculis nodus. 269 [215
Herculis uictoris ædes. 326
Herculis sacris epulari sedentes. 327
Herculis sacro cur non liceat mulieribus interesse. 230
Herculis & Cereris XII. Cal. Ianuarias sacra. 336
Herculis stella eadē Chaldæis, quæ & Martis. 337
Herculis polluctus. 349
Herculi cur attributi Salij à Vergilio. 337
Herculi decima uoueri solitum. 337
Herculem poculouectum. 455
Herculanea ficus. 357
Herennius Augusti scommate notatus. 297 [277
Hermūthi taurū pro Sole coli.
Hernicus dux. 442
Hernici à Pelasgis oriūdi. 442
Herodes scommate ab Augusto notatus. 298
Herodotus notatus. 547
Heroës apud inferos cur Vergilius finxerit. 52
Hersiliæ raptus. 199
Hesiodi ceremoniarū sacra. 16
Hesiodum in Georgicis imitatur Vergilius. 381
Hesiodi locus. 52, 120, 281, 544
Hieropolitani. 261
Hilaria. 275
Hilaros & hilares pariter dixisse ueteres. 191
Hippocratis locus. 41, 27. 521
Hippocratem tam fallere quàm falli nescire. 41
Hira intestinum. 44
Historicorum inchoandi narrandiq; lex. 382
Histriones ueteribus non inter

turpes habiti. 344
Homeri locus. 22. 36. 46. 60. 71. 157. 203. 227. 250. 252. 254. ibi. 257. 258. 266. 271. 278. 281. 357. 385. usq; ad paginā 458. & 478. 488. ibidem. 504. 508. 530. 547. 553. 567.
Homeri diuina prouidentia. 60. 157.
Homeri aurea catena. 71
Homeri uitia etiam Vergilio expressa. 425
Homeri maiestas, & quatenus eum imitatus Vergilius. ibid.
Homerum quomodo imitetur Vergilius. 382. *& deinceps*
Homerica apophthegmata pro uerbiorum instar. 432
Homerica epitheta. 426
Homerici poëmatis dispositio. 427
Homo, breuis mundus, siue microcosmus. 154
Homo solus rationis capax, ea cæteris aīalibus præstat. 69
Hominis in utero formatio. 40 *& deinceps*
Hominis prospectus non ultra cētū & octoginta stadia. 76
Hominis duplex mors. 64
Homini sola mens siue animus cum cœlo & sideribus communis. 68. 70
Homini unde datus animus. 64
Homini nascenti quatuor numina adesse, & quæ. 270
Homini non moriendū suapte sponte. 67
Homines non esse corpus, sed mentem. 152. 153
Hominē cōstare septenario. 40
Homines deorum prouidentia gubernari. 65
Homines non fortuna, sed moribus æstimandi. 218
Hoīes an morbis facilius q̄ pecudes occupentur. 514. 520
Horatij trigemini. 193
Horatij locus. 356. 436
Horæ unde appellatæ. 275
Horizon, 138. 556. *non ultra* CLXXX. *stadia. ibidem*
Horizontis cuiusq; longit. 75
Horizōtis diuersitas unde. ibid.
Horrere. 481
Hortensius piscinarius Ciceroni dictus. 345
Horus Cynicus. 202
Horus idem cum Sole. 276
Hostes esse nobis tot, quot sunt serui. 219

Hostia ubi Apollini nō cedatur
Hostiæ animales. 322 [325
Hostjæ iniuges. 323
Hostiæ eximiæ. ibidem
Hostiæ ambaruales. ibidem
Hostiarum duo genera. 322
Hostis pro peregrino. 246
Hostius poëta, atq; eum imitatus Vergilius. 479. 485
Hostus, 199. unde Hostilius natus. 197 [70
Humana corpora cur erecta.
Hyacinthia sacra Apollinis. 263
Hyades Vergilijs uicinæ. 84
Hyades in Tauro. 86
Hyberno puluere, uerno autem luto, grandia farra. 452
Hyems quando fiat. 138 [522
Hyems humida & frigida.
Hyemis imago aper. 274
Hyemis simulachrum. ibidem
Hyginus. 499
Hylas histrio. 308
Hyle. 61
Hyllus scriptor. 316
Hymni exordium. 121
Hymnorum strophe & antistrophe. ibidem
Hyperbole pathetica. 375
Hyperborei populi. 149

I

I Et e indifferenter in fine usos ueteres. 192
Iactare. 491
Iana pro Diana. 211
Ianiculum oppidum. 204
Ianuarius Iano sacer. 233
Ianuarius anni primus mensis ab Numa constitutus. ibid.
Ianuario duos dies addidisse C. Cæsarem. 213
Ianualis porta. 213
Ianuis patentibus cœnare cur imperatum. 350
Ianus idem deus cum Apolline & Diana. 211
Ianus cur bifrons. 211, 212
Ianus, quia ianuis præsit, dictus. 211
Ianus idem cum Sole. ibidem
Ianus pro mūdo. 211. ab eundo dictus quasi Eanus. 212
Ianus deorum deus. 212
Iani uaria cognomina. ibidem
Ianus pater pro sole. 257
Ianus Iunonius. 243
Iani gemina facies. 204
Iani clauis & uirga. 211
Iani simulachrum. 211. 212
Iani imago, draco caudam suā uorans. 212

Iano duodeci aræ cõsecratæ. ib.
Iani portæ cur belli tempore apertæ. 213
Iano cur diuini honores decreti, & quales. 210
Ianum primum in Italia dijs fecisse templa. 211
Ianum in deorum sacris primũ inuocari. 210
Ἴαϛ pro Sole. 265
Idea, anima. 71 ἰδέα. 6
Ἰδεῖν, uidere, atque hinc dictas Idus. 242
Ἰδίωμα. 565
Iduare pro diuidere. 242
Iduli ouis. ibidem
Idus, 240. uñ dictæ. 241. 242
Idus omnes Iouis feriæ. ibidem
Idus copulandis nuptijs religiosæ. 243
Iduum dies semper in plenilunio. ibidem
Iecur concretus sanguis, caloris domicilium. 516
Iecoris ministeriũ succos ciborũ cõuertere ĩ sanguinẽ. 515
Ieiuno cur idẽ uinũ quàm ci q̃ cibũ sumpsit, meracius. 568
Ieiuni cur magis sitiant quàm esuriant. 549
Ignis calidus & siccus. 33. 522
Ignis cœlestis & sempiternus. 71 [147
Ignẽ æthereũ nutriri humore.
Ἢ ἢ παιάν, καὶ ἴε παιάν. 253
Ἰλοόβληκι. 252. Ilius. 484
Illaudatus. 491. 492. 493
Im pro eum. 192
Imbris causa. 102. 278
Imago pathetica εἰκών. 370. [371
Immane. 188
Imitatio, lectionis fructus. 459
Ἡμιτόνιον. 114
Immortalitas bifariam intelligitur 156
Imperatiuæ feriæ. 244
Imperitia nihil impatiẽtius. 518
Inamabilis. 493 [311
Incõtinẽtes, q̃ Græcis ἀκρατεῖς.
Incorporalitatis prima perfectio in numeris. 28
Inculpatus. 492
Indigetes dij. 52
Inermes & inermos pariter dixisse ueteres. 191
Infans quando pubescat. 42
Infans qñ incipiat dentescere, firmiter incedere & stare, lac nutricis horrescere, loqui integre. 42 [539
Infantiæ cur plurimus somnus.
Inferi secundum Platonem, & eorũ

eorum locus. 57
Inferis dijs parem numerum et diminutionē cōuenire. 233
Inferos quid esse ueteres putarint. 55
Inferorum locus quis. 55.57
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ. 55
Inferorum flumina quid. ibid.
Initiū nullū idē esse cū eo, cuius est initium. 160.169.
Initium omne rei inesse cuius est initium. 171
Iniuges hostiæ. 323. [531
Insitium cur digestu difficile.
Insomnes cur frigidis oblinantur. 525
Insomnium. 19
Insomnium ex cura animi, corporis, fortunæ. 19
Insomnia falsa esse. ibidem
Intelligentia amiciri animam, dum per Saturni sphæram delabitur. 62 [311
Intēperātes, q Græcis ἀκόλαστοι.
Intercalaris dies fast. præfect. permissus. 236
Intercalationis initiū quo tpe, 236. itermißio eius propter superstitionem. 237
Intercalationis causa. 234
Intercisi dies. 244
Interpretādi uis animæ uñ. 62
Interpreti qd obseruādum, & quo ostentatio uitanda. 136
Interrogandi disciplina. 506
Interrogationum cōgeries ex Homero. 508
Intestina principalia tria. 44
Inuus, qui & Pan. 278
Io in uaccam conuersa. 268
Ioci atq; dicteria diuersorum. 290 [Cicerone. 289
Iocorū uenustas in Plauto &
Ioppas citharœdus. 503
Iouis sphæra pro aëre. 58
Iouis sphæra. 62.80.87
Iouis fulgor cur hoībus prosper & salutaris. 90.92
Iouis annus. 150
Iouis fiducia, id est, Itis dictus, Iduum dies. 242
Iouis simulachrum apud Assyrios. 281
Iouis Statoris ædes. 320
Iouis Olympij fictio ex Homero. 421
Iouis glans 354
Ioui tauro, ariete, uerre immolari nefas. 334
Ira breuis furor. 363
Iræ esse. 488

Isis pro terra. 275
Isis pro sole. 272. et terra, 273
Isocrates primus uerba prius libera sub numeros ire coëgit. 501
Ισάμενος μύης. 250
Ister. 140
Italia cur Hesperia dicta. 188
Itus dies Tuscis, qui nobis Idus. 242
Iuglans nux. 354
Iuliæ Augusti filiæ mores. 302
Iulij Cæsaris in anni dispositione obseruatio. 238. 241
Iulij Cæsaris auspiciorum libri. 48
Iulij Cæsaris libri de Syderum motu. 250
Iulius Hyginus. 442
Iulius Modestus. 189
Iulius mensis, antea Quintilis dictus. 231
Iunia Tertia. 291 [231
Iuniæ calēdæ cur fabariæ dictæ.
Iunius mensis unde dictus. 228
Iunius quartus à Martio mensis unde dictus. 230
Iunius Brutus quomodo Maniæ sacra immutauerit. 207
Iunius Brutus primus Romæ consul. 281
Iuno cur Iouis soror et cõiux.
Iuno pro aëre. 82 [83
Iuno ꝓ imo aëre cũ terra. 321
Iuno Calendaris. 242
Iuno eadem cum luna. 243
Iuno aëris arbitra. ibidem
Iuno populonea. 335
Iunonis Caprotinæ sacra. 223
Iunonis Monetæ ædes Calen. Iun. dedicata. 231 [242
Iunoni Cal. oĩbus sacra fieri.
Iunonius mensis. 238
Iunonius cur dictus Ianus. 212
Iupiter pro cœlo & deo, 82. 265. mundi anima. 82
Iupiter lucis autor, unde lucetius dictus, & Diespiter. 242
Iupiter idem qui Sol. 280
Iupiter pro medio æthere. 321
Iustitia politica, 49. animi iam purgati, 50. exemplaris. ibi.
Iustitia Scipionis. 53
Iustitia, Virginis in zodiaco signum. 277
Iustitiæ fructum non terminari cum homine. 13
Iustitiæ necessitas. ibidem
Iustitiæ officium. 48
Iusti dies. 246
Iuuenalis locus. 51
334

Ixiōis rota quid significet. 55

L

LAberius scommate Ciceronem notat. 296
Laberius mimographus, eiusq; uersus. 305 [510
Laberij scomma in Ciceronē.
Labienus libertorũ fide seruatus. 220
Labrusca uua. 359
Lactis alimonia cur prima nascentibus offertur. 61
Lactis natura quantum ad mores referat. 412
Lacteus circulus. 24.60.73.74
Lagea uua. 359
Laidis libido sumptuosa. 292
Laneos pedes habere deos cur dictum. 211
Lanuuinum pyrum. 357
Lanuuini. 188
Larentinalia Iouis feriæ quæ & quando celebratæ. 215
Larentia Acca Faustuli coniux. 215
Laribus cōpitalia īstituta. 208
Laribus qũ feriæ dicatæ, eorum tēplũ in cāpo Martio. 214
Laridum unde dictum. 542
Lateresianum pyrum. 357
Latiar, Latinorũ solenne. 246
Latinæ feriæ. 244.246
Latini regni successio. 331
Latina lingua an Græca breuior angustiorq;. 293
Latona pro terra. 259
Laureum pyrum. 357
Latonæ partus. 259
Lauiana siue liuiana ficus. 357
Laudare pro nominare. 493
Laurearũ renouatio in curijs, Regia, Flaminumq; domibus per Martij initia. 226
Lectio cur Græcis ἀνάγνωσις. 61
Lectionis fructus, imitatio earũ quæ legeris. 459
Leges sumptuariæ unde, 350 quæ & cibariæ. 352
Leges bonæ ex malis moribus. 351
Legum ferendarum ratio. ibid.
Λεῖμμα. 115
Lentulus Ciceronis gener scommate ab eo notatus. 294
Lētulus flamē Martialis. 340
Leo solis domiciliũm. 276
Leonis signum humanæ naturæ tyrocinium habere. 62
Lepidus Ciceronis cauillo notatus. 297
Lepidi tumultus. 235
Leporum sagina. 341

Letheus fluuius, 55. *potus animarum.* 61
Leptoludia ficus. 357
Lex Antij Restionis. 352. *Cornelia.ibid. Didia,* 351. *Fannia.* 360. *Licinia,* 351. *Lepidi cibaria,* 352. *Orchia.* 350.
Liber pater, νοῦς ὑλικὸς. 62
Liber cur Orphaicorum sacris tradatur in membra discerptus. ibidem
Liber pater idem cum Apolline. 262. 265. 266
Liber pater unde dictus. 265
Liber idem cum Marte. 267
Liber pater uini autor. 267
Liber cur pater uocetur. 267
Liber pater bellorũ potẽs.ibid.
Liberi patris simulachra. 264
Liberi bellaria. 309
Liberi patris simulachrũ. 267
Libero patri tumultus familiares. 501
Liberalium dies. 191
Libertinis prætexta uti nõ licitum, 198. *sed Libertinorum filijs.* ibidem
Libra æquinoctiale signum. 87
Libra, id est, Scorpij chelæ. 85
Libra signum, prior Scorpij pars. 227
Libra in Scorpione. 277 [141
Libya torridæ zonæ uicina.
Libystinus Apollo, 254. *Sospitalis, Loxias.* 256. *Delius, Phœbus, Phanes, Phanæus, Lycius, ibidem, Lycegenes,* λύκιος, πατρῷος, *Nomius.* 257
Licinia Vestalis. 214
Licinia. 341
Licinia lex. 351
Liciniana olea. 358
Licinij liberti in Augustum scomma. 300
Licinij Craßi saltandi peritia. 344.
Liciniorum in piscibus luxus, unde Murænæ dicti. 345
Lictorum à Tullo Hostilio institutio. 197
Lien frigoris domicilium. 516
Ligna quæ fabricæ ĩutilia. 566
Liguritor. 349
Ligyræi, & apud eosdẽ liberi patris oraculum. 262
Lincerius ager. 215
Linea unius dimensionis corpus. 116
Lineæ punctis finiuntur. 26
Lineæ, qbus superficies oĩs terminatur, Græcis grãmæ. ibi.
Lineæ ductus duo puncta. 27

Lineam à puncto nasci. 60
Liquidus ignis. 485
Litare. 323
Literarum usu memoriæ æternitas constat. 146
Lituus. 494
Liuiæ comitatus à Iuliæ comitatu diuersus. 303
Liuius Andronicus. 485
Licopolitana ciuitas. 257
Locorum cõmuniũ in utrãuis partem tractatio. 519
Lœmius Apollo 253
λογιστικὸν animæ unde. 62
λογιστικὸν, animæ pars 36
λοιδορία. 509.510
Lollianum pyrum. 357
Longitudo. 26
Loquendum ita cum hominibus tanquam dij audiant, cũ dijs ita tanquam homines. 202
Lorum in collo pro bulla libertinorum filijs. 198
Loxias Apollinis cognomẽ. 256
Lucani locus. 140
Lucarium. 191
Lucetius quare dictus Iupiter. Lucilius. 194. [242
Lucilius acer & uiolentus poëta. 349
Lucilium imitatus Vergil. 481.
Lucina cur parientibus inuocetur. 566
L. Aquinius aruspex. 247
L. Cælij dictum. 305
L. Craßi eloquentia. 345
L. Iulius Cæsar augur. 341
L. Furius. 208
L. Mallius pictor, 292. eius iocus. ibidem.
L. Philippi piscina. 345
L. Quintius scommate à Domitiano notatus. 511
L. Syllæ cantandi peritia. 344
Lucius tragicus poëta. 297
Lucretium quomodo imitatus Vergilius, 463. & deinceps
Lucumon. 197
Ludia ficus. 357
Luna quot diebus zodiacum absoluat. 38
Luna διχότομος, 39. plena, ἀμφίκυρτος. ibidem
Luna cum Iunone eadem, unde ἄρτεμις dicta. 243
Luna mortalium corporum autor & conditrix. 58
Luna uitæ & mortis confinium. ibidem
Luna aëris & aquæ fæx. 89
Luna quomodo solis luce tantum luceat. ibidem

Luna æthered terra. 89
Luna & Sole præcipue uitam nostram moderari. 91
Luna zodiacum mensis spatio percurrit. 90
Luna caducorum & diuinorũ confinium. 106
Luna nascentis hominis τύχη. 270 [565
Luna quõ putredinis causa.
Lunæ cursus & uelocitas. 85
Lunæ defectus. 75.95
Lunæ sphæra ultima cœlestium & minima. 79
Lunæ calor quare humectet, et Solis arefacit. 565
Lunæ uis circa inanima. ibidem
Lunam septenario moueri. 38
Lunam lucere luce aliena. 89
Lunam nasci quid. 38
Lunã ĩ defectu suo laborare. 75
Lunam solã ex stellis omnibus proprio lumine carere. 93
Lunam supra æther idẽ semper & incorrupta omnia, infra autem corruptioni & mutationi omnia obnoxia. 106
Lunaris sphæra quam uim animæ incutiat. 80
Lunaris orbis terrenorum primus, sicut diuinorum ulti. 79
Lunaris sphæræ grauissi. 134
Lunaris annus mẽsis. 149.150.
Lunares populi. 58. [238
Lupercalia. 244
Lupus pro Apolline ubi colatur. 257
Lupus Germanus. 349
Lupus tyberinus ĩ delicijs. 348
Lustrare pro circuire. 324
Lustrari ciuitatem Februario institutum. 233
Lustricus dies. 249
Lux unde dicta. 257
Luxus & mollities A. Hortensij. 339
Luxus ueterũ. 341.342.347
Luxus quatenus ĩ cibi uarietate reprehendendus. 523.350
Lychni. 464
Lycius Apollo cur dictus. 256
Λύκη, siue λυκίη. ibidem
Lycophos. ibidem
Λύκος pro Sole, unde λυκάβας dictus annus. ibidem
Λύκοι unde dicti. ibidem
Lyra Apollini attributa quid significet. 269
Lycurgi uirtus. 175

M

Macer Licinius historicus. 236
Machæra. 484

Mæotis

Mæotis palus. 140
Magistris mercedes Martio mense persolui solitas. 227
Magistris præsentibus non omnibus scommatis locus. 312
Maia Vulcani uxor. 228
Maia Mercurij mater. 229
Maia pro terra. ibidem
Maiæ mense Maio sacrificari. ibidem.
Maiesta Vulcani uxor. ibidem
Maius tertius mẽsis in Romuli anno, unde dicatur. 228
Maius, Iupiter à maiestate dictus. ibidem
Mala omnia frigida. 526
Malace. 484
Mallius. 214
Malorum genera. 356
Malorum aliorũ iucunda memoria, aliorum secus. 507
Malũ à nuce quo differat. 356
Mane unde dictum. eodem
Mania larium mater. 207
Maniæ deæ sacra. ibidem
Manibus parentari sole in Aquario existente. 60
Marapiũ siue myrapiũ pyrũ. [357
M. Aemul. Lepidus. 341
M. Cato Vticẽs. Lucilij hæres. [345
M. Cato. Origines. 192
M. Cælij saltandi peritia. 344
M. Flauius scriba. 238
M. Lolij iocus. 304
M. Messala. 212
M. Octauius Herennius. 326
M. Varro. 194. 203. 208
M. Varronis Gallus. 346
Mare Atlãticũ & magnũ. 137
Mareotis uua. 359
Margaritarum in aceto dissolutio. 353
Marinam aquam gelu nõ constringi. 547
Marmorũ iuncturis soluẽdis noxius calor de lignis oleæ. 565
Maro Homeri per omnia imitator. 142
Maronia uua. 359
Martiale agonium. 191
Marsica ficus. 357
Mars βροτολοιγὸς καὶ μιαιφόνος. 227
Mars idem cum Sole. 262. 267
Mars pro animi feruore. ibidẽ
Martis sphæra. 62. 80. 88
Martis sphæra pro igne. 58
Martis annus. 150
Martis simulachrum apud Accitanos. 267
Martis stella eadem quæ & Herculis. 338
Martis stella cur terribilis terris.

ris. 91
Marti Arietis signum in zodiaco dicatum. 227
Martem patrem in sacris nuncupari. 227
Marspiter. 267
Masurius. 189.193
Mater deûm pro terra. 275
Mater deûm leonibus uehi cur dicatur. 283
Martius anni Roman. primus mensis. 226
Martius Cos. 236
Martius uates. 254.255
Mathematica corpora. 26.35
Martianum malum. 356
Maturare, Maturare fugam quid. 495
Mecœnatis stylus mollis, & remissus Augusti cauillo notatus. 298
Medea, 230. eius templũ uirum introire piaculum. ibidem
Medicina physicæ philosophiæ extrema fæx. 560
Medicinæ & diuinationis cognatio. 271
Medicos igni ex sarmentis libentius uti. 565
Medulla sine sensu. 535
Medulla spinalis id animali, quod naui carina. 537
Mel cur quod recentißimum, optimum. 543
Mel in fundo optimum. 544
Mellis repertor Saturnus. 205
Mellis natura arida. 543
Mellis fæx cur in summo, non imo. ibidem
Melampsithia. 359
Melodiæ musicæ tria genera, [136
Membra nigra septẽ. 44
Membrorum corporis humani dispositio per septenariũ. 43
Memoria animalibus cæteris pro ratione. 70
Memoriæ defectus opinionis ortus. 61
Menippus ex seruo philosophus. 224
Mens, Græcis νοῦς, rerum ideas continens. 17
Mens ultra animã et naturam. [ibid.
Mens ex deo nata. 32
Mens diuinior anima. 68
Mens nobis cum cœlo sideribusq; communis. ibidem. 70
Mens, quæ νοῦς. 68
Mens ex summo deo. 70
Mens mundi anima. ibidem
Mens ex deo procreata. 62
Mentis summa uelocitas. 268

Mentis sedes in capite. 69
in Mensam libare quando licuerit. 336
Mẽsis lunaris annus. 149.150.
Mẽsis cuiusq; initiũ, & [238
quot singulorũ fuerint dies
ex Romuli ordinatione. 240
Mẽsium initia ab exortu lunæ maioribus obseruata. 243
Mensium dies quomodo numerandi. 250
Menstrua frigida esse. 530
Μεσέντερον. 44
Messana capta. 200
Messanæ in Sicilia conditor Anaxilaus. 222
Messalæ cognomen unde. 200
Mercurius et Venus Solis quasi satel. 135
Mercurius uocis & sermonis potens. 229
Mercurius pro Sole. 251.268
Mercurius idem cum Apolline. 268
Mercurius sermonis autor. ibi.
Mercurius mentis potens. ibid.
Mercurius cur alatus. ibidem
Mercurius Argiphontes cur dictus. ibidem
Mercurius Tuscis Camill. 330
Mercurij sphæra. 62, 80, 87, 68
Mercurij sphæra pro æthērea
Mercurij annus. 150 [aqua. 58
Mercurij duplex potestas. 254
Mercurij simulachrũ. 268. 269
Mercurij caduceus. 260
Mercurio mense Maio sacrificari. 229
Meridies cur potius quàm Australis cardo uocetur. 130
Meridies quasi medidies. ibidẽ
Meridies. 188
Meridiani diuersitas unde. 76
Meridianus circulus. ibidem
Meroës situs. 141
Mespilum pyrum. 357
Metallica corpora uasta. 25
Metelli Pij luxus. 340
Metuentes cur pallescant. 541
Meuia lex. 218
Meuia Galla. 292
Mezẽtius quare diuûm cõtemptor uocatus Vergilio. 324
Milesium pyrum. 357
Mille declinatum singl'r. 194
Mille uerborum. 193
Millia à mille. 194
Militiæ onere liberandos septima annorũ hebdomade. 44
Milli paßûm, pro mille paßib.
Milli nummûm, pro mille [194
nummis. ibidem

Μῆνη. 149
Minerua solis uirtus. 266. cur è Iouis capite prognata. ibi.
Minerua summum ætheris cacumen. 321
Mobile omne, ab alio moueri, non à se. 158
Μοῖρα Homerica. 433
Mollusca nux. 355
Monas. 60
Monas diuisionis expers. 28
Μονὰς numerorum fons. 30
Monas puncti instar, 111. non numerus, quanquam numerorum origo. 30
Morborum causæ. 517. 518
Mors. 54
Mors aīæ à corpore solutio. 65
Mors naturalis quæ. 65. 66
Mors uoluntaria laudandaquæ 65.
Mors hominis duplex. 64
Mortes duæ, animæ & animalis. 57
Mortis locus. 57
Mortis deus cur Dis. 57
Mortis uoluntariæ dehortatio. 55.
Mortuos prosequi cantu ad sepulturā unde institutum. 121
Morsus figuratus, qui Græcis scomma. 509
Mos quid. 330
Mores sibi quisq; dat, unde ab his æstimandi homines. 218
Moribus præteritis uiuēdū. 193
Motus omnis corporis septenarius. 44
Motus semper uitæ comes. 81
Motus principium animæ. 156
Motus ratio ex Aristotele. 157
Motus per se. 158. [& 158
Motus per uim. 158
Motus per naturam. 159
Motus ex accidente. 158
Motus genera. 161
Motus corporei septem. 534
Mouere quid proprie. 167
Moueri aliquid semper bifariam intelligi. 156
Moueri an paßionē etiā significet. 165
Mulciber. 484
Mulier usurpata quæ. 187
Mulieres humidæ. 526
Mulieres frigidas esse. 527
Mulieres cur rarius inebrientur. 526
Mulieres frigoris tpe mediocri ueste uti magis q̄ uiros. 528. [529
Mulierum crebræ purgationes unde. 528
Mulierū læuitas cutis & splendor

dor unde. 526.528
Mulierum natura calidior, quàm uirorum, 528. & contrà, frigidior. ibidem
Mulus septem millibus nummûm emptus. 348
Mulsum optimum quod. 543
Mummius. 214
Mundanæ animæ motus. 174
Mundanus annus. 150.151
Mundus uniuersitatis principium. 563
Mundus dei templum. 68
Mundus uere cœlum. 94
Mundus an æternus. 146
Mundus qua parte mortalis, & quid eius intereat. 154
Mundus propriè cœlum uocatur. 151
Mundus magnus, homo. 154
Mundus qũo immortalis. 156
Mundus idem cum Iano. 211.
Mundus patens, Ditis & Proserpinæ festum. 246
Mundus pro cœlo. 94
Mundus deorum domus. 281
Mundi anima, 32. septenario primum generata. 37
Mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis. 57.58
Mũdi elemẽta ter quaterna. 58
Mundi anima, mens. 70
Mundi anima. 81.82
Mundi natalis. 104
Mundi uertex, cœli mediũ. ibi.
Mundi anima quomodo ex numeris fabricata. 115.118
Mundi motus aïæ impulsu. 119
Mundi anima uiuẽtibus omnibus uitam ministrat. 122
Murænæ cognomen. 345
Murænæ flutæ. 346
Murænæ ubi optimæ. 345
Murænæ piscis mors luctu deplorata. 345
Mures in Aegypto de terra et imbre. 564
Musæ nouem. 120
Musæ mundi cantus, cur amœnæ dictæ. 121
Musicæ sex tantum numeri apti. 114
Musicæ uis. 122
Musicæ melodiæ tria genera. 136.
Musici soni cur sacris adhibiti. 121
Musicis sonis cur anima gaudeat. ibidem
Musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere. 112

Μυσάγετης cur Apollo. 121
Musteum malum. 356
Musteum pyrum. 357
Musto inesse aquam. 530
Mustum cur nō inebriet. 530
Mutij maleuolētia Publij scōmate notata. 292
Mycithi serui in Anaxilai liberos pietas. 222
Myrteum pyrum. 357
Mys Epicuri seruus philosophus. 224
Mysia Hellesponti. 448.

N

Νάπαῖος Apollo. 258
Næuianum pyrum. 357
Narratio fabulosa. 5
Nascēdi rudimēta in leone. 60
Nascenti homini quæ numina adsint. 269
Necys, Martis' simulachrum apud Acitanos. 267
Nectar, potus deorum. 61
Necessitas, spatium à terra usque ad aquam. 36
Nefasti dies. 246.247
Nemesin contra superbiam coli. 278
Nemesin esse solem. ibidem
Neptunus & Apollo Troianorum dij. 321
Nepenthe apud Homerū quid. 504
Neptunus ἐννοσίχθων καὶ ἀσφαλίων. 254
Neruorum σύζυγία. 537
Nestoris prudentia. 22
Netiros taurus Soli consecratus apud Heliopolim. 277
Neuij locus. 485
Neuiū imitatus Verg. 465. 477
Nicander Colophonius. 454
Nicocreonti regi quid de se responderit Serapis. 7
Nigidius Figulus. 347
Nigidius. 495
Nigra ficus. 358
Nili catadupa incolis non exaudiri. 136
Ninus. 146
Nisus fastorum scriptor. 231
Niuis aqua pota noxia. 546
Nix, aqua in aëre densata. ibi.
Nocentem se iudice absolui neminem. 55
Noctiuagus. 486
Noctu futura. 188
Noctu concubia. 191
Nomius Apollo. 258
Nomina ex cognominib. 200
Nonæ Caprotinæ. 223
Nonæ cur à nundinis segregatæ

gatæ. 235
Nonæ.240.unde dictæ. 241
Nonæ copulandis nuptijs religiosæ. 243
Nonis conuentus populi cur uitari solitus. 235
Nonis populares cõuenire ex agris in urbem. 241
Nonius Attelanarum scriptor. 214
Nox, terræ umbra. 96
Nox concubia, intempesta. 188
Nox pro noctu. 191
Nubes quid. 108
Nuces & mala quo distẽt. 356
Nucum genera. 353
Nudius quartus. 192
Numæ uirtus. 175
Numæ industria in diuidendo anno. 233.245
Numantius Plancus Antonij & Cleopatræ luxus arbiter. 353
Numentana uua. 359
Numenius philosophus. 18
Numerus superficie & lineis antiquior. 27
Numerus impar mas, par fœmina. 29.119
Numeri tantũ sex ad conficiẽdam musicam apti. 114
Numeri, per quos iugabilis sit rerum omnium competentia, qui. 91
Numerorũ plenitudo, & qui numeri propriè pleni. 25.26
Numerorum certa ratione animas corp. sociari. 65
Numerorum necessitas. 116
Numerorũ natura Geometricis rationibus applicata. 117
Numidica ficus. 357
Nundina dea. 249
Nundinæ. 244
Nundinæ à quo institutæ. 248
Nundinæ an feriæ. 248
Nundinæ Iouis feriæ. ibid. sed lege Hortensia fastæ institutæ. 248
Nundinarum dies. 235
Nundinarum origo. 248
Nuptijs copulandis religiosi dies qui. 243
Nũs. 17
Nũs mens diuina. 50
Nũs ὑλικός. 62
Nũs Græcis, mens. 68
Nutricis ingenium quantum ad mores referat. 411
Nux iuglans. 354 basilica, auellana, Prænestina, Põtica, castanea, Heracleotica. ibid.

Græca, amygdala, thaſia, molluſca, Tarentina, pinea. 355

O

OBedientia, ſpatium inter aërem & ignem. 36
Obiurgatio pathetica. 376
Obliuio ebrietatis comes. 61
Obſoletis uerbis nō utēdū. 193
Occiduum tempus. 188
Occipitij ſiccitas. 539
Oceanus. 137
Oceanus quomodo terram ambiat. 142
Oceanus terram ambit & diuidit. 280
Oceani incrementum. 40
Oceani exiguitas. 155
Ocium moleſtum quod. 307
Octauius Herſenius. 338
Octauius Ciceronis ſcommate notatus. 510
Octauij luxus. 348
October menſis Domitianus appellatus. 232
Octonarius numerus cur dicatur plenus, 26.117. et ſolidū corpus, 27.28. Pythagoricis iuſtitia appellatus. 28
Octonarij coniunctio. ibidem
Octonario ſolidum corpus imitari. 117
Oculorum ſanitati cōferre æris metallum. 567
Oderunt quem metuunt, prouerbium. 56
Odorandi uis. 557
Ogranium malum. 356
Οἰκτὸς 361
Oleæ ignis balneo pernicioſus, 565
Olearum genera. 358
Oleaſter. 358
Oleum qua ratione gelu ſtringatur, uinū non item. 547
Olei quod ſupernatat optimū. 544
Ὄλωθοι fici 358
Ὁμοιοπάθεια 373
Opalia. 215
Opinandi natura animæ, à ſole. 62
Opinio pro uero minus cautis inoleſcit. 54
Opinionis ortus memoriæ defectus. 61
Oppias. 281
Oppius de ſylueſtribus arboribus. 356
Opis Dianæ comes. 456. ipſa Diana. 457
Ops dea, Saturni coniux, 216 pro terra. ibidem
Ops dea, quæ & Fauna, & Fatua,

Fatua, & Bona. 229
Ora pro personis. 488
Oraculum. 19.20
Ὅραμα. 19
Oratæ cognomen. 345
Oratio pathetica qualis esse debeat. 361
Oratorem non nisi orando probari. 503
Oratorum diuersitas. 378
Orbiculatum pyrum. 357
Orbiculatum malum. 356
Orbes. 72
Orbis. 73
Orbilij grammatici dictũ. 305
Orchas olea. 358
Orchia lex. 350
Orioni proximæ Vergiliæ & Hyades. 84
Oropi uastatio. 195
Orphei ceremoniarũ sacra. 16
Orphei fabula. 121
Orphei locus. 257.265.283
Oscilla Diti sacrificari cœpta. [27.225.
Osinius rex. 429
Osiris idem cum sole. 275
Ossa sine sensu. 535
Ostentatio quomodo uitanda interpreti. 136.507
Oua pauonum quin denarijs uendita. 339
Oues cur lauentur. 245
Oues abluere qua gratia festis diebus liceat, aut non. ibidem
Oues cur bidẽtes dicantur. 498
Ouis purpureo colore quid portendat. 328
Ouum instar elementi omnibus ferè animantib. 562
Ouum mundi simulachrũ. 563
Ouum'ne prius fuerit an gallina. 561

P

Pacuuius Taurus. 297
Pacuuium imitatus Vergilius 465
Pæan cur dictus Apollo. 253
Pachynum promontoriũ. 254
Παιανίζειν. 316
Pagani, id est, rustici. 244
Paganalia. 224
Palicus, siue Palici dij qui. 446
Palinodiam canere, prouerbiũ. 519
Pallas pro septenario. 31.
Pallor unde metuentibus. 541
Palpebras depiles æris metallo tractato uestiri. 567
Palusca ficus. 357
Πᾶν τὸ ἕν. 251
Panos simulachrum. 279
Pan, qui & Inuus, idem qui et

Sol

Sol. 278
Pan cur Arcadibus ὁ ϖ ὕλης κύριος dictus. ibidem
Panuceum malum. 356
Pantheũ Veneris templũ. 353
Panyasis. 455
Papyrij Praetextati historia. 196.
Parabola pathetica. 369.371
Παράλειγμα. 370
Paralus. 182
Παράλυσις ex nimio uino & frigore. 525
Paralleli quinq;. 75
Parentibus praesentibus nõ oĩbus scommatibus locus. 512
Parmetis. 281
Parmenides. 182
Parnasus mons Apollini sacer. [263
Parthenium mare. 548
Parthenius grammaticus Vergilij praeceptor. 458
Parthi cum concubinis, non coniugibus inire conuiuia soliti. 501
Paridis iudicium Homero neglectum. 434
Partus humani tempus. 32
Partus futuri discretio. 32
Partus humani dispensatio & maturitas. 41
Partus an uitalis septima hora discerni. 42
Passiones. 50
Patriae seruatoribus certũ beatitudinis praemium in caelo. 24.47
Patrisfamiliâs appellatio. 218
Πατρῷος Apollo cur dictus. 257
Patauini seruorum suorum fide seruati. 221
Patera. 452
Patera pars ueli inferior. 453
Patultius cur dictus Ianus. 212
Pathetica oratio. 361
Pathos ex habitu apud Vergiliũ, 360. per silentium. 275 repetitionem, 376. obiurgationem, ibidem. à maiori & minori, 372. praeter spem, 373. à similitudine passionis, ibid. sermone cõuerso ad inanimata, 374. addubitatione, ibi. attestatione. ibi. per hyperbolẽ, 375. exclamationẽ, ibidem. ab aetate apud Verg. 363. habitu, 394. fortuna, ib. debilitate, ibid. loco, 36. tempore 366. causa, ibidem. modo, 368. materia, ibidem. simili, 369. exemplo, 370. parabola

rabola, 371. imagine. ibidem
Patiētiæ maior q̃ făcūdiæ laus. [299
Paulia olea. 358
Pauonum oua quinis denarijs [uendita. 339
Pausa. 498
Pausia olea. 358
Pede altero calceato, altero nudo eundi mos. 442
Pelasgi à Pelasgo. ibidem
Πέμματα. 309
Penates dij Romanorum proprij, quinam. 320
Per pro inter, frequens apud Vergilium. 142
Peregrina uerba non respuisse Vergilium. 484
Periculorum præteritorum iucunda commemoratio. 507
Pericles. 182
Perpenia. 341
Persius. 51
Perseus Zenonis seruus philosophus. 224
Persicum inter mala potius q̃ nuces numerandum. 356
Persicum idem quod mollusca nux. 355
Persoluere, uoti proprium. 323
Pestanus Vibonensis, 482
Pestilentia à pecudibus inchoata. 520
Pestilentiæ descriptio ex Vergilio & Lucretio. 471
Petulcus. 485
Phædon Socraticus ex seruo philosophus. 224
Φάντασμα. 19. 20
Phanes cur dictus Apollo, & Phanæus. 256
Phanes sol unde dictus. 264
Φανταστικὸν animæ unde. 62
Pharmaca cur ex cōtrarijs. 522
Φάσεις. 39
Phidiæ responsum de Ioue Olympio à se ficto. 421
Phileas scriptor. 450
Philemon comicus. 453
Philesius Apollo. 259
Philocrates C. Gracchi seruus. [221
Philochorus. 216
Philosophia, moriendi meditatio. 64
Philosophia artium ars, & disciplina disciplinarum. 560
Philosophia unicum deorum munus, & disciplina disciplinarum. 287
Philosophia'ne interesse conuiuijs debeat. 501
Philosophiæ partes tres: Moralis, Naturalis, Rōnalis. 176
Philosophiæ alumnæ honestas & mod

& modestia. 502
Philosophia disciplina rerum omnium moderatrix. ibidem
Philosophandum moderatè in conuiuijs. 504
Philosophi an soli beati. 48
Philosopho an cõueniat fabulis uti. 15. & quibus & quãdo. ibidem
Philosophum pro tempore non minus tacendo philosophari quàm loquendo. 503
Philotis ancillæ cum alijs insigne facinus. 223
Phlegeton fluuius infernalis quid. 55
Φλέγμα. 539
Φοῖβος cur dictus Apollo. 256
Φθινὸν μῆν. 250
Φυσικὸν naturæ unde. 62
Φυχικὸν animæ. 69
Φυσικὸν ad nos de luna. 91
Φῶτα. 207. 225.
Pietas Scipionis. 53
Pilos creari calore. 529
Pilliolata uua. 359
Pinarij Herculei ædis custodes. [326
Pindarus imitationi inaccessus. 436
Pindari locus. 437 [ibidem
Pindarum ubi imitatus Vergil.
Pinea nux. 356
Piper cur appositum cuti, lædat, deuoratum nõ item. 532
Pisæ oppidum. 428
Pisces cur Ioui aßignẽtur. 105
Piscium signum quomodo Solem referat 278
Pisistrati tyranni prudens factum. 503
Piso Ciceronis gener ab eodem cauillo notatus. 296
Pyrorum genera. 357
Placentæ à secũdis mensis Varroni remotæ. 309
Planetæ septem. 38
Planetarum cur alij nobis prosperi, alij aduersi. 98
Planetarum ordo. 105
Planities. 27
Platani Hortensij uino irrigari solitæ. 339
Plãtationis autor Saturn. 205
Plato ipsius ueritatis arcanum. [33
Plato notatus. 558
Platonis locus. 12. 34. 60. 64. 93. 116. 117. 155. 167. 251. 280. 309.
Platonis scribendi ratio. 21
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & similitudo. 12

Platonis de sphæræ solaris ordine sententia. 87
Platonis symposiũ. 181. & 288
Platonis seruitus. 218
Platonis distichon. 293
Platonis Phædon. 224
Platonicorum ratiocinationes de animæ immortalitate. 156
Planci libido Sutoris ioco notata. 291
Plauti locus. 246.335.346. 355.356.445.452.
Plauti iocorum uenustas. 289
Plauti Baccharia. 346
Plebeia ingenia exemplis magis quàm ratione capi. 514
Plenitudinẽ nisi diuinis rebus & supernis conuenire. 25
Plinij Secundi pingue & floridum dicendi genus. 378
Plotinus. 48
Plotinus uerborũ parcus. 153
Plotini locus. 48.65.82.153
Poculorũ genera, uariáque nomina. 452
Podagræ causa. 517
Poëtarum fabulæ ex philosophiæ adytis. 251
Poëticam tubam omnia semper in maius tollere. 151
Pœnitere tanti non emo, prouerbium. 292
Ποιμνιὸς Apollo. 258
Polemon historicus. 447
Πολιοκροτάφοι senes cur dicti Homero. 538
Politicæ uirtutes. 49
Pollex digitus. 551
Pollionis scõma ĩ Augustũ. 300
Polus Philostrati seruus philosophus. 224
Pollusctus Herculis. 349
Pollucibilis cœna. 353
Πόλος. 252
Polus arcticus, antarcticus. 78
Πολυπίδαξ. 450
Pompeius Macula. 292
Pompeiana ficus. 357
Pomponianus. 192
Pomponius poëta. 498
Pondera omnia nutu suo in terram ferri. 132
Pondera semper in imum natura deduci. 107
Ponti gelu unde. 548
Ponticum mare dulcius cæteris ibidem
Pontica nux. 354
Pontificis cœnæ luxus. 340
Pontificum potestas res gestas in tabulas referendi. 317
Popilia. 341

Populonea Iuno. 335
Populiæ dictum. 304
Populeæ coronæ in sacris Herculis. 337
Porphyrio Homeri interpres, 22. & Platonis. 133
Porphyrius. 133
Porricere. 314
Portarum solis altera hominũ, altera deorum. 59
Posthumianus. 195
Posthumius Liuius Fidenatium Dictator. 223
Postuorta. 205
Potionum remedia cur ex contrarijs. 522
Potitius & Pinarius sacrorum Herculis custodes. 230
Potitij. 326
Potus uitandi qui. 516.518
Potus per asperam'ne arteriam pulmoni illabatur. 558
Prannia uua. 358
Præcox ficus. 357
Præcox malum. 356
Præcox pyrum. 357
Præcianum pyrum. ibidem
Præcox. 46
Præliares dies. 246
Præmature. 496
Prætextæ origo, & à pueris usurpatio. 197.198
Prænestina nux. 354
Prætexta magistratuum gestamen. 196
Prætexta unde in nominis usum abierit. 197.198
Precia uua. 359
Pridie. 192
Principij nulla origo. 155
Pristine & pristini ueteres pariter dixisse. 192
Procliuè & procliui pariter dixisse ueteres. 192
Profanum quid. 317
Profesti dies. 245.246
Proiectus. 483
Προνοίας ἀθηνᾶς ναός. 260
Properare. 495
Proserpina pro inferiore terræ hemisphærio. 274
Prosiuum malum. 350
Protagoras. 182
Proteruia sacrificium. 291
Proteruiã fecit, prouerbiũ. ibid.
Πρῶτος ἀλλος. 17
Prouidentiæ ministra fortuna. 444
Prudentia politica. 49. animi iã purgati, 51. exẽplaris. ib.
Prudentia Scipionis. 53
Prudentiæ officium. 48

Psaltria. 289
χαμμακόσια apud Aristophanem pro multis. 451
Psithia uua. 359
πτῶσις, categoria. 509
Ptolemaeus. 91
Pubertatis aetas. 42
Pubertatis annus in foeminis duodecimus, pueris autē decimus quartus. 528
Publij in Mutiū scomma. 292
P. Albinouanus. 341
P. Scaeuola. ibidem
P. Scipio Afric. quomodo serui fidem expertus 221
Publius Syrus mimographus, 307. eius sententiae. ibidem
P. Volumnius. 341
P. Tertius. 335
Publicia Flaminica. 341
Publicius trib. pleb. 207
Pudentes cur rubeant. 541
Puellas biennio maturius quàm pueris tutela liberari. 42
Pueritia cur non canescat. 539
Pugilum in explorandis uiribus consuetudo. 43
Pulla ficus. 357
Pulmentorum uarietas. 518
Pulmo solidus et laeuigatus. 559
Pulmo receptaculū potus. 561
Puncta duo, lineae ductus. 27
Punctus, unum. 27
Punctum corpus indiuiduum. 116. 117
Punctum lineae principiū. 161
Punctis finiri lineas. 26
Punicum malum. 356
Pūico bello serui militarūt. 222
Purgatio foeminarum quando incipiat. 42
Purgatio an ī sacris īferis aequè ut superis necessaria. 314
Purgatoriae uirtutes. 49
Purpurae usus cur in praetextis puerorum. 199
Putredo pecudum quid. 564
Putredinis causa. 565
Pylades histrio. 308
Pyrgi oppidum. 428
Pythagoras. 18
Pythagoras cōcentuū coelestiū inuētor, 112. & nūerorū, 113
Pythagoreorum symbola. 16
Πύθεσ. 259
Pythius Apollo. 259. 261
Pythonis draconis ab Apolline occisi fabula. 259. 260

Q

Quadratum corpus. 26
Quadratum octo angulis. 27

Quadruplus numerus. 114
Quassare. 292
Quaternarius numerus. 28
Quaternarij laus. 33
Quaternarius iurisiurandi religiõe sacer Pythagoricis. 36
Quinarius rerum omnium numerus. 32.
Quintilis mensis à Martio quintus. 226
Q. Catulus. 340
Q. Cicero M. Tullij frater scõmate ab eodem notatus. 294
Q. Claudius Quadrigarius. 191. 194.
Q. Cornelius. 341 [339
Q. Hortẽsij luxus & mollities.
Q. Sulpitij ad Alliam contra Gallos congressus. 247
Quintilis mensis, qui postea Iulius. 231
Quirinus cur dictus Ianus. 212
Quirianum malum. 356
Quod canis in Aegypto, prouerbium. 292

R

Radius olea. 358
Ratio. 36
Ratio aiæ purißima pars. 69
Ratio, mentis uis, cuius sedes in capite. 69
Ratio quid uisui cõferat. 551
Rationẽ descriptam citius aĩo illabi, quàm dictã tantũ. 139
Ratione hominẽ sola præstare cæteris animalibus. 69
Ratiocinatione amiciri animã dum per Saturni sphæram delabitur. 62
Reboare. 484
Regina sacrorum. 243
Reipu. seruatores aut adiutores, cœli præmium & beatitudinẽ cõsecuti sunt. 24. 47
Religiose & religio quid. 318
Religiosus in conuiuio de quibus interrogandus. 508
Remediorum uarietas. 522
Remittere animum esse quasi amittere. 195
Repetitio pathetica. 376
Reprehensionem semper sequitur dolor. 606
Reprehendẽdi disciplina. ibidẽ
Retrimenta. 516
Reus sacrorum quis. 315
Ῥεύματα morborũ causæ. 517
Rethorica an conuiuijs introducenda. 501
Rhodia uua. 359
Romæ nomen Latinum & dei ipsius tutelaris, cur ignotum

tum. 331
Romanorũ *sacra diurna partim, partim nocturna.* 187
Romanorum *auaritia* Annibalis *scommate notata.* 291
Romulus *quomodo annum ordinarit.* 227
Romulus *acri ingenio, sed agresti.* 240
Romuli *uirtus.* 175
Ros *aëris & lunæ filius.* 567
Roscius *histrio, &* Ciceronis *cum eo certamen.* 344
Roscij *de histrionicæ & eloquẽtiæ collatione liber.* 344
Rotantes *se in orbem cur uertiginem patiantur.* 534
Rubile *pyrum.* 357
Rubor *unde pudentibus, & gaudentibus.* 541
Rubrum *malum.* 356
Ructuum *causa.* 517.522

S

SAbinarum *raptus.* 213
Sabinarũ *cũ* Romanis *prælium ad* Viminalẽ *collẽ.* 213
Sacra Romanorũ *diurna.* 187
Sacra *celebritas.* 244
Sacrificijs *cur adhibiti musici soni.* 121
Sacrum *quid.* 317
Sacrum *quid, & sacri homines dijs certis.* 328
Sacrorũ *ritus quomodo à* Vergilio *obseruati.* 313
Sagittarius *quõ pro sole.* 277
Salibus *inesse pingue quiddam.* 553
Salentina *olea.* 358
Salij *cur* Herculi *ab* Vergilio *attributi.* 337
Salis *conspersio qua ratione carnem ad diuturnum usum conseruet.* 542
Salis *natura.* 542
Salsamenta *uendere prouerbiũ.* 509
Saltandi *mos ante triclinia, & in eo luxus.* 342
Salus *quid, & eius simulachrum.* 270
Salus, *eiusq́; feriæ.* 245
Sallustij *locus.* 340.349
Sallustius *alienæ luxuriæ grauißimus censor.* 340
Sallustij *breuitas* 378
Samonicus *Serenus.* 337. 347.
Samothraces *dij.* 321 [350
Sanctum *quid, & sanctæ leges.* 318
Sanguis *quomodo in muliere impręgnata lactis naturam*

induat. 412
Sanguis calore priuatus in sa-niem uertitur. 542
Sapientia. 48
Sappho. 453
Sapientes qui. 48
Sathuni. 211
Saturnalia dierũ optimus. 289
Saturnus unde dictus. 216
Saturnus, quasi Sathũnus. 211
Saturnus Cælij pudenda abscindens. 16
Saturnus in uincula coniectus à filio. 16
Saturnus tẽporum autor, unde Græcis κρόνος καὶ χρόνος. 279
Saturnus deorũ princeps. 203
Saturnus Sterculius dictus. 205
Saturnus ab Iano hospitio exceptus. 205
Saturnus cur compedes gestare fingatur. 209
Saturnus cur filios suos deuoret. 210
Saturnus cur à filio Ioue pulsus: cur uinctus. 210
Satyri quasi Sathuni. 210
Saturnus idem qui Sol. 279
Saturnus cur Cælij patris pudenda abscidisse dicatur. 209
Saturnus cum uxore Ope frugum & fructuum repertores. 216
Saturnus cur laneos pedes habeat. 209
Saturni sphæra pro aqua. 58.62.
Saturni stella quot annis zodiacum percurrit. 81
Saturni annus. 150
Saturni stella cur malefica. 91
Saturni festo bellum inchoare non licitum. 246
Saturni Saturnius collis. 206
Saturni insigne falx. 205.210
Saturni templum cur ærarium Rom. 209
Saturni templum. 208
Saturni falx cur in Siciliam deciderit. 210
Saturno deberi plantationis disciplinam, mellis etiã & fructuum inuentionem. 205
Saturno cur cerei oblati. 207. 225.
Saturno uirorum uictimis sacrificatum. 307
Saturno cur sacrum aperto capite fiat. 216
Saturnalia sacra. 205
Saturnalia quãdo primum Ro*mæ instituta.* 213

Saturn

Saturnalia quo die celebrari solita, 213. septem dierum, ibidem. 216. 225
Saturnaliorum initium, 189. ritus, 204. origo, ibidem. 205 uetustas. 208
Saturnalium et Saturnaliorum pariter dici. 188. 190. 191
Saturnalibus famulos cum dominis epulari. 208
Saturnalibus bellum sumere ne fas, aut à nocentibus pœnas exigere. 213
Saturnia dicta Italia. 205
Saturnia sphæra. 80. 83
Scæuolæ responsum, quid ferijs agi liceat. 245
Scandianum malum. 356
Scantianum malum. ibidem
Scari in delicijs, et ab Octauio in Italicum mare primo illati. 348.
Scipionis uirtutes. 53
Scipionis personæ quomodo conueniant somnium generale & publicum. 21
Scipionis somniū quale, ibidē. eius propositum. 22
Scipio quomodo deleta Carthagine triumpharit. 151
Scipionum nomen unde. 200
Scomma. 506. 509. 510
Scommata contumeliosa, atque eorum duo genera. 511
Scomma in eadem conditione iucundum. 512
Scommatum usus moderatus à Lycurgo institutus Lacedæmone. 513
Scommatibus in cōuiuio abstinendum. 509
Scommata minus aspera, qualia. 510
Σκωπός. 23
Scorpij chelæ, Libra. 85
Scorpius Marti & Veneris dicatum signum. 227
Scorpius quō Solē referat. 277
Scyphus. 452. 455
Scythicum mare gelu non constringi. 547. [140
Scythia frigidæ zonæ uicina.
Sebadius, idem qui & Sol & Liber pater. 264
Segetia dea, eiusq; feriæ. 245
Seia dea, eiusq; feriæ. ibidem
Seleuci regis occisi per seruum ultio. 221
Σιλλωοβλῶτοι. 252
Sella curulis à Tullo Hostilio instituta. 197
Semproniæ lasciuia. 343

Sementinum ſerū pyrum. 357
Sementinæ feriæ. 244
Semutonium. 115
Seminis definitio. 563
Seminis'ne an alimenti maior natura. 412
Semiramis. 146
Semela Fauni filia, 229. eiusq́; ſacrum. 230
Semoniæ feriæ. 245
Sempronia. 341
Semurius ager. 215
Senarius numerus. 550
Senectus loquax. 508
Senectus frigida, & ſicca. 539
Senarij uis ac religio. 31
Senex de quibus interrogandus. 508
Senes etiam ſanos ebriorum malis laborare. 527
Senes cur facilè ieiunium ferant. 549 [527
Senes cur ad fletū difficiliores.
Senes cur Home. πολιοκροτάφοι dicti. 538
Senes cur facilè inebrientur, quia ſicci. 527
Senecta loquax & fabulis referendis amica ætas. 427
Senſus quid uiſui conferat. 557
Sēſus à cerebro miniſtrari. 535
Senſus quinq́;, 310. 536. nulli diuino corpori inſunt. ibid.
Senſui quæ membra participent, quæ non. 535
Senſuum officia ſeptem foraminibus celebrata. 44
Senſuum efficacia quomodo de ratione pendeat. 558
Senſuum rationes. 554
Sentire & creſcere aīalibus cæteris cum hoīe cōmune. 70
Sentiendi uis animæ cur indita. 69. uis unde animæ. 62
Sentiendi natura ad nos de ſole. 91
Scrophæ cognomentum unde. 200
Septas, qui & ſeptenarius. 37
September menſis Germanicus dictus. 232
Septenarius uirgo & Pallas uocatus. 31
Sptenarius unde conſtet. 30
Septenarij tertia cōiunctio. 32
Septenarij perfectio. 37
Septenarij decas uiuēdi meta. 43
Septenarij gemina uinciendi uis. 35
Septenarij multiplicationē per fectam ætatem facere. 43
Septenario diſponi corporis

membra. 43
Septenario constare hominem . 40
Septenarium multis rationibus plenum dici. 29
Septentrio uẽtus rigidus. 131
Septentrionalis parallelus. 76
Septentrionem nunquam admittere solem. 139
Septentriones nunquam occidere. 78
Septentrionalis extremitas inhabitabilis. 130
Septentrionum compago. 84
Sæpius etiam est holitor, prouerbium. 492
Serapis cultus. 204
Serapis pro sole. 272
Serapis Aegyptijs deus maximus. 273
Sergiana olea. 358
Sergius Orata. 345
Sermonis pro loco & tempore applicatio, philosophiæ nõ minima pars. 505
Serui dominis non contemnendi & cur. 218
Serui philosophi. 224
Serui familiares cur dicti. 218
Seruorum in dominos odium et fides unde. 218.219
Seruorum honore delectari Saturnum. 216
Seruorum opera & fortitudo in bellis. 221.222
Seruis cœnas apponi à matronis solitas mẽse Martio. 227
Seruos non haberi hostes, sed fieri. 219
Seruitus nulla turpior quàm uoluntaria. 218
Seruos dijs curæ esse. 217
Seruilia M.Bruti mater Ciceronis ioco notata. 291
Seruilianus à Seruilio. 200
Seruilij Geminij dictum. 292
Seruij Tullij natalis. 236
Seruij inter grammaticos præstantia. 285.286.
Seruij uerecundia. 540
Seruius grammaticus. 185
Seruius doctißimus doct. 491
Seuerus Caßius. 298
Serum pyrum. 357
Senemuris Aegypti rex, qui & Senepos. 281
Sexagenarios de ponte, prouerbium. 195
Sextilianum pyrum. 357
Sextilis mensis qui postea Augustus. 231
Sex.Pacubius trib.pleb. 232

Sibylla cur cognomen. Corn. Rufus. 255
Sicani. 193
Sicula mensa. 522
Sidera quæ. 72
Sidera ignes cœlestes. 71
Sidus signũ stellis coactũ. 72
Sigillariorum origo. 225
Sigillariorum celebritas. 216
Signa de aduersis semper obscura & inuoluta. 45
Signa zodiaci cur diuersorum nũinũ potestati aßignata. 104
Signifer qui & zodiacus. ibid.
Signinum pyrum. 357
Signorũ zodiaci ordo, 84. obseruatio quomodo ab Aegyptijs excogitata. 102
Similia similibus gaudent. 529
Similia similibus nutriri. 521
Simulachra rerum cur in aqua maiora ueris appareãt. 554
Sinapi cur appositum cuti lædat, deuoratũ nõ item. 532
Sinistræ partes cur imbecilliores. 535
Sirenæ cœlestibus orbibus insidentes. 120
Siren. ibidem
Sisyphi saxum. 56
Sitis cur edendo non subleuetur, ut bibendo fames. 545
Sitis cum domatur, maior uoluptas est, quàm cum sedatur fames. ibidem
Socratem non fuisse eodẽ tempore cum Timæo. 182
Socratis scomma in Critobolum. 511
Sol Deo siue τῷ ἀγαθῷ apud Platonem simillimus. 17
Sol quem ordinem habeat inter planetas. 87
Sol annuo spatio zodiacũ percurrit. 90
Sol fons cœlestis lucis & dux, 93. princeps, reliquorũ moderator, mens mundi, ibidem cor cœli, ibidem. temperatio mundi. 94
Sol, quia talis solus appareat 93
Sol octies terra maior. 99
Sol unde dictus. 252
Soli omnium deorum nomina quomodo conueniant. 250
Sol quando Apollo uocandus, quando uerò Bacchus. 263
Sol mundi mens. 265. 268
Sol terrenæ fœcunditatis autor. 266
Sol mundi caput rerum'que sator.

ſator. 269

Sol naſcẽtis hoĩs dæmon. 270

Sol Iouis oculus. 275

Sol q & Ianus geminus. 211

Sol omnium uitæ autor. 39

Sol ſeptimo ſigno uices uariat. ibidem

Sol quomodo putredinis cauſa. 565

Solis motus. 38

Solis anfractus, & reditus pro anno. 45

Solis portæ. 59.261

Solis ſphæra ignis elementum. 58.62

Sol mundi mens, luminum reliquorum dux & moderator. 80.88.93.251

Solis defectus. 75

Solis magnitudo. 79

Solis magnitudo ſecundũ quoſdam, 94.95. quomodo deprehenſa. 97

Solis motus proprius ab Occaſu in Orientem. 85

Solis diuerſa cognomina. 93

Solis diametrus. 99

Solis circuli, per quem meat, ambitus. 97.98

Solis quaſi ſatellites Mercurij & Veneris ſphæra. 135

Solis meatus quatenus ſurſum ac deorſum. 138

Solis præcipua poteſtas, anni dimenſio. 211

Solis curſus quanto tempore zodiacũ abſoluat. 234.238

Solis duo maximi effectus. 253

Solis diuerſæ uirtutes diuerſis dijs nomina dederunt. 251

Solis temperatus calor morborum omnium fuga. 253

Solis effigies apud Aſſyrios. 261

Solis cognomina. 265

Solis ſimulachrum apud Aegyptios. 268

Solis imago apud Aegyptios. 273.275

Solis natura. 277

Solis poteſtas. 282

Solis orbis matutinus cur maior ſolito appareat. 554

Solẽ in defectu ſuo nil pati. 75

Solẽ cur Cicero non abſolutè, ſed ferè planetarum medium dicat. 90

Solẽ torridæ ſiue peruſtæ zonæ fines nunquã excedere. 140

Solem tribus tantum cardinibus recipi. 139

Solem eundem eſſe cum Libero pat

ro patre. 265
Sole & luna præcipue uitam nostram moderari. 91
Solaris annus. 150
Soliditas corporũ quibus constet. 26.27
Solidi corporis dimensio triplex. 116
Solinius ager. 215
Solonis uirtus. 175
Σδμα.57 [566
Somnus sub luna perniciosus.
Somnus ex humore. 539
Somnus frigidis reduci. 525
Somnium. 19.20
Somnium, proprium, alienum, commune, publicum, generale. 20.21
Somnium Scipionis quale. 21
Somnij Scipionis expositio. 25
Somnij species quinq;. 19.20
Somnia de statu ciuitatis pro ueris habenda quæ. 22
Sõnia de aduersis omnia semper obliqua & obscura. 45
Somniorum portæ. 22
Sonus ex motu. 106
Sonus nunquam fit, nisi aëre percusso. 134
Sonus ex epogdoo nũero. 114
Sonorum quomodo alius acutior, alius grauior. 134
Sophoclis locus. 445.453
Spatiari. 326
Speculorũ imagĩes unde. 554
Sphæra aplanes. 32.52.55.56. 72.105.125
Sphæra solida. 72
Sphæræ pro stellarum corporibus. ibidem
Sphæra ultima, ἀπλανής. 32.52
Sphæræ uagæ septem, 59. motus. 125
Sphæræ ĩ uniuersum nouẽ. 125
Sphæræ ultimus locus, qui medius. ibidem
Sphæra extima cur summus uocetur deus. 82
Sphærica forma sola mentis capax. 69
Sphærarum cœlestiũ ordo. 80
interualla. 123
Sphærarum cœlestium concentum cur non audiamus. 126
Sphærarum infirorum stellæ quomodo in zodiaci signis meare dicantur. 99
Sphærarũ cœlestium melodia, & cur sonorum alius acutior, alius grauior. 123. 126
Sphærarum cœlestium ex motu concentus. 112.120

Sphæralis motus. 534
Squallere. 491, 493. 508. Squallor. ibidem
Σπεῦδε βραδέως. 495
Speculi ignem emittentis ad lunam compar. 89
Spiramentum hominis. 534
Spiritus pro anima. 70
Spiritus fortior incipiēs quàm desinens. 124
Spiritus haustu priuatū durare ultra horas septem non posse. 42
Stare id dici, ad qđ acceditur [250
Stati dies. 246
Statius Tullianus. 330
Statiuæ feriæ. 244
Statoris Iouis ædes. 320
Stellæ quæ. 72
Stellæ errantes. 73
Stellæ cœlestes ignes. 71
Stellæ singulæ uniuersa terra maiores. 78
Stellarum quædam semper: cur quædam nunquam nobis uideantur. 77. 78
Stellarum etiam fixarū an motus aliquis. 83
Stellarum nomina unde. 90
Stellarū cursu res humanas disponi, aut saltem significari. 251
Stellas errantes cōtrario quàm cælum motu uersari. 83
Stellis aues immolandas. 329
Stephanitis uua. 359
Sterculius dictus Saturn. 205
Στερεὸν 27
Stiptica uis. 567
Stomachus paterfamiliâs. 516
Stomachi uis & officium. 537
Stomacho lasso cur nihil calidum adhibeatur. 524
Stonij oppid. deuotum. 333
Straton Peripateticus. 41
Strophe hymnorum. 121
Struthium malum. 356
Styli dicendi duo. 379
Styx flu. infernalis quid. 55
Suaue & dulce nō idem. 530
Sublicius pons. 225
Succi qualitas in cibis 515
Sueuiū imitatus Vergilius. 465
Sueuius. 486 [355. 356
Sueuius poëta, eiusq; moretū,
Sumptuariæ leges unde. 349
Superficie terminari omnia corpora. 26
Superficies cum lineis, prima incorporea natura post corpora. 27 [116
Sṿpficies qđ apud geometras.

Superfic

Superficię lineis terminari. 26
Superi nobis dij, nos inferis. 20
Sus prægnans Terræ hostia. 229
Syene ciuitas, 139. sub æstiuo tropico. 141
Syllana lex. 352
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine. 255
Syllæ dictum de Cæsare. 295
Symetus fluuius. 446
Syluestre malum. 356
Syluicolæ. 485
Symmachi floridum & pingue dicendi genus. 378
Symphoniæ musicæ, & ex his constituta anima. 37
Symphoniæ quinq;. 115

T

TAbularum XII. renouatio. 351
Tactus uis totius corporis. 337
Tanais. 140
Tantali pœna. 55
Tarentina nux. 355 [ibidem
Tarẽtinæ oues, quasi terẽtinæ.
Tarentum cur molle dictum Horatio. 356
Tarentinum pyrum. 357
Tarquinius Priscus. 197
Tarquinius Demarathi Corinthij filius. 321
Tarquinij Prisci ostentarium arborarium. 358
Taurus cur Veneri aßignetur. 228 [105
Taurus signũ Veneri dicatũ.
Taurus pro Sole ubi colatur. 277 [334
Taurus q̃bus alijs immoletur.
Tauri signum, 86. quomodo ad solem referatur. 277
Taxare. 491
Tellana ficus. 357
Temperãtia politica. 49. animi iam purgati. 56. exemplaris. ibidem
Temperantia Scipionis. 54
Temperantiæ officium. 48
Tempestas suprema. 188
Tempestiua pinus. 483
Templum dei mundus. 67. 68
Tempus quid, & tempora nõ fuisse, cum fuit chaos. 209
Tempus omnia metere. 210
Tempus præsens leonis capite significari, præteritum lupi, futurum canis effigie. 273
Tempore absumi omnia ac restitui. 210
Tempora non aliunde quàm ex cursu solis. 147

Ter terna ter, solidum corpus. (117

Terētij unde dicti. 356

Terētij Varronis satyra περὶ κεραυνοῦ. 337

Terenū idem quod molle Sabinorum lingua. 355

Teres forma sola diuina. 61

Termunalia 235.236

Termutia olea. 358

Ternarius omnium numerorum primus impar. 28

Ternarij laus. 33.36

Terra sicca & frigi. 34.522

Terra puncti loco ad cœli uastitatem. 78.79

Terra globosa. 76.78 (80

Terra immota, & mundi imū.

Terra mundanæ sphæræ centrum & immobilis. 89

Terra sphærarum nona & mundi ultima. 107

Terra elementaris quæ. 108

Terra cur immobilis, cur quod in eam nutu suo omnia pondera ferantur. 108

Terra sphærarum ultima, & immobilis 125

Terra omnis, parua quædam insula. 143

Terra omnis ad cœlestem circulū puncti loco. 154.155

Terra mater, quæ Ops dea. 216

Terræ & aquæ per frigidum coniunctio. 33

Terræ globus in templo dei medius. 63.68.

Terræ umbra. 96

Terræ diametros. ibidem

Terra cœlestis circuli medium ac centrum. 97 (96

Terræ ambitus quot stadiorū.

Terræ cinguli siue zonæ. 127

Terræ globositas 128

Terræ quanta spatia habitabilia, quanta inculta. 134

Terræ ambitus quantus. ibidem

Terræ nobis inhabitatæ latitudo. 144

Terræ imago Aegyptijs bos. 269

Terræ superius hemisphærium Venus, inferius autem Proserpina dictum. 273

Terram Oceano cingi, ueluti paruam insulam. 127

Terram excipere omnia nutu suo pondera. 132

Terrā quomodo Oceanus ambiat. 142

Terram uocari in sacris Magnam matrem: eius hostia sus

ſus prægnans. 229
Terrenas zonas cœleſtibus infici. 138
Tertia Iunia. 291
Termutia olea. 358
Teſſera. 27.116.
Tetrachordum cur Mercurio attributum. 269
Τετρακτύς. 36
Thalia nympha, deq; ea fabula. 446
Tharſius Amphias. 512
Thaſia nux. 355
Thebe urbs ab Achille euerſa. [427
Θίαρ. 280
Theocritus Chius ob ſcomma in Antigonum occiſus. 510
Theocritum in bucolicis imitatus Vergilius. 381
Θεὸς γυναικεῖα. 230
Θεοὶ p ſideribus & ſtellis. 280
Θεωρητικὸν animæ unde. 62
Theron rex, eiuſq; cõtra Herculem expeditio. 272
Thuricremus. 485
Θυμβραῖος Apollo. 259
Θυμικὸν 36
Θυμικὸν animæ unde. 62
Θύον apud Homerum pro citreo malo. 357
Θυραῖος Apollo. 211
Thyrſus Bacchi. 267
Timæus. 18
Timæum & Socratem non eodem tempore fuiſſe. 182
Timentes cur palleſcant, curq; tremant. 541
Timorem cum amore miſceri non poſſe. 219
Timore laborantem felicem eſſe non poſſe. 56
Timoſum pyrum. 357
Timotheus poëta. 566
Tineas necare citreum malum ueſtibus interiectum. 357
Titianum pyrum. 357
Titij iecur depaſcẽs uultur qd. [55
T. Largius dictator. 208
Τὸ ἀγαθὸν 17
Toga picta à Tullo Hoſtilio inſtituta. 197
Togata gẽs p Romanis. 486
Tonos ex epogdoo numero. 114
Τὸ πᾶν 80
Tot nobis hoſtes, quot ſerui, prouerbium. 219
Toto cœlo errare, prouerbiũ. [338
Τραύματα. 309
Traianus quõ Heliopolitani Iouis oraculũ expertus. 282
Traiani obitus. ibidem

τράχηλος 453
Transmittere. 482
Tremellius, Scropha dictus. 201
Tremor unde metuentibus. 541
Tremulum lumen. 481
Tribun. plebis nullũ abesse Roma integrum diẽ licere. 187
Trigonum corpus. 26
Trigonalis forma. 33
Trinundinus dies. 249
Triplaris numerus. 114
Tristis pro amaro. 485
Tritones cur Saturni templo fastigijs impositi. 209
Triuia cur dicta Diana. 211
Triumphi autor primus Liber pater. 267
Troianus porcus, Troianus equus. 341
Tropici duo. 75.138
Tuba. 494
Tuditanus. 236
Tullianum pyrum 357
Tullus Hostil. Saturni templũ consecra. 208. magistratuũ insignia primus instit. 197
Turacis ager. 215
Turicremus. 486
Turonius Flaccus mango. 301
Turrinianum pyrum. 357
Tutela quãdo pueri & puellæ liberentur. 42
Tutelæ ancillæ cum alijs insigne facinus. 223
Tutilianæ feriæ. 245
Tyberini pisces omnes in delicijs habiti. 348
Tybur malum. 356
τύχης nulla apud Homerum mentio. 433
Tyranni uita an beata. 56
Tyrannis nunquam timoris expers. ibidem

V

VAe particula quid significet. 497
Vagarũ sphærarũ motus. 125
Valesij pro Valerijs. 315
Valer. Probus. 457
Valer. Maximus. 200
Valerianum pyrum. 357
Variola uua. 359
Varium imitatus Vergilius. 465.474
Varronis Cynicæ Satyræ, siue Menippeæ. 224
Varron. Menippea, ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς. 337
Varronis logistoricon, Marius de fort. 354 [304
Vatinius à populo lapidatus.

Vatinius Augusti cauillo notatus. 299
Vatinij consulatus Cicer. scommate notatus. 294
Vatinij cauillum in Ciceronem
Vecors.497 [295
Vectigalia locari mense Martio solita. 227
Vectigaliorum. 191
Vectius Prætextatus. 181
Vehemens. 497
Veij oppidum deuotum. 333
Velabrum urbis locus. 215
Velius longus. 325
Veliuolum. 485
Venæ receptacula sanguinis.
Venuncula uua.359. [516
Ventris duo orificia. 516
Ventris laxamentum sequi timorem,& cur. 541
Venus & Mercurius solis quasi satellites. 125
Venus, unde ἀφροδίτη. 209
Venus è spuma orta, unde Aphrodite. 227
Venus Architis apud Assyrios. 273
Venus pro superiore terræ hemisphærio. 274
Venus eadem cum luna. 329
Veneris sphæra pro aëre. 58
Veneris sphæra. 62.86.87
Veneris stella cur benigna. 91.
Veneris cursus.150 [92
Veneris nullũ nomẽ aut festum sub regibus Romanis. 228
Veneris simulachrum.277.Cypri barbatum,329. quia eadem mas & fœmina. ibidem.
Veneris tẽplum Pantheũ. 353
Veneri cur secundus mensis sacer. 227
Veneri tauri signũ in zodiaco dicatum. 227
Venerem in sacris genitricem uocari. 227
Venerem calidis omnibus prouocari. 525
Ver calidum & humidum. 521
Vera per figmentum referendi modi. 17
Veranius. 315
Veratius. 323
Verbum insolens tanquam scopulum fugiendum. 193
Verbis præsentibus utendũ.ibi.
Vergilius nullius disciplinæ expers. 37.446
Vergilius Homericæ perfectionis per omnia imitator. 46
Vergilius moriẽs poëmata sua igni legauit. 284.285

Vergilius non minus orator quàm poëta. 377
Vergilius qualis Homeri imitator. 425
Vergilius quàm fuerit Graecae linguae addictus. 437
Vergilius quae ex Latinis transtulerit. 460
Vergilius antiquitatis studiosus. 500.
Vergilij ad Augustum epistola. 285
Vergilij gloria quae, 284. & laus. 286
Vergilij breuitas, 378. copia, ibid. siccitas, floridũ dicendi genus, oĩa simul iuncta: maturitas, et grauitas. 379. 380
Vergilij uitia, ab Homero mutuata. 425
Vergilij in grãmaticis Graecis praeceptor Parthenius. 438
Vergilij locus. 20. 22. 37. 46. 52. 53. 66. 70. 75. 78. 81. 82. 86. 122. 128. 141. 142. 150. 187. 205. 209. 238. 245. 250. 256. 266. 284. 288. 313. 314. & deinceps usq; ad paginam 339. & 356. 357. & usque ad paginam 501. & 505. 508.
Vergiliũ nullius unquam disciplinae errore inuolutũ. 141
Vergilium non apte fecisse initium belli inter Troianos et Latinum. 435
Vergilium per omnia Graecos imitatum. 380
Vergiliani poëmatis dispositio. 428. 429
Vergiliana apophtheg. 433
Vergiliana epitheta. 480
Vergiliae fixae. 84
Vergiliae in Tauro. 86
Verianum malum. 356
Verno luto, hyberno puluere grandia farra. 452
Verrius Flaccus iuris pontificij peritissimus. 243
Vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione. 534
Vesicae officium. 561
Vespera. 188
Vespertilio an inter aues numerandus. 563
Vesanus. 497
Vesta potens dicta cur. 322
Vestae ignem renouari Calẽd. Martijs. 226
Vestibulum. 496
Vetus. 497
Vetustas adoranda. 342

Verum latens quomodo anima prospiciat. 22
Verum cũ nõ omnibus liqueat, omnes tamen opinari. 61
Vexare. 491
Videndi ratio. 554
Vidua quasi ualde idua, uel à uiro diuisa. 242
Viduis ad nubendũ feriæ magis quàm uirginibus aptæ. 243
Vim cuiquam facere ferijs, piaculare. 243
Viminalis collis. 213
Vinalia. 190
Vinaliorũ dies Ioui sacer. 189
Vinum ingenij uirtutisq; fomes. 309
Vinum non libari Cereri. 335
Vinum natura frigidum. 524
Vinum cur sudore nimio aut laxato uentre defeßis ingeratur. 524
Vinũ defæcatum cur magis penetret, & cur facilè mutetur. 542
Vinum idẽ ieiuno q̃ ei qui cibũ sumpserit meracius. 544
Vinũ cur quod uetustißimum, optimum. 543
Vinum cur, si uas diutule semiplenum custodiatur, acorem incurrat. 543
Vinum in dolij medietate optimum. 544
Vinum cur αἴθοπα οἶνον Homero appellatur. 547
Vini autor Liber pater. 267
Vini moderatus usus. 310
Vini nimietas nec ad uenerem, nec ad conceptionem conducit. 525
Vini natura humida. 543
Vina cur in Aegypto frigida. 533
Vina cur nunquam aut rarò congelascant. 546
Vina uaria uitanda. 514.521
Vires quando decrescere incipiant. 43
Virgulus Manlius. 247
Virgo numerus septenarius. 31
Virgo quomodo pro sole. 277
Virginis signum, iustitia. ibidẽ
Virium augmẽtum quinta annorũ hebdomade cõpleri. 43.
Viros uocare ferijs illicitũ. 246
Virtutis præmium amplißimũ conscientia. 23
Virtutis fructus in conscientia sapienti, minus autem perfecto in gloria. 155
Virtute sola beatos fieri. 48

Virtute & uoluptate nihil sibi contrarium magis. 518
Virtutū officia secundum Stoicos. 48
Virtutum genera quatuor secundum Platonem. ibidem
Virtutum ideæ in mente. 50
Virtutum effectus, beare. 51
Virtutum duplex genus. 175
Visio. 19.20
Visus hominis non ultra cētum & octoginta stadia. 76
Visus complendi ad dignoscenda figura triplex ratio. 557
Visus unde in oculis. 537
Visui tria necessaria. 555
Visum. 19.20
Vita uulgo, animæ mors. 57
Vitæ finem expectandum, non præcipitandum. 66
Vitam nostram præcipue sole & luna moderari. 91
Vitro soluēdo firmādoq; ignis ex myrica optimus. 565
Vitisator. 484.486
Vitula dea, pro Victoria. 316
Vitulari. ibidem
Vitulatio. ibidem
Viuendi meta septenarij decas. 43
Vlyßis error quatenus ab Vergilio in Aenea expreßus. 383
Vmbilici reliquias quando iactet puer. 42
Vmbra terræ. 96
Vmbracula. 482
Vmbro. 245
Vngues sine sensu. 535
Vnionū in aceto dissolutio. 353
Vnitas, & mas & fœmina. 30
Vocabulorum autor antiquitas. 75
Vocales septem à natura repertæ, & cur Latinis quinque tantum. 42
Vocis concordiam ponderum lege prouenire. 113
Vola. 44
Volatile ferrum. 486
Volemum pyrum. 357
Volones qui dicti. 222
Voluptas Stoicis hostis, Epicureis summum bonum. 289
Voluptates, à quibus cauendum. 310
Voluptas, gustus & tactus beluina, id est, coeundi & comedendi. 311
Voluptas serijs & studiosis cauenda. 518
Voluptas utendi modo uel honesta uel inhonesta. 523

Voluptas an semper uirtuti inimica. 523
Voluntariæ cohortes. 222
Volupiæ sacrum. 214
Vomit undam, antiquè dictum. 481
Vomitaria ĩ spectaculis quæ. ib.
Vox in fœminis & eunuchis quare exilior. 540
Vrania musa. 120
Vrbes omnes in alicuius dei tutela. 331
Vrbes exercitusúe deuouendi uerba. 332
Vrbinus serui uirtute periculo mortis ereptus. 220
Vri. 484
Vrina retrimentum potus. 561
Vnum, puncti loco. 27
Vuarum genera. 358
Vultur iecur Ixionis depascẽs quid. 55
Vulnera ex æreo mucrone, minus noxia. 567
Vsurpata mulier quæ. 187
Vxore præsente quibus scommatibus locus. 512

X

XEniades Corinthius. 225
Xenon. 210
Xantippus. 182
Xenagoras historicus. 448

Y

Ὑπερκατάληκτοι uersus. 444
Ὑπερβαίνοντες dies qui. 234

Z

ZIlmissus collis. 264
Zodiacus. 75
Zodiacus quomodo in duodecim partes diuisus. 102
Zodiacus de tropico in tropicum obliquatus. 140
Zodiacus solis uia. 147
Zodiaci signa cur alijs stellis breuiori, alijs longiori tempore percurrantur. 101
Zodiaci latitudo. 75
Zodiaci signorum ordo. 84
Zodiaci signa quomodo sphærarum inferiorum stellæ occupent. 100
Zodiaci appellatio. 104
Zodiaci signa quæ quibus numinibus dicantur. 227
Zodiaci signa omnia ad solis naturam referri. 276
Zodiacum lacteo circulo oblique intersecari. 59
Zona usta siue torrida. 75
Zona torrida cur semper flammis obnoxia. 140
Zona torrida siue perusta quæ.

quae. ibidem
Zonae terrae quot, & quae habitabiles. 127.128.130
Zonas easdem inesse coelo quae insunt terrae. 136.138
Zopyrion. 222
Ζυγὸς Scorpij prior pars. 227
Ζωάνες. 328
Ζῶδια. 104

FINIS.

AVTORES, QVORVM TESTIMONIO IN HIS LIBRIS VSVS EST MACROBIVS.

Aristoteles
Arbiter Petronius
Apuleius
Asclepiades
Aristophanes
Anaximenes
Archimenides
Asinius Pollio
Apollodorus
Aratus
Asper
D. Augustus
Actorianus
Antipater Stoicus
L. Accius
Antias Valerius
Atteius Capito
Alexander Aetolus
Archilochus
Aeschylus
Antonius Gnipho
Alcaeus
Afranius
Anaxandrides
Aristomenes
Acca
M. Attilius
Aurel. Cornutus
Apollonius
Alcman Lyricus
Boëthus
Cor. Balbus
C. Bassus
Cicero
Critolaus
Critias
Claudius Quadrigarius
Cornificius
Cleanthes
Caelius
Chrysippus
M. Cato
Cassius Hemina
Cloatius Verus, siue Verrius
Cingius, siue Cincius
Catullus
Carminius
Callias
Caluus
Cratinus
Demosthenes
Democritus
Didymus grammaticus
Diodorus
Ennius
Epicurus
Empedocles
Eratosthenes

Epic

Epicadus
Egnatius
Euripides
Ephippus
Epicharmus
Eupolis
Eraſiſtratus
Ephorus
Faborinus ſiue Phauorinus
Furius poëta
Feneſtella
Fuluius
Flauius
Feſtus Pompeius
Fab.Pictor
Gellius
Geminius
Granius Licianus
Granius Flaccus
Glauſippus
Homerus
Heſiodus
Heraclitus Ponticus & Phyſicus
Hippocrates
Hyllus
Hipparchus
Horatius
Hoſtius poëta.
Herodotus
Ilius
Iul.Hyginus
Iuuenalis
Iul.Cæſar
Iul. Modeſtus
Iunius
Licinius Macer
Liuinus
Liuius Andronicus
Lucilius
Lucanus
Lucretius
Cor.Labeo
M.Lælius Augur
Macer hiſtoricus
Maſſurius Albinus
Menandrus,ſiue Menander
Cn. Marius uel Mattius
Mallius
Mummius
Q.Mutius
Niſus
Nicander Colophonius.
Nouius
Numenius
Næuius
Nigidius Figulus
Octauius Herſenius
Oenopides
Oppius
Orpheus
Plato
Plautus
Val.Probus
Piſo
Pacuuius
Pythagoras
Philolaus
Poßidonius
Porphyrio
Philemon Comicus
Plotinus
Perſius
Parmenides
Protarchus Trallianus
Pomponius
Pomponianus
Ptolemæus
Pherecides
Philochorus
Poſthumius Albinus
Polemon
Phileas
Pindarus
Peſtanus Vibonēſis
Rutilius
Salluſtius
Sāmonicus Serenus

Ser. Sulpitius	Thucydides	Velius Longus
Speusippus	Tarquinius Priscus	Veratius Pontificalis
Scæuola Pontifex	Trebatius	Vmbro
Sophocles	Theophrastus	Varius
Sappho	C. Titius	Xenagoras
Statius Tullianus	P. Tertius	Xenophanes
Sueuius poëta	M. Varro	Xenocrates
Sisenna	Verrius Flaccus	Xenon
Timotheus poëta	Veranius	Zenon.
Tuditanus	Vectius Prætextatus	

FINIS.

428,632